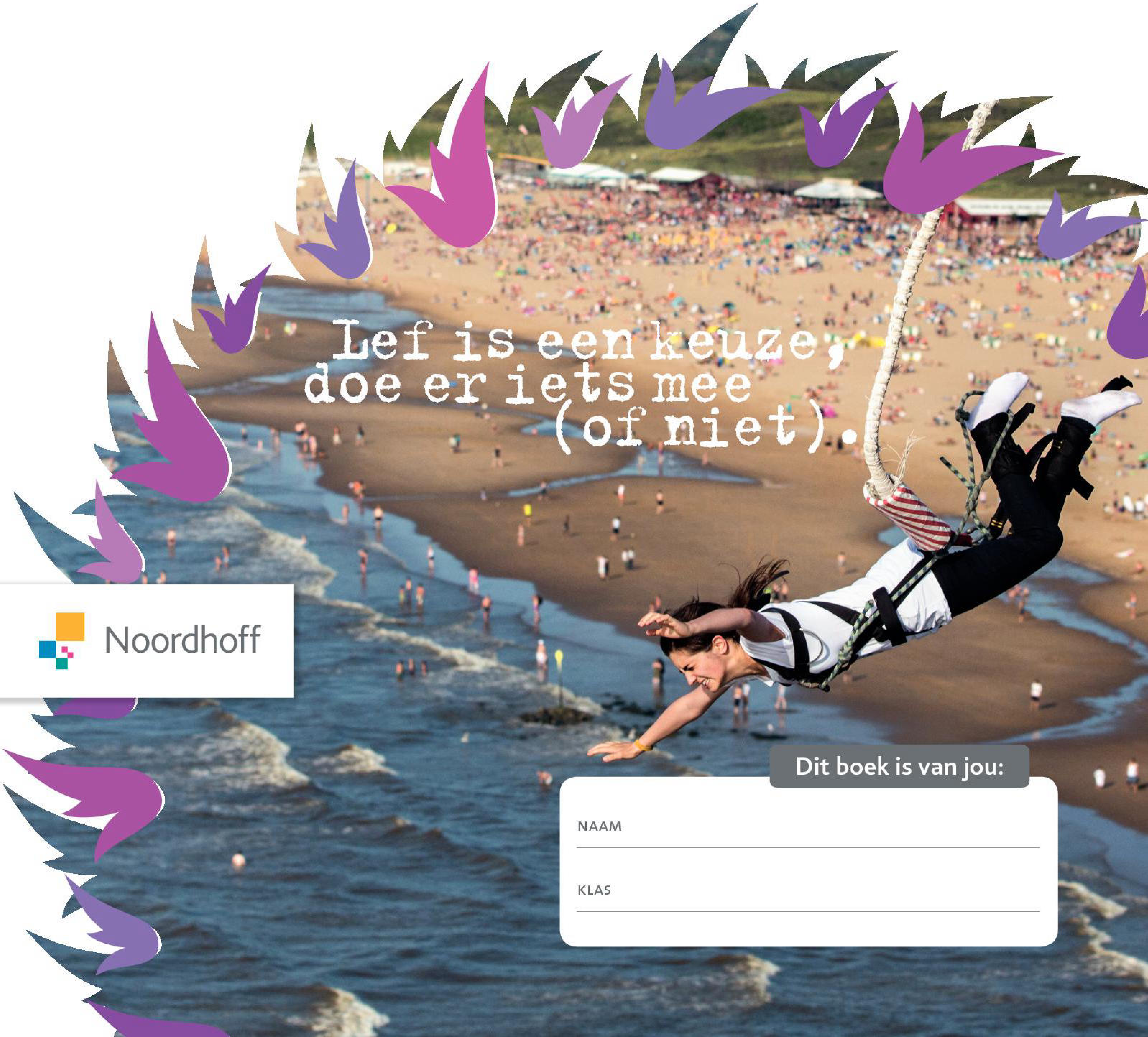
LEERWERKBOEK NEDERLANDS 6E EDITIE 4 VMBO-GT

FLEX

Nieuw Nederlands

Noordhoff

Dit boek is van jou:

NAAM

KLAS

Nieuw Nederlands

Vormgeving binnenwerk: Grafisch ontwerp Duko Hamminga
Conceptontwerp omslag: nu:amsterdam/nu:rotterdam
Vertaling vormgeving omslag: Grafisch ontwerp Duko Hamminga
Omslagfoto: Hollandse Hoogte
Illustraties: Flos Vingerhoets, Haarlem

Klimaatneutraal
Noordhoff vindt jouw toekomst belangrijk en daarom hebben wij dit boek klimaatneutraal geproduceerd.

MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C118189

Deze uitgave is gedrukt op FSC-papier.

0 / 20

ISBN 978-90-01-73914-0

Nieuw Nederlands

4 vmbo-gt

Eindredactie:
John B. Vorenkamp
Marlies Schouwstra

Auteurs:
Anja Borman
Rosanne Brouwer-van den Esschert
Laura de Haas-Rietveld
Anne de Koning
Katrien Lammerts
Monique Metzemaekers
Monique Schuh
Harald Veldman
John B. Vorenkamp

Noordhoff Uitgevers

Hoe werk je met Nieuw Nederlands?

De quiz
Je kunt het schooljaar beginnen met een quiz waarin je kunt laten zien hoe goed je het Nederlands beheerst. Als het nodig is, kun je na *De quiz* extra oefenen met *De brug*. Die vind je online. *De brug* helpt je om je alvast voor te bereiden op de gewone hoofdstukken in dit boek.

Hoofdstukken
Dit boek bestaat uit zes hoofdstukken. Ieder hoofdstuk heeft dezelfde indeling:
- Lezen
- Schrijven
- Kijken en luisteren
- Spreken en gesprekken
- Woordenschat
- Taalverzorging
- Praktijkopdracht

Poëzie en fictie
Achter in dit boek vind je het onderdeel *Poëzie en fictie*. Je gaat stukjes lezen uit spannende boeken en grappige gedichten. Je kunt ook laten zien dat je zelf een schrijver bent!

Nieuw Nederlands Online
Op Nieuw Nederlands Online kun je alle opdrachten uit het boek maken. Je vindt er alles wat bij de opdrachten hoort, zoals filmpjes en feedbackformulieren. Als je de opdrachten online maakt, kun je een eigen route volgen met herhaalopdrachten of steropdrachten.
Je kunt online ook oefenen voor de toets en video-uitleg van de theorie bekijken.

30 Hoofdstuk 1
Taalverzorging
spelling

Je leert leestekens en hoofdletters gebruiken.

Startopdracht
1 Bekijk de afbeeldingen.
2 Welke afbeelding is het vervolg van afbeelding A? Omcirkel B of C. Leg je antwoord uit.

Theorie video-uitleg

Leestekens en hoofdletters

Leestekens en hoofdletters zorgen ervoor dat een tekst gemakkelijker te lezen is en leestekens voorkomen misverstanden. Als je een **leesteken** vergeet of verkeerd gebruikt, maak je een leestekenfout (interpunctiefout). Als je een **hoofdletter** vergeet of verkeerd gebruikt, maak je een spelfout.
Begin een zin altijd met een hoofdletter en eindig met een punt, vraagteken of uitroepteken. Plak liever niet meer dan twee zinnen aan elkaar en gebruik daarbij altijd een voegwoord. Dat kan aan het begin van de zin staan of tussen de twee zinnen. Plak nooit zomaar zinnen aan elkaar met een komma.

Gebruik het **Overzicht spellingregels**. Dat overzicht vind je op bladzijde 207.

Opdracht 1

1 Neem de tabel over.

Hoofdletter		Geen hoofdletter	
Antwerpen	B		

2 Noteer de volgende woorden in de juiste kolom: *antwerpen – boterbloem – buitenlands – coolcat – herfst – juni – newcastle – noordelijk – olifant – pasen – renault – russische – tessa – west-friesland – zondag – zuidoosten*
Het eerste woord is al ingevuld.
3 Noteer van elk woord waarom het wel of geen hoofdletter heeft. Kies uit:
A afleiding van een aardrijkskundige naam
B een naam
C geen naam
D naam van dag, maand, seizoen of windstreek

In de theorie worden de begrippen uitgelegd die je nodigt hebt. Je gaat ermee aan de slag in de opdrachten.

Je begint altijd met de startopdracht. Hierin maak je kennis met de nieuwe lesstof.

'Je leert' geeft aan wat je gaat leren. Het is het doel van de les.

Opdracht 2

Plaats in elke zin een komma waar dat moet. Noteer alleen het woord voor de komma met de komma erachter.

1 Jeroen is er nog nieuws te melden over de brand in de fabriek?
2 In de kiosk zijn *de Volkskrant* het *NRC* en *Trouw* te koop.
3 We wisten niet wat er aan de hand was totdat we het journaal zagen.
4 Hoewel Jiska de krant altijd downloadt kan ze niet zonder de papieren krant.

Opdracht 3

Neem de zin over en gebruik hoofdletters en leestekens waar dat moet.

1 weg met dat fototoestel riep de acteur zondag naar de opdringerige fotograaf
2 de gratis krant *metro* vroeg wat jongeren graag anders zien in amsterdam
3 de fokker zei de meeste duitse herders zijn slim aanhankelijk en makkelijk te trainen
4 lotje zeurde papa en mama wanneer mag ik nou een ijsje

Opdracht 4 *

1 Leg uit wat de volgende zin betekent: *Ik houd van honden eten en zwemmen.*
2 Neem de zin over en zet een komma, zodat er staat wat waarschijnlijk wordt bedoeld.
3 Bedenk zelf nog een zin waarin één leesteken de betekenis verandert.

Opdracht 5

Neem de tekst over en gebruik hoofdletters en leestekens waar dat moet.

Opdrachten op een hoger niveau herken je aan de ster. Je docent vertelt of je deze opdracht maakt of niet.

Eekhoorns uit de knoop

[1] natuurbeschermers in de amerikaanse staat wisconsin hebben vijf jonge eekhoorns gered de beestjes waren er ernstig aan toe toen ze bij hun nest werden gevonden hun staarten waren in de knoop geraakt zodat ze geen kant op konden het was bijna niet meer te zien welke staart bij welke eekhoorn hoorde vertelde een van de hulpverleners

[2] voor de ingewikkelde operatie zijn de eekhoorntjes eerst verdoofd daarna zijn de klitten voorzichtig weggeknipt daarbij moest niet in de staarten zelf worden geknipt want die hebben de eekhoorns nodig voor balans en warmte

[3] hoewel twee eekhoorns een beschadigde staart aan de operatie overgehouden hebben gaat het goed met de dieren volgens een woordvoerder van de dierenbescherming ze moeten eerst verder herstellen en daarna worden ze teruggezet in de vrije natuur

Naar: www.wildlife.com [fictieve bron]

'Ik kan/weet' geeft aan wat je hebt geleerd. Ook staat er bij welk niveau daarbij hoort.

Ik kan/weet
- hoofdletters, punten en vraagtekens gebruiken. 1F
- hoofdletters, dubbele punt en aanhalingstekens in citaten gebruiken. 2F
- komma's gebruiken. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Je kunt online extra opdrachten maken. Je kunt ook je eigen route volgen door alle opdrachten uit het boek online te maken.

Opdrachten waarbij je online een filmpje of een geluidsfragment kunt vinden en opdrachten waarbij je online moet werken, herken je aan het symbool voor online.

Inhoud

4 Kansen

Poëzie en fictie

Bijlagen

Eindexamen

De

quiz

De brug van klas 3 naar klas 4

Dit is het vierde schooljaar dat je het vak Nederlands krijgt. Misschien is Nederlands makkelijk of juist moeilijk voor je. Als je Nederlands in klas 3 lastig vond, is het een goed idee om alvast te oefenen met de opdrachten uit *De brug*. Deze vind je online.

Doe de quiz!

Tijdens de quiz krijg je vragen over Lezen, Woordenschat en Taalverzorging. Je kunt de quiz in je eentje online maken of met de hele klas tegelijk. Als je de quiz samen met je klas maakt, is je docent de quizleider.

Je kunt de quiz ook zelf online maken.

Zo gebruik je De brug

Voordat je aan leerjaar 4 begint, kun je met *De brug* alvast een begin maken. De brug herhaalt alle leerstof uit klas 3 over Lezen, Grammatica, Formuleren en Spelling. In *De brug* vind je korte, heldere uitleg van de theorie plus een aantal opdrachten.

Je vindt alle opdrachten van* De Brug *online.

Hoofdstuk 1

Nieuws

Vrrroemmm!

Het geluid van een auto of motor die voorbijflitst. Flets! De ramenwasser laat zijn emmer vallen bovenop het hoofd van een pechvogel. Zulke geluiden in letters noem je **onomatopeeën**. Striptekenaars maken er vaak gebruik van. Zij vertellen verhalen met tekeningen en tekstballonnen. In die tekstballonnen kunnen ook geluiden staan: Aargh! Tjak! Snoark! Splat!

Vul de strip in.

Lezen is niet nodig!

Wist je dat je woorden kunt schrijven en tekenen tegelijk? De krant zou er een stuk leuker uitzien! Als je dat goed doet, hoef je de letters niet eens te lezen om de woorden te snappen. Zo kun je het woord *slang* tekenen door de letters in de vorm van een slang te zetten. Kies een van de woorden hieronder en teken jouw woord. Wie is de beste woordtekenaar?
sjaal – koe – chocola – slijm – hart – bloem – cactus

Een open boek

Een goede vriend hoeft soms niets te zeggen. Je kunt aan zijn gezicht al zien wat hij denkt. Helemaal als iemand dan ook nog een geluid maakt als huh?! of waaaaaat?!! Het eerste geluid zou passen bij een verward gezicht. Bij het tweede geluid denk je misschien eerder aan iemand die net een erg onverwacht en schokkend nieuwtje heeft gekregen. Zie jij de gezichtsuitdrukking al voor je?

Doe de Koppenquiz online.

Lezen

Je leert over de indeling van een tekst.

Startopdracht

Werk samen met een klasgenoot. Lees tekst 1. De alinea's staan niet in de juiste volgorde.

1 Wat is volgens jou de juiste volgorde van de alinea's? Noteer de nummers.

2 Leg aan elkaar de gekozen volgorde uit.

Tekst 1

Meer lanterfanten

[1] Lightman bracht recentelijk het boek *In Praise of Wasting Time* uit, waarin hij pleit voor veel meer nutteloos rondhangen. We moeten broodnodig terug naar een ongedwongen blik op de tijd, vindt de hoogleraar. Mensen zouden vaker gewoon een beetje moeten lanterfanten.

[2] Hij waarschuwt in zijn boek voor wat er zal gebeuren als we zo druk blijven leven als we nu doen. 'Te weinig niksen levert schade op aan ons vermogen om na te denken en te fantaseren. Die schade is subtieler dan de schade van zoiets als roken, maar misschien uiteindelijk wel net zo erg.'

[3] En nee, lanterfanten betekent niet dat je per se een uur naar een witte muur moet staren, je kunt bijvoorbeeld ook een rondje doelloos wandelen of een legpuzzel maken.

[4] Gek op niets doen en lummelen? Goed nieuws, want volgens de Amerikaanse hoogleraar Alan Lightman zouden we veel meer tijd moeten verspillen en tijd doorbrengen zonder doel.

Naar: lindanieuws.nl, op 1 augustus 2018

Theorie

video-uitleg

Indeling van een tekst

Een zakelijke tekst bestaat meestal uit drie delen: inleiding, middenstuk en slot.

In de **inleiding** van een tekst wordt bijna altijd het onderwerp genoemd. Daarnaast wordt bijvoorbeeld:

- de aanleiding voor het schrijven van de tekst genoemd.
- een voorbeeld bij het onderwerp gegeven.
- een leuk, kort verhaaltje (anekdote) verteld.
- een belangrijke vraag gesteld.
- een mening of standpunt (over het onderwerp) gegeven.
- de hoofdgedachte van de tekst genoemd.
- een deskundige over het onderwerp geïntroduceerd.
- iets over de opbouw van de tekst verteld.
- een korte samenvatting van de tekst gegeven.

In het **middenstuk** van een tekst worden verschillende zaken behandeld die met het onderwerp te maken hebben. Dat zijn de deelonderwerpen.

In het **slot** van een tekst wordt bijvoorbeeld:
- de hoofdgedachte van de tekst genoemd.
- een advies gegeven.
- een conclusie getrokken.
- een korte samenvatting van de tekst gegeven.
- een toekomstverwachting genoemd.
- een vraag uit de inleiding beantwoord.

Opdracht 1

Bekijk tekst 2 en lees de eerste alinea.

1 Wat is het onderwerp van tekst 2?

2 Jij leest zo nu en dan een tijdschrift voor jongeren online op je telefoon. Je komt een artikel over dit onderwerp tegen. Leg uit waarom je het artikel zou lezen.

3 Op welke manier wordt de tekst *Nooit meer klamme handjes* in alinea 1 ingeleid?
A ☐ door de aandacht te trekken met een pakkend detail
B ☐ door de aanleiding voor het schrijven van de tekst te noemen
C ☐ door een belangrijke conclusie voorop te stellen
D ☐ door een voorbeeld te geven bij het onderwerp van de tekst

Lees tekst 2 helemaal.

4 Je kunt de hoofdgedachte van de tekst in één zin samenvatten. Vul de zin aan. Om goed te kunnen … moet je regelmatig …, daarbij kun je tegenwoordig van … gebruikmaken.

5 Alinea 3 en alinea 4 horen bij elkaar. Welk tussenkopje past het best boven deze alinea's?
A ☐ Adviezen uit de oudheid
B ☐ Quintilianus
C ☐ Tips van Quintilianus
D ☐ Trainen of oefenen

6 Alinea 11 is de slotalinea van de tekst. Leg uit hoe dat uit de inhoud van de alinea blijkt.

7 Welk deel van de tekst geeft antwoord op de vraag in alinea 1 'Wat werkt wél en wat werkt niet?' Noem de alinea's.

8 Welk verband is er vooral tussen alinea 9 en alinea 10?
A ☐ Alinea 9 en alinea 10 vormen een vergelijking.
B ☐ Alinea 9 en alinea 10 vormen samen een opsomming.
C ☐ Alinea 10 ondersteunt alinea 9 met voorbeelden.
D ☐ Alinea 10 weerlegt het gestelde in alinea 9.

9 Virtueel presentaties oefenen helpt volgens de tekst. Onder het kopje 'Misselijk' worden bezwaren van een spreekapp genoemd. Onderstreep de zin die duidelijk maakt dat oefenen met een spreekapp ook weer stress kan opleveren.

10 De aandachttrekkende titel van de tekst luidt *Nooit meer klamme handjes*. Naar welk deelonderwerp van de tekst verwijst deze titel?

11 Welk commentaar is er te geven op het feit dat vijfentwintig studenten meededen aan de enquête over de spreekapps?

12 Tijdens een presentatie kauwgom in je mond hebben, hoort niet. Welk stukje uit de tekst kan iemand die dat wel normaal vindt en beweert met kauwgom in de mond beter te spreken ter verdediging gebruiken? Onderstreep dat gedeelte.

13 Met de app *VirtualSpeech* kun je spreeksituaties technisch oefenen en niet inhoudelijk. Onderstreep de zin waaruit dat het best blijkt.

Tekst 2

Nooit meer klamme handjes

[1] Een bonkend hart, trillende handen en een droge mond – bijna iedereen voelt spanning bij het spreken voor een groep. Tegenwoordig zijn spreekapps beschikbaar die je leren omgaan met spanning tijdens een presentatie. Wat werkt wél en wat werkt niet?

[2] Vraag tijdens een eerste les 'presenteren' aan een groep mbo-studenten wie het spannend vindt om voor een groep te spreken en vrijwel alle vingers gaan de lucht in. Sommige studenten ervaren die spanning als een gezonde focus, maar de meeste vinden het maar vervelend.

[3] Al in de oudheid had spreekdeskundige Quintilianus hier wijze raad voor. Een goede toespraak houden is volgens hem een kwestie van hard werken. Volgens hem dient een spreker 'zijn nachtrust ervoor op te geven' en moet hij 'dagelijks het woord voeren ten overstaan van een aantal toehoorders, het liefst tegenover mensen van wie hij hun kritisch oordeel belangrijk vindt'.

[4] Quintilianus schrijft niet veel over omgaan met zenuwen. Maar hij noemt wel twee oefeningen die zich voornamelijk richten op de lichamelijke kant van het spreken. Die oefeningen leerde hij van de beroemdste spreker uit de Griekse oudheid, Demosthenes. Die trainde zijn ademhaling door zo veel mogelijk zinnen in één adem uit te spreken.
Daarnaast draaide hij tijdens het oefenen van zijn toespraken constant een kiezelsteentje rond in zijn mond. Als hij het steentje daarna uitspuwde, rolden de woorden er vloeiend uit, omdat zijn kaakspieren goed opgewarmd waren.

[5] Ook nu, zo'n tweeduizend jaar later, blijft veel en goed oefenen het toverwoord. Inmiddels kan de techniek daarbij een aardig handje helpen: op je telefoon zijn veel apps te downloaden om het spreken voor een publiek beter onder de knie te krijgen, zoals *Speech center VR* en *Virtual Orator*. Bij de laatste app kun je met een timer presenteren.

[6] De meest spectaculaire apps werken op basis van virtual reality. Daarbij zet je een bril op die je toegang geeft tot een virtuele wereld. Plotsklaps sta je op een podium in een volle zaal of voor een klaslokaal. Dat betekent dat je je actief voorstelt hoe de presentatie zal verlopen, hoe de zaal eruitziet, hoe het publiek kijkt. Door deze vorm van trainen staat een spreker uiteindelijk veel steviger in zijn schoenen.

Kartonnen bril

[7] Kan virtual reality ook voor spreekangst het wondermiddel zijn? Onderzoek met de app *VirtualSpeech* naar de effecten ervan in presentatieonderwijs wijst dat wel uit. Met deze app kun je cursussen volgen en direct oefenen. Je hebt de keuze uit verschillende spreeksituaties, bijvoorbeeld een sollicitatiegesprek, een vergadering of een klaslokaal.

[8] Voor studenten is die laatste situatie natuurlijk ideaal. Ze oefenen thuis hun presentaties in een virtueel driedimensionaal klaslokaal, dat ze betreden door hun smartphone in een kartonnen bril te zetten. Op die manier kunnen ze hun presentatie oefenen alsof ze voor hun medestudenten staan. De app geeft na afloop feedback op oogcontact, spreeksnelheid, volume en intonatie van de spreker. Ook houdt deze bij hoe vaak een spreker stopwoorden als 'eh' gebruikt.

Misselijk

[9] Uit een enquête onder vijfentwintig studenten noemden zes de feedback van de app zinvol. Een flinke meerderheid zag wel verbeterpunten voor de app. Allereerst was er een taalprobleem. De app is ingesteld op het Engels, terwijl de studenten presenteren in het Nederlands. Stopwoorden als 'zeg maar' werden dus niet herkend. Daarnaast leverde het problemen op bij de feedback op intonatie. Aangezien het Engels veel meer toonverschillen heeft, was de reactie op het vlakkere Nederlands erg streng.

[10] Verder vielen enkele praktische zaken aan de app tegen. De bril zat soms niet zo lekker en sommige studenten werden misselijk tijdens het oefenen. Ze hadden moeite om de balans te vinden tussen de echte wereld en de waarheidsgetrouwheid van de virtuele wereld. Te realistisch wordt als angstwekkend ervaren.

[11] Ondanks de bezwaren zit de grootse winst van virtualrealityapps in de mogelijkheid dat sprekers in hun eigen omgeving een volledige presentatie-ervaring krijgen. Ze staan in een zaal met hun eigen slides en voor een publiek dat ze alle aandacht geeft. De apps zijn een hulpmiddel, maar absoluut geen wondermiddel. Om een goede spreker te worden, moet het oefenen en trainen altijd doorgaan.

Naar: Sjaak Baars en Jolien Strous, Onze Taal 2018

Opdracht 2

Lees de eerste en de laatste alinea van tekst 3. Bekijk daarna de tussenkopjes.

1 Welk aspect van nieuws voor jongeren behandelt de tekst vooral? Noteer één woord.

2 Onderstreep welke zin in de eerste alinea en welk(e) tussenkopje(s) je hielpen om vraag 1 te beantwoorden.

Lees de eerste drie alinea's.

3 Op welke hoofdvraag wil de tekst antwoord geven?
A ☐ Hoe belangrijk zijn jongeren voor journalisten van diverse nieuwsmedia?
B ☐ Hoe houden diverse nieuwsmedia rekening met de wensen van jongeren?
C ☐ Hoe maken nieuwsmedia voor jongeren nieuws toegankelijk voor jongeren?
D ☐ Hoe passen journalisten en redacteuren het nieuws aan hun doelgroep aan?

4 Onderstreep in alinea 3 het zinsgedeelte waaruit blijkt dat het *NOS Jeugdjournaal* er niet op uit is om de kijkers emotioneel extra te raken.

5 Wat moet volgens NOS-chef Bartlema bij nieuwsberichten voor jongeren 'gewikt en gewogen' (al. 3) worden? Noem vier zaken.

Lees de rest van tekst 3.

6 Alinea 14 is de slotalinea van de tekst. Leg uit hoe dat uit de inhoud van de alinea blijkt.

7 Wat zijn 'vuistregels' (al. 5)?

8 Waarnaar verwijst 'daarbij' in het zinsgedeelte 'Vuistregels voor de redacteuren zijn daarbij onder andere' (al. 5)? Geef antwoord op de vraag: waarbij gebruiken de redacteuren de basisregels?
A ☐ bij beelden die zo bepalend voor het journaal zijn
B ☐ bij het kiezen van de juiste beelden en teksten
C ☐ bij teksten die iets uitleggen bij journaalbeelden

9 'En als regel geldt: geen beeldspraak.' (al. 7) De reden daarvoor is: jonge kinderen nemen figuurlijk taalgebruik, zoals uitdrukkingen, letterlijk. Noteer zes voorbeelden van figuurlijk taalgebruik uit de tekst. Schrijf de betekenis in de rechter kolom.

1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.
5. de plank misslaan	5.
6.	6. iets wat hoop geeft

10 De redacteuren van het *NOS Jeugdjournaal* gebruiken regels voor duidelijk taalgebruik. Die regels worden opgesomd in het tekstgedeelte onder het tussenkopje 'Duidelijke taal'. Welke drie regels horen niet in de opsomming thuis? Onderstreep die.
a korte zinnen, b actieve zinnen, c gebruik verkleinwoorden, d eenvoudige synoniemen, e geen beeldspraak, f gebruik uitdrukkingen, g geen vloeken en scheldwoorden, h gebruik vage begrippen

11 'En in vraaggesprekken met kinderen zijn gesloten en suggestieve vragen uit den boze.' (al. 8) Welke vraag is een voorbeeld van een suggestieve vraag?
A ☐ Hoe oud was je toen je de eerste woorden sprak?
B ☐ Hoe vaak kijk jij naar een uitzending van het *Jeugdjournaal*?
C ☐ Vind jij het leren van een vreemde taal ook moeilijk?
D ☐ Welk taalonderwerp wil jij het liefst in je klas behandelen?

12 Alinea 9 en 10 hebben een gemeenschappelijk deelonderwerp. Het tussenkopje 'Gezond verstand' maakt dat niet goed duidelijk. Welk deelonderwerp hebben alinea 9 en 10 samen?
A ☐ ervaring opdoen
B ☐ rol van de eindredacteur
C ☐ schaven aan teksten
D ☐ woorden veranderen

Opdracht 3 ✱

Lees tekst 3 nog een keer.

1 De titel van de tekst luidt *Simpel, maar nooit kinderachtig*. In welke alinea komt de betekenis van de titel het duidelijkst terug?

2 Op welke doelgroep richt deze tekst zich vooral?
A ☐ op mensen die geïnteresseerd zijn in het werk van een eindredacteur van jongerenkranten
B ☐ op mensen die geïnteresseerd zijn in zaken die met leren van een taal te maken hebben
C ☐ op mensen die het tijdschrift *Onze Taal* lezen en geïnteresseerd zijn in taalgebruik
D ☐ op mensen die het tijdschrift *Onze Taal* nog niet lezen en iets over jongeren willen weten

3 Werk in tweetallen. Maak een aandachtpuntenlijstje voor een redacteur die begint te werken voor een nieuwssite voor jongeren. Gebruik de regels uit tekst 3. Jullie lijstje heeft als titel *Taal op tien*. Het lijstje bestaat dus uit tien taalgebruiksregels. Haal acht taalregels uit de tekst. Jullie mogen zelf twee nieuwe regels bedenken.

4 Jij bent eindredacteur van het *NOS Jeugdjournaal*. Waarom zou je het bericht *Dat kan netter!* zo niet als nieuwsitem in een journaal opnemen? Onderstreep in het tekstdeel onder het tussenkopje 'Toon' (al. 11 tot en met 13) twee zinnen waarmee je het besluit kunt uitleggen.

Dat kan netter!

Kan de juf jouw dictees niet ontcijferen en lijken je brieven op geheime codes? Je bent niet de enige. Volgens handschriftspecialisten schrijven veel kinderen slordig. Dat moet veranderen, vinden ze.

Tekst 3

Simpel, maar nooit kinderachtig

[1] Het *NOS Jeugdjournaal* brengt elke dag nieuws voor kinderen. Met welke taal bereiken de makers hun doelgroep? En hoe doen journalisten voor jongerenkranten dat?

[2] Er zijn in Nederland verschillende nieuwsmedia voor jongeren. Iedereen kent het *NOS Jeugdjournaal*, dat al ruim 35 jaar goed en slecht nieuws in de huiskamer brengt voor kinderen tussen grofweg 9 en 13 jaar oud. Daarnaast is er sinds 2003 het nieuwsweekblad *Kidsweek*, voor 7- tot 12-jarigen. In 2009 kwam daar *7Days* bij (12-18 jaar).

[3] Het *Jeugdjournaal* en de twee kranten hebben hetzelfde doel: kinderen en jongeren nieuws brengen op een duidelijke, toegankelijke manier. Hoe passen de journalisten hun taalgebruik aan de doelgroep aan? Welke woorden, wat voor toon, welk perspectief kiezen de redacteuren? Ook voor het gesproken *Jeugdjournaal* worden de nieuwsberichten woord voor woord uitgeschreven. Én gewikt en gewogen. 'Woordkeus, formuleringen en toon zijn even belangrijk', zegt Ronald Bartlema, chef van het *NOS Jeugdjournaal*. 'Indrukwekkend nieuws zullen we niet versterken door stemverheffing en superlatieven (dus niet: ''geweldig'' of ''verschrikkelijk''), en we zoomen niet in op persoonlijk leed. We gebruiken eenvoudige woorden en zinnen om afstand te houden.'

[4] Het *Jeugdjournaal* draait niet alleen om beeld. Bartlema: 'Natuurlijk, de beelden zijn bepalend. Maar de juiste woorden kiezen om iets uit te leggen, om de kou uit de lucht te halen, om een element extra te benadrukken, daar besteden wij veel aandacht aan. De tekst mag niet letterlijk de getoonde beelden beschrijven. De tekst moet iets tóévoegen.'

Duidelijke taal

[5] Vuistregels voor de redacteuren zijn daarbij onder andere: gebruik korte, actieve zinnen (dus niet: 'Er wordt door de kinderen hard gewerkt aan …', maar 'De kinderen werken hard aan …'), vermijd verkleinwoorden, en kies simpele synoniemen voor moeilijke begrippen. Bartlema: 'Soms moet je die begrippen uitleggen. Als we het over de Verenigde Naties hebben, zeggen we daarbij: ''een organisatie waar bijna alle landen lid van zijn''.'

[6] Bij de echte 'uitlegonderwerpen', bijvoorbeeld over de vluchtelingencrisis, gebruikt de redactie 'infographics': informatieve illustraties die beeld en tekst combineren, zoals landkaarten en grafieken.

[7] Vloeken en scheldwoorden zijn taboe. En als regel geldt: geen beeldspraak. Waarom niet? 'Jonge kinderen nemen die letterlijk. Bij ''spijkers op laag water'' zien ze alleen maar spijkers en een laagje water, ''een fluitje van een cent'' associëren ze met een echt fluitje. Zulke uitdrukkingen zijn verwarrend en verstoren de ontvangst van de boodschap.'

[8] 'We vermijden ook ''paraplutaal'': omslachtig en verhullend taalgebruik met vage begrippen. Dat krijg je vaak in interviews met politici of ambtenaren. Die zeggen rustig: "Gezien het ingezette kwaliteitsverbeteringstraject verwachten we een stijgende lijn." Interviews met zulke mensen moeten dan ook vaak over. We geven altijd de tip: vertel het verhaal in simpele taal, houd een neefje of nichtje in gedachten. En in vraaggesprekken met kinderen zijn gesloten en suggestieve vragen uit den boze. Kinderen zijn nu eenmaal gewend dat te zeggen wat volwassenen graag willen horen. Dus niet ''Game je elke dag?'', maar ''Wat doe je het liefst in je vrije tijd? Hoe vaak?'''

Gezond verstand

[9] Bartlema vervolgt: 'De keuze – welke woorden wel en welke niet – is een kwestie van gezond verstand, en dus van oefening en ervaring: schrijven, schrappen, herschrijven. Ook al werken bij het *Jeugdjournaal* geschoolde journalisten, nieuwe medewerkers hebben zeker een jaar nodig om de taal van het *Jeugdjournaa*l in de vingers te krijgen.'

[10] Een eerste tekstopzet gaat geregeld heen en weer tussen auteur en eindredacteur. Is het intro duidelijk en wervend genoeg? Klopt de opbouw van het onderwerp, gebruiken we niet te veel tekst? De verhaallijn moet te volgen zijn voor een kind. Is de informatiedichtheid niet te hoog? De presentator bekijkt de tekst →

vervolgens ook nog eens en corrigeert die in overleg met de eindredacteur. En dan nóg kan tijdens de laatste repetitie een kwartier voor de uitzending blijken dat zinnen net niet lekker lopen of dat bepaalde woorden – eenmaal hardop uitgesproken – vragen oproepen.

Toon

[11] Direct aanspreken met *je* doet het *Jeugdjournaal* niet vaak. De toon is afhankelijk van het onderwerp. Bartlema: 'We maken een serieus nieuwsprogramma voor kinderen, geen kinderprogramma met wat nieuws. Lastige kwesties proberen we luchtig te brengen, bijvoorbeeld een financieel-economisch onderwerp als "aandelen". Maar bij nieuws over aanslagen, oorlogen, natuurrampen en vliegtuigongelukken past geen luchtige toon. Dan is het taalgebruik sober, maar niet zwaar en somber. De zinnen die de presentator uitspreekt, zijn zó gekozen dat die het gevoel van de kijker verwoorden. We hebben het dan bijvoorbeeld over "een afschuwelijke ramp, waarbij veel doden zijn gevallen".'

[12] Ook bij de weekbladen *Kidsweek* (7-12 jaar) en *7Days* (12-18 jaar) zijn journalisten getraind in het schrijven voor de doelgroep. 'Het uitgangspunt is: simpel maar nooit kinderachtig', zegt Maartje Dammers, hoofdredacteur ad interim van beide tijdschriften. 'En ook niet belerend. Bij een lastig woord schrijven we niet "Dat betekent …" De uitleg zit in de context verpakt. Verder vermijden we modewoorden en jongerentaal. Die zijn sterk aan verandering onderhevig en daarmee sla je al snel de plank mis. De keuzes bij het schrijven maken redacteuren intuïtief; het is een kwestie van ervaring. We hebben geen lijst van "verboden woorden", met uitzondering van scheldwoorden. Zinnen zijn zo kort mogelijk, zeker in *Kidsweek*. We zijn spaarzaam met het gebruik van komma's. En de zinnen zijn bij voorkeur actief.'

[13] Anders dan bij kijkers naar het *Jeugdjournaal* worden de lezers van de bladen in de artikelen heel vaak direct aangesproken. Dammers: 'We schrijven vóór kinderen, niet over hen. We gaan niet op de stoel van de ouder of de leraar zitten. Waar mogelijk verplaatsen we ons in hun positie. De toon wordt nooit afstandelijk.'

[14] Alle media die voor jongeren werken, zijn zich bewust van de impact die het nieuws kan hebben. De tijdschriften én het journaal werken dan ook met de sandwichformule: heftig nieuws tussen twee losse, luchtige items. Dat kan niet altijd. Maar wat wél kan: aan het eind van een ernstig nieuwsbericht een beetje hoop geven. Ronald Bartlema van het *Jeugdjournaal*: 'Tv vergroot het nieuws uit. Kinderen kunnen moeilijker relativeren dan volwassenen. Als afsluiting van een heftig nieuwsitem laten we een lichtpuntje zien. Een bericht over een zware aardbeving eindigt dan bijvoorbeeld met: "Er zijn hulpverleners onderweg."'

Naar: Jan Erik Grezel, Onze Taal, nummer 10, oktober 2016

Opdracht 4

Lees tekst 4.

1 Wat is volgens tekst 4 het belangrijkste probleem voor de hoofdredacteur van het *NOS Journaal*?

2 'De belangrijkste zorg: hoe bereiken wij meer jongeren zonder dat we te leuk gaan doen?' (al. 1) Wie zijn die 'we'?

3 Waarom staat het woord 'opleuken' (al. 3) tussen aanhalingstekens?

4 Hoe vat Gelauff de wettelijke opdracht van het *NOS Journaal* samen?

5 Een afbeelding bij een tekst kan verschillende functies hebben. De afbeelding
1 ☐ trekt de aandacht.
2 ☐ voegt een extra inhoudselement aan de tekst toe.
3 ☐ is nodig om de tekst te kunnen begrijpen.
Welke functie of welke functies heeft de afbeelding bij deze tekst?
Kruis de zin of de zinnen aan.

6 Tekst 4 gaat ook over massamedia. Leg dat uit aan de hand van alinea 2 en de afbeelding bij de tekst.
7 Wat is de functie van de slotalinea in deze tekst?
A ☐ een conclusie trekken
B ☐ een samenvatting van de tekst geven
C ☐ een toekomstbeeld schetsen
D ☐ een vraag uit de inleiding beantwoorden

Opdracht
5

Lees tekst 4 nog een keer.
1 De afbeelding bij de tekst geeft de top vijf van best bekeken programma's op 29 september 2018 weer. Welk programma is voor het onderwerp van de tekst niet belangrijk?
2 Zeggen de kijkcijfers in de afbeelding iets over de mate waarin jongeren naar het *NOS Journaal* kijken? Leg je antwoord uit.
3 Geef in een mail aan hoofdredacteur Gelauff in vijf zinnen tips om meer jongeren te bereiken met het achtuurjournaal. Tip: gebruik informatie uit tekst 3.

Tekst 4
Toegankelijk voor iedereen?

[1] Het achtuurjournaal is nog steeds een van de belangrijkste nieuwsrubrieken van het land. Dat betekent niet dat de NOS niet zonder zorgen is. De belangrijkste zorg: hoe bereiken wij meer jongeren zonder dat we te leuk gaan doen?

[2] Dagelijks kijken 1,5 tot 2,5 miljoen mensen naar het achtuurjournaal. Grote landelijke kranten komen niet in de buurt van het bereik van het *NOS Journaal*. *De Telegraaf* bereikt net als het *AD* ongeveer 300.000 lezers, *NRC Handelsblad* en *nrc.next* samen ongeveer 150.000 lezers. De directe concurrent van het achtuurjournaal, het *RTL Nieuws* van half acht, haalt dagelijks 1 tot 1,4 miljoen kijkers.

[3] Meer nog dan de financiën is het dalende bereik onder jongeren een groot probleem voor het achtuurjournaal. NOS en ook RTL hebben eigenlijk geen idee hoe zij meer jonge kijkers moeten trekken met hun nieuws, stelden hoofdredacteuren Marcel Gelauff (NOS) en Harm Taselaar (RTL) eind januari tijdens een debat over 'opleuken' van het nieuws. Gelauff schetste de moeilijke brede opdracht van de NOS. 'Wij moeten volgens de Mediawet alle lagen van de bevolking bedienen: hoog- en laagopgeleid, oud en jong. Dat is ons grootste probleem. Daar stonden we vroeger minder bij stil.'

[4] Meer jongeren bereiken is in elk geval een van de speerpunten van het beleid van de NOS dit jaar. De omroep probeert dat al een tijd met een aangepast journaal op het derde net, NOS op 3.

positie	titel	zender	kijkersaantal
1	JOURNAAL 20 UUR	NPO1	1.805.000
2	EXPEDITIE ROBINSON 2018, reality-tv	RTL5	1.221.000
3	DE WERELD DRAAIT DOOR, nieuwsshow	NPO1	1.019.000
4	JOURNAAL 18 UUR	NPO1	992.000
5	HALF ACHT NIEUWS	RTL4	976.000

Naar: *kijkonderzoek.nl en svdj.nl, 29 september 2018*

Ik kan/weet
- relaties leggen tussen tekstdelen. 2F
- onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken. 2F
- de bedoeling van delen van teksten herkennen. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert een zakelijke brief of e-mail schrijven.

Startopdracht

Bekijk de afbeeldingen 1 en 2. De afbeeldingen stellen teksten met tekstblokjes voor van een brief met de vaste gegevens en een e-mail.

1 Welke afbeelding is een brief en welke is een e-mail?
afbeelding 1 / alfbeelding 2

2 Waarom is afbeelding 2 korter dan afbeelding 1?

3 In welk tekstblokje van afbeelding 1 komt J. van Dorp (zie afbeelding 2)?

Afbeelding 1

1
2
3
4 Betreft:
5
6 In de krant las ik
7
8 Met vriendelijke groet,
9
10

Afbeelding 2

1 Onderwerp:
2
3 In de krant las ik
4
5 Met vriendelijke groet,
6 J. van Dorp

Theorie

video-uitleg

Een zakelijke brief of e-mail schrijven

Voor berichten aan bedrijven, organisaties of mensen die je niet (goed) kent, schrijf je een **zakelijke brief of een zakelijke e-mail**. Een zakelijke brief heeft een andere vorm dan een zakelijke e-mail (zie bladzijde 212 en 214). In beide teksten gebruik je beleefde taal.

Zo schrijf je de tekst van een zakelijke brief of zakelijke e-mail

- Zet achter *Betreft*: (zakelijke brief) of achter *Onderwerp:* (e-mail) kort en duidelijk waarover je bericht gaat.
- **indeling** – Gebruik een witregel na de aanhef en voor je groet. Verdeel je tekst verder duidelijk in alinea's. Gebruik hiervoor ook witregels.
- **aanhef** – Gebruik altijd een beleefde aanhef, zoals *Geachte heer of mevrouw*.
- **inleiding** – Noem de aanleiding voor je bericht. Vertel waarom je schrijft en vertel als dat nodig is, ook wie je bent.

- **middenstuk** – Stel hier je vragen of geef meer informatie. Stuur je een bijlage mee, noem die dan ook in je tekst.
- **slot** – Spreek een wens of verwachting uit, bijvoorbeeld: *Alvast bedankt voor uw reactie*.
- **groet** – Sluit af met een beleefde groet. Schrijf je namens een groep, dan zet je dat eronder. Zet daaronder je voor- en achternaam. Bijvoorbeeld:
  Met vriendelijke groet,
  namens klas 4C
  Dennis de Groot
- Controleer je brief of e-mail op spel- en taalfouten.

Gebruik bij het maken van de opdrachten de voorbeelden van een zakelijke brief en e-mail op bladzijde 212 en 214.

Opdracht 1

Lees tekst 1. De tekst is een fragment van een artikel dat je in de krant tegenkomt. Je bent verontwaardigd over de tekening die bij de tekst is geplaatst. Is dit een grap? Hebben die lui van de krant dan geen respect voor mensen met een dwarslaesie? Je schrijft namens de patiëntenvereniging DON (Dwarslaesie Organisatie Nederland) een e-mail naar de redactie van de krant.

- Wat noteer je in de regel voor het onderwerp?
- Gebruik een passende aanhef.
- Schrijf de tekst van de e-mail. In de eerste alinea vertel je in welke krant je het artikel met de tekening las en dat je daarop reageert. In de tweede alinea vertel je wat je hebt gelezen en gezien en wat je ervan vindt. In de laatste alinea spreek je een verwachting uit.
- Met welke woorden sluit je je e-mail af?

Tekst 1

Elektrische prikkeling helpt bij revalidatie dwarslaesie

Sommige verlamde mensen met een complete dwarslaesie kunnen dankzij elektrische stimulatie toch weer een beetje controle over hun benen krijgen. Door implantatie van elektroden en een langdurig trainingsprogramma kan 70 procent van de patiënten die de behandeling kreeg, weer lopen.

Naar: Wim Köhler, NRC Handelsblad, 25 september 2018

Opdracht 2

De fabrikant van jouw smartphone heeft al twee jaar geen update van de software gestuurd. Waarom wacht de fabrikant daar zo lang mee? Je bent bezorgd over de beveiliging en je wilt weten of je nog veilig kunt internetbankieren op jouw telefoon.
Schrijf een brief naar de manager cybersecurity van gerecyclede telefoontoestellen Afteruse mobiele telefonie, Max van Berg. Je stuurt een kopie van het aankoopbewijs van je telefoon mee.
Het adres: Postbus 232100, 1100 JB Lelystad
Controleer je brief aan de hand van het feedbackformulier. Dat vind je online.

Ik kan/weet
- een zakelijke e-mail en brief schrijven. 2F

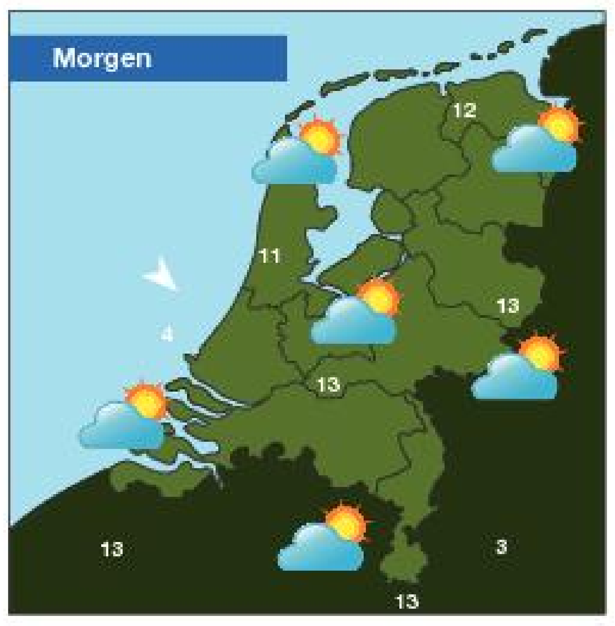
Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

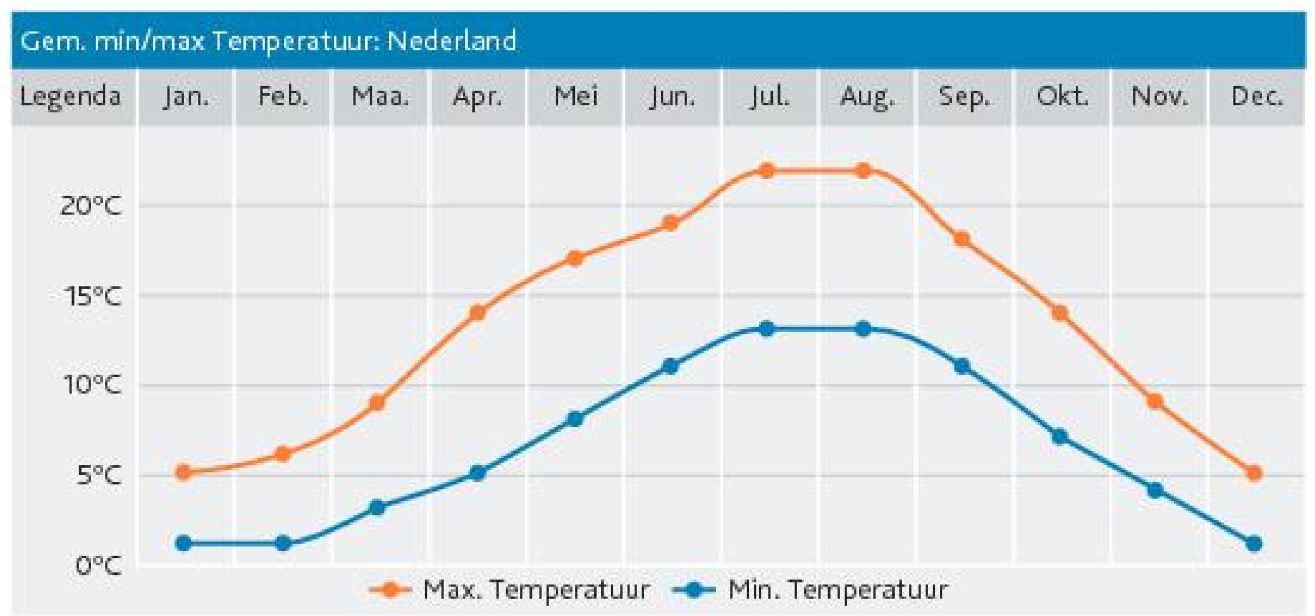
Je leert kritisch kijken en luisteren.

Startopdracht

Welk weerbericht heeft jouw voorkeur als je wilt weten hoe koud het wordt?
Leg je antwoord uit en zeg daarbij iets over de beelden en de betrouwbaarheid.

Theorie

video-uitleg

Kritisch kijken en luisteren

Om een kijk- of luisterfragment goed te begrijpen, let je op de volgende dingen:

- Het **onderwerp** – dit wordt vaak genoemd in het begin.
- De **hoofdgedachte** – die wordt vaak aan het begin of aan het eind genoemd.
- De verschillende **deelonderwerpen** – deze komen aan bod in het middenstuk.
- De **signaalwoorden** – ze helpen om onderscheid te maken tussen hoofd- en bijzaken.
- De **functie van de beelden** – ze geven belangrijke informatie of trekken als illustratie de aandacht.
- Het **doel van het programma** – het is bedoeld om te informeren, te overtuigen of tot handelen aan te zetten.

Makers van radio- en televisieprogramma's proberen je soms te beïnvloeden door de informatie een beetje mooier te maken of niet alles te vertellen. Ook de keuze van de beelden of het inzoomen op bepaalde momenten is bedoeld om jou als kijker te beïnvloeden. Je moet dus **kritisch kijken en luisteren** om na te gaan of de beelden en de informatie **betrouwbaar** zijn.

Opdracht 1

Lees vraag 1. Bekijk daarna het eerste deel van het fragment van *Schooltv*.

1 Wat hebben de nieuwsonderwerpen volgens jou met elkaar gemeen?

Lees nu vraag 2 tot en met 10 en bekijk het tweede deel van het fragment.

2 Op welke twee vragen wil de presentatrice in dit fragment antwoord krijgen?
3 Waarom staat de presentatrice in een keuken?
4 Om welke twee redenen is er in de zomer weinig nieuws?
5 Waarvoor dienen de beelden van een wesp in een glas?
A ☐ om de aandacht te trekken van de kijker
B ☐ om de kijker te beïnvloeden of iets te laten doen
C ☐ om een voorbeeld te geven van wat wordt gezegd
D ☐ om extra informatie te geven aan de kijker

6 Welke twee theorieën zijn er over de herkomst van het woord 'komkommertijd'?
7 Het woord 'komkommertijd' wordt in vier talen vermeld. Hoe wordt dit verduidelijkt met beeld en geluid?
8 Waarom is nieuws over komkommers geen 'komkommertijdbericht'?
9 Welke definitie van 'komkommertijd' heeft de voorkeur van de presentatrice? Leg je antwoord uit.
10 Wat is het doel van dit fragment?

Opdracht 2

Lees de vragen. Bekijk daarna het fragment van *NOS Stories*.

1 Noteer het onderwerp van het fragment in één woord.
2 Welke drie deelonderwerpen komen aan de orde?
3 Waarom moet je de video een 'duimpje omhoog' geven volgens de presentator?
4 Waarvan zijn de video's van jongeren voorbeelden?
5 Volgens de presentatrice mogen instructeurs hun telefoon gebruiken tijdens de les. Wat vind jij hiervan? Leg je antwoord uit.
6 Wanneer moet je controleren of een rijinstructeur bevoegd is?
7 Hoe moet je controleren of een rijinstructeur bevoegd is?
8 Waarom is het voor jou een probleem als jouw rijinstructeur geen bevoegdheid heeft?
9 Noteer in één zin de belangrijkste informatie uit het fragment.
10 Wat is het doel van het fragment?
11 Is de informatie in het fragment betrouwbaar? **ja / nee** Leg je antwoord uit.

Opdracht 3

Lees de vragen. Beluister daarna het fragment van *Nieuwspaal*.

1 Welke drie onderwerpen worden in dit nieuwsbericht behandeld?
2 Hoe wordt steeds aangegeven dat een nieuw onderwerp begint?
3 Bestaan de in het eerste onderwerp genoemde dingen echt?
Living Statues Festival **ja** / **nee**
National History Museum **ja** / **nee**
4 Is de informatie over het eerste onderwerp betrouwbaar omdat het over een bestaand museum gaat? **ja / nee** Leg je antwoord uit.
5 Zou het waar kunnen zijn dat RTL het programma *Visboer zoekt vrouw* introduceert? **ja / nee** Leg je antwoord uit.
6 Is Gerard Zilver een betrouwbare deskundige?
A ☐ Ja, want hij is een pedagoog uit Utrecht.
B ☐ Ja, want hij wordt vaker genoemd door *Nieuwspaal*.
C ☐ Nee, want er is geen informatie over hem te vinden.
D ☐ Nee, want pedagogen weten weinig van kinderen.
7 Als je let op de volgende onderdelen, lijkt het fragment dan betrouwbaar of onbetrouwbaar?
a vormgeving (intro, stem, geluid)
b bekende namen
c taalgebruik
d inhoud
e bron
8 Wat is het doel van dit fragment?

Ik kan/weet
• de waarde van een (deel van een) tekst beoordelen. 2F
• het doel van de makers van een programma beoordelen. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert over betrouwbare informatie verzamelen.

Startopdracht

Bekijk de afbeelding en lees tekst 1.
Overleg met een klasgenoot.

1. Bedenk twee redenen waarom dit geen nieuws is.
2. Bedenk twee redenen waarom dit wel nieuws kan zijn.
3. Je interviewt de beeldhouwer. Welke belangrijke vraag zou je hem willen stellen als zijn beeld wel nieuws zou zijn?

Tekst 1

In Rotterdam staat een 2 meter hoog beeld van een man die uitkijkt op een waterval en een watertrap van hergebruikte hardstenen stoepranden. *Waterstand* heet het. Het schouwspel toont de man in afwachting van het stijgende water.

Naar: Scheurmail Rotterdam, 28 september 2018

Theorie

video-uitleg

Betrouwbare informatie verzamelen

Als je mondeling informatie wilt verzamelen, voer je een gesprek of houd je een interview. Niet alle informatie die je van personen krijgt, is even **betrouwbaar**. Je vraagt je af: is de informatie **volledig** en **waar**?
Je moet dus kritisch zijn en dat doe je door te letten op:

- de **persoon** die de informatie geeft – heeft hij verstand van het onderwerp, weet hij er veel van, is hij deskundig?
- **feiten** of **meningen** – iemand die verschillende feiten kan noemen over het onderwerp, geeft waarschijnlijk betrouwbaardere informatie dan iemand die alleen zijn mening geeft.
- het **doel** van de persoon die informatie geeft – een verkoper geeft met een heel ander doel informatie over een scooter dan een medewerker van de Consumentenbond.
- de **volledigheid** van de informatie – vraag bijvoorbeeld verschillende personen om informatie en vergelijk die informatie met elkaar.

Op een informatief gesprek moet je je goed voorbereiden door van tevoren vragen te bedenken. Vraag tijdens het gesprek door als er iets niet duidelijk is.

Opdracht 1

1. Lees de zinnen *a* tot en met *e*. Is de uitspraak een feit of een mening?
   - *a* De premies voor de ziektekostenverzekering stijgen komend jaar met 5%. **F / M**
   - *b* De medicijnen voor diabetespatiënten worden niet meer volledig vergoed. **F / M**
   - *c* Het is onbegrijpelijk dat een ziekenhuis failliet kan gaan. **F / M**
   - *d* De overheid zou verantwoordelijk moeten zijn voor de gezondheidszorg. **F / M**
   - *e* De farmaceutische industrie maakt dure en goedkope medicijnen. **F / M**
2. Je interviewt een directeur van een ziekenhuis dat in financiële problemen is. Bedenk twee vragen naar een feit en twee vragen naar een mening.

Opdracht 2

Bekijk en lees tekst 2.
Overleg met een klasgenoot.

1. Waarom mochten niet meer dan zeven vragen worden gesteld?
2. Denk je dat de antwoorden die Sofia op de eerste vijf vragen geeft betrouwbaar zijn? Leg je antwoord uit.
3. Welke vragen zou je stellen om te testen of Sofia kan antwoorden als een mens?
4. Je mag ook iemand van het Hongkongse bedrijf interviewen. Je vraagt of hij met Sofia bevriend is. Krijg je een betrouwbaar antwoord? Leg je antwoord uit.
5. Krijg je van hem betrouwbare informatie als je wilt weten wat de gevaren van robotica zijn? Leg je antwoord uit.

Tekst 2

'Ze' spreekt enorm tot de verbeelding. Robot Sophia, bedacht door een bedrijf uit Hongkong, reist de wereld over. De makers hebben 'haar' een vrouwelijk gezicht gegeven en gezichtsuitdrukkingen aangeleerd. Dat zorgt ervoor dat ze er menselijk uitziet.
Sophia is vandaag voor het eerst in Nederland. Genoeg reden voor de NOS om haar te spreken, om met eigen ogen te zien waar de hype over gaat en om erachter te komen of die wel terecht is.
De NOS mocht Sophia zeven vragen stellen. Vijf daarvan moesten een week van tevoren worden ingediend. Op die vragen kon ze dus prima antwoord geven. De twee andere vragen mochten we zelf inbrengen.

Naar: nos.nl, 28 september 2018

Ik kan/weet
- informatie verzamelen via het houden van een vraaggesprek. 2F
- de betrouwbaarheid van informatie beoordelen. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert woordraadstrategieën toepassen en de betekenis van moeilijke woorden.

Startopdracht

Zoek de synoniemen bij elkaar.

Opdracht 1

Lees tekst 1.

1 Onderstreep de **synoniemen** in de tekst voor 'volmaakte' (al. 3), 'doorgaans' (al. 4), 'optimaler' (al. 5), 'permanente' (al. 5), 'cortisol' (al. 5) en 'optimistisch' (al. 7).

2 Welke **omschrijving** voor 'vatbaarder' (al. 6) vind je in de tekst?

3 In alinea 5 worden twee woorden uitgelegd door een **voorbeeld** te geven. Vul het woord en het bijbehorende voorbeeld in:
a … zoals … *b* … zoals …

4 Welke betekenis heeft het woord 'inkoppertje' (al. 1)? Gebruik de **tegenstelling** in de zin om de betekenis te vinden.

5 Welke **bekende woorddelen** herken je in 'gepensioneerd' (al. 1), 'ten goede komen' (al. 4), 'levensomstandigheden' (al. 5), 'bloedwaarden' (al. 5), 'cholesterolgehalte' (al. 5) en 'sterftekans' (al. 7)?

6 Noteer de volgende woordbetekenissen onder elkaar:
- (iets) goed kunnen
- met veel op- en aanmerkingen
- omstandigheden
- periode van tien jaar
- personen in een tegengestelde situatie
- van kortgeleden

7 Noteer achter de woordbetekenissen het juiste woord. Kies uit de onderstreepte woorden 1 tot en met 6 in de tekst.

Tekst 1

Lang zal die gelukkig leven

[1] Gezonde mensen zijn gelukkiger dan ongezonde mensen. Dat lijkt een inkoppertje, maar het is verrassend dat het andersom ook geldt: geluk leidt tot gezondheid. 'Sterker nog: het verband tussen geluk en gezondheid is twee keer zo sterk als andersom', zegt Ruut Veenhoven, gepensioneerd hoogleraar aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Met andere woorden: blije mensen zijn gezond, doordat ze zo blij zijn.

[2] Een (1) recente studie van de universiteit van Michigan onder meer dan zestigduizend ouderen liet bijvoorbeeld zien dat gelukkige mensen minder naar de dokter gaan dan ongelukkige: 4,6 tegen 6,3 keer per jaar. Op een schaal van 1 tot 6 zorgde elk extra gelukspunt voor een vermindering van het doktersbezoek met 11 procent.

[3] Maar hoe kan het dat geluk voor gezondheid zorgt? De belangrijkste reden is dat gelukkige mensen betere keuzes maken. De lijst daarvan is lang: ze eten beter, drinken niet, roken niet, bewegen meer en ze hebben banen die beter bij hen passen. 'Gelukkige

mensen (2) beheersen de zogenoemde kunst van het leven dus beter', zegt Veenhoven. 'Ze zijn minder bang om foute keuzes te maken, bijvoorbeeld bij hun zoektocht naar de perfecte baan. Die volmaakte baan vinden ze daardoor ook vaker.' Ongelukkige mensen daarentegen zijn vaak niet (3) kritisch in hun denken, waardoor zij niet in staat zijn van een eenmaal gemaakte keuze af te stappen.

[4] Daarnaast hebben gelukkige mensen doorgaans een drukker sociaal leven: ze hebben meestal meer vrienden en gelukkigere liefdesrelaties – twee (4) factoren waarvan is aangetoond dat ze de gezondheid ten goede komen. 'Geluk en gezondheid zijn op deze manier met elkaar verbonden: geluk leidt tot gezondheid, dat weer tot meer geluk leidt enzovoort', zegt Veenhoven.

[5] Het is heel logisch dat al die betere keuzes en levensomstandigheden inwerken op het lichaam: bloedwaarden van gelukkigen, zoals het cholesterolgehalte, zijn beter, hun bloeddruk is lager en het gewicht optimaler. Geluk doet blijkbaar wat met het lichaam. 'De belangrijkste reden is dat ongelukkige mensen vaak gestrest zijn en daardoor in een permanente vecht-of-vluchtmodus staan', zegt Veenhoven. 'Dat is een voortdurende staat van het lichaam waarin het zich klaarmaakt voor actie. Handig voor de korte termijn, als je bijvoorbeeld een leeuw tegenkomt, maar op de lange termijn is deze houding schadelijk.' Bij de vecht-of-vluchtmodus verhoogt het lichaam de bloeddruk en produceert het meer van het op de lange termijn schadelijke stresshormoon cortisol. Ook stopt het met het verspillen van energie aan andere lichaamsactiviteiten, zoals aan het immuunsysteem.

[6] Dat merken mindergelukkigen. Uit een beroemd experiment waarin studenten werden blootgesteld aan een verkoudheidsvirus nadat hun was verteld dat ze voor een examen waren gezakt, bleek dat ze sneller verkouden werden dan (5) tegenhangers die te horen hadden gekregen dat ze waren geslaagd. Het immuunsysteem was dermate onderdrukt dat ze vatbaarder waren voor het virus.

[7] De effecten werken echter ook door op de lange termijn. Verschillende studies in het afgelopen (6) decennium laten zien dat gelukkige mensen minder hartaanvallen, minder hersenbloedingen en minder ontstekingen hebben. Een overzichtsstudie van afgelopen jaar, uitgevoerd door wetenschappers van de universiteit van Edinburgh, liet dan ook zien dat geluk rechtstreeks verband houdt met de sterftekans in een bepaalde periode: hoe ongelukkiger, hoe hoger de kans om vroegtijdig te overlijden. Optimistische mensen genezen zelfs sneller van ziektes. Wat overigens niet betekent dat positief denken je van een ernstige ziekte kan genezen.

Naar een artikel van Hidde Boersma, Elsevier, 4 januari 2014 [eindexamen vmbo-tl 2016]

Opdracht
2

Woordenlijst 1

Omcirkel de juiste betekenis van het onderstreepte woord.

1 In Tsjechië vervaardigen kunstenaars kerstballen voor toeristen.
beschadigen / maken / halen weg

2 Met deze bril kun je ondervinden hoe het is om blind te zijn.
merken / vragen / zoeken

3 De minister moest constateren dat zijn voorstel niet werd gesteund.
doorgeven / nakijken / vaststellen

4 Rechercheurs trachten vast te stellen hoe het misdrijf is gepleegd.
proberen / raden / zoeken

5 In het donker kun je moeilijk kleuren onderscheiden.
lesgeven / tekenen / zien

6 Het is belangrijk dat je de theorie kunt toepassen in de opdrachten.
gebruiken / overhoren / uitleggen

7 Anonieme bronnen vermelden terecht dat de prinses zwanger is.
liegen / ontwijken / zeggen

8 Weet u waar de damesschoenen zich bevinden? Ik kan ze niet vinden.
rondlopen / verstoppen / zijn

9 De toeschouwers konden het niet waarderen dat de voorstelling te laat begon.
aanprijzen / leuk vinden / veranderen
10 Automobilisten proberen de file te vermijden door eerder op pad te gaan.
ontwijken / opzoeken / zeggen
11 Artsen veronderstellen dat de vrouw de ziekte heeft opgelopen op reis.
gaan ervan uit / onderzoeken / zetten eronder
12 Geneesmiddelen veroorzaken soms jeuk of huiduitslag.
kleiner maken / zijn de oorzaak van / veranderen
13 De prijzen in de webshop variëren van € 2,99 tot € 139,99.
dalen / lopen uiteen / veranderen
14 Kenners beschouwen dit schilderij als een laat werk van Picasso.
beoordelen / beschadigen / veroordelen
15 De agenten noteren het kentekennummer van de geparkeerde auto.
nadenken / opschrijven / ronddraaien

Opdracht 3

Woordenlijst 1
Wat betekent het onderstreepte woord? Combineer de juiste zin met het juiste woord.

1 Als de leraren geen salarisverhoging krijgen, gaan ze desnoods een dag staken.	*a* bijna niet, bijna geen
2 Barry is in 2016 uit Curaçao verhuisd. Sindsdien verlangt hij naar de zon.	*b* ergens anders
3 De survivaltocht in de Ardennen was tamelijk vermoeiend voor de ambtenaren.	*c* met groot verschil, veruit
4 Er passen hoogstens acht personen in deze lift.	*d* mogelijk
5 Het krantenartikel is hoofdzakelijk een opsomming van voor- en nadelen van emigratie.	*e* na elkaar
6 In de aardrijkskundelessen wordt nauwelijks aandacht besteed aan topografie.	*f* nogal
7 In de zomervakantie gaan we achtereenvolgens naar Estland, Letland en Litouwen.	*g* op zijn meest, maximaal
8 Kim vroeg Sara of ze eventueel in de vakantie op haar cavia wilde passen.	*h* vanaf die tijd
9 Terwijl we hier op een terrasje zitten, vallen elders in het land flinke regenbuien.	*i* vooral, voorname-lijk
10 Verreweg de meeste bezoekers van de Beekse Bergen komen uit Brabant.	*j* zo nodig, als het echt nodig is

Opdracht 4

Van de werkwoorden uit opdracht 2 zijn woorden afgeleid. Vul deze in de juiste zinnen in. Je houdt twee woorden over.
constatering – getracht – onderscheiden – onvermijdelijk – toepasbaar – variatie – veronderstelling – veroorzaakte – vervaardigde – waardering

1 De minister vond dat ze te weinig … kreeg van haar ambtenaren.
2 De stroomstoring in Noord-Holland … veel schade in de land- en tuinbouw.
3 De woorden die ik had geleerd, waren goed … tijdens mijn tripje naar Keulen.
4 Er zat weinig … in de kerstpakketten waaruit de medewerkers konden kiezen.

5 Het was … dat de directeur moest aftreden na zo veel fouten.
6 Op de bijeenkomst werd de vrijwilliger door de burgemeester … met een lintje.
7 Samuel gaf het bij techniek … vogelhuisje cadeau aan zijn vader.
8 Sigrid was in de … dat het *Jeugdjournaal* op zondag werd herhaald.

Opdracht
5

Herhaling
Geef een voorbeeld van:
1 religie
2 zuivelproduct
Noteer in één woord de tegenstelling van:
3 prijzig
4 opgewekt
5 traag
Noteer een synoniem voor:
6 aanbidder
7 favoriet
8 toedienen

Opdracht
6

Uitdrukkingen
Combineer de juiste uitdrukking met de juiste zin.

1 buiten de boot vallen	*a* Babette was kwaad dat zij niet voor het feestje was uitgenodigd.
2 een lange adem hebben	*b* Casper was helaas net te jong om mee te doen met de zeilwedstrijd.
3 een oogje dichtknijpen	*c* De badmeester vond het niet zo erg dat Jinte lelijk dook bij het afzwemmen.
4 in het verkeerde keelgat schieten	*d* De speelgoedwinkel moest steeds nieuwe controllers bijbestellen.
5 niet aan te slepen zijn	*e* Er is veel tijd nodig om het conflict over de Gazastrook op te lossen.
6 schot in de zaak	*f* Het moederbedrijf kon niet anders dan veertien filialen sluiten.
7 uit noodzaak geboren	*g* Na een hele dag vasten at Karim wel vier gebakjes achter elkaar.
8 zich te buiten gaan	*h* Na weken vertraging kon de aannemer eindelijk opschieten met het nieuwbouwproject.

Ik kan/weet
- de betekenis van een moeilijk of onbekend woord in de tekst vinden (of opzoeken in een woordenboek). 2F
- de betekenis van de woordenlijstwoorden en de uitdrukkingen uit deze paragraaf.

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Taalverzorging
spelling

Je leert leestekens en hoofdletters gebruiken.

Startopdracht

1 Bekijk de afbeeldingen.
2 Welke afbeelding is het vervolg van afbeelding A? Omcirkel B of C. Leg je antwoord uit.

Theorie

video-uitleg

Leestekens en hoofdletters

Leestekens en hoofdletters zorgen ervoor dat een tekst gemakkelijker te lezen is en leestekens voorkomen misverstanden. Als je een **leesteken** vergeet of verkeerd gebruikt, maak je een leestekenfout (interpunctiefout). Als je een **hoofdletter** vergeet of verkeerd gebruikt, maak je een spelfout.
Begin een zin altijd met een hoofdletter en eindig met een punt, vraagteken of uitroepteken. Plak liever niet meer dan twee zinnen aan elkaar en gebruik daarbij altijd een voegwoord. Dat kan aan het begin van de zin staan of tussen de twee zinnen. Plak nooit zomaar zinnen aan elkaar met een komma.

Gebruik het **Overzicht spellingregels**. Dat overzicht vind je op bladzijde 207.

Opdracht
1

1 Neem de tabel over.

Hoofdletter		**Geen hoofdletter**	
Antwerpen	B		

2 Noteer de volgende woorden in de juiste kolom: *antwerpen – boterbloem – buitenlands – coolcat – herfst – juni – newcastle – noordelijk – olifant – pasen – renault – russische – tessa – west-friesland – zondag – zuidoosten*
Het eerste woord is al ingevuld.

3 Noteer van elk woord waarom het wel of geen hoofdletter heeft. Kies uit:
A afleiding van een aardrijkskundige naam
B een naam
C geen naam
D naam van dag, maand, seizoen of windstreek

Opdracht
2

Plaats in elke zin een komma waar dat moet. Noteer alleen het woord voor de komma met de komma erachter.

1 Jeroen is er nog nieuws te melden over de brand in de fabriek?
2 In de kiosk zijn *de Volkskrant* het *NRC* en *Trouw* te koop.
3 We wisten niet wat er aan de hand was totdat we het journaal zagen.
4 Hoewel Jiska de krant altijd downloadt kan ze niet zonder de papieren krant.

Opdracht
3

Neem de zin over en gebruik hoofdletters en leestekens waar dat moet.

1 weg met dat fototoestel riep de acteur zondag naar de opdringerige fotograaf
2 de gratis krant *metro* vroeg wat jongeren graag anders zien in amsterdam
3 de fokker zei de meeste duitse herders zijn slim aanhankelijk en makkelijk te trainen
4 lotje zeurde papa en mama wanneer mag ik nou een ijsje

Opdracht
4 ✱

1 Leg uit wat de volgende zin betekent: *Ik houd van honden eten en zwemmen.*
2 Neem de zin over en zet een komma, zodat er staat wat waarschijnlijk wordt bedoeld.
3 Bedenk zelf nog een zin waarin één leesteken de betekenis verandert.

Opdracht
5

Neem de tekst over en gebruik hoofdletters en leestekens waar dat moet.

Eekhoorns uit de knoop

[1] natuurbeschermers in de amerikaanse staat wisconsin hebben vijf jonge eekhoorns gered de beestjes waren er ernstig aan toe toen ze bij hun nest werden gevonden hun staarten waren in de knoop geraakt zodat ze geen kant op konden het was bijna niet meer te zien welke staart bij welke eekhoorn hoorde vertelde een van de hulpverleners
[2] voor de ingewikkelde operatie zijn de eekhoorntjes eerst verdoofd daarna zijn de klitten voorzichtig weggeknipt daarbij moest niet in de staarten zelf worden geknipt want die hebben de eekhoorns nodig voor balans en warmte
[3] hoewel twee eekhoorns een beschadigde staart aan de operatie overgehouden hebben gaat het goed met de dieren volgens een woordvoerder van de dierenbescherming ze moeten eerst verder herstellen en daarna worden ze teruggezet in de vrije natuur

Naar: www.wildlife.com [fictieve bron]

Ik kan/weet
- hoofdletters, punten en vraagtekens gebruiken. 1F
- hoofdletters, dubbele punt en aanhalingstekens in citaten gebruiken. 2F
- komma's gebruiken. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Taalverzorging
spelling

Je leert over werkwoordspelling.

Startopdracht

1 Maak de volgende krantenkoppen af met een werkwoord.

Verzorger … leeuw	**Clown … met camper**
Bokskampioen op straat …	**Regering … over trap**

2 Bekijk samen met een klasgenoot jullie krantenkoppen. Hebben jullie een persoonsvorm ingevuld of een andere werkwoordsvorm?

Theorie

video-uitleg

Werkwoordspelling: het schema gebruiken

Als je wilt weten hoe je een werkwoord moet spellen, kun je het schema werkwoordspelling op bladzijde 209 gebruiken.

Elke zin heeft een persoonsvorm (pv). Naast de pv kunnen er nog meer werkwoorden in de zin staan. Dat kan het hele werkwoord (infinitief) of voltooid deelwoord (vd) zijn, maar ook het **onvoltooid deelwoord** (od). Bijvoorbeeld:
Rillend van de kou kwam Mart van de ijsbaan.

Het onvoltooid deelwoord maak je door achter het hele werkwoord een -d te zetten. Bijvoorbeeld:
*lachen**d**, stotteren**d**, staan**d**.*
Je kunt een onvoltooid deelwoord, net als een voltooid deelwoord, ook als bijvoeglijk naamwoord bij een zelfstandig naamwoord gebruiken. Dan zet je er soms nog een -e achter. Bijvoorbeeld:
– *Op de foto staat een lachend meisje.*
– *De lachende kinderen moesten het lokaal verlaten.*

Opdracht 1

Maak een bijvoeglijk naamwoord van de onderstreepte werkwoorden. Zet erachter of het een od of een vd is.

1	De tuinman heeft de heg gesnoeid.	De … heg.
2	De paparazzi zijn aan het fotograferen.	De … paparazzi.
3	De bruid straalt de hele dag.	De … bruid.
4	Diesels pootje is gebroken.	Het … pootje.
5	Het hondje staat te kwispelen.	Een … hondje.
6	Het publiek applaudisseert hard.	Het … publiek.

Opdracht 2

De onderstreepte werkwoordsvormen zijn juist gespeld. Noteer welke regel uit het schema werkwoordspelling op bladzijde 209 is toegepast.

Voorbeeld:
Sem wordt morgen geïnterviewd voor de plaatselijke krant.
pv → enkelvoud (ow Sem = hij) → ik-vorm + t

1. Elias fotografeert nieuws in de regio voor een huis-aan-huisblad.
2. In de krant stond een foto van het illegaal gestorte afval.
3. Toms moeder had alles voor een fotoshoot geregeld.
4. De legendarische voetballer hield niet van interviews na de wedstrijd.
5. Hoe word je eigenlijk nieuwslezer bij het *NOS Journaal*?
6. Wekelijks testten de journalisten een snackbar voor de culinaire bijlage.

Opdracht 3

a Bedenk of het werkwoord dat je moet invullen, pv is of niet. Noteer: **pv / geen pv**.
b Noteer daarachter de juiste vorm van het werkwoord dat tussen haakjes staat.

1. De ... (vluchten) dief ... (worden) vorige week ... (oppakken) door een agent.
2. ... (Houden) jij van waargebeurde verhalen?
3. Een ... (pensioneren) ICT'er heeft heel veel tijd in de schoolwebsite ... (steken).
4. Volgens het Voedingscentrum ... (braden) men vroeger in ongezond ... (harden) vet.
5. Vanwege het onweer ... (durven) de katten gisteravond niet meer naar buiten.
6. Volgens de oude dame ... (zullen) haar buurvrouw op de ramen hebben ... (bonzen).

Opdracht 4

Noteer de juiste vorm van de werkwoorden. Zet de pv in de tt, behalve als uit de zin blijkt dat het vt moet zijn. Let op of de pv in het enkelvoud of in het meervoud moet staan.

1. Deze serie boeken over designkleding ... (worden) in het Nederlands vertaald.
2. Gisteren ... (staan) de media vol met nieuws over de verkiezingen.
3. Volgens de directeur ... (worden) het personeel en de directie het wel eens.
4. Na het concert ... (klimmen) een stelletje Hazes-fans op het podium.
5. Al het personeel van de school ... (optreden) tijdens de benefietavond.
6. De Verenigde Naties ... (hebben) een eigen leger met blauwhelmen en witte voertuigen.

Opdracht 5 ✱

Kijk naar de spelling van het werkwoord. Bedenk dan een passend onderwerp voor de zinnen.

1. Vermoedt … wie de nieuwe bondscoach is?
2. Hoe laat word … opgehaald na het feest?
3. … meld de stormschade bij de verzekering.
4. De muziek van U2 vindt … het mooiste wat er is.
5. Steeds weer verraad … de ontknoping van de detective.
6. … word goed op de hoogte gehouden van het laatste nieuws.

Ik kan/weet
- voltooide en onvoltooide deelwoorden als bijvoeglijk naamwoord goed spellen. 1F
- de tegenwoordige en verleden tijd van de persoonsvorm goed spellen. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Taalverzorging
formuleren

Je leert over lastige werkwoorden.

Startopdracht

1 Bekijk de afbeeldingen A tot en met D.
2 Maak bij elke afbeelding een korte zin die vertelt wat er op de afbeelding gebeurt. Gebruik in elke zin een ander werkwoord. Kies uit: *kennen*, *kunnen*, *liggen* en *leggen*.

Theorie

video-uitleg

Het gebruik van lastige werkwoorden

De werkwoorden **kennen** / **kunnen** en **liggen** / **leggen** worden vaak fout gebruikt. Zo gebruik je deze woorden goed:
- **kennen**: iets weten of geleerd hebben. Bijvoorbeeld: *Ik ken de spelregels van rugby.*
- **kunnen**: in staat zijn om iets te doen. Bijvoorbeeld: *Ik kan heel goed dansen.*
- **liggen**: zich bevinden, rusten. Bijvoorbeeld: *De hond ligt in zijn mand.*
- **leggen**: iets doen. Bijvoorbeeld: *Sem legt zijn tas op tafel.*

Ook het werkwoord **willen** wordt vaak fout gebruikt. Zo gebruik je *willen* goed:

enkelvoud	**meervoud**
ik wil	wij/jullie/zij willen
jij/u wilt, wil jij? wilt u?	
hij/zij wil	
ik/jij/hij/zij/u wilde	wij/jullie/zij wilden

Gebruik als je schrijft nooit *wou* of *wouden*.

Opdracht
1

Bepaal of je *liggen* of *leggen* moet gebruiken en noteer daarna de juiste vorm.

1 Silke … nu al de hele middag op de bank series te kijken.
2 We moesten voor de les onze mobieltjes in een speciale kast ….
3 Afgelopen zomer … Emma het liefst de hele dag op het strand.
4 Wat … daar voor smerigs op de stoep?
5 Na de mislukte auditie … Sam troostend een hand op zijn zusjes schouder.
6 Waar op zolder heb je de kampeerspullen …?

Opdracht
2

Bepaal of je *kennen* of *kunnen* moet gebruiken en noteer daarna de juiste vorm.

1 De driejarige Tycho … nu al alle automerken.
2 … u uw achternaam straks even voor mij spellen?
3 Als beveiliger moet je snel … reageren, als er wat gebeurt.
4 Voor je theorie-examen moet je de verkeersregels goed ….
5 Abe vindt het een prettig idee dat hij … reanimeren.
6 Vroeger … opa alle verjaardagen van zijn kleinkinderen uit zijn hoofd.

Opdracht
3

Noteer de juiste vorm van het werkwoord *willen*.

1 Marnix gaat de opleiding journalistiek doen, want hij … journalist worden.
2 Toen Esmee op haar fiets … stappen, zag ze dat de band lek was.
3 … jij volgende week voor mij invallen bij mijn krantenwijk?
4 Noud had graag mee … naar de studio van *De Wereld Draait Door*.
5 Door veel nieuwsapps te downloaden, … ik goed op de hoogte blijven van het nieuws.
6 … u de oude kranten in afgesloten dozen doen, alstublieft?

Opdracht
4

Verbeter de onjuiste vormen van de werkwoorden.

1 Mijn sleutel ligt op tafel, maar ik heb hem daar niet gelegen.
2 Scherpstellen heeft deze amateurfotograaf nog nooit gekend.
3 De zanger wilt het interview voor de publicatie graag lezen.
4 Hoe ken het toch dat je die nieuwslezeres niet kent?
5 Wilt je nog leren surfen of kan je dat al?
6 Mijn broer wilde het niet geloven, maar ik kon Afrojack echt niet.

Opdracht
5 *

Liggen en *leggen* komen ook voor in figuurlijk taalgebruik. Bepaal eerst of je *liggen* of *leggen* moet gebruiken en noteer daarna de juiste vorm.

1 De minister … onder vuur na zijn opmerkelijke uitspraken.
2 Je moet de lat niet te hoog …, want een zes is ook voldoende.
3 Mijn vader gaat zelf de heg snoeien, want de tuinman heeft dat klusje laten ….
4 Mila is best goed in hoogspringen, maar verspringen … haar nog beter.
5 Alex kan niet zo goed timmeren; hij is er gewoon niet voor in de wieg ….
6 Het museum heeft voor miljoenen euro's de hand … op een net ontdekt schilderij van Rembrandt.

Ik kan/weet	• lastige werkwoorden op de juiste manier gebruiken.

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Nieuws of nep?

Op de voorpagina van een krant zie je boven een artikel een foto van waggelende pinguïns op een mosgroene rots, op een nieuwssite vind je een portret van een sporter of tref je een filmpje aan van actievoerende scholieren. Welk bericht ga je lezen of bekijken en waarom?

Bij deze opdracht bespreek je samen met twee klasgenoten welke nieuwsberichten in verschillende nieuwsbronnen voorkomen en bekijk je hoe dat nieuws wordt gebracht.
Je zoekt uit welke nieuwsselectie wordt gemaakt en in welke volgorde deze berichten aan de orde komen. Vervolgens vergelijk je de berichten over één onderwerp. Zijn er opvallende verschillen in de wijze van berichtgeving? Krijgt het nieuws veel of weinig aandacht? Wordt het neutraal gebracht of juist niet? Hoe betrouwbaar is het nieuwsbericht?

Bij deze opdracht breng je de volgende theorie in de praktijk:
- *Kijken en luisteren*: Kritisch kijken en luisteren
- *Spreken en gesprekken*: Betrouwbare informatie verzamelen

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Lezen	• Ik kan relaties leggen tussen tekstdelen. 2F • Ik kan onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken. 2F • Ik kan de bedoeling van delen van teksten herkennen. 2F
Schrijven	• Ik kan een zakelijke e-mail en brief schrijven. 2F
Kijken en luisteren	• Ik kan de waarde van een (deel van een) tekst beoordelen. 2F • Ik kan het doel van de makers van een programma beoordelen. 2F
Spreken en gesprekken	• Ik kan informatie verzamelen via het houden van een vraaggesprek. 2F • Ik kan de betrouwbaarheid van informatie beoordelen. 2F
Woordenschat	• Ik kan de betekenis van een moeilijk of onbekend woord in de tekst vinden (of opzoeken in een woordenboek). 2F • Ik ken de betekenis van de woordenlijstwoorden en de uitdrukkingen uit deze paragraaf.
Taalverzorging spelling	• Ik kan hoofdletters, punten en vraagtekens gebruiken. 1F • Ik kan hoofdletters, dubbele punt en aanhalingstekens in citaten gebruiken. 2F • Ik kan komma's gebruiken. 3F
Taalverzorging spelling	• Ik kan voltooide en onvoltooide deelwoorden als bijvoeglijk naamwoord goed spellen. 1F • Ik kan de tegenwoordige en verleden tijd van de persoonsvorm goed spellen. 2F
Taalverzorging formuleren	• Ik kan lastige werkwoorden op de juiste manier gebruiken.

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed? Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de theorievideo's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

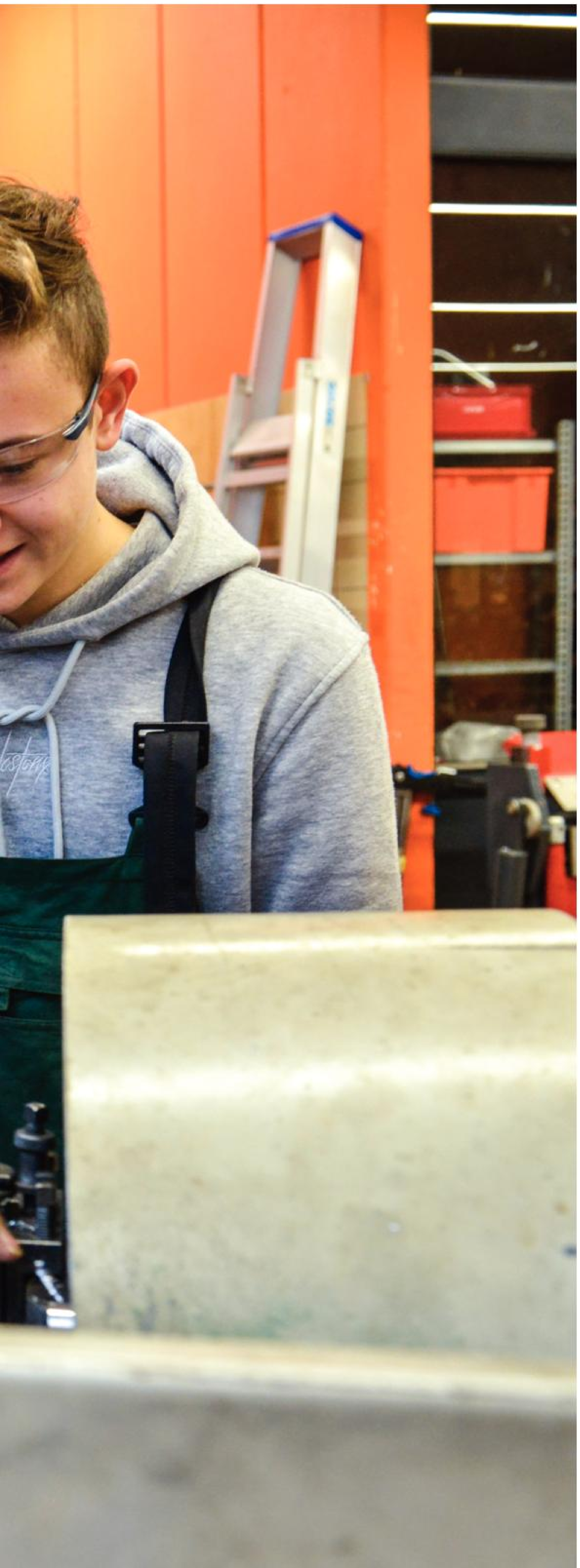
Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Aantekeningen

Hoofdstuk 2

Kennis

Die nippel kan echt niet meer!

Als mensen ergens veel verstand van hebben, gebruiken ze vaak woorden die niet iedereen kent. Die woorden noem je **jargon** of **vaktaal**. Een bouwvakker vervangt in jouw huis met liefde al je *dorpels* en *nippels* en een hovenier komt graag je tuin *zwartmaken*. Maar als je zelf geen bouwvakker of hovenier bent, heb je geen idee wat ze komen doen. Kun je drie woorden bedenken die binnen jouw profiel, hobby of bijbaan jargon zijn?

Zij is timmerman?

Van veel beroepsnamen bestaat een mannelijke en een vrouwelijke versie, zoals *leraar* en *lerares*. Er zijn ook beroepsnamen die geschikt zijn voor beide geslachten, bijvoorbeeld *dokter*, *burgemeester* en *minister*. Sommige beroepen zijn van oudsher typische mannen- of vrouwenberoepen. Deze beroepsnamen klinken soms vreemd. Bedenk een geschikte beroepsnaam voor een vrouwelijke *leerkracht* en een mannelijke *verpleegkundige*.

Je kous krimpt!

Een *troffel* is geen muziekinstrument. En nee, een *balhoofd* is geen voetballer die vaak kopt. Maar wat betekenen de woorden wel? Als je elektricien, metselaar of fietsenmaker was, dan zou je het weten. Ontdek in de vaktaalquiz welk jargon bij welk beroep hoort en wat die vreemde woorden dan betekenen.

Doe de vaktaalquiz.

Lezen

Je leert over verbanden en signaalwoorden in een tekst.

Startopdracht

Lees tekst 1.
1 In deze tekst worden nogal wat misdrijven opgesomd. Noteer ze.
2 Wat is waarschijnlijk de belangrijkste oorzaak van het ongeluk?
3 Waarover blijft de politie zich verwonderen (al. 3)?

Tekst 1

Politie Blaricum Eemnes Laren
29 augustus om 09:50

[1] Stel je voor. Je bent 18 jaar. Je rijdt midden in de nacht met een paar vrienden door Laren. Dat doe je in de auto van je werkgever, zonder dat je daar toestemming voor hebt. Daarnaast heb je geen rijbewijs. Je raakt de macht over het stuur kwijt en weet een ijzeren hek uit de grond te rijden.

[2] Als de politie komt, blijk je 2x meer alcohol in je bloed te hebben dan is toegestaan. Wij nemen je daarom mee naar het bureau, want je wordt aangehouden en slaapt vannacht in de cel. De eerste vraag die je ons stelt luidt: 'Kan ik morgen wel gewoon rijexamen doen?'

[3] We blijven ons verwonderen, iedere dag opnieuw...

Theorie

video-uitleg

Verbanden en signaalwoorden

Signaalwoorden helpen je om verbanden in een tekst te herkennen.
De volgende **tekstverbanden** ken je al:

verband	voorbeelden van signaalwoorden
opsomming of (tijds)volgorde	eerst, / ten eerste – ten tweede – ten slotte, om te beginnen, ook, en, daarna, tevens, vervolgens, bovendien
tegenstelling	maar, echter, toch, hoewel, daarentegen
oorzaak-gevolg	doordat, daardoor, als gevolg van, het gevolg is
algemene uitspraak-voorbeeld	zo, bijvoorbeeld, zoals, neem nou, onder andere
voorwaarde	als, indien, wanneer, in het geval dat, tenzij
reden (argument)	want, omdat, namelijk, immers
conclusie	dus, concluderend, dat betekent, kortom

Andere tekstverbanden zijn:

verband	voorbeelden
vergelijking	net zo als, even … als, in vergelijking met, *meer* / *groter* dan – *Jolanda verdient minder geld dan ik.*

verband	voorbeelden
doel-middel	waarmee, zodat, om … te, door middel van, met behulp van – *Om mijn eindexamen te halen, zal ik nog veel moeten oefenen met schrijven.* doel: eindexamen halen middel: veel oefenen met schrijven

Opdracht 1

Lees tekst 2.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
A ☐ Daklozen in de McDonald's
B ☐ McDonald's
C ☐ McRefugees
D ☐ Slapen in de McDonald's

2 Voor welk publiek is deze tekst bedoeld?
A ☐ voor lezers van de NOS-site
B ☐ voor maatschappelijk werkers
C ☐ voor McDonald's-liefhebbers
D ☐ voor McRefugees

3 Hoe wordt het onderwerp van de tekst in de eerste alinea ingeleid?
A ☐ door een aantal voorbeelden bij het onderwerp te noemen
B ☐ door een persoonlijk verhaal bij het onderwerp te vertellen
C ☐ door meteen het onderwerp van de tekst te noemen
D ☐ door van tevoren een korte samenvatting te geven

4 In de tekst wordt uitgelegd wat een McRefugee is. Welke uitspraken gelden voor de meeste McRefugees?
a ☐ Ze hebben conflicten.
b ☐ Ze hebben geen eigen huis.
c ☐ Ze hebben problemen.
d ☐ Ze slapen in een McDonald's.
e ☐ Ze zijn arm.
f ☐ Ze zijn gescheiden.
g ☐ Ze zijn hun huizen uitgezet.
h ☐ Ze zijn werkloos.

5 'Dat is significant meer dan in 2013.' (al. 1) De genoemde getallen in deze alinea maken duidelijk wat 'significant' betekent. Leg de betekenis uit in je eigen woorden en gebruik hierbij de getallen.

6 Van welk verband is er vooral sprake in alinea 1?
A ☐ algemene uitspraak-voorbeeld
B ☐ doel-middel
C ☐ toelichting
D ☐ voorwaarde

7 'In tegenstelling tot wat hun naam doet vermoeden, blijken lang niet alle McRefugees dakloos.' (al. 2) Over welke tegenstelling wordt hier gesproken?

8 Wat is de functie van alinea 3 ten opzichte van alinea 2?
A ☐ Alinea 3 noemt een gevolg bij alinea 2.
B ☐ Alinea 3 noemt een middel bij alinea 2.
C ☐ Alinea 3 vormt een opsomming met alinea 2.
D ☐ Alinea 3 vormt een tegenstelling bij alinea 2.

9 Welke andere benamingen worden er in de alinea's 1 tot en met 3 gebruikt voor McRefugees? Onderstreep deze.

10 Voor welk verband is 'Daarom' (al. 3) een signaalwoord?
A ☐ conclusie
B ☐ doel-middel
C ☐ oorzaak-gevolg
D ☐ reden

11 'We ontdekten dat mensen niet alleen arm zijn in de vorm van geld of rijkdom, maar ook in hun ziel.' (al. 3) Noem een voorbeeld uit de tekst van arm zijn in de vorm van geld en noem een voorbeeld van arm zijn in de ziel.

12 Aan welk signaalwoord herken je het voorbeeld van 'arm zijn in de ziel'? Onderstreep dat woord.

13 Wat is het belangrijkste doel van de laatste alinea van de tekst? De schrijver wil de overheid
A ☐ aansporen om adviezen op te volgen van JCI.
B ☐ aansporen om onderzoek te doen naar de bevolking.
C ☐ informeren over de misstanden in de stad Hongkong.
D ☐ waarschuwen voor de toename van McRefugees.

Tekst 2

In Hongkong slapen steeds meer mensen in McDonald's, ook als ze een huis hebben

[1] De laatste vijf jaar is er een flinke toename van 'McRefugees' in Hongkong – mensen die in een McDonald's slapen die 24 uur per dag open is. Dat blijkt uit onderzoek van de lokale non-profitorganisatie JCI Tai Ping Shan die hiervoor 70 McRefugees interviewde. JCI telde in juni en juli van dit jaar 334 mensen die 's nachts in een McDonald's sliepen. Dat is significant meer dan in 2013. Toen werden er bij een vergelijkbare studie 57 slapers geteld.

Niet dakloos

[2] In tegenstelling tot wat hun naam doet vermoeden, blijken lang niet alle McRefugees dakloos. Zeventig procent van de geïnterviewden kon ergens anders slapen. Ook had een meerderheid werk. 'Ze hebben een plek om te slapen, maar ze gaan niet naar huis', zegt hoofdonderzoeker Jennifer Hung tegen CNN. Een van de redenen hiervoor is dat ze sociaal-economische problemen hebben. Inwoners van Hongkong betalen enorme bedragen voor elektriciteit en huur. Huizen zijn er het duurst ter wereld.

Comfort

[3] In een McDonald's is er gratis wifi, goedkoop eten en zijn er genoeg wc's. Daarom kiezen inwoners voor het relatieve comfort van een vestiging boven hun eigen huis. Ook conflicten met familie en relationele problemen spelen een rol. Een bouwvakker gaf bijvoorbeeld aan dat hij een moeilijke relatie met zijn ouders had, en daarom liever niet thuis sliep. Een 55-jarige vrouw ging liever niet naar haar huis, waar haar man op haar zou wachten. 'We ontdekten dat mensen niet alleen arm zijn in de vorm van geld of rijkdom, maar ook in hun ziel', zegt Hung.

Advies

[4] JCI komt met een aantal adviezen voor de lokale overheid. Zo zouden er betere sociale voorzieningen geleverd kunnen worden. Maatschappelijk werkers zouden een positieve invloed kunnen hebben, en de overheid moet beter onderzoek doen naar de eigen bevolking. Zo kunnen dit soort trends in de toekomst voorkomen worden.

Naar: nos.nl, op 10 oktober 2018

Opdracht 2

Lees tekst 3.

1 Welke functie heeft de afbeelding bij de tekst? Leg je antwoord uit.

2 Wat is het onderwerp van de tekst?

3 Op welke manier wordt de tekst ingeleid?

A ☐ door de aandacht te trekken met een spannende uitspraak
B ☐ door de mening van een expert te geven
C ☐ door direct het onderwerp te introduceren
D ☐ door een aantal aansprekende voorbeelden te noemen

4 Alinea 1 en 2 sluiten op verschillende manieren op elkaar aan. Welke verbanden zijn van toepassing?

a ☐ Alinea 2 geeft een oorzaak bij alinea 1.
b ☐ Alinea 2 geeft nog meer voorbeelden bij alinea 1.
c ☐ Alinea 2 is een uitwerking van alinea 1.
d ☐ Alinea 2 noemt een gevolg bij alinea 1.
e ☐ Alinea 2 vormt een opsomming samen met alinea 1.

5 'Je denkt dat je op Facebook of Twitter wordt aangesproken door een mens van vlees en bloed, maar in werkelijkheid is het een marionet waarbij een of andere onzichtbare poppenspeler aan de touwtjes trekt.' Welke tegenstelling herken je in deze zin?

6 Alinea 4 en 5 horen bij elkaar. Welk kopje geeft het best de inhoud weer van deze alinea's samen?

A ☐ Misbruik
B ☐ Nepaccounts
C ☐ Schoonmaak
D ☐ Vervuiling

7 Welk verband herken je in alinea 4?

A ☐ algemene uitspraak-voorbeeld
B ☐ opsomming
C ☐ tijdsvolgorde
D ☐ voorwaarde

8 Onderstreep in de tekst de signaalwoorden waaraan je dit verband herkent.

9 In alinea 6 is er sprake van een oorzaak-gevolgverband. Welke oorzaak en welk gevolg worden hier genoemd?

10 'Het verhaal van Dotan en zijn fan is nog maar kinderspel in vergelijking met hoe grote bedrijven of landen het aanpakken.'(al. 6) Wat wordt er bedoeld met 'kinderspel'?

A ☐ dat Dotan iets gedaan heeft wat niet zo heel erg is
B ☐ dat grote bedrijven en landen niet onder de indruk zijn van Dotans actie
C ☐ dat grote bedrijven en landen veel verder gaan dan bijvoorbeeld Dotan
D ☐ dat het verhaal van de fan van Dotan over een kind ging

11 Leg uit wat een 'social bot' is (al. 7). Gebruik hierbij de volgende begrippen: nepaccount – kunstmatige intelligentie – mens.

12 Noem twee redenen waarom social bots vooral voor kinderen gevaarlijk kunnen zijn. Baseer je antwoord op alinea 8.

13 Op welke manier wordt de tekst afgesloten?

A ☐ De laatste alinea bevat een conclusie.
B ☐ De laatste alinea bevat een samenvatting.
C ☐ De laatste alinea bevat een toekomstverwachting.
D ☐ De laatste alinea bevat een waarschuwing.

14 Welke zin geeft het best de hoofdgedachte van de tekst weer?
- A ☐ Nepaccounts gebruiken is niet strafbaar, maar wel erg vervelend voor de rest van de internetgebruikers.
- B ☐ Nepaccounts worden aangedreven door trollen vanuit grote trollenfabrieken in Rusland.
- C ☐ Nepaccounts zijn gevaarlijk voor kinderen, omdat kinderen de geheimen van henzelf en ouders verklappen aan de trollen.
- D ☐ Nepaccounts zijn in opkomst en steeds lastiger van echte accounts te onderscheiden.

Opdracht 3

Lees tekst 3 nog een keer.

1 In de tekst wordt over Dotan gesproken. Hij heeft ook 'getrold'. Zoek op wat hij precies gedaan heeft. Wat vind jij van zijn trolgedrag? Onderbouw je mening met minstens drie argumenten.

2 Bekijk het socialemedia-account van een van de beroemdheden die jij volgt. Kun jij achterhalen of hij of zij gebruikmaakt van trollen? Waarom lukt dat wel of niet?

3 Heb jij zelf weleens 'getrold'? Beschrijf de situatie en bedenk of je dat nu weer zou doen of juist niet.

Tekst 3

Zo makkelijk worden we belazerd door internettrollen

[1] Van boze exen tot grote bedrijven en de Russen: steeds vaker duiken trollen, nepaccounts, op. Het is big business. 'Straks kan niemand meer zien wat echt is of nep.' Doel van deze accounts? Jezelf promoten.

[2] Dotan, een Nederlandse zanger met als grootste hit 'Home' uit 2014, maakt zichzelf tot held met een zielig verhaal over een doodzieke fan. China maakt critici van de Communistische Partij online het leven zuur. Zomaar enkele voorbeelden van artiesten, lobbygroepen, politici, techreuzen en regeringen die allemaal nepaccounts inzetten. Je denkt dat je op Facebook of Twitter wordt aangesproken door een mens van vlees en bloed, maar in werkelijkheid is het een marionet waarbij een of andere onzichtbare poppenspeler aan de touwtjes trekt. Steeds vaker is zelfs dat niet het geval en praat je nietsvermoedend met een slim computerprogramma.

Pesten

[3] 'Het fenomeen neemt toe en de techniek schrijdt voort', zegt Arnout de Vries. Voor TNO, politie en veiligheidsdiensten onderzoekt hij het verschijnsel. Volgende maand vliegt hij naar een grote politieconferentie in Londen over dit onderwerp. Daar gaat het bijvoorbeeld over 'trollen', het onder een vals account treiteren, uitlokken of negatief beïnvloeden van discussies. 'Trollen begint met pesten, maar kan eindigen in intimideren, stalken of zelfs tot zelfmoord drijven. Als het de veiligheid schaadt, komt het als verschijnsel in beeld bij de politie of de diensten.'

[4] De drempel om een nepaccount in te zetten, is laag. Wie heeft er niet ooit een e-mailadres aangemaakt met een andere naam? Zelf een vals account aanmaken op Facebook of Twitter doe je ook in een handomdraai. Eerst kies je een veelvoorkomende naam, daarna roof je een portret van internet en klaar is je handpop. Vervolgens kun je die inzetten als juichaapje voor je eigen zaak of om bagger uit te gieten over een tegenstander.

[5] Sociale media raken steeds meer vervuild met dit soort nepperij. Naar schatting tien procent van Facebook is vals. Honderdduizenden Twitter-accounts zijn van niet-bestaande mensen. Af en toe houdt een platform grote schoonmaak. 'Dan heeft Miley Cyrus opeens weer een paar duizend volgers minder', zegt De Vries. Maar dat groeit wel weer aan. Twitter-directeur Jack Dorsey beklaagde zich er deze maand over hoe fictieve accounts zijn berichtendienst misbruiken. Hij wil weer een gewoon gezond debat met echte mensen, maar heeft geen idee hoe de klok terug te draaien.

Legaal

[6] Het is lastig om dit soort nepperij aan te pakken. Zolang je niet dreigt, is het legaal om op internet onder een andere naam je mening te uiten. Daardoor kunnen trollen makkelijk hun gang gaan. Het hek lijkt daarmee van de dam. Het verhaal van Dotan en zijn fan is nog maar kinderspel in vergelijking met hoe grote bedrijven of landen het aanpakken. Die sturen hele legers van spookaccounts aan. In Rusland staan trollenfabrieken waar het personeel onafgebroken nepnieuws produceert.

Algoritme

[7] Een stap professioneler zijn de geautomatiseerde nepaccounts, die op nog grotere schaal invloed uitoefenen. Het wordt steeds moeilijker om te zien of je aan het chatten bent met een echt mens of met een algoritme. De Vries: 'De techniek gaat verder. Ze zeggen dat 2018 het jaar is van de "social bot". Straks genereert een computer niet-bestaande namen bij kunstmatig aangemaakte portretfoto's. Accounts worden dan aangedreven door kunstmatige intelligentie. Je kunt een bot maken die praat als Trump en nieuwe Trump-uitspraken doet op basis van wat hij eerder heeft gezegd.'

[8] Veel mensen vinden het wel handig om met een social bot te kletsen. Onder kinderen is het enorm populair aan het worden. Opeens kunnen ze chatten met Minions, die precies praten zoals in de film. En die Minions bieden dan ook nog producten aan: 'Heb je al aan papa en mama verteld dat er een nieuwe Minion-film uitkomt en dat we leuke nieuwe Minion-sloffen hebben?' Maar het is ook bekend dat Chinese kinderen hun diepste geheimen toevertrouwen aan dit soort bots. Dat is ideaal voor inlichtingendiensten.

[9] Een remedie is niet voorhanden. Het enige wapen tegen het nepaccount is om consumenten in te prenten dat op internet niet alles echt is. Maar het is de vraag of die boodschap ooit aankomt. De Vries: 'We zitten op het kantelpunt waar we vrijwel geen onderscheid meer kunnen maken tussen echt of nep. Veel marketingafdelingen van bedrijven vinden dat alleen maar fijn en ik denk dat veel mensen het ook wel best vinden. Het is toch leuk om met Justin Bieber te kunnen praten? Je weet dat hij het niet zelf is, maar toch hoor ik daar niemand over zeuren.'

Naar: www.telegraaf.nl, op 10 oktober 2018

Opdracht
4

Bekijk tekst 4 en lees de eerste alinea.

1 Op welke manier wordt de tekst ingeleid?

2 Wat is het onderwerp van deze tekst?
- A ☐ Dafne Schippers
- B ☐ het leven van een topsporter
- C ☐ opoffering in de sport
- D ☐ topsporter worden

In alinea 2 van tekst 4 ontbreken de signaalwoorden. Lees alinea 2 en beantwoord daarna vraag 3 en 4.

3 Zet de signaalwoorden die in alinea 2 missen op de juiste plek in de tekst. Kies uit: *daarom – maar – ook – zo – zoals*.

4 Bij welke tekstverbanden horen deze signaalwoorden?

Lees tekst 4 precies.

5 Aan welke vier zaken wordt er gewerkt tijdens een trainingsweek?

6 'Dat heeft allemaal invloed op je prestaties.' (al. 3) Noteer vier factoren die volgens de tekst invloed hebben op je prestaties.

7 In alinea 4 is er sprake van een voorwaardelijk verband. Aan welk signaalwoord herken je dit verband? Onderstreep dat.
8 'Zo dwing je de atleet om in korte tijd een prestatie neer te zetten die goed genoeg is.' (al. 5) Bij welk voorbeeld hoort deze uitspraak? Onderstreep die zin.
9 Wanneer kun je leven van de sport?
A ☐ alleen als je bij de top van jouw sport hoort
B ☐ als je bereid bent om alles voor de sport opzij te zetten
C ☐ als je bij de top hoort of een goed sponsorcontract hebt
D ☐ nooit, want het lukt slechts enkelen om de top te bereiken
10 Vormt alinea 6 een goede slotalinea?
A ☐ Ja, want er wordt een advies gegeven.
B ☐ Ja, want er wordt een conclusie of aanbeveling gegeven.
C ☐ Nee, want er is geen sprake van een concluderend verband.
D ☐ Nee, want er wordt nog nieuwe informatie gegeven.
11 Welke zin geeft het best de hoofdgedachte van deze tekst weer?
A ☐ Het leven van een topsporter is druk en vol met training en zonder vrije tijd.
B ☐ Het leven van een topsporter is heel divers en vraagt om veel opofferingen.
C ☐ Het leven van een topsporter is zwaar, waardoor alleen de beste het redt.
D ☐ Het leven van een topsporter verschilt ontzettend met het leven van anderen.

Opdracht 5

Lees tekst 4 nog een keer.
1 Noteer van ieder tussenkopje het antwoord. Noteer je antwoord in één zin.
2 Schrijf een slotalinea voor deze tekst. Je vervangt de bestaande alinea niet, maar je schrijft er juist een goede slotalinea bij. Je alinea moet uit ongeveer 100 woorden bestaan. Tip: gebruik (een deel van) je antwoord bij vraag 1.
3 Maak een overzicht van jouw eigen week. Wat zou er allemaal moeten veranderen als jij topsporter zou willen worden?
4 Zou jij zo willen leven als in deze tekst besproken wordt? Ondersteun je antwoord met drie argumenten.

Tekst 4

De werkweek van een topatleet

[1] Topatleet Dafne Schippers sprint in één jaar heel wat meters. Maar hoe ziet een werkweek van zo'n topatleet als Dafne eruit?

Hoe ziet een trainingsweek van een topatleet eruit?

[2] 'Als topatleet train je vijf of zes dagen per week, twee keer per dag.' Je hebt meestal maar één rustdag, dus het is een pittig programma, vertelt Robbert-Jan Jansen (34), talentcoach bij de Atletiekunie. De trainingen zijn niet allemaal even lang. Een training in de ochtend neemt een uur of drie in beslag, de middagtraining duurt gemiddeld een uur. …….. wordt

er veel afgewisseld in het type trainingen. 'Soms werk je vooral aan kracht, soms meer op techniek, soms ook gewoon op conditie. Alles is belangrijk, ook de details. Hoe houd je je handen? Hoe is de start van je sprint?' '……….. verzamelen we heel veel informatie tijdens die trainingen. Op ons trainingscentrum in Papendal hebben we een biomechanische afdeling. Met allerlei apparaten en videobeelden kunnen we heel nauwkeurig snelheden en contactmomenten meten.' ………. kunnen atleten en trainers precies zien waar er nog wat te winnen valt in tijd of techniek. 'Naar grote evenementen ………. een WK of de Olympische Spelen werken we maanden of soms zelfs jaren toe om de atleet in topconditie te krijgen. In de week voor zo'n belangrijk evenement worden de trainingen korter. Geen 3,5 uur per dag, ……… nog een uurtje. Dan is het alleen nog zaak om de puntjes op de i te zetten. De atleet moet dan het idee hebben: ik kan dit, ik ben er klaar voor.'

Veel trainen dus. En de rest van de dag?
[3] 'Het actieve moment is misschien slechts 3,5 uur, maar daarnaast is er genoeg te doen. Ik denk dat een toptalent gemiddeld zeker zes uur per dag, zes dagen per week met de sport bezig is. Je spreekt je trainingen door met de coach, bekijkt de beelden.' Daarnaast gaat er natuurlijk nog een hoop tijd zitten in het analyseren van beelden, fysiotherapie en massages. En misschien wel het belangrijkste: je bent altijd met je sport bezig. 'Ook op je voeding moet je letten en gestructureerd leven is erg belangrijk', legt Jansen uit. 'Het maakt uit hoe laat je opstaat, wat en wanneer je ontbijt. Dat heeft allemaal invloed op je prestaties. Topsporters eten al snel vijf of zes keer per dag. Daar krijgen ze ook advies over.'

Hoeveel slaapt een topsporter?
[4] 'Rust is nodig, want met al die trainingen vermoei je het lichaam. Er wordt topsporters aangeraden om wat meer te slapen dan gemiddeld. Dat lukt niet iedereen, maar we mikken op 10 uur per nacht om ervoor te zorgen dat het lichaam goed herstelt. Ook op je vrije rustdag moet je daar rekening mee houden. Natuurlijk kun je niet 24 uur per dag op bed gaan liggen. Het is echter niet zo handig om met vrienden naar een festival te gaan en de hele dag op je benen te staan. Tenzij je tussendoor genoeg rust pakt en steeds gaat zitten, dan kan het wel. En ook lekker een biertje gaan drinken is meestal niet zo'n goed idee. Schrale troost: met familie of vrienden een kopje koffie drinken op een terras of een serie kijken op de bank kan prima.'

Hoe train je het mentaal sterk zijn?
[5] 'Iedere topsporter gaat daar anders mee om, en ook coaches pakken het verschillend aan. Sommigen werken samen met psychologen of mental coaches, anderen doen het zelf. Het is ook moeilijk. Soms zijn er weken dat niets gaat zoals je wil. Soms kan het zijn dat je jaren naar een evenement toe hebt gewerkt en het op de dag zelf niet lukt. Het belangrijkste is om te zorgen dat een atleet geprikkeld wordt om mentaal sterker te worden. Trainen op mentale kracht kan bijvoorbeeld door wedstrijdsituaties na te bootsen in trainingen. Polsstokhoogspringers moeten dan bijvoorbeeld in de training binnen drie pogingen over een bepaalde hoogte komen, anders is de training voorbij. Zo dwing je de atleet om in korte tijd een prestatie neer te zetten die goed genoeg is.'

Wanneer kun je leven van de sport?
[6] 'Dat lukt alleen als je op topniveau zit. En het is een lang traject. Jonge talentvolle sporters komen rond hun 13e of 14e bij ons op de radar via onze talentendagen. Maar het is een lange weg naar de top.' Die wordt maar door enkelingen bereikt. Sommige atleten die net onder de top zitten, kunnen er nog van leven omdat ze deals hebben met lokale sponsors, maar daar houdt het dan wel mee op. 'Alleen topatleten kunnen er hun werk van maken. We hebben het dan niet over miljoenenbedragen, maar ze kunnen het leven hebben dat ze willen. Daar moeten ze wel veel voor opzijzetten.'

Naar: www.rtlnieuws.nl, op 10 oktober 2018

Ik kan/weet
- veelvoorkomende verbanden en signaalwoorden herkennen, benoemen en begrijpen. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert een artikel schrijven.

Startopdracht

Lees tekst 1. De tekst is de tweede alinea van een artikel dat gaat over kindersloten die je op apparatuur kunt bevestigen.

1 Schrijf de eerste alinea van dit artikel.
2 In het artikel wordt een aantal apparaten genoemd en er wordt uitgelegd hoe je die kunt beveiligen. Behoort tekst 1 tot de inleiding of tot het middenstuk?

Tekst 1

Misschien vind je dit een grappig voorval, maar zoiets kan ook gevaarlijk zijn. Kleine kinderen kopiëren namelijk het gedrag van anderen en kunnen eenvoudig allerlei apparaten in werking zetten, zonder dat je erbij bent.

Theorie

video-uitleg

Een artikel schrijven

In een informatief artikel geef je de lezer informatie over een bepaald onderwerp.

Zo schrijf je een artikel
In de **inleiding** noem je het onderwerp van het artikel. Daarnaast kun je:
- de **aanleiding** vertellen (waarom je over het onderwerp schrijft).
- een **voorbeeld** geven van het onderwerp.
- een **kort, grappig verhaaltje** (anekdote) vertellen over het onderwerp.
- een **vraag** of vragen stellen die je in de tekst gaat beantwoorden.

In het **middenstuk** schrijf je over elk deelonderwerp één alinea. Schrijf de belangrijkste informatie over het deelonderwerp in de eerste zin. Ga op dezelfde regel verder en geef in de rest van de alinea voorbeelden of uitleg bij het deelonderwerp.
Je tekst wordt duidelijker als je in de eerste zin van een alinea een signaalwoord gebruikt, zoals *ook*, *ten tweede*, *bovendien*.

In het **slot** kun je:
- de deelonderwerpen **samenvatten**.
- vertellen wat er in de toekomst waarschijnlijk nog gaat gebeuren (**toekomstverwachting**).
- een **conclusie** trekken.
- een **advies** geven.
- een **antwoord** geven op de vraag/vragen die je in de inleiding hebt gesteld.

Je kunt in het slot een signaalwoord gebruiken, zoals *dus*, *kortom*, *dat betekent*.

Maak eerst een **schrijfplan** voordat je een artikel gaat schrijven. Een voorbeeld daarvan vind je op bladzijde 211.

Opdracht 1

Bekijk tekst 2. Het is een schrijfplan voor een artikel over onderwijsvormen.

1 Bekijk de hoofdgedachte. Is het doel van het artikel overtuigen of informeren?
2 Het slot is geen samenvatting. Waaraan zie je dat?
3 Schrijf de inleiding bij dit artikel. Gebruik het schrijfplan als leidraad.
4 Zoek informatie over een van de onderwijsvormen. Schrijf met behulp van deze informatie een alinea uit het middenstuk. Gebruik 50-70 woorden.
5 Bedenk een pakkende en passende titel voor het artikel.

Tekst 2

Onderwerp	populaire onderwijsvormen	
Tekstdoel	informeren	
Hoofdgedachte	Er zijn verschillende onderwijsvormen die willen tegemoetkomen aan het individuele kind.	
Publiek	algemeen publiek (lezers van een dagblad)	
onderdeel	***alinea***	***deelonderwerp + korte uitwerking in steekwoorden (eventueel belangrijkste zin)***
Inleiding	1	Eigen ervaring; doel onderwijs; actuele vernieuwingen; aandacht individuele kind
Middenstuk	2	Montessori; montessorimaterialen; juiste middelen aanreiken op juiste moment
	3	Dalton; keuzevrijheid; zelfstandig werken; zelf verantwoordelijk voor opdrachten
	4	Jenaplan; verschillende leeftijden; basisactiviteiten: spelen, werken, spreken en vieren
Slot	5	Eigen ervaring met de onderwijsvernieuwingen + conclusie: vernieuwingen doorgedrongen in reguliere onderwijs

Opdracht 2

1 Zoek actuele informatie over een van de volgende onderwerpen: uitstervende diersoorten; aardbevingsgebieden; festivals in Nederland.
2 Maak een schrijfplan voor een artikel over dit onderwerp. Bekijk het voorbeeld op bladzijde 211. Bedenk zelf een (informerende) hoofdgedachte en voor wie je schrijft (je publiek).
3 Schrijf het middenstuk. Licht je deelonderwerp toe en gebruik voorbeelden.
4 Gebruik signaalwoorden.
5 Bedenk een passende titel. Gebruik hiervoor niet meer dan acht woorden.

Ik kan/weet

- een artikel schrijven met behulp van een schrijfplan en daarbij informatie uit verschillende bronnen samenvoegen. 2F
- een kort artikel schrijven met een begin, middenstuk en slot. 2F
- alinea's maken en inhoudelijke verbanden expliciet aangeven. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert aantekeningen maken.

Startopdracht

Bekijk de afbeeldingen.
Welke poster vind je duidelijker en waarom?

Theorie

video-uitleg

Aantekeningen maken

Je kunt aantekeningen maken bij een belangrijke uitleg, een instructie of als je vragen over een fragment moet maken. Schrijf dan niet te veel op. Je moet wel blijven kijken en/of luisteren.

Schrijf geen voorbeelden op, want dat zijn meestal bijzaken. Noteer alleen de **hoofdzaken**. Bedenk wat belangrijk is, wat jij goed moet onthouden of waarover vragen gesteld zouden kunnen worden. Antwoorden op de w+h-vragen zijn vaak hoofdzaken.

Tip: let bij het opschrijven van de hoofdzaken op belangrijke woorden, zoals:
– *Het onderwerp is ...*
– *Ik ga het eerst hebben over … en … Daarna …*
– *Een ander voordeel is …*
– *Het werkt zo …*
– *Je moet wel opletten dat …*

Opdracht
1

Lees de vragen. Luister daarna naar de podcast van *Focus Wetenschap* over biologische lariekoek. Maak aantekeningen tijdens het luisteren.

1 Over welke lariekoek (onzin) heeft de spreker het?
2 Door welke twee oorzaken word je verkouden volgens veel mensen?
3 Waardoor word je echt verkouden? Noteer één woord.
4 Van wie word je verkouden?
5 Welke relatie is er tussen kou en verkoudheid?
6 Wat is de voorwaarde om verkouden te worden, wanneer het koud is?
7 Wanneer zijn we het vaakst verkouden en waarom juist dan?
8 Wat is volgens de spreker de beste manier om verkoudheid te voorkomen?
9 Noteer de hoofdgedachte van dit fragment.
10 Waarom zou het boek waarover het gaat *Plassen over kwallenbeten* heten?

Opdracht
2

Lees de vragen. Bekijk daarna het fragment van *Schooltv* over Coca-Cola. Maak aantekeningen tijdens het kijken.

1 Geef antwoord op de volgende w+h-vragen.
a Wat is het onderwerp van het fragment?
b Waar is het product waarover dit fragment gaat, ontstaan?
c In welk jaar is het ontstaan?
d Waarom werd het oorspronkelijk gemaakt?
e Hoe wordt het gemaakt?
f Door wie is het uitgevonden?
2 Welke twee eisen stelde de vroegere baas van Coca-Cola aan het flesje?
3 Leg uit dat voor de merchandising (= commercieel uitbuiten van de populariteit) het merk belangrijker is geworden dan de frisdrank.
4 Hoe is de Kerstman beïnvloed door Coca-Cola? Vat het verhaal samen in 50 woorden.
5 In het begin van het fragment vertelt de presentatrice dat Coca-Cola een unieke marketingstrategie heeft. Vat deze strategie samen in 50 woorden.
6 Waarom moest je Coca-Cola drinken volgens de eerste Nederlandse reclamefilmpjes?
7 Wanneer, waarvoor en hoe kwam Coca-Cola voor het eerst naar Nederland?
8 Welke vraag probeert men te beantwoorden in de stukjes van Katja Schuurman en Willem Wever?
9 Wat is het doel van dit fragment?
10 Vind jij Coca-Cola cultuur? Zoek eventueel eerst op wat cultuur is en leg je antwoord uit met behulp van het fragment.
11 Kon je alle vragen beantwoorden met je aantekeningen? Leg je antwoord uit.

Opdracht
3

Luister naar de podcast van *Echt gebeurd*.
Shanti Udo De Haes vertelt over haar reis naar Nepal en de ontmoetingen met haar familie. Maak aantekeningen tijdens het luisteren. Na het fragment krijg je vragen van je docent.

Ik kan/weet
- aantekeningen maken. 1F
- de hoofdgedachte van de tekst weergeven. 2F
- onderscheid tussen hoofd- en bijzaken maken. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert een informerende presentatie geven.

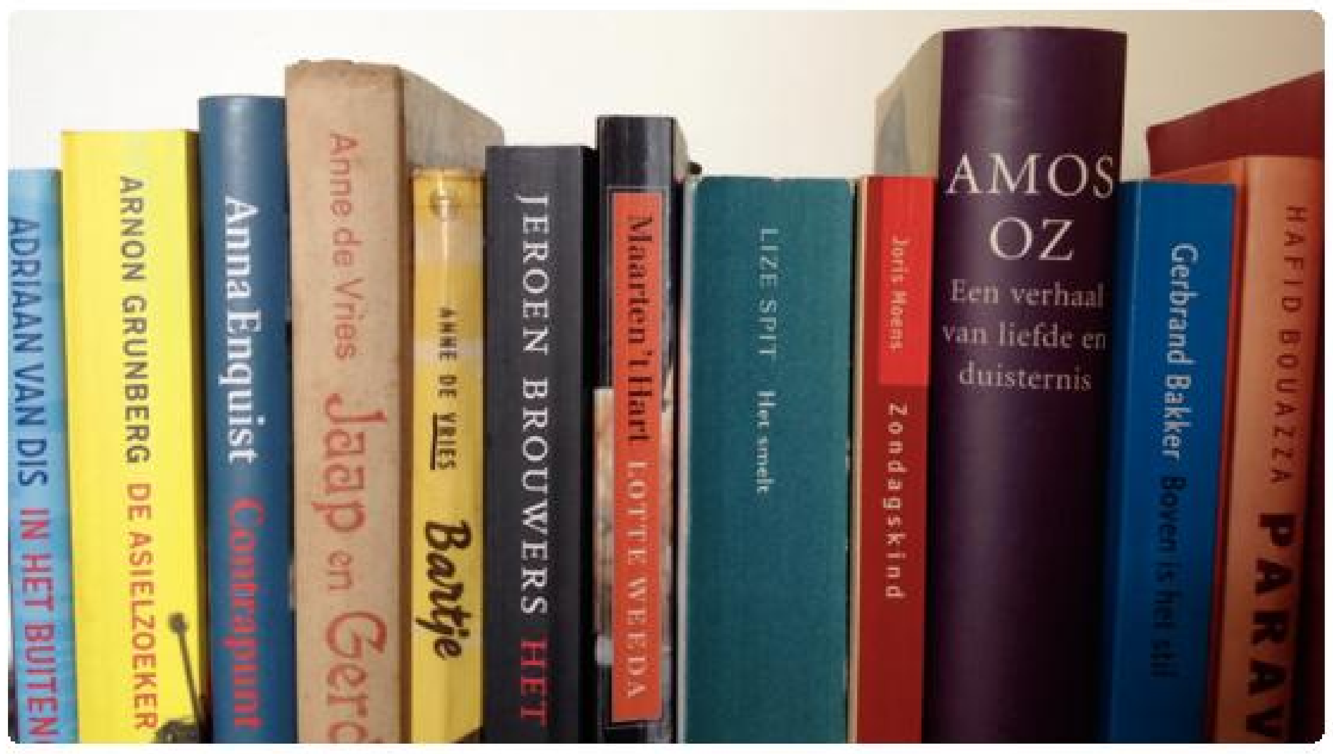
Startopdracht

Lees tekst 1. De tekst gaat over de studie van namen.

1 Wat kun je invullen op de plaats van de drie puntjes?

2 Wat is de betekenis van jouw naam? Zoek dit op als je het niet weet.

3 Je houdt een presentatie over namen. Bedenk drie deelonderwerpen voor deze presentatie.

Tekst 1

Onomastiek bestudeert de betekenis, de oorsprong en de verspreiding van namen. De *onomastiek* heeft twee stromingen: *antroponymie* (voor- en achternamen, uit het Grieks: *ánthropos* = mens, *ónoma* = naam) en *toponymie* (plaatsnamen, uit het Grieks: *tópos* = ...).

Theorie

video-uitleg

Een informerende presentatie geven

Het doel van een **informerende presentatie** is de luisteraars te informeren over een onderwerp. Het gaat bij zo'n presentatie om feiten, niet om jouw mening.

Zo bereid je je presentatie voor
- Kies een onderwerp dat interessant is voor jou en je publiek.
- Maak een woordveld om deelonderwerpen te bedenken. Je kunt ook de vijf w+h-vragen gebruiken.
- Bedenk in welke volgorde je alles gaat vertellen.
- Maak een hulpbriefje met daarop de informatie in steekwoorden.
- Kies hulpmiddelen die je presentatie aantrekkelijker en duidelijker maken. Bijvoorbeeld: fragment uit film of tv-programma, PowerPoint, foto's of een voorwerp.
- Oefen je presentatie.

Zo bouw je je presentatie op
- Inleiding – Begin met een kort verhaaltje of een voorbeeld over het onderwerp en vertel hoe je presentatie is opgebouwd.
- Middenstuk – Behandel de deelonderwerpen in een logische volgorde. Gebruik signaalwoorden om de verbanden tussen de deelonderwerpen duidelijk te maken.
- Slot – Geef een korte samenvatting of conclusie en beantwoord de eventuele vragen.

Zo houd je je presentatie

- Gebruik spreektaal.
- Praat rustig en duidelijk.
- Kijk je publiek aan terwijl je praat en kijk zo min mogelijk naar je powerpointdia's.
- Sta niet stokstijf voor de klas; probeer zo natuurlijk mogelijk te bewegen.

Opdracht 1

Jouw school ontvangt in het kader van een uitwisselingsprogramma een delegatie docenten uit het buitenland. De bedoeling is dat zij iets meer leren over de Nederlandse cultuur. Jou is gevraagd een korte presentatie over het sinterklaasfeest te houden.

1 Voor je presentatie kies je een invalshoek. Vanuit:
- de geschiedenis (wie was Sinterklaas en hoe is die naar Nederland gekomen?)
- een persoonlijke benadering (hoe vier(de) jij sinterklaas?)
- de maatschappelijke rol (wie vieren sinterklaas? Wat is het commerciële belang?)
- de actualiteit (hoe kijken mensen nu tegen het sinterklaasfeest aan?)

2 Wat voor inleiding past bij de gekozen presentatie? Kies uit *a* tot en met *e*.
a Je komt als Piet verkleed binnen.
b Je maakt voor enkele gasten een typisch sinterklaasgedicht.
c Je laat een film zien van de intocht van sinterklaas.
d Je laat de gasten hun schoen zetten.
e Je laat een kaart van Turkije zien met een cirkel om Myra.

3 Bedenk ten minste vier deelonderwerpen. Zet de deelonderwerpen onder elkaar en noteer achter elk deelonderwerp drie steekwoorden.

4 Bedenk een passend slot. Laat in het slot terugkomen wat je in de inleiding hebt laten zien of verteld.

Opdracht 2

Je houdt voor je klasgenoten een presentatie over een nieuw product of een nieuwe ontwikkeling. Bijvoorbeeld over 3D-fotografie; onderzoek op Mars; kweekvlees; het teleporteren van voorwerpen of mensen.

1 Zoek informatie over het onderwerp.
2 Bedenk een invalshoek (zie opdracht 1) en maak een woordveld.
3 Noteer de deelonderwerpen die je wilt behandelen en de steekwoorden.
4 Bedenk een goede volgorde voor je presentatie.
5 Welke hulpmiddelen gebruik je? Zoek filmpjes, foto's, maak een Prezi of dia's.
6 Zorg voor een aantrekkelijke inleiding en een passend slot.
7 Oefen je presentatie. Neem de tijd op. Hoelang duurt je presentatie?
8 Maak een filmpje van je presentatie.
9 Wissel je filmpje uit met dat van een klasgenoot en vul voor elkaar het feedbackformulier in. Het formulier vind je online of krijg je van je docent.

Ik kan/weet
- informatie verzamelen om over een onderwerp uit eigen interessegebied een voorbereide presentatie te geven. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert woordraadstrategieën toepassen en de betekenis van moeilijke woorden.

Startopdracht

Tekst 1 gaat over de kennis van dierengeluiden. Hoe groot is jouw dierenkennis? Combineer de volgende geluiden met het juiste dier.

duiven	balken
ezels	burlen
ganzen	gakken
herten	klepperen
krekels	koeren
ooievaars	tjirpen

Opdracht 1

Lees tekst 1.

1 In de tekst staan woorden die je in de afgelopen jaren hebt geleerd. Noteer de betekenis van 'essentieel' (al. 1), 'uniek' (al. 3), 'prestatie' (al. 4) en 'conclusie' (al. 8).

2 Hebben de volgende woorden in de tekst een letterlijke of figuurlijke betekenis: 'hartverwarmend' (al. 1), 'sprekend' (al. 2), 'gewervelde' (al. 3), 'haalt alles uit de kast' (al. 5), 'in kaart gebracht' (al. 5), 'vogelbrein' (al. 8)?

3 Waar vind je de betekenis van 'neurobioloog' (al. 2) en 'cortex' (al. 7)?

4 Een omschrijving voor 'cortex' (al. 7) staat ook in dezelfde alinea: grote schors. Waar ken je het woord 'schors' nog meer van en wat betekent het?

5 Kun je uit de tekst opmaken wat 'kolibries' (al. 2) zijn? Zo ja, wat zijn het?

6 Welke omschrijvingen geeft de auteur voor 'vocaal leren' en 'auditief leren' (al. 3)?

7 Met welke voorbeelden maakt de auteur 'vocaal leren' en 'auditief leren' duidelijk?

8 Welke synoniemen staan in de tekst van 'nabootsen' (al. 3), 'mutatie' (al. 5), 'homo sapiens' (al. 8)? Onderstreep die synoniemen.

9 In alinea 5 staan de woorden 'gen' en 'genen'. Heb je deze woorden nodig om de alinea te begrijpen?

10 Welke omschrijving voor een 'gen' staat in alinea 5? Onderstreep dit.

11 Is een 'parallel' (al. 6) een overeenkomst of een verschil?

12 Noteer een omschrijving van 'repertoire' (al. 7).

13 Leg in eigen woorden uit wat 'de andere sekse te behagen' (al. 8) betekent.

Tekst 1

Vogelzang is net praten

[1] Het is elk jaar hetzelfde verhaal. 's Ochtends beginnen de koolmezen als eerste, met een serie trillers. Daarna volgen de merels met hun concert. Misschien is het op dat moment buiten nog berekoud, maar uit het gezang van de vogels blijkt dat de lente is begonnen. Ook om nog een andere reden zijn die

geluiden om een uur of zes 's ochtends zo hartverwarmend. 'Het is een soort praten', vertelde Erich Jarvis onlangs op een congres in de Amerikaanse stad Boston. En daarmee is het essentieel anders dan het blaffen van honden of het knorren van varkens.

[2] De 47-jarige Jarvis is een opgewekte, Amerikaanse neurobioloog[1)], die eerst van plan was om balletdanser te worden en uiteindelijk in de wetenschap terechtkwam. Jarvis bestudeert zingende vogels. Dat zijn drie groepen: zangvogels, kolibries en papegaaien. Niet alleen kunnen deze vogels zingen, maar ook zijn ze in staat om allerlei nieuwe deuntjes en klanken te leren. Bij dit leerproces lijken hun hersenen sprekend op onze hersenen, zo heeft Jarvis aangetoond.

[3] Het menselijk spraakvermogen heeft tamelijk veel unieke kenmerken. Een daarvan is vocaal leren, het vermogen geluiden na te bootsen. Dat is iets anders dan auditief leren, het leren reageren op geluiden. Een hond kan bijvoorbeeld leren hoe hij moet gehoorzamen aan het bevel 'zit'. Dit vermogen om in te gaan op geluiden is niet uitzonderlijk. Tal van gewervelde dieren bezitten die eigenschap in meerdere of mindere mate. Maar vocaal leren is wat anders en wordt door veel minder dieren gedaan. Een papegaai bijvoorbeeld probeert geluiden die hij hoort na te bootsen. Hij hoort een mens 'zit' zeggen en probeert dan die klank te imiteren.

[4] De Canadees Steve Pinker, psycholoog en taalkundige, zegt: 'Vocaal leren is uitzonderlijk. Je hoeft een kind niet te leren hoe het zijn mond en zijn tong moet bewegen om te praten, het leert woorden door te luisteren naar volwassenen.' Deze prestatie wordt slechts door zes groepen van levende wezens vertoond: mensen, walvissen (en dolfijnen), vleermuizen en de drie genoemde vogelgroepen.

[5] Het laboratorium van Jarvis in Durham, North Carolina, haalt alles uit de kast om zingende vogels te bestuderen. Het gedrag van de vogels wordt heel nauwkeurig in kaart gebracht, hun hersenen gaan onder een scanapparaat en hun genen worden gelezen. Daaruit komt onder meer naar voren dat de mensen en zangvogels genen gemeen hebben die onmisbaar zijn voor het leren. Een voorbeeld daarvan is het FOXP2-gen. 'Als mensen een verandering in dit erfelijk materiaal hebben, kunnen ze niet goed leren praten; als vogels zo'n mutatie in dat gen hebben, zijn ze veel minder goed in het reproduceren van een deuntje.'

[6] Een andere aanwijzing dat er een parallel is tussen zingen en praten is dat zingende vogels zeven wezenlijk andere hersengebieden hebben dan niet-zingende vogels, zoals eenden en kippen. Die zeven hersenstructuren lijken wel wat op structuren die mensen in hun brein hebben.

[7] Volgens Jarvis zijn de hersenen van vogels tot nu toe altijd verkeerd beoordeeld. 'In het verleden is vaak beweerd dat alleen menselijke hersenen een grote schors, cortex[2)], hebben en dat we daarom zo slim zijn. Welnu, ook deze drie groepen vogels hebben een grote cortex. Daardoor kunnen ze deuntjes leren.' Om dit te bewijzen, heeft Jarvis ook sneetjes in die bewuste hersengebieden aangebracht en vervolgens geconstateerd dat de vogels wel hun oude repertoire vertoonden, maar niets nieuws meer konden aanleren.

[8] Een eerste conclusie: mensen zeggen wel in negatieve zin dat iemand een 'bird brain' heeft, een vogelbrein, waarmee wordt bedoeld dat hij niet zo bijster slim is. Uit alles blijkt, dat die uitdrukking bepaald niet terecht is. Nog opmerkelijker bij dit alles is dat mogelijk het uitzonderlijke taalvermogen van de *homo sapiens* ooit als zingen is begonnen. Volgens Jarvis zou daaruit kunnen worden geconcludeerd dat onze verre voorouders zongen om te communiceren bij de jacht of om de andere sekse te behagen. Uit dat zingen is dan uiteindelijk onze taal ontstaan.

Noot 1 neurobioloog: iemand die de werking van het zenuwstelsel van mens en dier bestudeert, de aansturing van de hersenen door zenuwbanen

Noot 2 cortex: buitenste laag van de hersenen

Naar een artikel van Simon Rozendaal, Elsevier, 23 maart 2013 [eindexamen vmbo-tl 2015]

Opdracht
2

Woordenlijst 2
Omcirkel de juiste betekenis van de onderstreepte woorden.
Raadpleeg eventueel Woordenlijst 2.

1. Epke won de turnwedstrijd door een combinatie van kracht en techniek.
   auto met aanhanger / het samengaan / vergelijking
2. Het bedrijf maakt geen onderscheid tussen stagiairs en vaste medewerkers.
   overleg / scheiding / verschil
3. De leeuw in het Nederlandse wapen is een symbool van kracht.
   afbeelding / instrument / teken
4. Het nieuwe buurtcentrum was het resultaat van een goede samenwerking.
   klusproject / tegenstelling / uitkomst
5. De verhouding tussen de Franse en de Duitse regering was gespannen.
   geheime relatie / onderlinge relatie / rekening
6. Bij hoge uitzondering mocht Samira vier weken vakantie opnemen.
   wat algemeen bekend is / wat geaccepteerd is / iets anders dan gewoonlijk
7. Het poollicht is een verschijnsel dat je in Noorwegen kunt zien.
   iets wat gebeurt / spookverschijning / verandering
8. Dit type auto is alleen nog tweedehands te koop.
   kleur / prijs / soort
9. De burgemeester heeft maatregelen genomen tegen vuurwerkoverlast.
   afmetingen / arrestaties / ingrepen
10. Op het aanmeldingsformulier kunt u uw persoonlijke gegevens invullen.
    cadeaus / feiten / wensen
11. Bij gelijke geschiktheid geeft de commissie de voorkeur aan een vrouw.
    baan met veel voordelen / wat je liever wilt dan iets anders / recht om als eerste te mogen
12. Het voorstel van de minister werd goedgekeurd door de Tweede Kamer.
    ding / plan / theater
13. Mijn oma heeft een nogal ouderwetse opvatting over het huwelijk.
    ervaring / mening / trouwring
14. Het formaat van de afbeelding is aangepast aan de bladzijde.
    formule / grootte / kleur
15. De politie kon met gps de positie van de gestolen geldwagen bepalen.
    agent / kenteken / plaats

Opdracht
3

Woordenlijst 2
Wat betekent de vetgedrukte afkorting? Schrijf de afkorting eerst voluit en combineer deze daarna met de juiste betekenis. Kies uit: *anders gezegd - door - geholpen door - met die naam - niet zoals - ongeveer - pagina - vanwege - waaronder - zo snel je/u kunt.*

1. Je kunt het theorieoverzicht vinden op **blz.** 86.
2. Deze verpakking bevat **ca.** 12 beschuitjes.
3. De politie vond de naam van de verdachte **d.m.v.** gezichtsherkenning.
4. In Groningen is het koopavond op donderdag **i.t.t.** in veel andere steden.
5. Wilt u de deur sluiten **i.v.m.** de kou?
6. Het is weekend, **m.a.w.** tijd om lang uit te slapen!
7. De bergbeklimmer bereikte de top **m.b.v.** een dappere sherpa.
8. Floor heeft een moestuin vol groenten, **o.a.** courgette en sperziebonen.
9. U moet **z.s.m.** contact opnemen met de huisarts.
10. Deze krullen maak je met een **zgn.** wafeltang.

Opdracht
4

Van de woorden uit opdracht 2 zijn woorden afgeleid. Vul deze in de juiste zinnen in. Je houdt twee woorden over.
gecombineerd – gegeven – geresulteerd – onderscheidend – opvatten – positioneren – symboliseert – typerend – uitgezonderd – voorstellen

1 De styliste had het zwarte jurkje … met knalrode laarzen.
2 Een witte lelie … vrouwelijke schoonheid en zuiverheid.
3 Jarenlang hard trainen heeft … in de gouden medaille op het WK.
4 U krijgt 10% korting op alle artikelen, … boeken en tabakswaren.
5 Dubbelzinnige woorden kun je ook verkeerd ….
6 Max heeft zich weten te … voor de halve finale.
7 De lage prijs en het grote assortiment zijn … voor deze supermarkt.
8 Het is een vaststaand … dat het in de herfst veel regent.

Opdracht
5

Herhaling

1 Maak een kruiswoordpuzzel waarin de volgende woorden moeten worden ingevuld. Geef bij elk nummer de betekenis van het woord dat moet worden ingevuld.
a aanvankelijk
b conclusie
c effect
d gering
e kenmerk
f officieel
g uiteraard
h vrijwel

2 Laat je puzzel oplossen door een klasgenoot.

Opdracht
6

Spreekwoorden over kennis
Combineer het juiste spreekwoord met de juiste zin *a* t/m *d*.

1 De beste stuurlui staan aan wal.
2 Gekken en dwazen schrijven hun namen op muren en glazen.
3 Hij heeft de klok wel horen luiden, maar weet niet waar de klepel hangt.
4 Wat de boer niet kent, eet hij niet.

a Buitenstaanders denken dat ze het beter weten.
b Hij heeft een gerucht opgevangen, maar weet niet precies hoe het zit.
c Hij wil alleen gerechten eten die hij al kent.
d Mensen die ergens geen verstand van hebben, schreeuwen vaak het hardst.

Ik kan/weet
- de betekenis van een moeilijk of onbekend woord in de tekst vinden (of opzoeken in een woordenboek). 2F
- de betekenis van de woordenlijstwoorden en de uitdrukkingen uit deze paragraaf.

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Taalverzorging
spelling

Je leert over woorden aan elkaar of los schrijven.

Startopdracht

Bekijk de afbeelding.
1 Wat houdt de speciale aanbieding in volgens jou?
2 Verbeter de tekst, zodat er staat wat de verkoper waarschijnlijk bedoelt.

Theorie

video-uitleg

Aan elkaar of los

In het Nederlands schrijf je twee of meer woorden aan elkaar als die één begrip vormen.

Dit doe je bij:
- werkwoorden die beginnen met voorzetsels als *op*, *over*, *na*, *uit*. Bijvoorbeeld: *Ik heb mijn kamer opgeruimd. Ik ga mijn kamer opruimen.*
- samengestelde zelfstandige naamwoorden. Bijvoorbeeld: *kassabon*, *schoonmaakdoekje*, *langeafstandsloper.*
- samengestelde aardrijkskundige namen. Bijvoorbeeld: *Noord-Holland*, *Zuid-Afrikaans.*
- getallen tot en met het woord *duizend*. Bijvoorbeeld: *zesenzeventig*, *vijfhonderd*, *drieëntwintigduizend*, *drieduizend zeshonderdentwaalf.*
- voorzetsels met woorden als *er-*, *daar-*, *hier-* en *waar-*. Bijvoorbeeld: *ermee*, *hierbij*, *waardoor.*
- twee voorzetsels die achter elkaar staan. Bijvoorbeeld: *achteruit*, *bovenop*, *tussendoor.*

Een samenvatting van de regels over 'aan elkaar of los' vind je in het Overzicht spellingregels op bladzijde 207.

Opdracht 1

1 Neem de kolommen over.
2 Noteer de onderstreepte samenstellingen uit zin *a* tot en met *d* in de juiste kolom.

werkwoord	zelfstandig naam woord	aardrijkskundige naam	getal	*er-*, *daar-*, *hier-*, *waar-* + voorzetsel	twee voorzetsels

a Door een stamboomonderzoek weet Lisa dat ze Zuid-Amerikaanse wortels heeft.
b Tijdens de geschiedenisles zit Tibbe het liefst achterin.

c De winnaars van de popmuziekquiz werden omgeroepen en daarna mochten ze het podium opkomen.
d Toen in Nieuw-Zeeland bijna honderdvijftig walvissen waren aangespoeld, gingen veel fotografen erheen.

Opdracht
2

Onderstreep de woorden die aan elkaar geschreven moeten worden.
1. In de kaas boerderij kun je zien hoe boeren boeren kaas maken.
2. Zodra Yentl de schoenen doos had uit gepakt, sprong haar dwerg poedel er in.
3. Weet jij al waar je naar toe gaat in de kerst vakantie of ben je nog op zoek?
4. In de film zaal zat Latifa achter aan en daar door kon ze de onder titeling niet goed lezen.

Opdracht
3

De woorden in de zinnen staan door elkaar. Alleen het eerste en laatste woord van elke zin staan op de goede plaats. Zet de woorden in de juiste volgorde en schrijf de woorden aan elkaar als dat moet.
1. Een muziek uit panel heeft draadloze test vijf speakers geprobeerd.
2. Aan personen suiker mee enquête over gebruik hebben tien proef Finns gedaan.
3. De waar Lucy app voor kost Spaans leert mee haar vakantie reis niets.
4. Dit ik Zuid hout mooie werk geschaft heb aan snij in Afrika.

Opdracht
4

Noteer de vetgedrukte woorden op de juiste wijze: aan elkaar of los.
1. Onderzoekers vermoeden dat er een verband is tussen **sociale media gebruik** en **ernstige slaap tekorten**.
2. Als Wies haar **middelbare school diploma** heeft, wil ze een **lange wereld reis** maken.
3. Onze **Spaanse vakantie vrienden** zijn echte **Franse kaas liefhebbers**.
4. De **wilde dieren temmer** Stark stak als **eerste circus artiest** zijn hoofd in de bek van een leeuw.

Opdracht
5 ✱

Als het voorzetsel hoort bij de woorden die erachter staan, schrijf je het niet vast aan *er*, *daar*, *hier* en *waar*. Bijvoorbeeld: *De kat ligt daar op de bank te slapen.* 'Op' hoort hier bij 'de bank'.
Noteer de vetgedrukte woorden op de juiste wijze: aan elkaar of los.
1. **Daar in** dat boek staat de geschiedenis van Utrecht met alle jaartallen **er bij**.
2. Hoewel **er uit** onderzoek blijkt dat spoken niet bestaan, blijft Fien **er in** geloven.
3. De deelnemer aan de patattest vertelde **er bij** dat zij **er voor** haar plezier aan had meegewerkt.
4. Jan wil weten **waar uit** het rijexamen precies bestaat, zodat hij weet wat hij **er van** moet verwachten.

Ik kan/weet
- bepalen of ik woorden los of aan elkaar moet schrijven. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Taalverzorging
spelling

Je leert werkwoordsvormen in samengestelde zinnen correct spellen.

Startopdracht

Hoeveel persoonsvormen staan er volgens jou in de volgende zin? Leg je antwoord uit.

Een maaimachine maait en een nietmachine niet.

Theorie

video-uitleg

Zinnen met meerdere persoonsvormen

In een samengestelde zin staan **meerdere persoonsvormen**. Door een zin in een andere tijd te zetten, kun je erachter komen welke werkwoorden persoonsvormen zijn en welke niet. Bijvoorbeeld:
– *Ik heb uren liggen lezen, maar mijn boek is nog steeds niet uit.*
– *Ik had uren liggen lezen, maar mijn boek was nog steeds niet uit.*
Vervolgens kun je het schema werkwoordspelling op bladzijde 209 gebruiken om te bepalen hoe je het werkwoord moet schrijven.

Opdracht 1

Noteer de juiste vorm van de werkwoorden die tussen haakjes staan.
1. Boven de duinen ... (cirkelen) nu al een uur lang een helikopter die de duinbrand ... (blussen).
2. Terwijl de dierenarts en haar assistent het konijn gisteren ... (onderzoeken), ... (beven) het dier vreselijk.
3. Ik ... (verzenden) vandaag het pakketje, zodat het morgen bij de ontvanger in huis ... (liggen).
4. Twee agenten ... (willen) zonet de dieven arresteren, maar zij ... (vluchten).
5. Onlangs ... (testen) de Consumentenbond hamburgers en binnenkort ... (publiceren) hij de uitslag.

Opdracht 2

Bedenk of het werkwoord dat je moet invullen, pv is of niet. Noteer **pv / geen pv**. Noteer daarachter de juiste vorm van het werkwoord dat tussen haakjes staat. Deze zinnen hebben meer dan één persoonsvorm.
1. Zeno ... (schrijven) gisteren een brief aan de krant over het nut van spelling en vandaag is zijn brief ... (plaatsen).
2. ... (Vinden) jij een onlinekrant fijn of ... (willen) je liever een papieren krant?
3. Twee Franse gevangenen ... (vluchten) vorig jaar uit de gevangenis, nadat een helikopter op de binnenplaats was ... (landen).
4. Romee ... (worden) nu ... (leven), omdat ze vandaag op elke ... (posten) foto op Instagram ... (reageren).
5. Op internet ... (worden) zonet diverse filmpjes ... (tonen) van een ... (afbranden) auto, waarna de eigenaar zich heeft ... (melden).

Opdracht 3

Noteer de juiste vorm van de werkwoorden die tussen haakjes staan. Zet de pv's in de tegenwoordige tijd, behalve als je aan de zin kunt zien dat het verleden tijd moet zijn. Let op: het zijn niet alleen pv's.

1. Ik … (vinden) dat de coach de spelregels duidelijk heeft … (uitleggen).
2. Huygens … (leven) in de zeventiende eeuw en hij heeft het slingeruurwerk … (uitvinden).
3. De schaatser … (smeren) vet op zijn gezicht, zodat zijn neus niet … (bevriezen).
4. Mijn tantes zaten met mij te … (praten), terwijl ze een trui … (breien).
5. Mahlia … (worden) snel … (afleiden), als ze haar proefwerk … (voorbereiden).

Opdracht 4

Neem de onderstreepte woorden over en maak ze af met d, dd, dt, t of tt. Let op: er staan ook niet-werkwoorden tussen.

1. Je hoef… geen contant gel… mee, als je alles afreken… met je pinpas.
2. Maar een paar mensen wis…en het antwoor… op de vraag die werd gestel….
3. Op schoolfeesten gel… een alcoholverbo… en dat wor… streng gehandhaaf….
4. Boaz wer… uit de bioscoop gestuur…, omdat hij alsmaar hoes…e.
5. Je kon een spel… horen vallen, toen Lesley stralen… het podium betra….

Opdracht 5

Lees de tekst. Onderstreep de acht onjuist geschreven werkwoordsvormen en verbeter ze.

Karnemelk is vaak geen echte karnemelk

[1] Karnemelk is karnemelk, krijgt Sofie van den Enk te horen bij het begin van de nieuwe aflevering van het tv-programma *Keuringsdienst van Waarde*. De iets zuur smakende melk word traditioneel gemaakt in een karnton, waarbij de koeienmelk wordt rondgeslingert. Dat leverd melk en boter op. 'Dan is de karn gebroken', legt karnemelkmaakster Lisette van der Burg uit.

[2] De boter wordt gescheidden van de melk en dat is dat. De karnton – tegenwoordig zijn het metalen vaten – wordt schoongespoeld en dat restje verdwijnd in het riool. Vroeger werdt dat toegevoegd aan de melk (vanwege de resten die naar karnemelk smaken), maar Van der Burg vindt dat verwateren zonde.

[3] Wat gebeurt er dan in de fabriek? Daar staat toch ook het k-woord op de rood met witte pakken?

'Eigenlijk zou dat geen karnemelk mogen heten, vindt ik', zegt Van der Burg. 'Dat is aangezuurden melk. Dat is een ander proces.'

Naar: www.ad.nl, op 4 april 2019

Opdracht 6 ✱

Maak een samengestelde zin waarin je de twee gegeven werkwoordsvormen gebruikt.

1. vind, wordt
2. wilt, belandt
3. besteedde, word
4. kan, ligt

Ik kan/weet • alle werkwoordsvormen in samengestelde zinnen correct spellen. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Taalverzorging formuleren

Je leert samengestelde zinnen maken.

Startopdracht

Bekijk de afbeelding.
1 Welke naam van een woordsoort kun je invullen op de puntjes?
2 Noteer vier voorbeelden van die woordsoort.

Theorie

video-uitleg

Woordvolgorde in samengestelde zinnen

Als je van twee losse zinnen één zin maakt, heb je een **voegwoord** nodig. De woordvolgorde in zo'n samengestelde zin hangt af van het voegwoord.

- Bij de voegwoorden *en*, *maar* en *want* staan de persoonsvormen en de onderwerpen naast elkaar. Bijvoorbeeld:

*Gisteren was ik vrij, **want** de leraren hadden een studiedag.*

- Bij andere voegwoorden, zoals *omdat*, *als*, *terwijl*, hoeven de persoonsvormen en de onderwerpen niet naast elkaar te staan. Bijvoorbeeld:

*Gisteren was ik vrij, **omdat** de leraren een studiedag hadden.*

- Als het voegwoord vooraan in de zin staat, gebruik dan na de komma de volgorde pv-ow. Bijvoorbeeld:

***Voordat** de les begint, drink ik eerst nog een kopje koffie.*

Opdracht 1

1 Neem de zinnen *a* en *b* over. Het voegwoord in de zinnen is weggelaten.
   a Alex reist nu richting Rotterdam … hij wil zijn zus in Brussel bezoeken.
   b Elian zal haar diploma wel halen … ze de komende maanden gaat leren.
2 Onderstreep de persoonsvormen en zet een dubbele streep onder de onderwerpen.
3 Noteer bij elke zin drie verschillende voegwoorden die in de zin passen.

Opdracht 2

1 Maak van de twee zinnen bij *a* tot en met *c* twee keer een samengestelde zin. Gebruik in elke zin een van de voegwoorden die tussen haakjes staan.
2 Noteer de voegwoorden waarbij de woordvolgorde niet verandert.
   a Elze heeft een zwemabonnement genomen. Ze wil vaker gaan zwemmen. (omdat – want)
   b Mijn broer en ik liggen de hele avond op de bank. We kijken spannende series. (als – en)
   c Op de fiets is Khalid een kwartier onderweg. Dat ritje duurt met de bus wel een half uur. (terwijl – maar)

Opdracht
3

1 Is de volgorde van de zinnen *a* tot en met *f* juist? Noteer *ja* of *nee*.
2 Verbeter de zinnen met de onjuiste volgorde.
a Julia weet veel over dierverzorging en ze er ook een opleiding voor gaat doen.
b Jef is boos op zichzelf, want hij zijn geld in de pinautomaat heeft laten zitten.
c Het aansluiten van de tv lukt vast beter, als je eerst de handleiding leest.
d In de garage klinkt altijd muziek, terwijl Timon aan zijn scooter sleutelt.
e Toen mijn zus Evy zat in de brugklas, wilde ze al kapster worden.
f Teun wacht met rijles nemen, totdat hij genoeg heeft gespaard.

Opdracht
4

Lees de tekst. Maak van elke twee zinnen bij 1 tot en met 10 een samengestelde zin. Gebruik het voegwoord dat tussen haakjes staat. Verander de woordvolgorde van de zinnen, als dat nodig is.

Paarden-Peter vergeet je niet meer

[1] **1** Je hebt het vast weleens meegemaakt. (toen) Je was bijvoorbeeld op een feestje. **2** Iemand zei zijn naam. (maar) 10 seconden later was jij die alweer vergeten. **3** Je bent niet de enige. (want) We hebben dat bijna allemaal. **4** Ons brein maakt namelijk overuren. (wanneer) We ontmoeten iemand voor het eerst.
[2] **5** Je kunt je geheugen trainen. (opdat) Je zult nooit meer een naam vergeten. **6** Je moet je niet focussen op het zeggen van jouw eigen naam. (zodat) Je kunt echt naar de ander luisteren. **7** (terwijl) Je luistert. Je komt meer over hem te weten. **8** Je kiest iets opvallends. (en) Dat koppel je aan de naam van de persoon. **9** Peters naam kun je goed onthouden. (als) Peter houdt bijvoorbeeld van paardrijden. **10** Zijn naam zit in je geheugen gebeiteld. (doordat) Je hebt hem in gedachten paarden-Peter genoemd.

Opdracht
5

Maak van de losse zinnen in de tekst drie samengestelde zinnen. Gebruik de volgende voegwoorden: *als – doordat – en – maar – tenzij – want – zodat*. Je mag de volgorde van de voegwoorden veranderen.

Regenboogbagels

Een bagel is best een beetje saai. Je koopt hem bij The Bagel Store in Brooklyn. Die verkoopt de broodjes in de gekste kleuren. Bakker Scot Rossillo is de uitvinder van dit hemelse voedsel. Hij geeft de bagels letterlijk alle kleuren van de regenboog. Ze zijn zeker niet standaard. Het feest is compleet. Scot heeft ook de perfecte topping gecreëerd: *funfetti cream cheese*. Je kunt bij Scot ook gewone bagels kopen. Al de kleuren worden je allemaal wat te veel.

Ik kan/weet • veelvoorkomende voegwoorden correct gebruiken. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Bedreigde dieren? Hoezo?

De NWC (No Wildlife Crime) is een stichting die bedreigde diersoorten tegen criminelen wil beschermen. Nederlands bekendste bioloog, Freek Vonk, riep de stichting in het leven. Waarom is het eigenlijk nodig dat er zo'n stichting is? Wat willen criminelen met een schubdier of een ringstaartmaki? En kunnen de bedreigde dieren zichzelf dan niet beschermen tegen de mens?

Je verdiept je in een aantal dieren die beschermd worden tegen nietsontziende criminelen die in de dieren slechts handel zien. Je zoekt uit wat de motieven van deze mensen zijn en hoe daartegen opgetreden wordt. Je zoekt ook uit met welke middelen de bedreigde dieren zichzelf beschermen tegen hun vijanden en waarom het nodig is dat de NWC ze beschermt.

Bij deze opdracht breng je de volgende theorie in de praktijk:
- *Schrijven:* Een artikel schrijven
- *Kijken en luisteren*: Aantekeningen maken

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Lezen	• Ik kan veelvoorkomende verbanden en signaalwoorden herkennen, benoemen en begrijpen. 2F
Schrijven	• Ik kan een artikel schrijven met behulp van een schrijfplan en daarbij informatie uit verschillende bronnen samenvoegen. 2F • Ik kan een kort artikel schrijven met een begin, middenstuk en slot. 2F • Ik kan alinea's maken en inhoudelijke verbanden expliciet aangeven. 2F
Kijken en luisteren	• Ik kan aantekeningen maken. 1F • Ik kan de hoofdgedachte van de tekst weergeven. 2F • Ik kan onderscheid tussen hoofd- en bijzaken maken. 2F
Spreken en gesprekken	• Ik kan informatie verzamelen om over een onderwerp uit eigen interessegebied een voorbereide presentatie te geven. 2F
Woordenschat	• Ik kan de betekenis van een moeilijk of onbekend woord in de tekst vinden (of opzoeken in een woordenboek). 2F • Ik ken de betekenis van de woordenlijstwoorden en de uitdrukkingen uit deze paragraaf.
Taalverzorging spelling	• Ik kan bepalen of ik woorden los of aan elkaar moet schrijven. 3F
Taalverzorging spelling	• Ik kan alle werkwoordsvormen in samengestelde zinnen correct spellen. 2F
Taalverzorging formuleren	• Ik kan veelvoorkomende voegwoorden correct gebruiken. 2F

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed? Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de theorievideo's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Aantekeningen

Hoofdstuk 3

Ideeën

Taalvouwtje

'Ik vouw papier, kom niet zeggen dat jij meer vouwt. Ik doe niet alles goed, maar ik weet zeker, jij doet meer fout.' Deze raptekst komt uit het nummer *Krantenwijk* van de rapper Boef. De woorden *vouwt* en *fout* betekenen niet hetzelfde, maar ze klinken wel hetzelfde. Rappers en dichters zijn meesters in het spelen met taal.

Lees het gedichtje online. Hoe speelt de dichter met taal?

Meeuwsneeuw

Je hoeft geen rapper of dichter te zijn om met taal te mogen spelen. Weleens van *meeuwsneeuw* gehoord? Een perfect woord voor vogelpoep. En *deurzeur* is een prima woord voor iemand die aanbelt om je iets aan te smeren. Bedenk zelf ook eens wat: plak twee rijmwoorden aan elkaar en verzin een passende betekenis voor je nieuwe woord. Je mag samenwerken met een klasgenoot. Wie krijgt de meeste stemmen?

Heb je er nog geen genoeg van? Ontdek nog een leuk woordspel online.

Watjekouw, wat is dat nou?

Heb je weleens gehoord van een *watjekouw*? Waarschijnlijk niet. Maar let op: dit woord bestaat echt! Wat betekent het woord? Het zou een vissoort kunnen zijn die alleen voorkomt in de Noordelijke IJszee. Het kan ook gereedschap zijn om tentstokken mee te repareren. Of misschien is een *watjekouw* een ander woord voor een harde klap. Welke betekenis is volgens jou de juiste?

Speel het woordenboekspel.

Lezen

Je leert over feiten, meningen en argumenten.

Startopdracht

Lees tekst 1.

1 Waarom bevestigt Hans Wassink de tekst 'Bellen mag' zijn rugzak?

2 De activerende zin 'Bellen mag' heeft een dubbele betekenis. Leg dat uit.

Tekst 1

Bellen

Als fanatiek wandelaar ergerde ik me steeds vaker aan fietsers die, van achteren komend, mij passeren zonder te waarschuwen. Het is iedere keer weer schrikken. Daarom besloot ik een karton te maken met daarop de tekst 'Bellen mag', en dat op mijn rugzak vast te maken. Ik moest erg lachen toen kort daarna een passerende wielrenner riep: 'Ik heb je nummer niet!'

Naar: NRC Handelsblad, Ikje, Hans Wassink, 14 november 2018

Theorie

video-uitleg

Feiten, meningen en argumenten

Een **feit** is een uitspraak over iets wat **waar** of **onwaar** is. Een feit kun je controleren. Bijvoorbeeld:

- *Bij handbal is het rechthoekige speelveld 40 meter lang en 20 meter breed.*
- *Bij handbal mag je een speler met je schouder opzijduwen.*

Voorbeeld 1 is een voorbeeld van een waar feit; voorbeeld 2 is een voorbeeld van een onwaar feit. Je kunt de feiten controleren door de spelregels over handbal te lezen.

Een **mening of standpunt** is iets wat iemand vindt. Met een mening kun je het **eens** of **oneens** zijn. Bijvoorbeeld:

- *Handbal is een vermoeiende sport*.

Een mening herken je vaak aan (signaal)woorden als *Ik vind …*, *Volgens ons …*

Met een **argument** legt iemand uit waaróm hij een bepaalde mening heeft. Bijvoorbeeld:

- *Ik vind handbal een vermoeiende sport* (mening), *want je moet minstens drie sets lang springen en heen en weer rennen* (argument).

Een argument herken je vaak aan signaalwoorden als *omdat, want, namelijk*.

In een tekst kan een schrijver alleen zijn eigen mening geven, maar ook meningen van anderen. Hij kan de mening van anderen gebruiken om zijn eigen mening te ondersteunen. Ook kan hij de lezer zelf een mening laten vormen door verschillende meningen met elkaar te vergelijken. Je ziet aan het slot van de tekst vaak of de schrijver je ergens van wil overtuigen of jou alleen wil informeren.

Opdracht
1

Lees tekst 2.

1. Is de titel van tekst 2 een **feit** / **mening** ?
2. Welke woordgroep uit alinea 1 moet worden toegevoegd aan de titel, zodat de titel de boodschap van de tekst weergeeft? Onderstreep die woordgroep.
3. Waarnaar verwijst het woord 'dat' in 'Degenen die geloven in *speed reading* beloven dat echter wel.' (al. 1)?
4. Onderstreep de zin waarin de conclusie van de Amerikaanse onderzoekers staat.
5. Uit de tekst blijkt binnen welke studierichting men onderzoek doet naar lezen en tekstbegrip. Welke studierichting is dat?
6. 'Snel opnemen van informatie en begrijpen en onthouden van die informatie gaan niet samen.' Welke twee alinea's tonen aan dat deze uitspraak juist is?
7. Welke factoren blijken vooral van invloed te zijn op iemands leessnelheid en tekstbegrip?
8. 'Een snelleeskampioen die in 2007 het nieuwste *Harry Potter*-boek in 47 minuten las én het verhaal daarna behoorlijk kon samenvatten, profiteerde vast sterk van haar kennis over het Potter-universum.' Bij welke alinea past deze toelichting of dit voorbeeld als bewijs?
9. Waardoor is de informatie over snellezen en tekstbegrip niet goed te controleren?
10. Citeer de hoofdzaken (zin of zinsgedeelte) uit alinea 1, 2, 3 en 5 waarmee je de hele tekst zou kunnen samenvatten.

Tekst 2

Er bestaat geen methode om extra snel te leren lezen

[1] Er bestaat geen wondermethode om mensen heel veel sneller te laten lezen met behoud van tekstbegrip. Degenen die geloven in *speed reading* beloven dat echter wel. Maar wie sneller door een tekst heen raast, begrijpt en onthoudt die tekst minder goed. Dat blijkt uit een onderzoek naar snellezen door vijf Amerikaanse wetenschappers.

[2] Ook een methode waarbij een tekst snel woord voor woord op een scherm geprojecteerd wordt, werkt niet. Zodra die presentatie sneller gaat dan de normale leessnelheid, begrijpen en onthouden mensen er minder van. En je kunt niet terug, wat bij normaal lezen wel kan en wat helpt bij het begrijpen.

[3] Snellezen werd populair vanaf eind jaren 50. Taalkundigen beweerden dat lezers hele groepen woorden in één keer konden opnemen. Onzin, beweren de psychologen: iemands leessnelheid hangt vooral samen met zijn of haar taalvaardigheid – de visuele opname van tekst is niet de belangrijkste factor.

[4] In één onderzoek met mensen die een cursus snellezen deden, nam de leessnelheid toe van 280 naar 400 woorden per minuut (wpm), maar daalde het tekstbegrip van 81 naar 74 procent.

[5] Snellezers lezen niet alles, laat *eyetracking*-onderzoek zien: ze scheren over de tekst heen en slaan veel over. In sommige studies deden mensen het aardig qua leestempo én begrip, maar dat kwam dan doordat ze de gelezen fragmenten goed met eigen achtergrondkennis konden verbinden. Hebben ze die kennis niet, dan begrijpen ze er weinig van.

Naar: nrc.nl, op 28 november 2018

Opdracht
2

Lees tekst 3.

1. De twee onderzoekers reageren in een ingezonden brief op tekst 2. Welke mening hebben zij over wat wordt beweerd in tekst 2?
2. Welk mechanisme zorgt volgens de onderzoekers voor een hogere leessnelheid?
3. Tekst 2 legt een verband tussen snellezen en tekstbegrip: met het toenemen van de leessnelheid daalt het tekstbegrip. Onderstreep een zinsgedeelte uit tekst 3 waaruit blijkt dat de briefschrijvers het daarmee eens lijken te zijn.
4. Leessnelheid kun je vergroten, maar dat gaat ten koste van tekstbegrip. Is deze uitspraak (gebaseerd op de inhoud van tekst 2 en tekst 3) een **juist feit** / **onjuist feit** / **mening** ?

Tekst 3

Het is wel degelijk mogelijk om goed te leren snellezen

NRC schreef onlangs dat er geen wondermethodes bestaan om sneller te lezen.
Sinds 2011 onderzoeken wij de snelleestechnieken. Het merendeel ervan wordt inderdaad ontkracht door de kennis binnen de neurowetenschappen.
Een van de populaire technieken bestaat uit het begeleiden van de ogen over de tekst met een pen. Dit moet zorgen voor vloeiende oogbewegingen die het lezen versnellen. Alhoewel het tijdens zulke oogbewegingen onmogelijk is informatie op te nemen, zorgt het begeleiden van de ogen wel voor een hogere leessnelheid. Uiteindelijk ontdekten wij dat de sprongen van het oog efficiënter worden en dat dit mechanisme zorgt voor de verbetering. Het is dus voorbarig om te zeggen dat snellezen niet mogelijk is.
Hieab Adams en Rick van der Vliet, onderzoekers Erasmus MC, Rotterdam

Naar: nrc.nl, op 28 november 2018

Opdracht

3

Lees tekst 4.

1. 'Onze straten en wegen staan vol met lantaarnpalen. Die zijn niet echt fraai en verbruiken bovendien behoorlijk wat energie.' (al. 1) Welke feiten en meningen lees je in deze twee zinnen?
2. 'Zouden lichtgevende bomen een alternatief kunnen zijn?' Onderstreep de zin uit alinea 2 waaruit blijkt waarvoor dergelijke bomen het alternatief kunnen zijn.
3. Wie van beide wetenschappers vertelt ons vooral over de effecten van straatlantaarns en lichtgevende bomen op de stadsdieren?
4. Onderstreep het zinsgedeelte dat duidelijk maakt dat Wim Smidt niet alleen vanuit het perspectief van de mens nadenkt over het idee 'Lichtgevende bomen'.
5. 'Er zullen verschuivingen plaatsvinden' (al. 7), zegt Smidt. Wat bedoelt hij met 'verschuivingen' als het altijd licht is?
6. 'Lantaarnpalen geven veel licht, maar doen dit wel ''netjes''.' (al. 9) Wat bedoelt Smidt hier met 'netjes'?

Opdracht

4 ✱

Lees tekst 4 opnieuw.

1. Maak twee kolommen. Noteer in de linker kolom twee argumenten van Reumer voor lichtgevende bomen. Noteer in de rechter kolom drie argumenten van Smidt tegen lichtgevende bomen.
2. Schrijf in één alinea (60 woorden) op wat jij van het idee 'Lichtgevende bomen' vindt. Je mag gebruikmaken van de argumenten van Reumer en Smidt.

Tekst 4

Lichtgevende bomen: goed of slecht idee?

[1] Onze straten en wegen staan vol met lantaarnpalen. Die zijn niet echt fraai en verbruiken bovendien behoorlijk wat energie. Zouden lichtgevende bomen een alternatief kunnen zijn? Jelle Reumer, directeur van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam, vindt het een enorm interessante toepassing. 'Ik zou het wel willen zien!' Wim Smidt, voorzitter van het Platform Lichthinder, vindt het 'een belachelijk idee'. Kennislink laat hier beide wetenschappers aan het woord. Eerst de heer Reumer, daarna de heer Smidt.

[2] In een van zijn toekomstscenario's schetst het Rathenau Instituut (een organisatie die zich bezighoudt met

vraagstukken op het gebied van wetenschap en samenleving) hoe een wereld met lichtgevende bomen eruitziet. Aan de ene kant zullen er mensen zijn die de bomen afschuwelijk vinden. Het lijkt het hele jaar wel kerst en er zit geen uitknop op die dingen. Aan de andere kant zullen er ook mensen zijn die het fijne licht van de bomen meer kunnen waarderen dan het 'harde' licht van de ouderwetse lantaarnpalen.

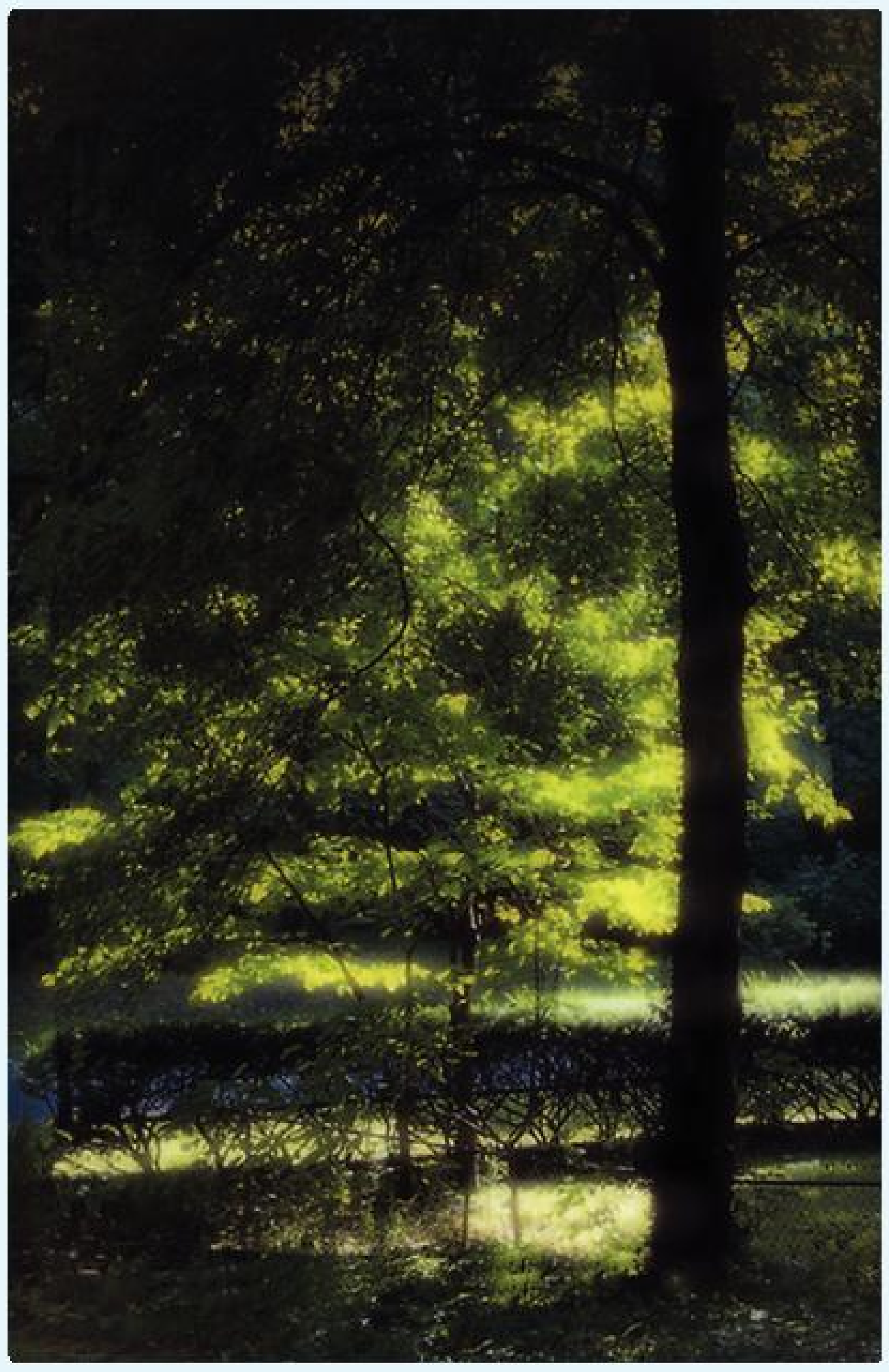
[3] Maar bomen die voortdurend licht geven, kunnen ook ongewenste effecten hebben. Want waar moeten nachtdieren naartoe om van het donker te kunnen genieten? En wat als deze eigenschap zich verspreidt naar andere bomen en struiken? Hebben we dan straks complete lichtgevende bossen? Of zal het zo'n vaart niet lopen?

[4] **Wat vindt u van het idee van lichtgevende bomen?**
Reumer: 'Enorm interessant. Het doet me denken aan de lichtgevende fietspaden van Daan Roosegaarde. Mijn eerste reactie was: het kan niet, want je creëert een soort tegenstelling: planten hebben licht nodig om te kunnen groeien, en nu gaan ze licht maken. Het klinkt als een koe die vers gras uitpoept, maar dat is het niet. Ik heb nu geen idee of het mogelijk is, maar als je bijvoorbeeld het gen dat licht veroorzaakt in een gloeiworm over kunt zetten naar een plant: why not? Zeker in de stedelijke omgeving lijkt het me wel een toepassing. Jammer, dat de meeste bomen in de winter kaal zijn. Misschien dus juist de evergreens hiervoor benutten: coniferen, laurierkers (oerlelijke maar veel aangeplante struiken). Ik zou het wel willen zien.'

[5] **Wat voor effect hebben de straatlantaarns nu op de stadsdieren?**
Reumer: 'Spinnen bijvoorbeeld profiteren van straatlantaarns. Insecten zoals motten worden 's nachts aangetrokken door het straatlicht. Spinnen bouwen graag hun webben in de buurt van lampen, om meer motten te kunnen vangen. Er zijn ook gevallen bekend van reigers die 's nachts bij verlicht water zitten om in het licht voorbijzwemmende visjes te vangen. Straatverlichting verlengt sowieso de tijd waarin dagdieren kunnen jagen. Jagers die gebruikmaken van het licht profiteren dus en hun prooidieren duidelijk niet.'

[6] **Lichtgevende bomen, wat vindt u van dat idee?**
Smidt: 'Ik vind dit een belachelijk idee. We kunnen als mensen wel van alles bedenken, maar er zijn nog meer organismen op deze wereld en die kijken er vaak heel anders tegenaan. Ik denk dat bepaalde dieren helemaal gek worden als de bomen voortdurend licht geven. Nachtvlinders bijvoorbeeld, die vaak door de boomtoppen vliegen.'

[7] **Welke effecten kunnen we verwachten als het altijd licht is?**
Smidt: 'Er zullen verschuivingen plaatsvinden. Op en in bomen leven allerlei insecten. Als de bomen licht gaan geven, kunnen bepaalde insecten elkaar misschien niet meer bereiken of ze bereiken elkaar juist wel waar dat voorheen nog niet kon.'

[8] **Maar u bent ook niet voor lantaarnpalen?**
'Nee, dat klopt. Lantaarnpalen produceren veel licht en dat kost geld, ze zijn lelijk en ze zijn gemaakt van metaal waardoor ze na dertig jaar weer afgevoerd moeten worden. Ik vraag me weleens af: kan dat niet anders?'

[9] **Waarom zijn lichtgevende bomen dan geen oplossing?**
'Lantaarnpalen geven veel licht, maar doen dit wel ''netjes''. Het grootste deel komt terecht op de weg, waar we het nodig hebben. Bij lichtgevende bomen zal het licht alle kanten opstralen, want je kunt tegen een boom moeilijk zeggen dat hij al zijn blaadjes op de straat moet richten. Dus heb je een heleboel lichtgevende bomen nodig om een beetje fatsoenlijk licht te krijgen. En dan lijkt het net of er overal vollemanen zijn. Dat is zowel ondenkbaar als onwenselijk.'

Naar: nemokennislink.nl, op 8 december 2018

Opdracht 5

Lees tekst 5.

1 Wat voor soort tekst is tekst 5?

2 Wat is het belangrijkste doel van de schrijver met deze tekst?
De schrijver wil de lezer vooral:
A ☐ activeren om het boek *Overspoeld* zelf te gaan lezen.
B ☐ adviseren hoe je het boek *Overspoeld* het beste kunt lezen.
C ☐ informeren over het onderwerp en de auteur van *Overspoeld*.
D ☐ overtuigen dat het boek *Overspoeld* een goed boek is.

3 De titel van de tekst luidt *Herinneringen wegstoppen*. In welke alinea komt de betekenis van de titel het duidelijkst terug?

4 '*Overspoeld* is een meer dan prachtig deel in de reeks geworden. Het is niet alleen een aangrijpend verslag van de ramp, maar ook een gevoelig portret van een levensechte jongere, die vastbesloten is alles te vergeten, maar uiteindelijk de confrontatie met wat er is gebeurd niet kan ontlopen.' (al. 2)
Wat is het verband tussen deze twee zinnen? De tweede zin:
A ☐ geeft een gevolg van wat er in de eerste zin wordt gesteld.
B ☐ geeft een uitwerking bij wat er in de eerste zin wordt gesteld.
C ☐ geeft een voorbeeld bij wat er in de eerste zin wordt gesteld.
D ☐ vormt samen met de eerste zin een opsomming.

5 'Het contrast met het drama dat volgt, kan niet groter.' (al. 4) Op welke tegenstelling wijst de schrijver hier?

6 Onderstreep het zinsgedeelte uit alinea 5 dat het duidelijkst aangeeft dat hoofdpersoon Pieter na het drama op Sri Lanka getraumatiseerd is.

7 'Overspoeld' heeft in het boek een letterlijke en figuurlijke betekenis. De figuurlijke betekenis vind je in de laatste zin van alinea 5. Leg uit wat de figuurlijke betekenis is. Gebruik voor je antwoord maximaal 15 woorden.

8 Wat bedoelt de schrijver met de opmerking dat 'het verhaal zich in die tijdspanne afspeelt'? (al. 6)

9 Volgens de schrijver grijpen 'talloze flashbacks (...) je soms zo bij de strot (...) dat je het boek bijna weg zou willen leggen.' (al. 6) Waardoor ontstaat die leesbeleving?

10 Wat is de belangrijkste functie van alinea 8?
A ☐ het geven van een aanbeveling
B ☐ het geven van een conclusie
C ☐ het geven van een samenvatting
D ☐ het geven van een toekomstverwachting

Tekst 5

Herinneringen wegstoppen

[1] In de Slash-reeks van uitgeverij Querido – boeken van bekende schrijvers, geschreven op basis van het waargebeurde levensverhaal van een bijzondere jongere – verscheen in 2014 een prachtig, meeslepend nieuw deel: *Overspoeld*, een boek waarvoor auteur Gideon Samson nauw samenwerkte met Julius 't Hart: een jongen die in 2004 als vrijwilliger verbleef op Sri Lanka en bijna werd overspoeld door de verwoestende tsunami die het land dat jaar op Tweede Kerstdag verraste.

[2] *Overspoeld* is een meer dan prachtig deel in de reeks geworden. Het is niet alleen een aangrijpend verslag van de ramp, maar ook een gevoelig portret van een levensechte jongere, die vastbesloten is alles te vergeten, maar uiteindelijk de confrontatie

met wat er is gebeurd niet kan ontlopen.

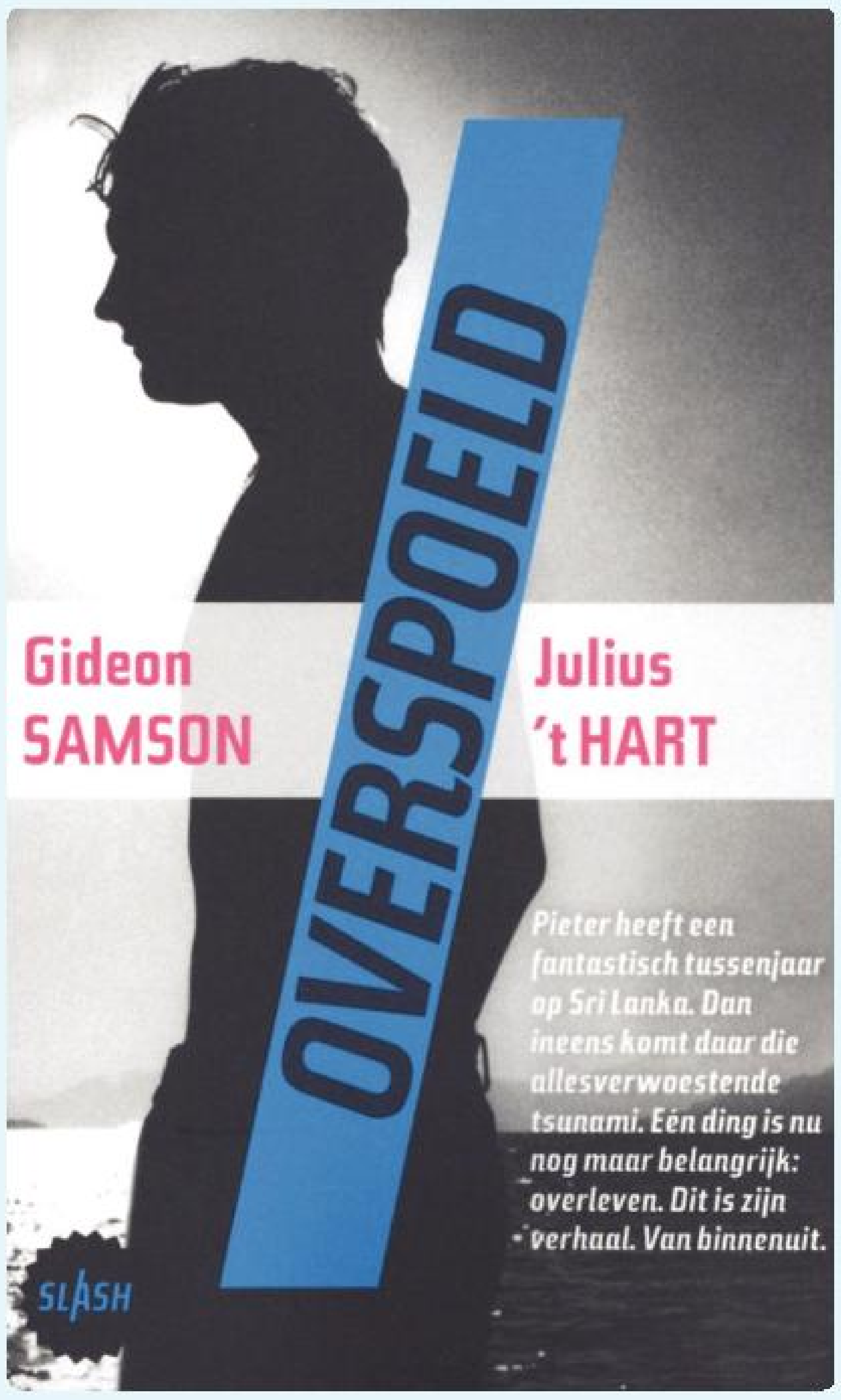
[3] Voor *Overspoeld* zette Samson de ervaringen van Julius om in fictie. Julius is in dit boek Pieter geworden: een jongen die er na zijn eindexamen een jaar tussenuit wil en die tijd invult met een vrijwilligersproject op Sri Lanka. Hij gaat er dove en blinde kinderen Engelse les geven, samen met de Brit John. Na hun vrijwilligerswerk is er nog tijd voor twee weken vakantie en op het strand ontmoeten de jongens de Zweedse Elin en Isabelle. Pieter wordt verliefd en beleeft een intieme nacht met Elin in de zee, niet wetend dat diezelfde zee nog geen vierentwintig uur later alles zal verwoesten wat op haar pad komt.

[4] Het contrast met het drama dat volgt, kan niet groter. Ook al kiest Samson niet voor de grote emotie, maar laat hij juist ingetogen zien hoe de ellende langzaam vat krijgt op Pieter. Als het water met geweld diens hotelkamer binnenstroomt, is zijn eerste gedachte: wat de fak, al m'n spullen worden nat! Pas veel later dringt de ernst van de ramp tot hem door, als blijkt dat Elins vriendin is vermist.

[5] Vijfeneenhalf jaar later, in de zomer van 2010, kijkt de inmiddels 23-jarige Pieter naar de finale van het WK voetbal in Zuid-Afrika: de wedstrijd Nederland-Spanje. In zijn eentje, want sinds de dag dat de wereld om hem heen kopje-onder ging, heeft hij een afkeer van mensenmassa's. Net voor de wedstrijd begint, logt hij in op Facebook en slaat zijn hart over: Elin heeft hem een vriendschapsverzoek gestuurd. De gebeurtenissen die hij bewust wegstopt, komen in één klap bovendrijven en overspoelen hem opnieuw.

[6] Het boek is opgezet rondom de voetbalwedstrijd, en heeft ook dezelfde structuur: een voorbeschouwing, twee helften, rust en verlenging. Erg veel diepere betekenis krijgt die vorm overigens niet, behalve dan dat de lezer zich bewust wordt van het feit dat het verhaal zich in die tijdspanne afspeelt. Pieters herinneringen aan de tsunami worden verteld in de vorm van talloze flashbacks, in een heldere, directe, bijna staccato stijl, die je soms zo bij de strot grijpen dat je het boek bijna weg zou willen leggen.

[7] Op indringende wijze toont Samson hoe Pieter tegen wil en dank in een paar dagen zijn onschuld en onbevangenheid verliest, zonder het letterlijk te benoemen. Pieter ziet voor het eerst een dode, kapotte huizen, een kinderlijkje in de modder en hij ontmoet een man wiens volledige familie verdronken is. Paniek en chaos klinken in de korte hoofdstukken door. Het is schrijnend om te lezen hoe Pieter zich steeds beter realiseert dat half Zuidoost-Azië is getroffen door de natuurramp. Het besef komt hard binnen wanneer Isabelle écht onvindbaar blijkt. De enige oplossing die Pieter kan bedenken voor zijn gevoel van onmacht, is

Isabelle en alle gebeurtenissen op Sri Lanka opbergen in een 'dichtgetimmerd doosje' in zijn hoofd, dat nooit ofte nimmer meer open mag.

[8] *Overspoeld* is niet alleen een boek over de liefde, de dood, en de schoonheid van het leven, maar ook over het verwerken van een trauma. Pieters reis, in de vorm van de zoektocht naar Isabelle op Sri Lanka, en die in zijn binnenste, is continu boeiend. Daar komt bij dat het verhaal tot op zekere hoogte waargebeurd is. Dat Samson en Julius nauw samengewerkt hebben, de een als 'verteller', de ander als schrijver, is in dit Slash-boek goed merkbaar. Het maakt het een levensecht, meeslepend en hard verhaal.

Naar: Mirjam Hoekstra, tzum.info, op 19 april 2014

Opdracht

6

Lees tekst 6.

1 Op welke manier wordt tekst 6 ingeleid?
A ☐ door de aandacht te trekken met een pakkend detail
B ☐ door de mening van de schrijver weer te geven
C ☐ door een belangrijke conclusie voorop te stellen
D ☐ door een voorbeeld te geven bij het onderwerp van de tekst

2 In welke alinea('s) werkt de schrijver de twee deelonderwerpen uit die hij noemt in alinea 1? Noteer het deelonderwerp en de alinea('s).

3 Welke conclusies passen het best bij alinea 4? Kruis de zinnen aan.
1 ☐ De politiek bezuinigt op kinder- en jeugdpsychiaters.
2 ☐ We doen in Nederland veel om het uitsterven van dieren tegen te gaan.
3 ☐ Politieke partijen hebben weinig aandacht voor de belangen van jongeren.
4 ☐ We moeten de kiesgerechtigde leeftijd verlagen naar zestien jaar, zoals in Brazilië.
5 ☐ Omdat de politiek onvoldoende doet voor kinderen, moet er een Partij voor de Kinderen komen.
6 ☐ De oprichting van een kinderpartij is noodzakelijk om de belangen van kinderen te behartigen, zoals de dierenpartij het voor dieren opneemt.

4 In alinea 5 staat een beschrijving van het onderzoek naar het welzijn van kinderen in 29 rijke geïndustrialiseerde landen. Vul het schema aan met zinsgedeelten uit alinea 5 en noteer de conclusie.

Er is op vijf onderwerpen onderzoek gedaan naar het welzijn van kinderen in 29 rijke geïndustrialiseerde landen. Men keek ook ……………
Uit het onderzoek blijkt dat Nederlandse kinderen hun leven gemiddeld het hoogste rapportcijfer geven. De kinderen zeggen ……………..
Ook blijkt over het algemeen dat ……………………………… hoog scoren, Amerika en Zuid-Europese landen ……………… .
Conclusie: ....

5 Onderstreep in alinea 5 een woord waaruit blijkt dat de schrijver kritisch staat tegenover de conclusies van de twee genoemde onderzoeken.

6 In welke alinea legt de schrijver uit waarom hij twijfelt aan de positieve conclusies uit de onderzoeken?

7 In alinea 7 trekt de schrijver de volgende conclusie: '(...) dat het niet makkelijk is om hulp te krijgen als je ter wereld komt met diverse problemen en je ouders het ook nog moeilijk hebben'. Op welk feit baseert de schrijver zijn conclusie?
A ☐ Er is een groeiend tekort aan kinder- en jeugdpsychiaters.
B ☐ Het kost uiteindelijk veel meer geld om later problemen te repareren die in de jeugd zijn ontstaan.
C ☐ Politici doen meer aan het beschermen van grutto's dan aan het voorkomen van een tekort aan jeugdhulpverleners.

8 Met welk doel is de tekst geschreven? De schrijver wil de lezer **informeren** / **ergens van overtuigen**.

9 'Wij koesteren het sprookje van de gelukkigste kinderen.' (al. 8) Wat verliezen 'wij' volgens de schrijver daarmee uit het oog?

10 Wat is de belangrijkste functie van alinea 9?

Tekst 6

Het is tijd voor een Partij voor de Kinderen

[1] **Dat Nederlandse kinderen tot de gelukkigste ter wereld behoren, is een sprookje. De kloof tussen hen die het goed hebben en die het slecht hebben, groeit.**

[2] We doen in Nederland meer om het uitsterven van de grutto's (waarvan we er nog 30.000 hebben) tegen te gaan dan om het verdwijnen van zo'n 250 kinderpsychiaters uit de hulpverlening te voorkomen, terwijl er een groeiend tekort aan kinder- en jeugdpsychiaters is. Dat politici niet proberen het tij te keren, is een teken aan de wand.

[3] Alle politieke partijen, de een wat meer dan de ander, laten kinderen en jongeren in de kou staan. Kinderen kunnen niet stemmen, dus een politicus die zich inzet voor kinderen, ziet dat niet terug in een gestegen aantal stemmen. (Waarom verlagen we de kiesgerechtigde leeftijd niet naar zestien jaar, zoals in Brazilië?)

[4] Nu kinderen niet kunnen stemmen, en politieke partijen het onvoldoende voor hen opnemen, moeten anderen ervoor zorgen dat hun belangen worden vertegenwoordigd, dat hun stem wordt gehoord. Ik pleit dan ook voor de oprichting van een Partij voor de Kinderen, analoog aan die van de Partij voor de Dieren. Bovendien kost het veel meer geld om problemen die mensen hebben opgelopen in hun jeugd later nog te repareren – als dat al kan.

[5] In 2013 hielp Unicef het sprookje de wereld in dat in Nederland de gelukkigste kinderen leven. De VN-kinderrechtenorganisatie vergeleek het welzijn van kinderen in 29 rijke geïndustrialiseerde landen op vijf onderwerpen. Ook keek men naar zelfrapportages van kinderen. Hieruit blijkt dat Nederlandse kinderen hun leven gemiddeld het hoogste rapportcijfer geven. De kinderen zeggen over het algemeen goed te kunnen praten met vader en moeder, ze vinden hun klasgenoten aardig en behulpzaam. Over het algemeen scoorden Nederland en de Scandinavische landen hoog. Amerika en Zuid-Europese landen scoorden laag.

[6] En dan was er nog het Health Behaviour in School-aged Children (HBSC)-onderzoek (2018). Aan dit internationale onderzoek, in samenwerking met de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO), deden ongeveer 200.000 kinderen in de leeftijd van 11, 13 en 15 jaar mee, uit 42 verschillende landen. De kinderen gaven antwoord op uiteenlopende vragen: hoe gelukkig en gezond ze zich voelen, hoe zij school ervaren. Vooral het gebruik van verdovende middelen, seksualiteit en welbevinden werden onderzocht. Nederlandse basisscholieren geven hun leven gemiddeld een 8,3, zo bleek uit dit onderzoek. Middelbare scholieren geven een 7,6. De scholieren bleken overwegend positief over de relatie met hun ouders, vrienden en klasgenoten. Zo werden Nederlandse jongeren opnieuw uitgeroepen tot de gelukkigste van Europa.

[7] Toch merkte het Trimbos Instituut op basis van dit onderzoek terecht op dat een op de vijf jongeren in Nederland last heeft van emotionele problemen. De helft van de Nederlandse jeugd ervaart meer fysieke klachten: slaapproblemen, hoofdpijn en zenuwachtigheid. Mijn conclusie is dat het niet makkelijk is om hulp te krijgen als je ter wereld komt met diverse problemen en je ouders het ook nog moeilijk hebben. De kloof tussen met wie het goed gaat en niet goed gaat, wordt snel groter.

[8] In Finland heb je misschien wel goede scholen, maar kinderen voelen zich er vaak eenzaam. In Roemenië is veel armoede (vergeleken met Nederland) en in de VS maken kinderen zich zorgen of ze op school zullen worden neergeschoten. Ja, vergeleken met dit soort problemen doen wij het beter. Maar het is niet juist. Wij koesteren het sprookje van de gelukkigste kinderen.

[9] Wel een Partij voor de Dieren, geen Partij voor de Kinderen. Ook in de politiek vinden we dieren nog belangrijker dan kinderen. Dat moet snel veranderen.

Naar: Philip Veerman, NRC Handelsblad, 30 november 2018

Ik kan/weet
- onderscheid maken tussen feiten en meningen. 3F
- onderscheid maken tussen standpunt en argumenten. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Schrijven

Je leert een betoog schrijven.

Startopdracht

Bekijk de afbeeldingen.

1 Je bent politieagent en schrijft voor een van de chauffeurs een bekeuring uit. Noteer de overtreding.

2 De betreffende chauffeur komt gehaast aangelopen en wil met jou in discussie gaan. Bedenk wat de chauffeur kan zeggen om onder de boete uit te komen.

3 Natuurlijk sta je de opgewonden chauffeur rustig te woord. Je noteert zijn argument op de bekeuring en ook waarom dit naar jouw idee niet geldig is.

Afbeelding 1

Afbeelding 2

Afbeelding 3

Theorie

video-uitleg

Een betoog schrijven

Een **betoog** is een tekst waarin je de lezer wilt overtuigen van jouw **mening**. Om je standpunt (of stelling) te verdedigen, gebruik je **argumenten**. Je maakt je argumenten duidelijker door er een voorbeeld of uitleg bij te geven.

Zo schrijf je een betoog

- In de inleiding geef je kort je mening over het onderwerp. Je gebruikt signaalwoorden voor een mening, zoals *Ik vind … Ik denk … Volgens mij … Ik ben van mening …*
- In het middenstuk geef je argumenten voor jouw standpunt. Gebruik voor elk argument één alinea. In de eerste zin van elke alinea schrijf je je argument. Ga dan door op dezelfde regel en geef voorbeelden of een uitleg bij je argument. Je tekst wordt duidelijker als je in de eerste zin van een alinea een signaalwoord gebruikt, zoals *ook*, *ten tweede*, *bovendien*.
- Voeg zo nodig een alinea toe voor een belangrijk tegenargument en weerleg dat argument.
- In het slot schrijf je je **conclusie**. Vaak herhaal je in de conclusie heel kort je mening en je argumenten. Gebruik in het slot een signaalwoord voor conclusie, zoals *dus*, *kortom*, *dat betekent*.

Tip: maak eerst een schrijfplan voordat je een betoog gaat schrijven. Zie het voorbeeld op bladzijde 211.

Opdracht 1

Je hebt een geweldig idee voor een feest op oudejaarsavond. Je hebt alleen toestemming nodig van de plaatselijke autoriteiten. Je schrijft een betoog waarin je duidelijk maakt dat een goed (en goed georganiseerd) oudejaarsfeest voor jongeren van jouw leeftijd heel belangrijk is. Schrijf een enthousiaste inleiding en eindig je inleiding met je standpunt. Noem nog geen argumenten!

Opdracht 2

Verkeersergernissen. Iedereen heeft ze weleens. Waaraan erger jij je in het verkeer? Gaat het om gedrag, om een bepaalde plek in jouw woonplaats of buurt? Je maakt een schrijfplan voor een betoog voor de openbare site van jouw woonplaats of voor de website van Veilig Verkeer Nederland. Daarin wil je duidelijk maken wat je van het gedrag van verkeersdeelnemers of van de verkeerssituatie vindt. Je ondersteunt je mening met twee argumenten. Bedenk ook een argument van mensen die het niet met je eens zijn, en bedenk hoe je dat argument kunt weerleggen.
Vraag je docent om een leeg schrijfplan. Vul het schrijfplan volledig in.

1. Bedenk voor de inleiding een goed voorbeeld, een actuele gebeurtenis of beschrijving van de gevaarlijke verkeerssituatie. Noteer steekwoorden.
2. Noteer je standpunt in de tweede alinea in de kolom voor de belangrijkste zin.
3. Schrijf in de volgende twee alinea's in de kolom voor de belangrijkste zin een argument. In de kolom met steekwoorden schrijf je woorden voor de uitleg.
4. Noteer in de derde alinea een tegenargument in de kolom voor de belangrijkste zin. Noteer in steekwoorden de uitleg waarom dat argument volgens jou niet geldig is.
5. Kom in het slot terug op het voorbeeld dat of de gebeurtenis die je in alinea 1 hebt genoemd. Schrijf dit in steekwoorden op in de laatste kolom. De belangrijkste zin is de conclusie. Dat is meestal je mening die anders, krachtiger, is verwoord.
6. Wissel je schrijfplan met dat van een klasgenoot. Is het duidelijk wat er in de alinea's komt te staan? Wat vind je van elkaars argumenten? Geef elkaar tips om het schrijfplan te verbeteren.

Opdracht 3

1. Verbeter je schrijfplan. Gebruik de tips die je van je klasgenoot hebt gekregen.
2. Schrijf een betoog volgens het schrijfplan.
3. Wissel je tekst met die van je klasgenoot. Gebruik het feedbackformulier om de tekst te beoordelen.

Ik kan/weet
- een kort betoog schrijven met een inleiding, middenstuk en slot. 2F
- mijn mening onderbouwen met argumenten en voorbeelden of uitleg. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert over non-verbale communicatie.

Startopdracht

Je stelt je nieuwe vriend/vriendin aan je familie voor. Op de afbeeldingen *a* tot en met *d* zie je de reacties van je familie. Vind je het achteraf gezien nog steeds een goed idee om hem/haar voor te stellen? Leg je antwoord uit.

a vader

b moeder

c zusje

d broertje

Theorie

video-uitleg

Non-verbale communicatie

Mensen brengen niet alleen informatie over met woorden, maar ook uit hun gezichtsuitdrukking, gebaren en de toon waarop ze iets zeggen kun je veel opmaken. Dit 'praten zonder woorden' noem je **non-verbale communicatie**. Hieruit kun je bijvoorbeeld afleiden hoe mensen zich voelen en wat ze van elkaar vinden.

Om goed te begrijpen wat mensen precies bedoelen, let je vooral op:
- **houding, gebaren**: Iemand kijkt bijvoorbeeld de ander niet aan of draait zich om als hij kwaad is.
- **toon**: Iemand gaat bijvoorbeeld harder en sneller praten als hij boos of enthousiast is. Aan de toon kun je ook horen of iemand ongerust of geschrokken is. Valt er een stilte, dan moet iemand bijvoorbeeld even nadenken, omdat hij verbaasd is.
- **gezichtsuitdrukking**: Iemand zet bijvoorbeeld grote ogen op als hij verrast is of kijkt verdrietig als hij teleurgesteld is.

Opdracht 1

Lees de vragen. Bekijk daarna het fragment van *Galileo* over de allerheetste peper ter wereld.

1. Waarom zit de peper in een kistje?
2. Waarom is de peper via internet besteld?
3. Hoe kijkt de presentator als de kok een gasmasker pakt?
4. Hoe merk je dat de presentator verbaasd is dat de vrouw een dokter is?
5. Leid uit de houding, toon en gezichtsuitdrukking van de dokter af of ze zich echt zorgen maakt.
6. Hoe kijkt de presentator als hij het gasmasker opheeft?
7. De peper 'die per stuk 2,2 miljoen aantikt'. Wat wordt hiermee bedoeld?
8. De presentator zegt: 'Ik vind het wel spannend' en 'Ik ben echt zenuwachtig'. Hoe kun je dit ook aan zijn non-verbale communicatie zien?

9 Hoe wordt de spanning voor de kijker opgebouwd wanneer de kok met het bord komt aanlopen?
10 Hoe is de gezichtsuitdrukking van de presentator nadat hij een hap heeft genomen?

Opdracht 2

Lees de vragen. Bekijk daarna het fragment van *Echt niet OK* over iemand versieren in de trein.

1 Hoe kijkt Katja als de man tegenover haar komt zitten?
2 De man wil een praatje aanknopen met Katja. Hoe benadert hij haar in de eerste scène? Let op zijn gezichtsuitdrukking en zijn toon.
3 Is Katja geïnteresseerd als de man over zijn ex vertelt? Leg je antwoord uit.
4 Waarom kun je het best schuin tegenover een interessante persoon gaan zitten? Noem twee redenen.
5 De man gaat zich voordoen als verschillende types om te zien welk type de meeste interesse van Katja opwekt. Vul de tabel in.

	Hoe maakt de man zijn type duidelijk?	**Hoe reageert Katja?**
a gezonde, hardwerkende man		
b gevoelige dromer		
c drukke, belangrijke man		
d gulle gever		

6 Wat doet de man om te 'spiegelen' met Katja?
7 Hoe reageert de man als Katja hem aanspreekt?
8 Hoe verloopt het contact nu?
9 Denk je dat hij ook echt het artikel over energie aan het lezen was? Leg uit.

Opdracht 3

Lees de vragen. Bekijk daarna het fragment van *Dating Dalila*.

1 Hoe presenteert Dalila zich non-verbaal aan de kijker in het eerste stukje tot de tekst *#Dating Dalila*?
2 Hoe laat Dalila non-verbaal merken dat ze blij is dat ze meer dan 100.000 abonnees heeft?
3 Je ziet een afbeelding van Dalila in traditionele Algerijnse kleding. Wat vindt Dalila van deze kleding? Leg je antwoord uit.
4 Hoe is Dalila's eerste reactie wanneer haar moeder zegt dat vader thuiskomt?
5 Hoe is haar reactie als ze hoort dat hij definitief komt?
6 Noteer twee verschillen in het (non-verbale) gedrag van Roos en Dalila.
7 Beschrijf de uiterlijke verschillen tussen de vier vriendinnen.
8 Hoe laat Tasha non-verbaal merken wat ze van de vlog van Didi vindt?
9 Wat vindt Anisa van Roos' opmerking over traditionele kleding?
10 Hoe zou jij dit probleem aanpakken als je Dalila was?

Ik kan/weet
- uit non-verbale communicatie conclusies trekken over de gevoelens en meningen van de spreker.

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert een discussie voeren.

Startopdracht

'Grootspraak', 'lanterfanten', 'opkalefateren', 'watjekou'.
Mooie woorden die een beeld of een herinnering oproepen.
Ieder jaar zijn er verkiezingen voor het Woord van het Jaar, maar voor mooie woorden is er weinig aandacht, terwijl er zo veel mooie zijn.

1 Bedenk een woord dat jij mooi vindt.
2 Waarom vind je het mooi? Noteer ten minste twee argumenten.
3 Vergelijk je woord met dat van drie of vier klasgenoten. Wissel argumenten uit en kies het woord dat jullie het mooist vinden.

Theorie

video-uitleg

Discussiëren

In een **discussie** praat je met anderen over een onderwerp en je wisselt meningen uit. Iedereen zegt wat hij vindt en geeft **argumenten**. Je kunt bij je standpunt argumenten voor en argumenten tegen geven.
Je hoeft het niet met elkaar eens te worden, maar je wilt wel weten hoe anderen erover denken. Luisteren naar de argumenten van anderen, is dus erg belangrijk.
Probeer te begrijpen waarom een ander een andere mening heeft dan jij. Dat doe je door vragen te stellen, zoals:
– *Waarom vind je dat?*
– *Hoe bedoel je dat precies?*
– *Kun je daar een voorbeeld van geven?*
Als je de argumenten van een ander overtuigend vindt, kun je van mening veranderen. Een discussie kan je helpen om je mening te vormen over een onderwerp.

Zo houd je een goede discussie

- Zorg ervoor dat je weet waarover je praat. Zoek eventueel eerst informatie over het onderwerp.
- Geef je mening en je argumenten.
- Luister naar elkaar en laat iedereen uitpraten.
- Reageer op de argumenten van de ander.
- Blijf bij het onderwerp.
- Houd je aan de aanwijzingen van de gespreksleider. Een gespreksleider:
  – opent en sluit de discussie.
  – bepaalt wie het woord krijgt.
  – geeft aan wanneer een nieuw argument mag worden genoemd.
  – grijpt in als deelnemers afdwalen of door elkaar praten.

Opdracht 1

Lees tekst 1 en bekijk de illustratie. De tekst gaat over taboes.

1 Bedenk zelf een taboe.
2 Ga voor jezelf na: Waarom is dit een taboe? Hoe ga je zelf om met dit taboe? Wie zou je ermee kwetsen? Hoe erg is dat? Hoe belangrijk is het dat er wel over wordt gesproken?
3 Neem een standpunt in over het taboe. Moet het doorbroken worden? Noteer ten minste twee argumenten.
4 Vorm een groepje van drie of vier leerlingen. Discussieer over elk van de taboes. Degene die het taboe heeft bedacht, noemt als eerste zijn standpunt en zijn argumenten. De anderen reageren daarop. Jullie wisselen van gedachten, totdat je docent zegt wanneer het volgende taboe aan de beurt is. Zorg ervoor dat iedereen aan het woord komt.
5 Ben je over een van de genoemde taboes van mening veranderd of heeft het je in je mening gesterkt? Noteer dit taboe en het meest overtuigende argument.

Tekst 1

Het leven in Nederland biedt tegenwoordig veel vrijheden. Veel mag, maar opmerkelijk is dat bepaalde dingen nog steeds niet gedaan of gezegd 'horen' te worden. Ze zijn taboe. Een selectie:

– Het aantal scheten dat je op een dag laat. Wat jammer is, omdat het tot veel geruststelling zou leiden om te horen in welke mate jouw aantal normaal is.
– Het bespelen van een niet-populair instrument, hoe mooi het ook klinkt.
– Poepen op school of je werk: een afgrijselijk dilemma.
– Relaties waarbij de jongen veel kleiner is dan het meisje.

Naar: Sofia van Lil, 7Days, 9 januari 2018

Opdracht 2

Lees de volgende standpunten en vorm hierover een mening.
– Op jouw school moeten alle toiletten genderneutraal worden.
– Examenkandidaten mogen zelf bepalen of ze lessen volgen of niet.
Bedenk bij je mening ten minste twee argumenten.

1 Vorm een groepje van vier of vijf personen met wie je over deze standpunten gaat discussiëren. Kies een voorzitter die het gesprek leidt.
2 Voer de discussie. Je docent bepaalt wanneer de gespreksleider het eerste gesprek moet afsluiten.
3 Praat na over de discussie. Heeft iedereen naar elkaar geluisterd? Heb je gereageerd op argumenten van de ander? Ben je van mening veranderd?
4 Noteer wat je in een volgende discussie wilt verbeteren.

Ik kan/weet
• actief deelnemen aan een discussie. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert woordraadstrategieën toepassen en de betekenis van moeilijke woorden.

Startopdracht

Bedenk een goed idee voor een nieuw product. Neem de gloeilamp over en beschrijf daarin je product in één samengesteld woord.

Opdracht 1

Lees tekst 1.

1. Op welke manier kun je achter de betekenis van 'frappuccino' komen zonder deze op te zoeken?
2. Is het belangrijk om te weten uit welke woorden 'frappuccino' (titel) is samengesteld? Zo nee, waarom niet? Zo ja, zoek op uit welke woorden het is samengesteld.
3. Onderstreep de synoniemen in de tekst voor 'hoogleraar' (al. 2), 'nonchalanter' (al. 2), 'klakkeloos' (al. 6), 'percentage' (al. 7) en 'snoeien' (al. 7).
4. Wat wordt bedoeld met 'virtueel geld' (al. 2)?
5. Wat betekenen de afkortingen 'Nibud' (al. 3) en 'ggz' (al. 5)?
6. Wat betekenen de samenstellingen 'uitgavenpatroon' (al. 3), 'automatiseringsbedrijf' (al. 5), 'bovenmodaal' (al. 7) en 'koopkracht' (al. 7)?
7. Welke van deze samenstellingen heb je niet nodig om de tekst te begrijpen?
8. Maak een tekening waarin je de betekenis van 'rondkomen' (al. 3) uitbeeldt.
9. Onderstreep de omschrijving van 'creatief boekhouden' (al. 5) in de tekst.
10. Wat betekent 'overgestapt' (al. 6)?
11. Welke woordraadstrategie kun je gebruiken om de betekenis van 'drastisch' (al. 7) te vinden?
12. Noteer de volgende woordbetekenissen onder elkaar:
    - bepalend
    - dichtbije toekomst
    - uitgelokt
    - van nu af aan
13. Noteer achter de woordbetekenissen het juiste woord. Kies uit de onderstreepte woorden 1 tot en met 4 in alinea 3-4.

Tekst 1

Enig idee wat die frappuccino's kosten?

[1] Lekker natuurlijk, een frappuccino in de trein van werk naar huis. Ook leuk: dat tijdschrift dat je in je boodschappenmandje gooit of die dvd-serie die je erbij neemt als je toch net een boek bestelt op Bol.com. Hebben we enig idee waar ons geld naartoe gaat?

[2] 'We geven geld uit zonder dat we erbij stilstaan', zegt Henriëtte Prast, hoogleraar persoonlijke financiële planning in Tilburg. 'Naarmate we meer pinnen en minder contant betalen, zullen we steeds nonchalanter met geld omgaan', voorspelt ze. 'Hoe virtueler ons geld, hoe minder het voor ons gevoel waard is en hoe gedachtelozer we het uitgeven.'

[3] Het leidt ertoe dat veel mensen – ruim 30 procent van de Nederlanders, volgens het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud) – nauwelijks inzicht hebben in hun uitgavenpatroon. 'Misschien zouden ze dat wel willen, maar zolang ze kunnen rondkomen, vinden ze het niet belangrijk', zegt Gabriëlla Bettonville van het Nibud. Als mensen een tijdje al hun uitgaven noteren, schrikken ze vaak van de hoeveelheid geld die ze in een maand blijken te besteden aan koffie onderweg en broodjes in het bedrijfsrestaurant. Professor Prast zegt hierover: 'Maar het feit dat je je dat realiseert, wil niet zeggen dat je het (1) voortaan anders doet'. 'Wij denken dat

wat we weten (2) maatgevend is voor ons gedrag. Maar zo zitten we niet in elkaar.'

[4] 'Veel mensen die gemakkelijk geld uitgeven en achteraf geen idee hebben waar het gebleven is, zijn sterk gericht op de (3) korte termijn', zegt Bettonville. 'Of ze zijn gevoelig voor verleidingen. Als je (4) getriggerd wordt door teksten als "Sale" of "50 procent korting", is de kans groot dat je je geregeld afvraagt waar je geld gebleven is. Je hebt de neiging dingen te kopen die je niet nodig hebt.' Het maakt uit of iemand als kind heeft geleerd met geld om te gaan. Bettonville: 'Als je zakgeld kreeg en als scholier een bijbaantje had, kun je later beter met geld omgaan. Dan heb je al jong geoefend. Met geld omgaan is ook een kwestie van ervaring. Daarom zijn ouderen er meestal beter in dan jongeren.'

[5] Piet-Jan Ottenhoff, verkoopmanager bij een automatiseringsbedrijf, en Hanneke van der Werf, medewerker bij de geestelijke gezondheidszorg (ggz), zijn ouders van een studerende tweeling van 20 jaar. Voor hen geldt hetzelfde als voor een derde van de Nederlandse huishoudens: ze zouden best willen weten waar hun geld blijft, maar ze vinden het niet belangrijk genoeg om er werk van te maken. 'Toch redden we het altijd', zegt Van der Werf. 'We doen een beetje aan creatief boekhouden. Soms schuiven we geld van de spaarrekening naar de betaalrekening en dat boeken we dan later weer terug.'

[6] De laatste jaren kijken ze iets kritischer naar hun uitgaven. Ottenhoff: 'We vergelijken zorgverzekeringen. We zijn overgestapt. Ook checken we abonnementen en de goede doelen waaraan we automatisch geld overmaken. Vroeger lieten we dat

klakkeloos doorgaan.' Van der Werf: 'Ik let meer op wat ik uitgeef aan boodschappen. Soms heb ik een kar vol boodschappen en hoef ik maar 70 euro af te rekenen. Het begint echt een sport te worden.'

[7] 'Veel mensen zijn iets meer gaan opletten', zegt Bettonville. Uit onderzoek van het Nibud blijkt dat 70 procent van de huishoudens het afgelopen jaar zuiniger is geworden. Bij de huishoudens met een bovenmodaal inkomen is dat percentage 60. Sommige mensen snoeien drastisch, andere zoeken het in kleine besparingen. Ze gaan minder gemakkelijk uit eten, doen boodschappen in een goedkopere supermarkt of nemen vaker brood mee naar hun werk. Vaak zijn dat precies de dingen waaraan ze voorheen gedachteloos geld uitgaven. 'Daarop kun je bijna zonder pijn besparen', zegt Bettonville. 'Dat moet ook wel, want de koopkracht is de afgelopen jaren steeds een beetje gedaald.'

Naar een artikel van Wilma van Hoeflaken, NRC Handelsblad, 25 en 26 januari 2014 (centraal examen vmbo-tl 2016)

Opdracht 2

Woordenlijst 3

Omcirkel de juiste betekenis van het onderstreepte woord.

1 Deze zin kun je op twee manieren interpreteren door de homoniemen.
behandelen / opschrijven / uitleggen

2 Witte flessen met een zwart kruis erop bevatten een gevaarlijke vloeistof.
aanpakken / hebben als inhoud / vullen

3 Kun jij verklaren wat mijn portemonnee in jouw tas doet?
afmaken / duidelijk maken / opschrijven

4 Samantha heeft moeten aanvaarden dat ze niet naar de dansacademie kan.
accepteren / invullen / opsturen

5 Ook op de fiets moet je altijd aangeven welke richting je op gaat.
laten zien / onthouden / sturen

6 Veel zelfstandige naamwoorden kun je vervangen door een synoniem.
bedenken / de plaats laten innemen / ontleden

7 De manager wil eerst nagaan of de stagiaire de juiste diploma's heeft.
achteraan lopen / opsporen / horen
8 De opwarming van de aarde kan het klimaat beïnvloeden.
besturen / invloed hebben op / overstromen
9 De artsen achten het onmogelijk dat zij nog topsport kan beoefenen.
berekenen / beschouwen als / gokken
10 Bedrijven kunnen op hun website hun voorwaarden toelichten.
markeren / uitvergroten / verder uitleggen
11 In het woordenboek staat wat die afkortingen inhouden.
betekenen / kosten / voorlezen
12 Kunt u nog achterhalen in welk jaar u in de thuiszorg heeft gewerkt?
controleren / nadoen / opschrijven
13 Wegens te weinig bezoekers moest Nick zijn winkel opheffen.
openen / definitief sluiten / verplaatsen
14 Je kunt je huurvoorwaarden het best in een contract vastleggen.
opbergen / opschrijven / uitzoeken
15 We moeten nog veel werk verrichten voordat het toneelstuk wordt opgevoerd.
doen / rechtzetten / verzinnen

Opdracht 3

Woordenlijst 3
Vul eerst in de linker kolom het juiste voorzetsel in. Zet daarna de juiste combinatie in de juiste zin. Soms moet je het werkwoord aanpassen aan de zin.

1 afhankelijk zijn …	Annemijn … geen … … bewonderaars.
2 bestemd zijn …	De prijs van de vakantie … … … het aantal dagen.
3 betrekking hebben …	Deze post … … … de vorige bewoner.
4 gebrek hebben …	Ik hoef geen sinas. Ik … al … … een glas water.
5 sprake zijn …	In deze roman … … … een vrouwelijke ik-figuur.
6 ten koste gaan …	Kleurige taartversiering … vaak … … … de smaak.
7 voorzien zijn …	Mijn vraag … … … de eerste paragraaf.

Opdracht 4

Van de werkwoorden uit opdracht 2 zijn woorden afgeleid. Vul deze in de juiste zinnen in. Je houdt twee woorden over.
achterhaald – beïnvloedbaar – geacht – interpretatie – onaanvaardbaar – opheffing – toelichting – vastgelegd – verricht – vervangbaar
1 Aan het begin van het jaar werden regels … in het pestprotocol.
2 De kans wordt heel klein … dat er nog slachtoffers onder het puin liggen.
3 De toneelgroep gaf een bijzondere … van het bekende toneelstuk.
4 Door de … van de winkel zijn alle producten nu in de uitverkoop.
5 Heb jij nog … hoe laat de trein naar Maastricht vertrekt?
6 Sinterklaas vond het … dat het bordspel niet meer leverbaar was.
7 Sommige kinderen zijn heel … en doen alles wat hun vrienden zeggen.
8 De leraar Engels werd ziek, maar gelukkig was hij ….

Opdracht
5

Herhaling

Geef een voorbeeld van:

1 emigreren
2 pluimvee

Noteer een tegenstelling van:

3 riskant
4 slagen
5 welgestelden

Noteer een synoniem voor:

6 aantreffen
7 aanvankelijk
8 eentonig

Opdracht
6

Uitdrukkingen

Combineer de juiste uitdrukking met de juiste zin.

1 binnen handbereik	*a* Dat Noëlle haar huiswerk ook niet heeft gemaakt, heeft er niets mee te maken!
2 de gang van zaken	*b* De instructeur legt uit hoe de dingen gaan tijdens het examen.
3 een beroep doen op	*c* Karim vroeg zijn klasgenoten om hulp bij de voorbereiding van het feest.
4 geworteld zijn	*d* Mila voelt zich helemaal thuis op de volleybalclub.
5 in aanmerking komen	*e* Nadat ik dagen gezeurd had, veranderde mijn moeder eindelijk van mening.
6 niet in het minst	*f* Petra was helemaal niet tevreden over de service van de bezorg-dienst.
7 niet ter zake doen	*g* Sophie was nog maar één plek verwijderd van de gouden medaille.
8 overstag gaan	*h* U bent geschikt bevonden voor een functie bij de gemeente.

Ik kan/weet

- de betekenis van een onbekend woord in de tekst vinden (of opzoeken in een woordenboek). 2F
- de betekenis van de woordenlijstwoorden en de uitdrukkingen uit deze paragraaf.

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Taalverzorging spelling

Je leert over tussenletters in samenstellingen.

Startopdracht

1. Maak van elk woord uit rij A een samenstelling met een woord uit rij B. Het zijn zes uitvindingen. Gebruik elk woord één keer. Je mag letters weglaten of toevoegen als dat moet.
   A bubbeltje – gloeien – kangoeroe – pizza – schoen – toilet
   B bal – lamp – papier – plastic – rek – snijder
2. Welke uitvinding vind jij het beste idee?

Theorie

video-uitleg

Tussenletters

Bij een **samenstelling** zijn twee of meer bestaande woorden aan elkaar geplakt. Soms moet je tussenletters gebruiken om een goede samenstelling te maken.

Je gebruikt de tussenletter(s):

- **-en-** – als het eerste woord alleen een meervoud heeft op -en: *banan**en**schil*, *paard**en**sport*.
- **-e-** – als het eerste woord gaat over iets waar er maar één van is: *zonn**e**cel*, *man**e**schijn*.
  – als het eerste woord een versterkende betekenis heeft: *ret**e**goed*, *reuz**e**groot*.
  – als het eerste woord (ook) een meervoud op -s heeft: *gemeent**e**raad*, *stag**e**plaats*.
  – als het eerste woord geen meervoud heeft: *rijst**e**pap*.
  – als het eerste woord geen zelfstandig naamwoord is: *huil**e**balk*.
- **-s-** – als je de -s- hoort en als de -s- in dezelfde soort samenstellingen ook voorkomt: *mijnwerker**s**lamp* → *mijnwerker**s**staking*; *stad**s**tuin* → *stad**s**centrum*.
  Maar: *voetbaltraining* → *voetbalsupporter.*

Een samenvatting van de regels over samenstellingen vind je in het Overzicht spellingregels op bladzijde 207.

Opdracht 1

1. Maak twee kolommen. Zet erboven: *tussenletters -en-* en *tussenletter -e-*.
2. Noteer de samenstelling die je van de twee woorden bij *a* tot en met *h* kunt maken, in de juiste kolom.
   a aardbei + jam
   b zon + steek
   c onderdeel + magazijn
   d bejaarde + hangplek
   e rood + kool
   f beer + grappig
   g motor + leverancier
   h keuze + moment
3. Leg van elke samenstelling in de kolom met *-e-* uit waarom die alleen de tussenletter *-e-* heeft.

Opdracht 2

Maak een samenstelling van de twee woorden bij *a* en *b*. Gebruik de tussenletter -s- als dat moet.

1 *a* kennismaking + gesprek
b kennismaking + spel
2 *a* doping + controle
b doping + zaak
3 *a* media + gebruik
b media + circus
4 *a* scheidsrechter + fluitje
b scheidsrechter + stoel
5 *a* buurt + huis
b buurt + centrum
6 *a* opleiding + eis
b opleiding + stage

Opdracht 3

Maak een samenstelling van de twee woorden bij 1 tot en met 8.

1 computer + storing
2 winkel + sluiting
3 broodje + zaak
4 fabriek + chef
5 trein + station
6 kampioen + schaal
7 beveiliging + systeem
8 amateur + sport

Opdracht 4

In sommige samenstellingen zijn de delen bijna niet herkenbaar, bijvoorbeeld in *schattebout*. Ze krijgen de tussenletter -e-. Het worden versteende samenstellingen genoemd. Combineer de woorddelen 1 tot en met 8 met de woorddelen rechts tot de juiste versteende samenstellingen.

1 bakke – baard
2 bruide – bak
3 bulle – fluiter
4 fliere – gaal
5 klere – gom
6 nachte – pit
7 sikke – wijf
8 takke – zooi

Opdracht 5

Lees de tekst. Onderstreep de twaalf onjuist geschreven samenstellingen en verbeter die.

Goed idee: My Little Pony's tegen plastic soep

[1] Marleen Zorgdrager van pony centrum De Prairie op Terschelling wil zich met een retenleuke actie ontfermen over duizenden gejutte My Little Pony's. De pony's zijn afkomstig van een containersschip dat honderden containers in de Waddenzee verloor. Zorgdrager heeft een 'noodopvang' ingericht, waar de aangespoelde meisjespeelgoedbeesten kunnen worden ingeleverd. Ze vreest dat de plastic speeltjes, die nu overal en nergens op het wadden eiland zijn beland, anders vroeg of laat in de vuilcontainer verdwijnen.

[2] Ze wil de beestjes als eilandssouvenir verkopen aan vakantie gangers. De actie moet geld opbrengen voor een liefdadigheid stichting die strijdt tegen plasticsoep in de wereld zeeën.

[3] Haar advies aan de vinders: 'onthoofd' de paardjes tijdelijk om het water en zand eruit te laten lopen. Bij het wrakkemuseum is dat reeds gedaan. Daar staan de pony's gedroogd en gekapt met hun kleurige paardenstaarten achter de etalagenruit: de mini exemplaren kosten een euro, een groot exemplaar 1,50 euro.

Naar: www.dvhn.nl, op 7 januari 2019

Ik kan/weet
• samenstellingen met en zonder tussenletters goed spellen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Taalverzorging
spelling

Je leert over de spelling van lastige werkwoorden.

Startopdracht

Bekijk de afbeelding. Het is een poster om te vieren dat het idee voor de glasbak 40 jaar bestaat.

1 Wat betekent het ww 'glasbakken'?
2 Welke vorm heeft het ww op de poster? Kies uit: pv of vd.
3 Het ww is gemaakt van het zn 'glasbak'. Maak zelf ook een ww van een zn.
4 Noteer de juiste vormen van jouw ww: ik …, jij …, ik heb ….

Theorie

video-uitleg

Werkwoordspelling: twijfelgevallen

Bij sommige werkwoorden kun je niet horen hoe je ze moet spellen. Dat is onder andere het geval bij werkwoorden die beginnen met voorvoegsels als *be-*, *ver-*, *ont-*, *her-* of *over-*. De tegenwoordige tijd en de voltooide tijd klinken hetzelfde, maar je schrijft ze vaak anders. Bijvoorbeeld:

persoonsvorm	voltooid deelwoord
– *Soms gebeur**t** dat.*	– *Het is zo gebeur**d**.*
– *Dat verander**t** niet.*	– *Dat is niet verander**d**.*
– *Zij herstel**t** haar fiets.*	– *Zij heeft haar fiets herstel**d**.*

Ook sommige andere werkwoorden hebben vormen die hetzelfde klinken, maar anders worden geschreven. Bijvoorbeeld:

- *Ik wor**d** gebeld.* – *Hij wor**dt** gebeld.*
- *Vandaag begelei**d**en wij de sportdag.* – *Gisteren begelei**dd**en wij de sportdag.*

Gebruik het schema werkwoordspelling op bladzijde 209 om te bepalen hoe je het werkwoord moet schrijven.

Opdracht 1

Noteer de juiste vorm van het werkwoord dat tussen haakjes staat. Zet pv's in de tt.

1 *a* Ik … (maken) dat schilderij steeds mooier.
  b Ik … (vinden) dat schilderij steeds mooier.
2 *a* Doe jij een schort voor als jij vlees … (bakken)?
  b Doe jij een schort voor als jij vlees … (braden)?
3 *a* … (Blijven) je niet misselijk van zo veel cola?
  b … (Worden) je niet misselijk van zo veel cola?
4 *a* Jeppe … (lopen) met een omweg naar school.
  b Jeppe … (rijden) met een omweg naar school.

Opdracht
2

Noteer de juiste vorm van de werkwoorden.

persoonsvorm	voltooid deelwoord
1 (vertellen) De uitvinder … over zijn plan.	De uitvinder heeft over zijn plan ….
2 (bewonderen) Storm … de voetballer.	Storm heeft de voetballer ….
3 (beantwoorden) De leraar … alle vragen.	De leraar heeft alle vragen ….
4 (ontkrullen) Isa … haar haren.	Isa heeft haar haren ….
5 (verklappen) Peer … het geheim.	Peer heeft het geheim ….
6 (overhoren) … jouw vader jou weleens?	Heeft jouw vader jou weleens …?

Opdracht
3

Bedenk of het onderstreepte werkwoord een pv of een vd is. Noteer daarna de laatste letter: **d** of **t**.

1 De fabrikant heeft het recept voor de sinaasappelfrisdrank verbeter….
2 Voor het verven ontkleur… de kapper eerst Mila's zwarte haar.
3 Tom wacht even buiten, terwijl de fietsenmaker zijn fiets herstel….
4 De popzangeres werd door velen bejubel…, maar kreeg ook veel kritiek.
5 In een spectaculaire match heeft Stan de bokstrainer overtuig… van zijn talent.
6 Meneer De Leeuw van Engels bloost altijd nadat hij zich heeft vergis….

Opdracht
4

Noteer de juiste vorm van de werkwoorden. Zet de pv in de tijd die voor de zin staat.

1 *a* tt - Wij ... (raden) zo meteen wat er in het pakje zit.
b vt - Wij ... (raden) gisteren hoeveel knikkers er in de pot zaten.
2 *a* tt - Jullie ... (haasten) je volgens mij 's ochtends liever niet.
b vt - Waarom ... (haasten) jullie je zonet zo naar de les?
3 *a* tt - De kinderen ... (stoten) soms per ongeluk hun hoofd tegen de lamp.
b vt - De kinderen ... (stoten) hun glazen limonade omver.
4 *a* tt - De leraren ... (beantwoorden) morgen alle vragen over het skikamp.
b vt - Vroeger ... (beantwoorden) de leraren onze vragen altijd meteen.

Opdracht
5 ✱

Engelse werkwoorden in het Nederlands vervoeg je net als gewone Nederlandse werkwoorden. Noteer de juiste vorm van de werkwoorden.

1 Tom ... (defrienden) vroeger nooit iemand, maar nu wel.
2 Sinds Lesley muziek ... (streamen), heeft hij nooit meer wat ... (downloaden).
3 Ik ... (daten) morgen met Kim, maar vorige week heb ik met Emma ... (daten).
4 Tegenwoordig ... (liken) ik nooit meer wat op Instagram, maar in het begin ... (liken) ik alles.
5 Vorig jaar ... (casten) de regisseur zijn zoon voor een hoofdrol in een film.
6 Sinds een paar maanden ... (bodybuilden) Natasja wekelijks in de sportschool.

Ik kan/weet
- werkwoordsvormen waaraan je niet kunt horen hoe ze worden geschreven, goed spellen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Taalverzorging
formuleren

Je leert over verwijswoorden.

Startopdracht

Lees de tekst.
1 Hoe komt het dat de tekst niet prettig is om te lezen?
2 Wat zou je aan de tekst veranderen?

Haren recyclen: gek idee?

Modeontwerpster Jessica van Halteren gebruikt gedragen, afgedankte kleren voor Jessica's collecties. Maar Jessica gebruikt ook haren die Jessica verzamelt. In de laatste Amsterdam Fashion Show toonde Jessica Jessica's jas gemaakt van mensenhaar. Waarom zou je geen menselijk haar kunnen recyclen? dacht Jessica. Jessica vroeg Jessica's vrienden hun haar te bewaren na hun kappersbezoek en Jessica knipte ook zelf mensen. Nee, Jessica vindt het geen gek idee, want Jessica houdt van hergebruiken en niet van dingen weggooien.

Theorie

video-uitleg

Verwijswoorden

Met een **verwijswoord** kun je verwijzen naar woorden die je eerder hebt gebruikt in een tekst. Bij verwijswoorden pas je de volgende regels toe:

– **de-woorden** → verwijs met *deze* of *die*
Bijvoorbeeld: - *Deze deur is op slot, maar die daar is wel open.*
– *De deur die op slot zit, is van de schuur.*
– **het-woorden** → verwijs met *dit* of *dat*
Bijvoorbeeld: - *Dat paard is wild, maar dit hier is rustig.*
– *Het paard dat wild is, wordt naar de wei gebracht.*
– **zinnen** → verwijs met *dat* of *wat*
Bijvoorbeeld: - *Koen heeft mij uitgenodigd voor zijn verjaardag. Dat vind ik leuk!*
– *Koen heeft mij uitgenodigd voor zijn verjaardag, wat ik leuk vind.*

Andere verwijswoorden zijn bijvoorbeeld:
– *Ben gaat zwemmen en hij neemt zijn duikbril mee.*
– *Als mijn tante komt, neemt ze haar buldog mee.*
– *Als de leerlingen klaar zijn met de opdracht, mogen ze aan hun huiswerk beginnen.*
– *Het rugbyteam behaalde zijn eerste beker.*

Met wie / waarmee
Je kunt met het woord *wie* verwijzen naar een persoon. Dat doe je in combinatie met een voorzetsel: *Dat is het meisje met wie ik bevriend ben.*
Naar een dier of een ding verwijs je met *waarmee*, *waarvoor*, *waartegen*, enzovoort: *Dat is het paard waarvoor ik bang ben. Dat is de paal waartegen ik gebotst ben.*

Opdracht
1

Vul het juiste verwijswoord in: *deze*, *die*, *dit*, *dat* en *wat*.

1 Jort had een planning voor zijn verslag gemaakt en … hangt boven zijn bed.
2 Heeft Lize alle liedjes … ze zong, zelf geschreven of bestonden … al?
3 De directie nam alle ideeën van de leerlingen over. … vond ik heel fijn.
4 Het meisje … in de sportschool werkt, legt uit hoe … toestel werkt.
5 Jildou gaat volgend jaar … marketingopleiding volgen, … ze al jaren wil.
6 ... kist hier wordt een ideeënbus, ... in de aula komt te staan.

Opdracht
2

Onderstreep het juiste verwijswoord.

1 De schilder **door wie** / **waardoor** Luuk is geïnspireerd, is Monet.
2 Den Haag met **haar** / **zijn** lange lanen is de stad **in wie** / **waarin** de regering is gevestigd.
3 De leraren geven één dag geen les, omdat **hun** / **zij** een studiedag hebben.
4 Tuincentrum Groene Vingers heeft gisteren **haar** / **zijn** derde filiaal geopend.
5 Dat is de website **van wie** / **waarvan** Winston de moderator is.
6 Jef en Tara halen **me** / **mijn** broer, over **wie** / **waarover** ik vertelde, van Schiphol.

Opdracht
3

Onderstreep het juiste verwijswoord.

Dinomaskers voor privacy

[1] Per ongeluk op de foto komen en jezelf terugzien op sociale media: het overkomt veel bezoekers van dierentuinen en pretparken. Sommigen van **(1) hen / zij** vinden dat niet fijn, **(2) dat / wat** DierenPark Amersfoort op een idee bracht. Om **(3) haar / zijn** bezoekers te helpen, besloot **(4) het / ze** als proef dinomaskers uit te delen aan gasten **(5) waarvoor / voor wie** privacy een probleem was. De bezoekers konden **(6) dat / die** masker opzetten, zodat **(7) hun / ze** niet herkenbaar waren op foto's.

[2] Goed idee? Na een paar dagen werd de proef, **(8) dat / die** eigenlijk een paar weken zou duren, gestopt. De maskers **(9) met wie / waarmee** je jezelf onherkenbaar kon maken, bleken niet dé oplossing voor het privacyprobleem.

Opdracht
4 ✱

Bedenk zelf waarnaar de onderstreepte verwijswoorden verwijzen.

1 Mijn …, <u>waarvoor</u> dat warme truitje is, staat echt alles.
2 …, <u>wat</u> heel bijzonder is voor een eend met kuikens.
3 Nina heeft een … <u>dat</u> basketbal speelt in de Verenigde Staten.
4 Is dat nou … <u>met wie</u> jij dat schuurtje hebt gemetseld?
5 Daniëls lievelingstrack was van Arcade Fire, maar <u>deze</u> … vindt hij ook mooi.

Ik kan/weet • verwijswoorden op de goede manier gebruiken. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Wat trek je aan?

Voor verschillende bedrijven en opleidingen is het dragen van een uniform, werkkleding met een logo of bedrijfskleding verplicht. Om wat voor kleding gaat het en wat is de bedoeling ervan? Zou jij bezwaar maken tegen het dragen van verplichte kleding? Is dat voor jou een reden om de baan niet te nemen?

Bij deze opdracht verzamel je informatie over beroepen waar het dragen van bepaalde kleding een vereiste is. Je zoekt uit wat de argumenten zijn voor de kledingvoorschriften. Zijn er risico's verbonden aan het niet dragen van bedrijfskleding?

Wat vinden jouw klasgenoten? Is het dragen van bepaalde kleding een reden om het beroep niet te kiezen? Je discussieert hierover, je vormt je een mening en je schrijft hierover een betoog.

Bij deze opdracht breng je de volgende theorie in de praktijk:
- *Schrijven*: Een betoog schrijven
- *Spreken en gesprekken*: Discussiëren

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Lezen	• Ik kan onderscheid maken tussen feiten en meningen. 3F • Ik kan onderscheid maken tussen standpunt en argumenten. 3F
Schrijven	• Ik kan een kort betoog schrijven met een inleiding, middenstuk en slot. 2F • Ik kan mijn mening onderbouwen met argumenten en voorbeelden of uitleg. 2F
Kijken en luisteren	• Ik kan uit non-verbale communicatie conclusies trekken over de gevoelens en meningen van de spreker.
Spreken en gesprekken	• Ik kan actief deelnemen aan een discussie. 3F
Woordenschat	• Ik kan de betekenis van een moeilijk of onbekend woord in de tekst vinden (of opzoeken in een woordenboek). 2F • Ik ken de betekenis van de woordenlijstwoorden en de uitdrukkingen uit deze paragraaf.
Taalverzorging spelling	• Ik kan samenstellingen met en zonder tussenletters goed spellen. 3F
Taalverzorging spelling	• Ik kan werkwoordsvormen waaraan je niet kunt horen hoe ze worden geschreven, goed spellen. 3F
Taalverzorging formuleren	• Ik kan verwijswoorden op de goede manier gebruiken. 2F

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed? Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de theorievideo's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Aantekeningen

Hoofdstuk 4

Kansen

Weet je nog dat weetje?

Weet je nog wat een bekbrommer is? In leerjaar 1 kwam die langsrijden bij een weetje over dialecten. En weet je nog die bommelwoorden? Het kerstomaatje is er een. Zij kwam in leerjaar 2 voorbij schuifelen. En die Tongbrekerstest van vorige jaar, met die zeven scheve sneden brood, weet je dat weetje nog?

Doe online de Weetjesmatch en check wat jij nog weet.

OK, laatste kans!

Een mooi kort woordje om mee af te sluiten: *OK*. En geheimzinnig, want hoewel iedereen elke dag *OK* zegt, weet niemand waar die afkorting vandaan komt. Al in 1838 speelden Amerikaanse journalisten een spelletje met afkortingen die ze expres verkeerd schreven. *OK* stond voor *Oll Korrect* (= *all correct*). Maar de afkorting zou ook ergens anders vandaan kunnen komen. Zoek uit welke ideeën er nog meer bestaan over de herkomst van *OK*. Welk idee maakt volgens jou de meeste kans?

Nieuwe kansen

Het schooljaar is bijna afgelopen en een tijd vol nieuwe kansen breekt aan. Nog even en je zult het schoolvak Nederlands misschien missen. Of zal je het vak juist helemaal niet gaan missen? Wat vond jij van het vak Nederlands op school? Praat met je klas na over Nederlands. Vergeet de Taalweetjes niet!

Lezen

Je leert over leesdoelen en leesstrategieën.

Startopdracht

Lees tekst 1. De tekst is een deel van een krantenbericht.

1. Hoe kun je snel zien wat het onderwerp van deze tekst is?
2. Wat doe je als je snel wilt weten wie er achter deze campagne zit?
3. Vind je het acceptabel dat de jongen het filmpje uitzendt? Leg je antwoord uit.

Tekst 1

'Gast!! Stop met ongeluk filmen. Ga helpen!'

[1] DEN HAAG – Bijna 90 procent van de Nederlanders vindt het niet acceptabel, kansloos of schokkend dat omstanders gewonden filmen na een ongeluk, zo blijkt uit onderzoek van het Rode Kruis. Ga liever helpen, adviseert de organisatie.

[2] Het Rode Kruis lanceert een campagne via sociale media. Te zien is dat een jongeman vol trots aankondigt zijn rijbewijs te gaan ophalen, een ongeluk ziet gebeuren en in een reflex naar zijn camera grijpt. Volgers reageren: 'Gast, wat doe je?? Ga helpen!!!!'

Naar: telegraaf.nl, op 19 december 2018

Theorie

video-uitleg

Leesdoelen en leesstrategieën

Je hebt geleerd om op verschillende manieren te lezen, dat zijn de **leesstrategieën**. Welke strategie je kiest, hangt af van je **leesdoel**. Bepaal je leesdoel en kies daarna de juiste strategie.

Leesdoel	Leesstrategie	Aanpak
• Onderwerp vaststellen • Snel weten of een tekst voor jou bruikbaar of interessant is	**Oriënterend lezen**	• Bekijk de tekst. Kijk naar de titel, de tussenkopjes, de illustraties, de anders gedrukte woorden en de bron. • Lees de eerste alinea.
• Deelonderwerpen vinden	**Globaal lezen**	• Lees de tussenkopjes. • Lees de eerste en de laatste alinea. • Lees de eerste en laatste zin van alle alinea's.

Leesdoel	Leesstrategie	Aanpak
• De tekst helemaal goed lezen en begrijpen • De hoofdzaken van de tekst vinden	**Precies lezen**	• Lees de tekst helemaal. • Gebruik bij moeilijke woorden een manier om de betekenis van een onbekend woord te vinden (een woordraadstrategie). • Zoek naar de belangrijkste zin(nen) van alinea's en naar signaalwoorden die verbanden aangeven. • Bedenk wat de hoofdgedachte is. (Let daarbij op inleiding en slot.)
• Informatie opzoeken in een tekst • Het antwoord op een vraag zoeken	**Zoekend lezen**	• Kijk naar de tussenkopjes en de anders gedrukte woorden. Let ook op opvallende tekens. • Als je weet waar de informatie in de tekst staat, ga je precies lezen.
• Betrouwbaarheid van de tekst beoordelen	**Kritisch lezen**	Beoordeel of: • de bron actueel of betrouwbaar is. • de schrijver deskundig en onpartijdig is.

Opdracht 1

1 Lees vraag 2, 4 en 7. Neem daarna onderstaande tabel over en vul deze verder in.

Vraag	Leesdoel	Leesstrategie
2	…………..	…………….
4	…………..	…………….
7	…………..	…………..

Lees tekst 2.

2 Wat is het onderwerp van deze tekst?
A ☐ filmen bij een ongeluk
B ☐ hoge boetes bij filmen
C ☐ Micha Coster
D ☐ publiekscampagne Rode Kruis

3 Wat voor soort tekst is dit?

4 Waarom hoort alinea 2 niet thuis in een samenvatting van deze tekst?

5 Is er een eenduidig antwoord te geven op de vraag die het tussenkopje boven alinea 3 stelt? Leg je antwoord uit.

6 Welk verband is er vooral tussen alinea 4 en 5?
A ☐ Alinea 4 en alinea 5 vormen samen een opsomming.
B ☐ Alinea 4 en alinea 5 vormen samen een vergelijking.
C ☐ Alinea 5 noemt een gevolg bij alinea 4.
D ☐ Alinea 5 weerlegt het gestelde in alinea 4.

7 'Ze steken een morele grens over, die van de privacy van het slachtoffer.' (al. 5)
Wat is een 'morele grens'? Dat is:
A ☐ de grens tussen iets wat nog zichtbaar is en wat onzichtbaar is.
B ☐ de grens van wat je wel hoort te doen en wat je niet hoort te doen.
C ☐ de grens van wat wel mogelijk is en wat niet mogelijk is.

8 Welke drie zinnen horen in de samenvatting van deze tekst? Kruis de zinnen aan.
1 ☐ Bloederige beelden worden gedeeld, omdat dit statusverhogend werkt.
2 ☐ Coster onderzoekt doorgaans wat het effect van media op mensen is en hoe je dat effect kunt gebruiken om hun gedrag te beïnvloeden.
3 ☐ Dit kan door bijvoorbeeld een matrixbord boven de weg te hangen met de tekst: niet filmen.
4 ☐ Hoge boetes en campagnes helpen om filmen bij ongelukken terug te dringen.
5 ☐ Ik leg het vast, denken omstanders dan, want misschien heeft de politie wat aan de beelden.
6 ☐ Mensen hebben een herinnering nodig dat filmen van ongelukken echt niet kan.

9 Bij welke alinea uit deze tekst past de informatie van tekst 1 het best? Leg je antwoord uit.

Tekst 2

Waarom mensen een ongeval gaan filmen

[1] De automobilisten die onderweg de slachtoffers van ongevallen filmen, lijken ongevoelig en lomp, maar volgens mediapsycholoog Micha Coster zijn ze dat niet. Filmende automobilisten moeten er alleen aan herinnerd worden dat wat ze doen, echt niet kan.
[2] Hij heeft zelf nog nooit zijn telefoon gepakt om met de ingebouwde camera een gevalletje blikschade of een uitslaande brand vast te leggen. 'Dat komt eenvoudigweg omdat ik nóóit de kans heb dit te doen, want ik maak zoiets niet mee', zegt mediapsycholoog Micha Coster.

Kansloos of kansrijk?
[3] *Coster onderzoekt doorgaans wat het effect van media op mensen is en hoe je dat effect kunt gebruiken om hun gedrag te beïnvloeden. Wat dat betreft heeft hij wat tips om in Nederland te komen tot een protocol 'Filmen bij ongelukken'. Want wat mag en wat hoort?* 'In het ene geval worden voorbijgangers door de politie beboet als zij een incident op de openbare weg vastleggen, in het andere geval krijgen ze juist complimenten, omdat zij met het vastleggen van een doorrijder bij een ongeluk de kans op aanhouding vergroten.'
[4] *Het lijkt alsof dat filmen bij incidenten sterk is toegenomen. Maar is dat ook zo?*
'Het kijken naar incidenten op straat is natuurlijk van alle tijden, maar daar is een component bijgekomen. Het ongeval of de vechtpartij filmen zou je het nieuwe kijken kunnen noemen. Tegenwoordig leggen we alles vast. Als iedereen al staat te filmen, is de drempel om dit eveneens te gaan doen vrij laag. In veel gevallen wordt dit dan als een veilige vorm van betrokkenheid gevoeld. Ik leg het vast, denken omstanders dan, want misschien heeft de politie wat aan de beelden. Grotere kans om iemand op te pakken of te veroordelen, dat is toch mooi?'
[5] *Een tweede punt is of je de beelden ook via sociale media verspreidt, zeker als slachtoffers in hun eigen bloed liggen. Hoe zit dit dan?* 'Mensen delen graag bijzondere situaties, omdat deze beelden hun een hogere status geven. Ze waren erbij! Ze kunnen dan ook zeggen: als ik vijf minuten eerder van huis was gegaan, had dit mijn lot kunnen zijn. Ze beseffen niet dat hetzelfde tafereel voor het slachtoffer en zijn omgeving een heel andere betekenis heeft. Ze steken een morele grens over, die van de privacy van het slachtoffer. Om hoger te komen in status, gaan ze eigenlijk over lijken.'
[6] *Helpt een publiekscampagne van het Rode Kruis tegen filmen van ongelukken of zijn strenge boetes beter?* 'Ik ben niet tegen hoge boetes voor filmen in het verkeer, omdat dit ook verkeerstechnisch gevaarlijk is. Toch moeten we niet vergeten dat we in 95 procent van de gevallen niet rationeel denken, maar varen op gevoel. Je kunt dus wel wéten dat je niet mag filmen, maar als er iets opwindends gebeurt, is de kans groot dat je toch filmt. Het is belangrijk dat hiertegen opgetreden wordt. Dit kan door bijvoorbeeld een matrixbord boven de weg te hangen met de tekst: niet filmen. Ik kan me ook voorstellen dat verkeersapps als Flitsmeister bij een file voor een ongeval die boodschap als pop-up versturen. Die kleine verwijzing doet wonderen, waarschijnlijk meer dan grote campagnes kunnen doen.'

Naar: trouw.nl, op 19 december 2018

Opdracht
2

Lees tekst 3.
1. Is dit fragment uit een column van Youp van 't Hek serieus bedoeld of niet? Leg je antwoord uit en citeer daarbij minstens twee zinnen uit de column.
2. Bij welke alinea uit tekst 2 past dit fragment het best? Leg je antwoord uit.
3. Wat wil Youp van 't Hek met deze column bereiken?

Tekst 3
Fragment uit een column van Youp van 't Hek

'Ik ben gek op ongelukken. Daarom heb ik in mijn computer een speciale ongelukkenmap. En ook weer een aparte map met mijn Ongelukken Top Vijf. Daar zit een ongeluk bij waar ik als eerste bij was! Eerst allemaal spectaculaire beelden waarop je alles goed kunt zien. Later komen de politie en het ambulancepersoneel en die lopen steeds in de weg. Die beginnen ook allemaal onzin uit te kramen. Dat filmen niet netjes is. Dat soort commentaar is irritant en vervang ik bij de montage altijd door een muziekje. Wat ik nog niet heb, maar waar ik wel van droom, is een filmpje van een geliquideerde crimineel. En dat moet binnenkort lukken, want in mijn woonplaats Amsterdam ligt het gemiddelde nu op drie per week. Daarvoor heb ik speciaal een scooter gekocht. Dan wurm je je overal makkelijk tussendoor.'

Naar: nrc.nl, op 19 december 2018

Opdracht
3

Lees tekst 4.
1. In deze tekst wordt een onderzoek beschreven. Vat het onderzoek samen door het onderstaande schema in te vullen.

Onderzoek uit tekst 4	
Onderwerp van het onderzoek	
Deelnemers onderzoek	
Globale omschrijving onderzoek	
Conclusie onderzoek	

2. Waarom moeten sommige opvoeders 'even een draai van 180 graden maken' (al. 2)?
3. Wat is de betekenis van het woord 'fonetiek' (al. 3)?
4. Welk tekstverband herken je in alinea 3?
5. Wat is het verband tussen alinea 3 en 4?
   A ☐ Alinea 3 en 4 vormen samen een opsomming.
   B ☐ Alinea 3 en 4 vormen samen een tegenstelling.
   C ☐ Alinea 3 geeft een gevolg bij alinea 4.
   D ☐ Alinea 3 is een toelichting bij alinea 4.
6. Wordt uit dit onderzoek duidelijk of er een verschil zichtbaar is in WhatsAppberichtjes van kinderen met en zonder TOS? Leg je antwoord uit.
7. Welke zinnen horen in een samenvatting van alinea 5? Kruis de zinnen aan.
   1 ☐ De onderzoekers testten 55 kinderen met een normale taalontwikkeling.
   2 ☐ De meerderheid van kinderen in groep 7 en 8 heeft een mobieltje.
   3 ☐ Een aantal voorbeelden van vragen: Hoelang heb je al een eigen telefoon? Hoe belangrijk vind je je telefoon? Hoe vaak stuur je berichtjes?
   4 ☐ In één ding waren ze vrij unaniem: ze vonden hun telefoon allemaal belangrijk.
   5 ☐ Vervolgens vroegen de onderzoekers de kinderen te reageren op scenario's.
   6 ☐ De mondelinge reactie werd gebruikt als vergelijkingsmateriaal.

8 Leid uit alinea 5 af wat het woord 'textismen' betekent.

9 Welke zin uit alinea 6 vat de conclusie van het onderzoek het best samen?

A ☐ Dit is misschien verrassend voor een leek, maar de onderzoekers hadden het al verwacht.

B ☐ Het vergt grammaticaal inzicht om te weten wélke woorden je weg kunt laten.

C ☐ Kinderen die meer weglaten, schrijven efficiënter.

D ☐ Verrassend genoeg vonden de onderzoekers een positief verband tussen de score op de grammaticatest en het aantal weglatingen in chatberichtjes.

10 In alinea 7 wordt uitgelegd dat het verband twee kanten op kan werken. Leg in je eigen woorden uit wat hiermee bedoeld wordt.

Opdracht 4 ✪

Lees tekst 4 nog een keer.

1 Bekijk jouw eigen appjes en je laatst gemaakte grammaticatoets of -opdracht. Herken jij iets van dit onderzoek bij je eigen prestaties? Leg je antwoord uit. Gebruik in ieder geval de volgende woorden: textismen – grammaticaregels – spellingsregels – grammaticaal inzicht.

2 In dit onderzoek wordt wel aandacht besteed aan kinderen met TOS, maar daar wordt verder niet op ingegaan. Zoek daarom op wat TOS is. Schrijf minstens drie belangrijke kenmerken op. Leg daarna uit hoe het hebben van TOS van invloed kan zijn op het schrijven van WhatsAppberichtjes en wat dit, volgens het onderzoek uit tekst 4, betekent voor de grammaticakennis van kinderen met TOS.

Tekst 4

Goed in appen? Grote kans op een hoog grammaticacijfer!

[1] De korte en snelle berichtjes die tieners uitwisselen op hun telefoon zouden weleens kunnen wijzen op een goed ontwikkeld taalbewustzijn. Uit onderzoek blijkt namelijk dat kinderen die meer telegramstijl gebruiken in hun appjes, relatief goed zijn in grammatica.

[2] Sommige opvoeders moeten misschien even een draai van 180 graden maken bij het lezen van dit bericht. Kinderen die hele zinnen inkorten tot een paar letters (*hgh* voor 'hoe gaat het') of letters vervangen door cijfers (*w8 ff* voor 'wacht even' en *suc6* voor 'succes') zouden beter zijn in taal? Het lijkt een opmerkelijk onderzoeksresultaat, na al die ingezonden brieven in grote kranten waarin de taal op sociale media wordt aangewezen als bron van taalverloedering. Toch laten verreweg de meeste wetenschappelijke studies een positief verband zien tussen de mate waarin kinderen appen en hun scores op spelling en lezen.

[3] Er zijn verschillende verklaringen mogelijk voor het positieve verband tussen geletterdheid en schrijven van whatsappjes. Met de alternatieve spelling die kinderen gebruiken in appjes laten ze zien dat ze een goede kennis hebben van de fonetiek, de uitspraak van woorden. Ook stimuleert het spelen met taal de taalontwikkeling en krijgen kinderen via WhatsApp een grote tekstuele input.

Woorden weglaten

[4] Niet alleen spellingsregels, ook grammaticaregels worden geschonden in WhatsApptaal. Alleen valt dat minder op en misschien was er daarom ook nog weinig onderzoek naar gedaan. 'Mensen maken zich vooral zorgen om de alternatieve spelling in whatsappjes', zegt de Utrechtse hoogleraar taalontwikkeling en meertaligheid Elma Blom, 'terwijl ook de grammatica nogal afwijkend is: er worden vooral veel woorden weggelaten.' Samen met vier collega's nam Blom de afgelopen jaren de proef op de som. Behalve kinderen met een normale taalontwikkeling betrokken ze ook kinderen met een taalontwikkelingsstoornis (TOS) in hun onderzoek. Deze kinderen hebben moeite met het leren van taal en vooral grammatica is een struikelblok. De onderzoekers wilden weten of dat ook zichtbaar is in hun WhatsAppberichtjes.

26 appjes per dag

[5] De onderzoekers testten 55 kinderen met een normale taalontwikkeling. De deelnemers zaten allemaal in groep 7 en 8 van de basisschool, waar de meerderheid van de kinderen al een eigen mobieltje heeft. Ze stelden de kinderen eerst vragen als: Hoelang heb je al een eigen telefoon? Hoe belangrijk vind je je telefoon? Hoe vaak stuur je berichtjes? Gemiddeld hadden deze kinderen al twee jaar een telefoon en schreven ze 26 berichtjes per dag, maar de onderlinge verschillen waren wel vrij groot. In één ding waren ze vrij unaniem: ze vonden hun telefoon allemaal belangrijk. Vervolgens vroegen de onderzoekers de kinderen te reageren op scenario's die ze voorgeschoteld kregen via een plaatje en stukje tekst. In de helft van de gevallen moesten ze mondeling reageren, in de andere helft via een chatbericht. In het chatberichtje werd gemeten hoeveel woorden de kinderen weglieten, en hoeveel zogenaamde 'textismen', kenmerkend voor WhatsApp, ze gebruikten: cijfer-letterwoorden, emoji's, afkortingen. De mondelinge reactie werd gebruikt als vergelijkingsmateriaal.

Grammaticaal inzicht

[6] Daarnaast deden de kinderen een veelgebruikte grammaticatest. Verrassend genoeg vonden de onderzoekers een positief verband tussen de score op de grammaticatest en het aantal weglatingen in chatberichtjes. Dit is misschien verrassend voor een leek, maar de onderzoekers hadden het al verwacht. 'Als je erover nadenkt, is het heel logisch', zegt Blom. 'Kinderen die meer weglaten, schrijven efficiënter. Het vergt grammaticaal inzicht om te weten wélke woorden je weg kunt laten.'

[7] De kinderen die meer woorden weglieten, waren dus beter in grammatica. Het verband kan zelfs twee kanten op werken: door het schrijven van whatsappjes train je je grammaticakennis. Je moet namelijk nadenken welke woorden je weg kunt laten en welke niet. Omgekeerd kan een beter grammaticaal inzicht je helpen bij het kiezen van de juiste weglatingen.

Naar: nemokennislink.nl, op 2 januari 2019

Opdracht 5

Lees tekst 5.

1 Wat is het doel van deze tekst?

2 Wat is de aanleiding voor het schrijven van deze tekst?
- A ☐ militairen die superkrachten hebben
- B ☐ succesvolle test met robotpakken
- C ☐ uitvinding van exoskeletten
- D ☐ vraag naar robotpakken

3 Hoe wordt de tekst ingeleid?
- A ☐ door direct het onderwerp te introduceren
- B ☐ door een anekdote te vertellen
- C ☐ door een samenvatting te geven
- D ☐ door voorbeelden te geven

4 Wat is het onderwerp van de tekst?

5 Wat zijn de belangrijkste redenen voor het ontwikkelen van een zachter exoskelet?

6 In alinea 3 wordt uitgelegd hoe het exoskelet werkt. Schrijf de nummers 1, 2, 3, 4 en 5 in de juiste volgorde in het schema.
1 aanpassingen van het pak
2 energie komt vrij
3 krachtlevering op het juiste moment
4 motortjes sturen kabels aan
5 hardware op de onderrug

.... → .... → .... → .... → ....

7 Welk verband herken je in alinea 4?
- A ☐ algemene uitspraak-voorbeeld
- B ☐ conclusie
- C ☐ doel-middel
- D ☐ voorwaarde

8 Je wilt alinea 2, 3 en 4 samenvatten. Kruis de drie zinnen aan die je het best kunt gebruiken.
1 ☐ De meeste varianten bevatten veel harde onderdelen en dat maakt ze ook onhandig.
2 ☐ De wetenschappers plaatsten de motortjes niet bij de heupen en enkels zelf, want daar zouden ze zwaar zijn en in de weg zitten.
3 ☐ 'Het is een knappe uitvinding', zegt Edwin van Asseldonk.
4 ☐ De onderzoekers van Harvard hebben de kabels zo in een broek verwerkt dat ze niet alle kanten opgaan.
5 ☐ De naaimachine heeft daar een prominente plek in het lab.

9 Je wilt de informatie uit alinea 5 samenvatten. Welke zin bevat informatie die je niet in een samenvatting gebruikt?
A ☐ Als je bijvoorbeeld boodschappen meeneemt, dan is het ook eenvoudiger om ze in een rugzak te dragen, dus dat is een goed idee.
B ☐ De motortjes naar de onderrug verplaatsen, vindt Van Asseldonk slim.
C ☐ De vinding wordt gefinancierd door Darpa, het instituut van het Amerikaanse ministerie van Defensie om medische technologie te ontwikkelen.
D ☐ Lee wijst erop dat ze ook bezig zijn om het pak geschikt te maken voor mensen die revalideren en (opnieuw) leren lopen.

10 'Daarom was het ook geen verrassing dat soldaten de vinding testten.' (al. 5) Waarom is dit geen verrassing?

11 Wat is het deelonderwerp van alinea 6?

12 Wat is de hoofdgedachte van deze tekst?
A ☐ Exoskeletten helpen bij het revalideren van militairen en bij dwarslaesies.
B ☐ Exoskeletten maken het leven van militairen makkelijker en minder zwaar.
C ☐ Exoskeletten zijn er in zachte en harde varianten, de zachtere zijn fijner.
D ☐ Exoskeletten zijn succesvol en worden nog verder doorontwikkeld.

Tekst 5

Verder lopen met een zacht robotpak

[1] In een magazijn loodzware dozen toch eenvoudig optillen. Of extra lange afstanden kunnen lopen. Dat is mogelijk met exoskeletten, een soort robotpakken. Met motortjes, kabeltjes en slimme rekenprogramma's maken ze het mogelijk dat mensen welhaast een soort superkrachten krijgen. Wereldwijd worden er al meerdere exemplaren van ontwikkeld. Onderzoekers van Harvard deden er een succesvolle test met militairen mee.

Langere afstanden afleggen

[2] De meeste varianten bevatten veel harde onderdelen en dat maakt ze ook onhandig. Het woord 'exoskelet' zegt het immers al: je trekt een stevig uitwendig skelet aan. Maar het liefste wil je natuurlijk zachte onderdelen om je lijf, die comfortabel zitten en waarbij je niet merkt en ziet dat je iets extra's draagt. Daarom werken wetenschappers ook aan zachte robotpakken, die verwerkt zitten in kledingstukken. Dat het mogelijk is om dit te maken, laten wetenschappers van Harvard nu al zien. 'Ons robotpak trek je aan als een broek. Het bevat veel minder harde onderdelen dan andere exoskeletten. Daardoor is het pak ook lichter', aldus onderzoeker Sangjun Lee van het Wyss Institute for Biologically Inspired Engineering van Harvard (Verenigde Staten). De wetenschappers toonden aan dat je veertien procent efficiënter loopt met hun robotpak, dan wanneer je gewoon wandelt. Daardoor is het mogelijk om

langere afstanden af te leggen. Dit werd onlangs vastgesteld tijdens een test met militairen, die zo'n twintig kilometer liepen.

Rollade-effect

[3] Het pakt levert extra kracht bij de heupen en de enkels. 'Want deze lichaamsdelen zijn verantwoordelijk voor de meeste energie die in het lopen en de voorwaartse beweging wordt gestoken', legt Lee uit. De wetenschappers plaatsten de motortjes niet bij de heupen en enkels zelf, want daar zouden ze zwaar zijn en in de weg zitten. In plaats daarvan draag je de hardware in een soort riem op de onderrug. Dit deel is via kabels, die in een broek zijn verwerkt, verbonden met de heup en knieën. 'De motortjes sturen de kabels aan en leveren zo extra energie. We meten bovendien voortdurend hoeveel kracht er wordt geleverd door het lichaam en het pak past zich daarop aan. Daardoor levert het precies op het juiste moment bij een stap kracht', aldus Lee.

[4] 'Het is een knappe uitvinding', zegt Edwin van Asseldonk van de Universiteit Twente desgevraagd. Hij werkt zelf aan exoskeletten en is niet betrokken bij het onderzoek van Harvard. 'Er worden best grote krachten overgebracht van de motortjes naar de heup en enkel. Normaal zorgt dat ervoor dat de kabels continu aan het menselijk lichaam vastzitten. Wij noemen dat gekscherend weleens het rollade-effect, doordat de kabels dan in de huid drukken. Dat geeft je een goed idee van hoe het mis kan gaan. De onderzoekers van Harvard hebben de kabels zo in een broek verwerkt dat ze niet alle kanten opgaan. Dat is indrukwekkend. De naaimachine heeft daar een prominente plek in het lab.'

Revalideren

[5] De motortjes naar de onderrug verplaatsen, vindt Van Asseldonk slim. 'Bij veel exoskeletten zitten ze vaak bij de knie, heup en enkel. Maar dat is toch extra gewicht op die plekken. Als je bijvoorbeeld boodschappen meeneemt, dan is het ook eenvoudiger om ze in een rugzak te dragen, dus dat is een goed idee. We hangen immers ook geen zak aardappelen aan onze knie omdat we die dan makkelijk kunnen vervoeren.'
De vinding wordt gefinancierd door Darpa, het instituut van het Amerikaanse ministerie van Defensie om medische technologie te ontwikkelen. Daarom was het ook geen verrassing dat soldaten de vinding testten. Maar er zijn ook andere toepassingen mogelijk. Lee wijst erop dat ze ook bezig zijn om het pak geschikt te maken voor mensen die revalideren en (opnieuw) leren lopen. Van

Asseldonk werkt daar met collega's in Enschede ook aan, maar dan met een andere aanpak. Ze ontwikkelen een exoskelet voor mensen met een dwarslaesie.

[6] De Harvard-wetenschappers ontwikkelen het exopak de komende tijd nog verder. Volgens hen kan het namelijk nog gebruiksvriendelijker worden. Bovendien loopt niet iedereen op dezelfde manier en valt in de persoonlijke afstemming dus nog winst te behalen. Waar je op loopt, speelt ook nog een rol. Je beweegt anders op stoeptegels dan op gras of modder. Uiteindelijk zal het pak vrijwel onzichtbaar zijn te gebruiken.

Naar: nemokennislink.nl, op 2 januari 2019

Ik kan/weet

- belangrijke informatie uit de tekst halen en de manier van lezen daarop afstemmen. 1F

Maak de extra opdrachten online.

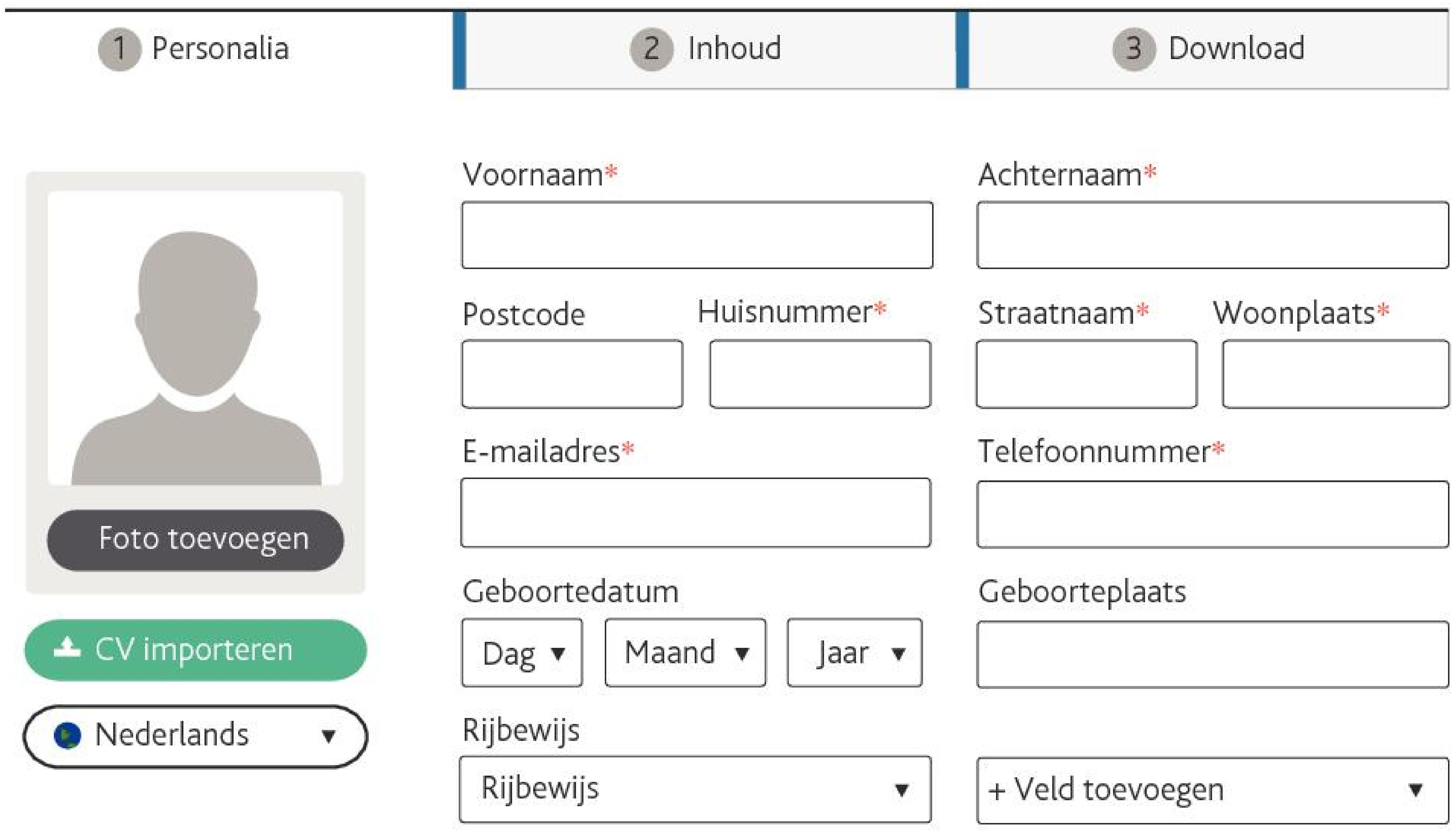
Schrijven

Je leert een sollicitatiebrief schrijven.

Startopdracht

Bekijk afbeelding 1. Je ziet een lege pagina van een cv.

1. Wat betekent de afkorting 'cv'?
2. Wanneer je solliciteert, moet je een cv toevoegen. Leg uit waarom.
3. Zoek op internet een programma waarmee je een cv kunt maken. Vul de gegevens voor je cv in. Sla je cv op. Je hebt die nodig voor de volgende opdrachten.

Theorie

video-uitleg

Een sollicitatiebrief schrijven

Een **sollicitatiebrief** is een zakelijke brief. Je moet je dus houden aan de regels die gelden voor de vorm van een zakelijke brief (= briefconventies). Een werkgever vraagt altijd om een **motivatie** en om een **cv**. Als je een goede, foutloze en verzorgde brief schrijft, heb je meer kans dat een werkgever jou uitnodigt voor een gesprek.
Een voorbeeld van een zakelijke brief vind je op bladzijde 212 en een voorbeeld van een zakelijke cv vind je op bladzijde 215 en 216.

Zo schrijf je een sollicitatiebrief

- In de eerste alinea leg je uit op welke functie je solliciteert en hoe je weet dat het bedrijf iemand zoekt voor deze functie. Bijvoorbeeld: *Op 5 juni las ik op uw website dat u op zoek bent naar een beveiliger. Ik wil graag op deze functie solliciteren. In deze brief zal ik iets meer over mezelf vertellen.*
- In de tweede alinea vertel je waarom je enthousiast bent over deze baan.
- In de derde alinea vertel je waarom de werkgever juist jou zou moeten aannemen. Je vertelt welke eigenschappen jou geschikt maken voor de functie. Je kunt ook iets vertellen over je eventuele (werk)ervaring. Leg daarbij dan uit waarom je die ervaring goed kunt gebruiken in deze functie.

- In het slot spreek je een wens of verwachting uit. Bijvoorbeeld: *Ik hoop dat u mij naar aanleiding van deze brief uitnodigt voor een gesprek.*
- Gebruik witregels tussen alle onderdelen van de brief en begin elke alinea met een hoofdletter.
- Spreek de ander aan met 'u' en gebruik beleefde taal.

Zo maak je een goed cv
- Begin met je persoonlijke gegevens en opleiding(en). Deze gegevens gebruik je bij elke sollicitatie.
- Noteer daarna je werkervaring (baantjes, stages). Noem ook (onbetaalde) klusjes, als die passen bij de functie.
- In het laatste deel noem je bijvoorbeeld de hobby's, interesses, eigenschappen en vaardigheden die passen bij de baan of stageplaats waarop je solliciteert.
- Gebruik een 'rustig' lettertype en zorg voor een mooie of aantrekkelijke lay-out.

Opdracht
1

Van je docent krijg je twee advertenties of je zoekt er twee online. Maak een keuze: een van de twee banen wil je dolgraag hebben. Je bereidt je voor op de informatie die je geeft in je sollicitatiebrief.

1 Noteer waarom je op deze baan wilt solliciteren.
2 Bedenk waarom juist dit bedrijf je aanspreekt.
3 Noteer de werkzaamheden die je volgens de advertentie moet verrichten en zet erachter wat voor ervaring je hebt.
4 Schrijf op welke eigenschappen worden gevraagd en zet erachter waaruit blijkt dat jij die eigenschappen bezit. Geef voorbeelden en leg uit wat jou geschikt maakt voor de werkzaamheden.

Opdracht
2

Je solliciteert naar de functie die je bij opdracht 1 hebt gekozen. Schrijf een sollicitatiebrief.

1 Noteer de vaste gegevens op de juiste plaats. Gebruik de datum van vandaag.
2 In de derde alinea noem je dat je je cv meestuurt.
3 In de laatste alinea schrijf je dat je graag uitgenodigd wilt worden voor een gesprek.
4 Na de groet, je handtekening en je naam noteer je de bijlage (je cv).
5 Controleer je brief:
  – Heb je alle vaste gegevens goed genoteerd en heb je de verplichte witregels gebruikt?
  – Heeft je brief de correcte aanhef? Geachte heer/mevrouw …
  – Is je brief verdeeld in alinea's?
  – Heb je in de eerste alinea verteld dat je solliciteert naar de functie en hoe je weet dat die functie vrij is?
  – Heb je vermeld dat je cv er als bijlage bij zit?

Opdracht
3

Vorm een groepje met drie of vier klasgenoten. Lees elkaars sollicitatiebrieven en cv's die je in de startopdracht maakte. Wie maakt volgens jullie de meeste kans op de baan? Gebruik het feedbackformulier.

Ik kan/weet
- een sollicitatiebrief schrijven en daarbij rekening houden met briefconventies. 1F
- het woordgebruik en de toon aan het publiek aanpassen. 2F
- een cv maken.

Maak de extra opdrachten online.

Kijken en luisteren

Je leert kijk- en luisterstrategieën gebruiken.

Startopdracht

Je hebt nog geen onderwerp voor een spreekbeurt. Hoe heb je de meeste kans om een onderwerp te vinden?

A ☐ een willekeurig boek uit de kast pakken en dat goed lezen; daarna lees je het volgende boek grondig door, totdat je een interessant onderwerp vindt
B ☐ gewoon afwachten totdat je ergens iets over een interessant onderwerp hoort
C ☐ verschillende bronnen snel doorkijken op zoek naar een interessant onderwerp

Theorie

video-uitleg

Kijk- en luisterstrategieën

Hoe je kijkt en luistert, hangt af van de **situatie en het doel**. Dit zijn vier belangrijke kijk- en luistermanieren:

- **Globaal** – Je kijkt en luistert oppervlakkig totdat je iets interessants hoort. Bijvoorbeeld: Je hebt het nieuws op staan, maar luistert niet echt, totdat je opeens iets hoort over je favoriete sporter.
- **Zoekend** – Je weet waarop je moet letten en je wacht tot die informatie langskomt. Bijvoorbeeld: je kijkt en luistert op een station naar de mededelingen, om te weten of jouw trein ook vertraging heeft.
- **Precies** – Je kijkt en luistert heel goed, omdat je de belangrijkste informatie wilt onthouden of vragen over een fragment moet beantwoorden.
- **Kritisch** – Je bedenkt of de informatie betrouwbaar is. Waar komt de informatie vandaan? Wie vertelt het? Waarom wordt het verteld?

Als je precies kijkt en luistert, is het vaak handig om **aantekeningen** te maken:

- Je luistert woord voor woord naar alles wat er gezegd wordt.
- Je noteert de belangrijkste informatie in **steekwoorden**.
- Je geeft de informatie schematisch weer: je gebruikt streepjes, getallen, letters, pijlen en afkortingen om opsommingen en verbanden aan te geven.

Opdracht 1

Je bekijkt straks een filmpje over trampolinespringen.

1 Als je snel te weten wilt komen of trampolinespringen gevaarlijk is, kijk je:
A ☐ globaal B ☐ zoekend C ☐ precies

2 Als je wilt weten wat voor schoenen je draagt bij het springen, kijk je:
A ☐ globaal B ☐ zoekend C ☐ precies

3 Als je wilt weten welke gevaren trampolines hebben, kijk je:
A ☐ globaal B ☐ zoekend C ☐ precies

Bekijk nu het fragment van *de Volkskrant* over trampolinespringen. Maak aantekeningen tijdens het kijken. Na het fragment krijg je van je docent vragen.

Opdracht 2

Lees de vragen. Luister daarna naar het fragment van *Tussenuur* over fitboys en fitgirls. Luister eerst globaal naar het fragment.

1 Noteer iets wat je interessant vindt in het fragment.

Luister nu precies naar het fragment.

2 Is de presentatrice geïnteresseerd in het onderwerp? Leg je antwoord uit.
3 Welke vraag stelt de presentatrice aan het begin van het fragment?
4 Wie gaat de presentatrice interviewen?
5 Leg uit waarom de presentatrice nu juist deze personen interviewt.
6 Hieronder staan de aantekeningen die Arjen maakte bij de rest van het fragment. Verbeter zijn aantekeningen.

> *Joeri en Estrella (neef en nicht):*
> *levenswijze van ouders geleerd*
> *Aanleiding: wintersportvakantie - keken elkaar aan:*
> *niet strak genoeg in vel*
> *Begin: boodschappenkar vol met veel kleur, bewerkte producten*
> *Stap 1: salades en eiwitten*
> *Stap 2: vlees*

7 Welke bijzaak kun je uit de aantekeningen verwijderen?
8 Baseren ze hun levenswijze op wetenschappelijk onderzoek? Leg je antwoord uit.
9 Heeft de presentatrice antwoord gekregen op de vraag in het begin?

Opdracht 3

Lees de vragen. Bekijk daarna het fragment van *Dream School* waarin vroegtijdige schoolverlaters een tweede kans krijgen.

1 Hoe zijn de woorden ‘Wat een opkomst weer’ bedoeld? Leg je antwoord uit.
2 Hoe reageert Iris op het welkom door Diederik Jekel?
3 Wat is de functie van de interviews met Diederik tussendoor?
4 Noteer in eigen woorden wat het voordeel is van Diederiks les ten opzichte van gewone lessen.
5 Hebben de leerlingen volgens jou veel zin in de les? Leg je antwoord uit.
6 Maakt de proef met de fles die in de olie verdwijnt veel indruk? Leg je antwoord uit.
7 Wat gebeurt er met de houding van de leerlingen als Diederik sneeuw maakt?
8 Wat is de mening van Tahir over de les? Noem twee zaken.
9 Hoe is de reactie van de leerlingen als ze een beloning krijgen voor een slimme opmerking?
10 Welk doel heeft Diederik met het uitdelen van chocolade als beloning?
11 Welk doel bereikt Diederik met de proef met de handschoenen?
12 Welk(e) doel(en) heeft Diederik met deze les?
A ☐ de leerlingen amuseren met leuke natuurkundige experimenten
B ☐ de leerlingen informeren over een paar natuurkundige verschijnselen
C ☐ de leerlingen overhalen om natuurkunde te kiezen op school
D ☐ de leerlingen overtuigen dat natuurkunde een interessant vak is

Ik kan/weet
- belangrijke informatie uit de tekst halen en de manier van luisteren daarop afstemmen. 1F
- onderscheid tussen hoofd- en bijzaken maken. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Spreken en gesprekken

Je leert een sollicitatiegesprek voeren.

Startopdracht

1 Lees de stellingen *a* tot en met *f*. Zijn de stellingen juist of onjuist?
- *a* Een sollicitatiegesprek hoef je niet voor te bereiden. **juist / onjuist**
- *b* In een sollicitatiegesprek kun je ook zelf vragen stellen. **juist / onjuist**
- *c* Een sollicitatiegesprek is een informeel gesprek. **juist / onjuist**
- *d* In het sollicitatiegesprek wordt duidelijk welke werkzaamheden van je verwacht worden. **juist / onjuist**
- *e* In een sollicitatiegesprek doe je je beter voor dan je bent. **juist / onjuist**
- *f* Je neemt je telefoon tijdens het gesprek op en zegt dat je later zult terugbellen. **juist / onjuist**

2 Vergelijk je antwoorden met die van een klasgenoot. Zijn jullie het met elkaar eens? Wissel van gedachten.

Theorie

video-uitleg

Een sollicitatiegesprek voeren

Als je een bijbaantje wilt, op zoek bent naar een stageplaats of als je na je opleiding aan het werk wilt, voer je een **sollicitatiegesprek**. Tijdens een sollicitatiegesprek kun je laten zien wie je bent en vertellen wat je allemaal kunt. Zo kan de werkgever beslissen of jij geschikt bent voor de baan en kun jij beslissen of die baan jou echt leuk lijkt.

Zo bereid je een sollicitatiegesprek voor
- Lees voor het gesprek de advertentie goed en zoek informatie over het bedrijf of de instelling.
- Bedenk van tevoren welke vragen aan jou gesteld kunnen worden en welke antwoorden jij daarop wilt geven.
- Bedenk van tevoren enkele vragen die jij wilt stellen over bijvoorbeeld werkzaamheden, werktijden en scholingsmogelijkheden. Schrijf die vragen op een hulpbriefje.
- Zorg ervoor dat je er netjes en verzorgd uitziet.
- Geef een hand aan het begin van het gesprek en stel jezelf voor.
- Luister goed naar de vragen en beantwoord ze zo eerlijk mogelijk.

Opdracht 1

Deze opdracht doe je samen met een klasgenoot.
Lees tekst 1. De tekst is een advertentie. Je wilt deze baan heel graag. Je bent geen monteur, maar je kunt wel technische tekeningen lezen.

Je hebt met een sollicitatiebrief gereageerd en je bent uitgenodigd voor een gesprek.

1 Is het zinvol om op deze advertentie te reageren? Leg je antwoord uit.

2 Bereid het sollicitatiegesprek voor met behulp van de volgende vragen.
- – Waarom lijkt het je aantrekkelijk om voor dit bedrijf te werken?
- – Wat zijn de werkzaamheden die je moet verrichten?
- – Hoe kun je aantonen dat je geschikt bent voor dit werk?

In je sollicitatiebrief staat dat je maatschappelijk betrokken bent en dat je graag knutselt en dingen in elkaar zet.
- Bedenk twee vragen die hierover aan jou gesteld kunnen worden en wat je daarop kunt antwoorden.
- Bedenk twee vragen die je zelf kunt stellen.

3 Voer het gesprek met je klasgenoot, waarbij de een solliciteert en de ander de rol heeft van personeelsfunctionaris. Wissel daarna van rol.

4 Verliep het gesprek zoals je verwachtte? Heeft je klasgenoot de vragen gesteld die je verwachtte? Heb je op alle vragen antwoord kunnen geven?

Tekst 1

Technisch assemblagemedewerker
Wil jij een product van a tot z in elkaar zetten en daarmee ook iets goeds doen voor de maatschappij? Ga dan aan de slag als technisch assemblagemedewerker!

Wat ga je doen als technisch assemblagemedewerker?
Jij gaat werken in een werkplaats waarbij je (elektrische) rolstoelen aan de hand van een technische tekening in elkaar zet. Je kunt het vergelijken met IKEA-kasten in elkaar zetten.

Wat krijg je van ons?
een baan voor 40 uur in de week;
werktijden tussen 07.00-18.00 uur;
een passend salaris;
een baan voor langere tijd.

Wie ben jij?
Je bent een echte sleutelaar, bij voorkeur een mechanisch monteur, automonteur of fietsmonteur.
Je vindt het leuk om productiematig te werken.
Je hebt een enthousiaste werkhouding.

Interesse? Stuur een e-mail en binnen 24 uur word je door ons gebeld.

Opdracht 2

Deze opdracht doe je met z'n drieën. Je voert een sollicitatiegesprek met een klasgenoot.

1 Zoek online een van de vacatures van functies waarop je wilt solliciteren of vraag erom aan je docent. Ieder van jullie kiest een andere advertentie.
2 Verzamel gegevens over het bedrijf en het soort werk dat je moet gaan doen. Bereid je voor op het gesprek.
3 Wissel de vacature en de bedrijfsgegevens uit met de klasgenoot die jouw gesprekspartner is.
4 Download het feedbackformulier of vraag erom aan je docent. Bekijk het vooraf om te weten waarop je beoordeeld wordt en bereid je voor op het gesprek.
5 Voer het sollicitatiegesprek. Je gesprekspartner met de rol van werkgever of personeelsfunctionaris leidt het gesprek. De ander is observant en vult het feedbackformulier in.
6 Wissel van rol totdat ieder van jullie aan de beurt is geweest.

Ik kan/weet
- een sollicitatiegesprek voorbereiden en voeren. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Woordenschat

Je leert woordraadstrategieën toepassen en de betekenis van moeilijke woorden.

Startopdracht

Bekijk de afbeeldingen. Welk woord kun je in de woorden onder de afbeelding invullen?

...spel

her...ing

buiten...

...arm

Opdracht 1

Lees tekst 1.

1. Naar welk onderdeel van het lichaam doen 'neurowetenschappers' (al. 2) onderzoek?
2. Noem twee verschillen tussen 'kranten en opiniebladen' (al. 2).
3. Wat wordt bedoeld met 'sekseverschillen' (al. 2)?
4. Onderstreep in de tekst de omschrijving van 'sekse-stereotypering' (al. 2).
5. Wat wordt bedoeld met 'politieke correctheid' (al. 4)?
6. Waarom laat de schrijver volgens jou de termen 'Talents, Tastes, Temperaments en Tails' in het Engels in de tekst staan?
7. In alinea 7 staat dat vrouwen 'meer gericht zijn op mensen'. Welke vergelijkbare term wordt hiervoor eerder in de tekst gebruikt? Onderstreep die term.
8. Wat maken de woorden 'competitiever', 'beconcurreren' en 'elkaar de baas kunnen zijn' (al. 8) duidelijk over mannen?
9. Leg met een tekening uit dat mannen en vrouwen gemiddeld even goed scoren op de eerste drie T's, maar dat de spreiding bij mannen groter is (al. 9).
10. Leg in eigen woorden uit wat wordt bedoeld met de 'ruimtelijke en verbale kwaliteiten' van mannen en vrouwen (al. 10).
11. Welk woord wordt vaak als tegenstelling van 'aangeboren' (al. 11) gebruikt?
12. Noteer de volgende woordbetekenissen onder elkaar:
    - aanneming, aanvaarding
    - kortgeleden
    - met woorden
    - negeren, ontkennen
    - stevig vastzittend
    - tot stand brengen
    - werkelijk
    - werken
13. Noteer achter de woordbetekenissen het juiste woord. Kies uit de onderstreepte woorden 1 tot en met 8.

Tekst 1

Waarom jongens geen meisjes zijn en meisjes geen jongens

[1] Zijn jongens en meisjes verschillend van elkaar? Ouders die zowel een zoon als een dochter hebben, hoeven geen moment na te denken over het antwoord op deze vraag. Natuurlijk verschillen jongens en meisjes van elkaar!

[2] Onlangs lieten Amerikaanse neurowetenschappers zien dat de hersenen van mannen en vrouwen anders in elkaar zitten en ook anders (1) functioneren. Het is dan ook tamelijk verontrustend dat journalisten in kranten en opiniebladen regelmatig ontkennen dat sekseverschillen bestaan. En als men wel sekseverschillen denkt te zien, komen ze volgens diezelfde journalisten voort uit algemene verwachtingen die mensen hebben over jongens en meisjes. Dit wordt ook wel de 'sekse-stereotypering' genoemd.

[3] In *de Volkskrant* stond (2) onlangs het verhaal van journaliste Asha ten Broeke over jongens-meisjesverschillen. Omdat veel mensen het idee hebben dat jongens drukker zijn, worden ze ook als drukker gezien. Toch is er weinig wetenschappelijke steun voor het sekse-stereotyperings-effect.

[4] Jongens (3) presteren gemiddeld niet beter in de moeilijkere technische vakken omdat de leerkracht dit graag zo wil. Ook gedragen meisjes zich gemiddeld niet empathischer omdat hun ouders of de maatschappij dit van hen verwachten. Natuurlijk zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen (4) reëel. Het zou verkeerd zijn om deze verschillen te ontkennen. Misschien heerst dit idee in bepaalde sociale kringen gezien de politieke correctheid ervan. Een rechtvaardige behandeling van jongens en meisjes op school en mannen en vrouwen op de werkvloer begint echter bij de (5) acceptatie van de wetenschappelijke kennis over sekseverschillen én de oorzaken van deze verschillen. Laten we gelijkheid en rechtvaardigheid niet met elkaar verwarren!

[5] De verschillen tussen mannen en vrouwen kunnen volgens mij aan de hand van vier kenmerken worden samengevat. Ik laat me hierbij inspireren door het werk van mijn Britse collega-onderzoeker Helena Cronin. Mannen en vrouwen verschillen in ten minste vier T's: Talents, Tastes, Temperaments en Tails.

[6] Laten we met de eerste T, Talents (talenten), beginnen. Mannen scoren gemiddeld beter op taken waarin ruimtelijk inzicht wordt getest, bijvoorbeeld hoe een auto moet worden ingeparkeerd. Vrouwen scoren gemiddeld beter op (6) verbale taken: verzin zo veel mogelijk woorden die beginnen met de letter G.

[7] Dan de tweede T: Tastes (voorkeuren). Vrouwen zijn in het algemeen meer gericht op mensen en mannen zijn meer gericht op voorwerpen en abstracte zaken.

[8] Dan zijn er verschillen in Temperaments (karakters). Mannen zijn gemiddeld competitiever ingesteld en meer geneigd om risico's te nemen dan vrouwen. Ze bedenken de gekste dingen om elkaar te beconcurreren. Als ze dan toch verliezen, verzinnen ze iets anders waarin ze elkaar de baas kunnen zijn.

[9] Ten slotte zijn er verschillen in de Tails (uiteinden van de scores). Deze verschillen zijn zeer belangrijk. De scores van mannen en vrouwen op de drie voorgaande T's overlappen sterk, maar wat met name opvalt, zijn verschillen in de spreiding in scores. Die spreiding is onder mannen groter dan onder vrouwen. Neem intelligentie. Hoewel mannen en vrouwen gemiddeld niet verschillen in intelligentie, tref je onder mannen relatief veel heel intelligente mensen aan, bijvoorbeeld Nobelprijswinnaars, maar ook relatief veel heel domme mensen.

[10] De man-vrouwverschillen in de vier T's zijn (7) diepgeworteld in onze geschiedenis. Hier zijn verschillende redenen voor te geven. In de jager-verzamelaar-culturen waar wij van afstammen, zijn mannen de jagers en vrouwen de verzamelaars. Dit biedt een mogelijke verklaring voor de verschillen in ruimtelijke en verbale kwaliteiten. De prooi van de jager verplaatst zich en de jager moet zijn weg terug zien te vinden naar het kamp. Het eten van de verzamelaar is op dezelfde plek dicht bij het kamp te vinden. Men moet het goed met elkaar kunnen vinden in het kamp, terwijl de jagers op pad zijn.

[11] Uiteraard kunnen we als samenleving besluiten om iets te doen aan de aangeboren

→

verschillen tussen mannen en vrouwen. Dat ondersteun ik van harte. Laten we bijvoorbeeld eens kijken hoe we jongens minder druk en competitief, en meer empathisch kunnen maken en hoe we ons technisch onderwijs zo kunnen inrichten dat meisjes het (nog) beter doen en leuker vinden. Maar het is onverantwoord – zowel vanuit wetenschappelijk als maatschappelijk oogpunt – om de verschillen die er bestaan, (8) onder het tapijt te vegen.

Naar een artikel van Mark van Vugt, de Volkskrant, 7 januari 2014 (centraal examen vmbo-tl)

Opdracht
2

Woordenlijst 4

Omcirkel de juiste betekenis van het onderstreepte woord.

1 Mijn betoog is een kladversie en dus nog niet definitief.
geschreven / stevig / zeker

2 Doordat Bens verhaal heel gestructureerd was, kon ik het goed begrijpen.
goed opgebouwd / rommelig / spannend

3 Met schaarse middelen kookte de Mexicaanse vrouw toch een heerlijk maal.
veel / vieze / weinig

4 Dani wil graag zelfstandig zijn en gaat daarom binnenkort op zichzelf wonen.
eigenwijs / in dienst / op eigen kracht handelend

5 Johnny volgde een intensief programma om te trainen voor de marathon.
ingewikkeld / makkelijk / uitputtend

6 Na een grondige bestudering van zijn bankzaken werd de fraude ontdekt.
diepgaande / korte / snelle

7 De opvarenden van het lekke bootje gooiden alle overbodige bagage overboord.
belangrijke / nuttige / onnodige

8 Op deze overzichtelijke website kun je snel vinden wat je zoekt.
makkelijk te overzien / rommelige / veelkleurige

9 Een globaal overzicht van de studiekosten staat in het informatiefoldertje.
geheim / precies / ruw geschat

10 Door de geleidelijke toename van de temperatuur smelt het poolijs.
bedreigende / rustig verlopende / zeer snelle

11 Wat is de voornaamste taak van een dierenverzorger?
bekendste / belangrijkste / leukste

12 De oorspronkelijke bewoners van Australië leven nu vaak in armoede.
allereerste / nieuwe / verstandige

13 Het is volgens de burgemeester een geringe moeite om afval te scheiden.
kleine / grote / mogelijke

14 Xander heeft zijn huis in een gunstige tijd voor veel geld verkocht.
slechte / voordelige / zomerse

15 Op Schiphol moet je eerst de gebruikelijke veiligheidscontroles doorlopen.
gewone / nodige / strenge

Opdracht
3

Woordenlijst 4

Wat betekent het onderstreepte woord? Kies uit: *aan de ene kant/aan de andere kant – alleen – met inbegrip van – namelijk – nogal, tamelijk – ten minste – vaak – zonder resultaat*.

1 Cas had betrekkelijk weinig tijd om te oefenen voor de auditie.
2 Als je een mbo-opleiding hebt gevolgd, krijg je dikwijls snel een baan.
3 Enerzijds vond ik de film spannend, maar anderzijds vond ik de acteurs slecht.
4 Het vriest; er ligt immers een laagje ijs op de auto's.
5 We hebben een hotel geboekt inclusief alle diners.
6 Rosa probeerde de schaal nog te repareren, maar het was tevergeefs.

7 Om aan de wielerwedstrijd mee te doen moet je minimaal 16 zijn.
8 Deze parkeerplaatsen zijn uitsluitend bedoeld voor invaliden.

Opdracht 4

In de volgende zinnen zijn de bijvoeglijke naamwoorden uit opdracht 2 gebruikt.
Vul ze in de juiste zinnen in.
definitief – geleidelijk – globaal – gunstig – intensief – oorspronkelijk

1 Op de plek van het nieuwe ziekenhuis stond … een parkeergarage.
2 De wandelaars hadden … getraind voor de Nijmeegse Vierdaagse.
3 De AOW-leeftijd wordt door de jaren heen … verhoogd.
4 De douanebeambte keek alleen … naar de inhoud van de koffers.
5 Op last van de brandweer werd de onveilige discotheek … gesloten.
6 Alle hotels van die hotelketen zijn … gelegen aan de snelweg.

Opdracht 5

Herhaling
Vul de juiste woorden in in de puzzel. Welk woord lees je in de blauwe vakjes?

volgens een oud gebruik												
opvallend												
zonder einde												
iets van vroeger wat nu weer of nog steeds wordt gebruikt												
iets wat in de weg staat												
ontzettend klein												
bijzonder												
niet zeker weten												

Opdracht 6

Uitdrukkingen

1 Combineer de juiste zin met de juiste uitdrukking.

a kwajongensstreken uithalen	**A**braham gezien hebben
b vijftig jaar of ouder zijn	**E**ieren voor zijn geld kiezen
c ergens nog geen ervaring mee hebben vanwege zijn jeugd	**K**attenkwaad uithalen
d grote opruiming houden	**N**iet verder kijken dan zijn neus lang is
e zijn plan loslaten vanwege de gevolgen	**N**og niet droog achter de oren zijn
f kortzichtig zijn	**S**choon schip maken

2 Welk woord vormen de eerste letters van de uitdrukkingen nu?

Ik kan/weet
- de betekenis van een moeilijk of onbekend woord in de tekst vinden (of opzoeken in een woordenboek). 2F
- de betekenis van de woordenlijstwoorden en de uitdrukkingen uit deze paragraaf.

Maak de extra opdrachten online. Daar vind je ook de woordenlijst.

Taalverzorging
spelling

Je leert spellingsregels gebruiken.

Startopdracht

Bekijk de afbeelding. Het is een kanskaart uit het monopolyspel. Wie een kanskaart moet trekken in dat spel, krijgt een 'kans'. Die kan in het voor- of in het nadeel van de speler zijn. Een voorbeeld is: *U heeft een kruiswoordpuzzel gewonnen en ontvangt € 100.* Je maakt zelf zo'n kanskaart.

KANS

U HEEFT EEN KRUISWOORDPUZZEL GEWONNEN EN ONTVANGT € 100

1 Bedenk welke kans je krijgt als je jouw kaart ontvangt.
2 Schrijf de tekst. Gebruik ten minste één samenstelling, één naam, één meervoud en een verkleinwoord.

Theorie

video-uitleg

Herhaling spelling

Je hebt in de vorige hoofdstukken geleerd:	Zie het Overzicht spellingregels op:
Wanneer je **hoofdletters** moet gebruiken en hoe je **leestekens** gebruikt.	bladzijde 207
Wanneer je **woorden aan elkaar** moet schrijven en wanneer je de **tussenletters** -(e)n- en -s- gebruikt.	bladzijde 208
Hoe je **meervouden** en **verkleinwoorden** van zelfstandige naamwoorden schrijft.	bladzijde 208

Opdracht 1

Neem de zinnen over. Gebruik hoofdletters en leestekens waar dat moet.
1 dit moet je meenemen een recente pasfoto je oude paspoort en je bankpas
2 een paard dat te veel gras eet kan koliek krijgen en doodgaan vertelde sterre
3 de baas van de lidl zei bas je gaat meer verdienen vanaf 1 april
4 nour vroeg of we deze zomer de nachtwacht gaan bekijken in amsterdam

Opdracht 2

Onderstreep de woorden die aaneen moeten worden geschreven. Schrijf tussenletters waar dat moet.
1 Een banket bakker zoon met horeca ervaring heeft dit eet café op gezet.
2 De achtervolging scène waar mee de film begon, was reuze spannend.
3 Het familie erfstuk bracht op de antiek veiling twee duizend euro op.
4 Loes denkt er over slagroom soezen met banane glazuur te maken.

Opdracht 3

1 Maak twee kolommen. Zet erboven *samenstelling* en *geen samenstelling*.
2 Verbeter de woorden en noteer ze in de juiste kolom.
aardolieindustrie – Australier – geinterviewde – grammaticauitleg – lottouitslag – milieuinspecteur – mozaiek – ruine.

Opdracht **4** ✱

1. Leg uit waarom in *beveiligingssoftware* een tussen-s moet staan.
2. Leg uit waarom in *geïsoleerd* een trema en geen koppelteken moet staan.
3. Leg uit waarom in *taxiondernemer* geen koppelteken hoeft te staan.
4. Leg het verschil uit tussen een *Franse kaasliefhebber* en een *Fransekaasliefhebber*.

Opdracht **5**

Noteer het meervoud en het verkleinwoord van de woorden.
amfibie – baby – bacterie – cadeau – coupé – duo – glossy – idee – Picasso – tankini – televisie – trui.

Opdracht **6**

Lees de tekst. Let op: er staan taalfouten in.

1. Onderstreep de 15 onjuist geschreven woorden in alinea 1 (3 x), 3 (6 x) en 4 (6 x). en verbeter ze.
2. Neem alinea 2 over en gebruik leestekens en hoofdletters waar dat moet.

Kim raadt het geluid en wint recordbedrag van 63.700 euro

[1] ***Het Geluid* van Qmusic is na tien weken eindelijk geraden. Kim Stolk (35) uit pijnacker gaf vanochtend het juiste antwoord – het vast klikken van het lipje van een fotolijstje. Stolk won een recordbedrag van ruim drieënzestig duizend euro.**

[2] nog nooit won een luisteraar zo veel geld met het bekende spel in de show van radio-dj's Mattie Fien en Ingmar het was echt een gok zei Kim in de uitzending hoewel ze tot het laatste moment twijfelde switchte ze net op tijd Kim kon het bijna niet geloven maar het antwoord bleek echt goed te zijn nee joh riep ze verbaasd toen Mattie de uitslag gaf van het geld wil ze in ieder geval een mooie reis gaan maken met haar vriend

[3] Het vorige geluid van het radiospeletje was een stuk minder waard. In Februari gaf een mevrouw uit Breda het goede antwoord: het prikken van een gatje in een magnetron maaltijd. Daar mee heeft ze een bedrag van 37.800 euro ge-incasseerd.

Wat is *Het Geluid?*

[4] Bij *Het Geluid* krijg je een geluid te horen. Wat het is, wordt er niet bij gezegd. Luisteraar's mogen er naar raden. De prijs bedraagt eerst 2500 euro, maar elk uur dat het geluid niet is geraden, stijgt het bedrag met 100 euro. Als je in de radiouitzending het goede antwoord door geeft, win je het bedrag dat het geluid op dat moment waard is. Elk jaar gaan veel mensen opzoek naar het geluid in de hoop hun bankrekening met veel euros te spekken.

Naar: www.ad.nl, op 1 maart 2019

Ik kan/weet

- hoofdletters en leestekens correct gebruiken. 2F
- samenstellingen met en zonder tussenletters goed spellen. 3F
- verkleinwoorden en meervouden goed spellen. 2F

Maak de extra opdrachten online.

Taalverzorging
spelling

Je leert over werkwoordspelling.

Startopdracht

1 Bedenk een werkwoord voor iets waar nog geen woord voor is. Er bestaat bijvoorbeeld nog geen woord voor *wachten op de uitslag van een wedstrijd en horen dat je de nummer 2 niet bent, waardoor je nog blijft hopen dat je de nummer 1 bent, terwijl je wel weet dat die kans heel klein is*. Je zou dat *verhopelen* kunnen noemen.
2 Geef jouw werkwoord de volgende vormen: ik …, jij …, hij …, wij ….
3 Laat een klasgenoot de betekenis van jouw werkwoord raden.

Theorie

video-uitleg

Herhaling werkwoordspelling

Je hebt in de voorgaande hoofdstukken geleerd hoe je de persoonsvorm, het voltooid deelwoord en het onvoltooid deelwoord schrijft. Ook heb je geleerd hoe je een bijvoeglijk naamwoord schrijft dat van een voltooid of onvoltooid deelwoord is gemaakt.
In het schema werkwoordspelling op bladzijde 209 kun je dit nog eens nakijken.

Opdracht
1

Noteer welke vorm de onderstreepte werkwoorden hebben. Kies uit:
A pvtt
B pvvt zwak
C pvvt sterk
D geen pv (ook bn)

1 Koen haalde de halve finale bij de dartwedstrijd en maakt kans om te winnen.
2 De supermarkt gooit het verrotte fruit weg, want dat wordt toch niet verkocht.
3 In het zuiden stonden weinig files, hoewel de vakantie net begonnen was.
4 Vakbonden strijden namens uitgebuite arbeiders voor betere werkomstandigheden.
5 Mijn ouders printten vroeger hun e-mails, maar daar zijn ze mee gestopt.
6 Thomas vindt natuurfilms saai, omdat er volgens hem niets in gebeurt.

Opdracht
2

Neem de tabel zesmaal over en vul elke tabel met de juiste vormen van deze werkwoorden:
durven – melden – sluiten – verdelen – vinden – willen

	tegenwoordige tijd	**verleden tijd**
ik … / … je/jij		
je/jij …		
hij/zij/het …		
jullie/wij/zij …		
ik heb …		

Opdracht
3

Maak een zin met de gegeven werkwoordsvorm. Zorg dat uit de zin duidelijk wordt of het om de tegenwoordige of om de verleden tijd gaat.

1 beantwoordt
2 begeleidden
3 gebeurd
4 laden uit

Opdracht
4

Noteer de juiste vormen van de werkwoorden. Zet de pv's in de tt, behalve als uit de tekst blijkt dat het vt moet zijn.

Dag tattoo, hallo baan

[1] Jaren geleden (1) … (vinden) hij het een goed idee er een te nemen, maar nu (2) … (beperken) de tatoeage zijn kansen op de arbeidsmarkt. Mitchell voelde zich depressief toen hij (3) … (besluiten) een pistool op zijn jukbeenderen te tatoeëren. Nu hij op zoek is naar een baan, zit het 'm in de weg. 'Na het sollicitatiegesprek (4) … (worden) ik opgebeld: de baas (5) …(willen) niet zo iemand over de werkvloer hebben.'

[2] En Mitchell is niet de enige bij wie dat (6) … (gebeuren). Steeds meer mensen zeggen dat hun oude tatoeage hen nu (7) … (hinderen). Deelnemers aan *Dag tattoo, hallo baan*, de vandaag (8) … (starten) campagne, kunnen tatoeages op zichtbare plekken laten verwijderen. Meer dan honderd mensen hebben zich (9) … (aanmelden). Andy Han, initiatiefnemer van de campagne, heeft een laserkliniek. Hij (10) … (ondersteunen) mensen die hinder ondervinden van hun tatoeage. 'De campagne is niet alleen (11) … (bedoelen) voor mensen die niet aan een baan komen', (12) … (verklaren) hij. Ooit (13) … (melden) zich iemand bij hem die een grove tekst op zijn handen had staan. Ook hij werd (14) … (beoordelen) op zijn tatoeage, waardoor hij zijn kersverse schoonouders zo niet (15) … (durven) te (16) … (ontmoeten).

[3] Bij mensen met een bijstandsuitkering (17) … (verwijderen) Han gratis hun tatoeages op handen, hoofd of hals. De enige tegenprestatie is de (18) … (verplichten) medewerking aan een documentaire, die zal worden (19) … (vertonen) op middelbare scholen. Omdat steeds meer popidolen, rappers en sporters tatoeages hebben, denken jongeren dat het algemeen (20) … (accepteren) is. 'Maar dat zijn mensen die financieel onafhankelijk zijn. Jij moet na je studie gewoon solliciteren en dan (21) … (kunnen) het echt een punt zijn', (22) … (vertellen) Han.

Naar: www.nos.nl, op 28 januari 2019

Ik kan/weet • alle werkwoordsvormen correct spellen. 3F

Maak de extra opdrachten online.

Taalverzorging
formuleren

Je leert over de trappen van vergelijking.

Startopdracht

Bekijk de afbeeldingen. Bedenk wat je kunt invullen op de puntjes.

De gele smiley is net zo … als de rode smiley.
De gele smiley is … dan de rode smiley.

Theorie

video-uitleg

Trappen van vergelijking en *als/dan*

Bij vergelijkingen gebruik je vaak de **trappen van vergelijking** en de woordjes ***als*** en ***dan***. Dit zijn de regels:

	vorm van het woord	**als of dan?**
stellende trap	Schrijf het onverbogen woord zo kort mogelijk: – *Tom is boos.* – *Noor is dapper.* – *Het zwembad is diep.*	*als* – *Tom is even boos **als** Els.* – *Noor is net zo dapper **als** Amir.* – *Het zwembad is even diep **als** het meer.*
vergrotende trap	Zet achter het woord -er of -der: – *Tom is boz**er**.* – *Noor is dapper**der**.* – *Het zwembad is diep**er**.*	*dan* – *Tom is bozer **dan** Els.* – *Noor is dapperder **dan** Amir.* – *Het zwembad is dieper **dan** het meer.*
overtreffende trap	Zet achter het woord -st of, als het woord op een -s eindigt, alleen -t. – *Tom is het boos**t**.* – *Noor is het dapper**st**.* – *Het zwembad is het diep**st**.* Een woord dat op -st of -sch eindigt, krijgt geen -st erachter. Je gebruikt dan het woord *meest*. *Naïma was het **meest** verrast.*	

Welk woord er na *als* of *dan* komt, hoor je als je (in gedachten) de zin aanvult:
- *Ricardo kan sneller lopen **dan ik** (kan).*
- *Hester vindt jou aardiger **dan** (ze) **mij** (vindt).*

Opdracht
1

Vul de tabel verder in.

stellende trap	vergrotende trap	overtreffende trap
krom		
		braafst
snugger		
	vaster	
	chaotischer	
goed		

Opdracht
2

Noteer de juiste vorm van de bijvoeglijke naamwoorden.
1 Een nieuwe telefoon is veel … (duur) dan een tweedehandsje.
2 De trainer bepaalt wie het … (geschikt) is om aanvoerder te zijn.
3 De hond van de buren is wat … (agressief) dan die van ons.
4 Waarschijnlijk is Amsterdam de … (toeristische) stad van Nederland.
5 We draaien alle losse schroeven aan, maar we beginnen met de … (los).

Opdracht
3

Noteer het juiste woord. Kies uit: *als* of *dan*.
1 Meike heeft even vaak gescoord … Sam in de handbalwedstrijd.
2 Gelukkig voelt Storm zich vandaag veel beter … gisteren.
3 Jouw kans op een prijs in de loterij is net zo klein … die van mij.
4 Was het tweede seizoen van *De Luizenmoeder* grappiger … het eerste?
5 Daans zus heeft een nog grotere auto gekocht … hij.

Opdracht
4

Noteer eerst de juiste vorm van het woord en kies daarna *als* of *dan*.
1 De scooter van Cas is net zo … (snel) **als / dan** die van Hessel.
2 Volgens Philou smaakt cranberrysap nog … (zuur) **als / dan** azijn.
3 Wandelen is veel … (goedkoop) **als / dan** een sportschoolabonnement.
4 Het jonge katje is ongeveer zo … (zwaar) **als / dan** een pak suiker.
5 Dankzij de nieuwe manager is de boyband nu … (succesvol) **als / dan** vroeger.

Opdracht
5

Maak in gedachten de zin langer. Onderstreep dan het juiste woord.
1 Moos traint wel twee keer zo lang voor de halve marathon als **ik / mij**.
2 Sofie is nog veel gespierder dan **jij / jou**.
3 Thomas' ouders geven zijn zusje evenveel zakgeld als **hij / hem**.
4 Volgens Mieke kan haar vriend hoger zingen dan **zij / haar**.
5 Hebben de buren een grotere kans om te winnen dan **wij / ons**?

Opdracht
6 ✱

1 Lees de zinnen *a* en *b*.
a Je bent mooier als je lacht.
b Je bent mooier dan je denkt.
2 Leg uit waarom in zin *a als* juist is en in zin *b dan*.
3 In welke zin kunnen *als* en *dan* allebei juist zijn? **zin a / zin b** Leg je antwoord uit.

Ik kan/weet
- de trappen van vergelijking goed gebruiken in combinatie met *als* en *dan*.

Maak de extra opdrachten online.

Praktijkopdracht

Wat staat er op jouw bucketlist?

Surfen op Hawaii, pinguïns aaien in Nieuw-Zeeland, parachutespringen op Texel, als muzikant meereizen op een cruise of een ritje maken in de Hyperion, de hoogste en langste achtbaan van Europa. Je hoopt het allemaal eens te kunnen doen. En ondertussen wordt je bucketlist steeds langer.

Bij deze opdracht ga je zo'n droomreis combineren met een werkvakantie. Je solliciteert naar een baan als reisverslaggever bij een omroep of bij de plaatselijke krant. Je biedt aan regelmatig verslag te doen van de reis. Als onderdeel van je sollicitatie maak je een pitch over hoe je dat wilt gaan doen.

Bij deze opdracht breng je de volgende theorie in de praktijk:
- *Schrijven*: Een sollicitatiebrief schrijven
- *Kijken en luisteren*: Kijk- en luisterstrategieën
- *Spreken en gesprekken*: Een sollicitatiegesprek voeren

Het stappenplan voor de opdracht krijg je van je docent of vind je online.

Wat heb je geleerd?

Leerstofoverzicht

Onderdeel	Leerdoelen
Lezen	• Ik kan belangrijke informatie uit de tekst halen en de manier van lezen daarop afstemmen. 1F
Schrijven	• Ik kan een sollicitatiebrief schrijven en daarbij rekening houden met briefconventies. 1F • Ik kan het woordgebruik en de toon aan het publiek aanpassen. 2F • Ik kan een cv maken.
Kijken en luisteren	• Ik kan belangrijke informatie uit de tekst halen en de manier van luisteren daarop afstemmen. 1F • Ik kan onderscheid tussen hoofd- en bijzaken maken. 2F
Spreken en gesprekken	• Ik kan een sollicitatiegesprek voorbereiden en voeren. 3F
Woordenschat	• Ik kan de betekenis van een moeilijk of onbekend woord in de tekst vinden (of opzoeken in een woordenboek). 2F • Ik ken de betekenis van de woordenlijstwoorden en de uitdrukkingen uit deze paragraaf.
Taalverzorging spelling	• Ik kan hoofdletters en leestekens correct gebruiken. 2F • Ik kan samenstellingen met en zonder tussenletters goed spellen. 3F • Ik kan verkleinwoorden en meervouden goed spellen. 2F
Taalverzorging spelling	• Ik kan alle werkwoordsvormen correct spellen. 3F
Taalverzorging formuleren	• Ik kan de trappen van vergelijking goed gebruiken in combinatie met *als* en *dan*.

Zo bereid je de toets goed voor

- Zorg ervoor dat je weet welke paragrafen in de toets voorkomen.
- Zorg ervoor dat je weet hoe je de verschillende paragrafen moet leren: moet je dingen uit je hoofd leren of moet je de leerstof kunnen gebruiken?
- Leer van je fouten: welke opdrachten gingen nog niet goed? Maakte je fouten omdat je iets niet begreep, waren het slordigheden of wist je bij deze opdrachten niet hoe je ze moest maken?
- Lees de theorie nog eens goed door. Begrijp je alles? Bekijk de theorievideo's voor extra uitleg.
- Maak de opdrachten die je lastig vond nog een keer. Je kunt online extra oefenen.

Maak de oefentoets online om te controleren of je klaar bent voor de toets. Succes!

Aantekeningen

Poëzie en

Fictie

Inhoud

A De Tweede Wereldoorlog

Opdracht 1

1 Bespreek klassikaal wat jullie weten over de Tweede Wereldoorlog. Je docent maakt aantekeningen op het bord. Neem deze over.
2 Maak met je klas een lijst van zoveel mogelijk titels van boeken, films, series en games die over de Tweede Wereldoorlog gaan.
3 Waarom zijn mensen zo gefascineerd door de Tweede Wereldoorlog, denk je?

Opdracht 2

Lees tekst 1. Het is een fragment uit het autobiografische boek *Kinderjaren* van Jona Oberski. Het fragment komt uit het hoofdstuk 'Ketelhuis' en bevat schokkende passages.

1 Wat is een knekelhuis? Je mag een woordenboek of -lijst gebruiken.
2 Wat vindt de ik-persoon daar?
3 Wat doet hij als hij daarachter komt?
4 Hou zou een jong kind normaal gesproken reageren, denk je?
5 Hoe komt het dat de ik-persoon heel anders reageert?
6 Waarom is de titel *Kinderjaren* zo hartverscheurend?

Begrippen

Autobiografie Boek waarin de auteur een beschrijving geeft van (een deel van) zijn eigen leven.

Tekst 1 (niveau 2)

Kinderjaren

De jonge ik-persoon woont met zijn vader en moeder in Amsterdam. Tijdens de Tweede Wereldoorlog wordt het gezin opgepakt en naar een concentratiekamp gebracht. Daar sterft de vader. De ik-persoon wil bij de grote kinderen horen en schept op over zijn dode vader. Hij mag met hen meedoen als hij eerst een proef aflegt. Hij moet naar (wat hij verstaat als) het 'ketelhuis'. Bedoeld wordt het 'knekelhuis'.

Buiten hoorde ik de kinderen.
Ik ging terug naar de andere deur en deed hem weer open. Ik liep naar binnen en stapte over het voorste lichaam heen. Ik klom op de stapel en keek in het bovenste lakenpak. Ik zag alleen een arm. Ik begon het laken los te maken. Buiten hoorde ik ze schreeuwen. Ik trok de arm eruit. De hand leek op die van mijn vader. Ik rukte aan het laken totdat ik het hoofd kon zien. Het hoofd was zwart van de baard. Ik liep van de stapel af en zag aan de zijkant een lichaam. Er scheen bijna geen licht op. Ik keek naar het gezicht. De ogen waren zwart. De wangen mager. De baard kort, zoals van mijn vader. De neus leek er ook op. Ik keek naar de handen. Zij leken op die van mijn vader. Maar het lichaam leek helemaal niet op dat van mijn vader.
Iemand pakte mij vast en trok mij mee. 'Ben jij gek geworden? Wil jij doodgaan? Het is heel gevaarlijk. Kom mee. We roepen al uren dat je er uit moet komen.' Ik zei dat ik mijn vader zocht en dat ik de deur toch niet had open gekregen. 'Jouw vader is hier niet,' zei de jongen.

Hij trok mij mee naar buiten, smeet de deur dicht en zei dat ik moest wegrennen.
Verderop kwamen wij bij de andere kinderen. Eén van de meisjes zei: ‘Jouw vader zit niet eens in een laken.’ Ik zei dat hij wel in een laken zat en dat ik het zelf gezien had. Zij zei dat zij het ook zelf gezien had en dat het niet waar was. De jongen die mij mee had genomen zei dat mijn vader daar helemaal niet lag, maar toen de anderen hooèèè riepen en zeiden dat hij zeker bang was geworden, zei hij dat hij het maar zei omdat ik nog zo klein was. Ik zei dat ik groot was, dat ik heus wel wist dat mijn vader daar lag en dat ik hem in het laken gezien had en dat ik hem wel zou aanwijzen aan wie het wilde. Maar niemand wilde.
Het meisje zei: ‘Als je het dan allemaal best weet, zeg dan eens wat ze doen met de lijken.’ Ik zei dat ik dat ook best wist, maar dat ik het niet zou vertellen omdat ik gedaan had wat ik had moeten doen en omdat de proef nu afgelopen was. En als zij het wilden weten, zou ik het haar wel vertellen als zij mee naar binnen zou gaan. Maar dat wilde zij niet en de kinderen riepen hooèèè tegen haar. Daarna liepen wij door en ik mocht bij de groten blijven.

Die avond vroeg mijn moeder wat ik gedaan had overdag. Ik vertelde haar dat ik met de grote kinderen was meegegaan. Zij vroeg of dat zomaar mocht en ik zei dat het mocht omdat ik een proef had gedaan. Ik was in het ketelhuis geweest. Zij vroeg wat het ketelhuis was. Ik zei dat zij dat best wist, dat zij heus wel wist dat daar alle lijken lagen en dat zij ook heus wel wist dat mijn vader bij die lijken gesmeten was en dat zij ook best wist dat hij niet eens in een laken zat en dat ik tegen de kinderen had gezegd van wel, maar dat ik hem zelf zonder laken had gezien. En ik schreeuwde dat zij zeker gek was geworden om hem zo zonder laken daar in te laten smijten en dat zij mij niet eens verteld had dat hij uit de ziekenbarak weg was en dat ik dan toch zeker wel eerst eens even afscheid van hem had mogen nemen en dat ik het gemeen vond en dat het haar schuld was dat hij daar zo bloot bij die lijken lag.
Mijn moeder zei steeds maar ‘nee’ en ‘het is niet waar’ maar ik luisterde niet naar haar en ik zei dat ze niet tegen mij hoefde te liegen omdat ik het zelf allemaal gezien had. Ik moest vreselijk huilen.
Mijn moeder zei dat het geen ketelhuis heette maar knekelhuis. Maar dat kon mij niets schelen.

Jona Oberski, Kinderjaren. Ambo|Anthos uitgevers, Amsterdam 1994

Opdracht 3

Lees tekst 2. Het is een fragment uit *Tralievader* van Carl Friedman.

1. De vader ‘heeft kamp’. Wat is dat?
2. Waarom denkt de ik-persoon dat de wolf kamp heeft?
3. Kinderen van overlevenden van concentratiekampen worden vaak beschouwd als ‘tweedegeneratieslachtoffers’. Zijn de kinderen uit deze tekst tweedegeneratieslachtoffers? Leg je antwoord uit.
4. Zou de ik-persoon uit *Kinderjaren* (tekst 1) de vader uit *Tralievader* kunnen zijn? Leg je antwoord uit.

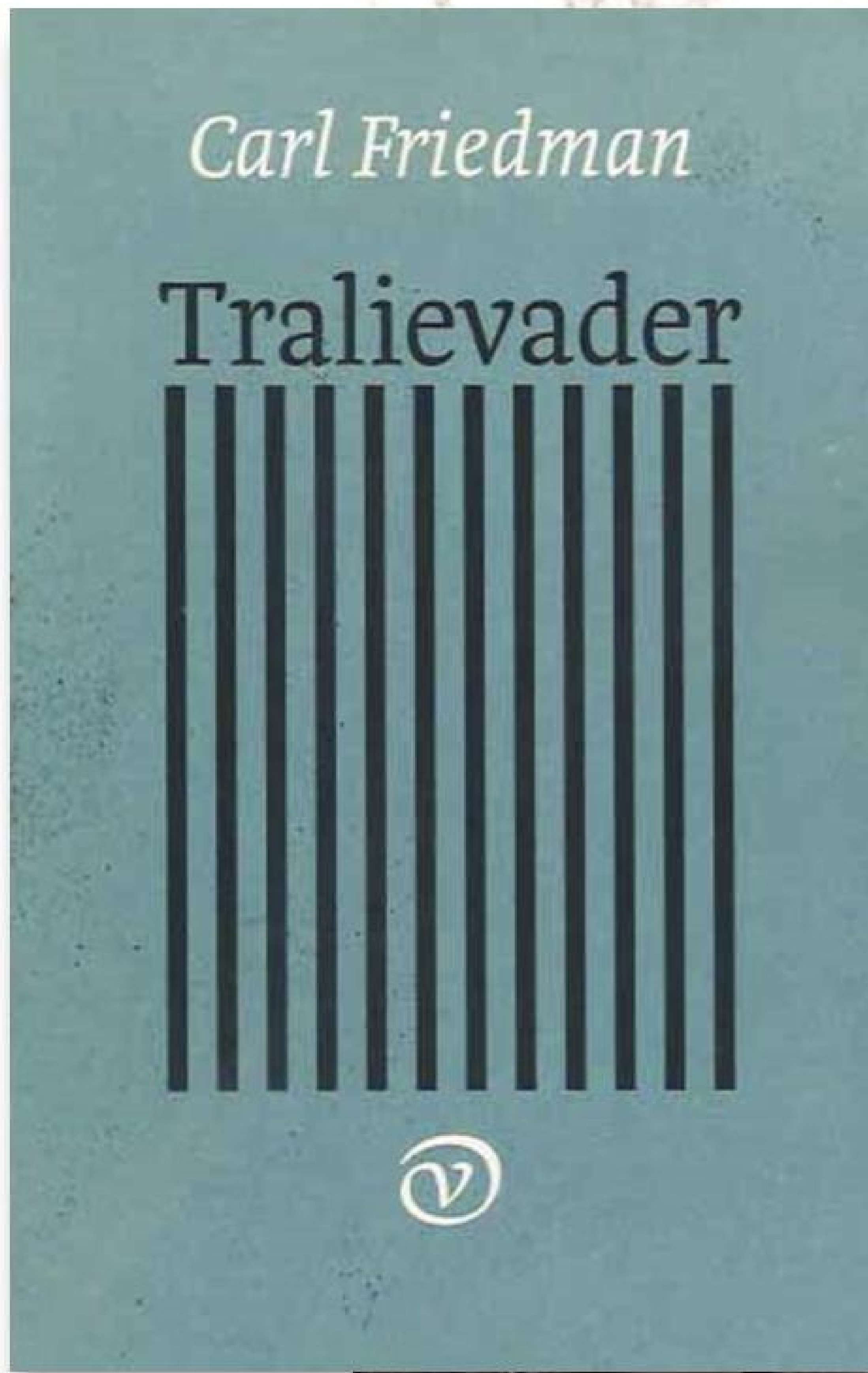
Tekst 2 (niveau 3)

Tralievader

De vader van de ik-persoon en haar broertjes Simon en Max heeft in de Tweede Wereldoorlog in een concentratiekamp gezeten.

Kamp

Hij noemt het nooit bij de naam. Het kan Trebibor, Majdawitz, Soblinka of Birkenhausen hebben geheten. Hij spreekt van ‘het kamp’, alsof er maar één heeft bestaan.
‘Na de oorlog,’ zegt hij, ‘zag ik een film over het kamp. Daarin zaten gevangenen voor hun ontbijt een eitje te bakken.’ Hij slaat zich met de vlakke hand tegen het voorhoofd. ‘Een eitje!’ zegt hij schril. ‘In het kamp!’
Het kamp is dus een plaats waar geen eieren worden gebakken.

Veel meer nog dan een plaats is het kamp een toestand. ‘Ik heb kamp gehad,’ zegt hij. Daarmee onderscheidt hij zich van ons. Wij hebben waterpokken gehad en rode hond. En Simon heeft, nadat hij uit een boom was gevallen, wekenlang in bed gelegen met een hersenschudding.
Maar kamp hebben wij nog niet gekregen.

Meestal laat hij voor het gemak het verleden deelwoord weg. Dan zegt hij: ‘Ik heb kamp,’ alsof de toestand voortduurt. En eigenlijk is dat ook zo. Hij heeft nog steeds kamp, vooral in zijn gezicht. Niet zozeer in zijn neus of in zijn oren, hoewel die er groot genoeg voor zijn, maar in zijn ogen.
In de dierentuin heb ik een wolf gezien met zulke ogen. Hij liep in zijn hok heen en weer, van voor naar achter en terug, naar de tralies toe en er vandaan. Ik bleef heel lang door de spijlen naar hem kijken.
Bezorgd ging ik op zoek naar Max en Simon. Zij hingen over het hek van de apenrots en lachten om een baviaan die met kiezelsteentjes gooide.
‘Kom eens mee naar de wolf,’ zei ik, maar zij toonden geen belangstelling. Pas toen ik begon te huilen, wilde Max mij schoorvoetend volgen.
‘Nou,’ vroeg hij verveeld, toen wij samen voor het wolvenhok stonden, ‘wat is er met dat beest?’
‘Hij heeft kamp!’ snikte ik. Max wierp een blik door de tralies.
‘Onmogelijk,’ zei hij, ‘wolven hebben geen kamp.’ Vervolgens trok hij aan mijn hand, ik moest mee naar de apen.
Toen mijn moeder bij onze thuiskomst mijn betraande wangen zag en naar de reden van mijn verdriet informeerde, haalde Max zijn schouders op.
‘Die is nog te klein voor de dierentuin.’

Gezellig

Max drinkt uit een plas. Hij ligt voorover in de modder en zuigt door een rietje bruin water op.
‘Waar smaakt het naar?’ vragen wij ongeduldig. Maar hij sluit hooghartig zijn ogen en gaat door met zuigen.
‘Viespeuk!’ roept mijn moeder uit de verte. ‘Straks word je ziek!’
Wij moeten naar binnen toe, ook Simon en ik, die nog helemaal niet aan de beurt zijn gekomen om te proeven.

’s Avonds klaagt Max over misselijkheid. Hij houdt zijn buik vast en kreunt: ‘Ik heb regenwormen ingeslikt, ik voel ze kruipen!’

Kamp krijg je niet door uit plassen te drinken. Je krijgt geen kamp wanneer je buiten speelt zonder jas aan of wanneer je nooit je handen wast. Ik weet niet waarvan of waarom mijn vader kamp heeft. Ik denk dat hij het heeft omdat hij anders is dan de meeste mensen die ik ken. Doordat hij anders is, is ook mijn moeder anders. En doordat zij allebei anders zijn, zijn Max, Simon en ik anders dan gewone kinderen. Thuis merk je dat niet, maar op school wel.

‘Een meneer die vliegt!’ lacht de juffrouw, terwijl zij zich over mijn tekening buigt.
‘Hij vliegt niet,’ vertel ik, ‘hij hangt. Zie maar, hij is dood, zijn tong is blauw. En deze gevangenen moeten voor straf naar hem kijken. Mijn vader staat er ook bij, hier, met die grote oren.’
‘Mooi,’ zegt de juffrouw.
‘Helemaal niet mooi,’ zeg ik. ‘Want ze hebben honger en nou moeten ze heel lang op hun soep wachten.’ Maar zij is al doorgelopen naar het volgende tafeltje.
‘Twee kabouters op een paddenstoel,’ roept zij, terwijl ze in haar handen klapt. ‘Dat is pas gezellig!’
Nijdig trek ik dikke krassen over mijn tekening en draai het papier om. Wat is er zo gezellig aan een paar kabouters? Ik teken er veel meer dan twee: vijf in de sneeuw en eentje hoog in de wachttoren.

Carl Friedman, Tralievader. Uitgeverij Van Oorschot, Amsterdam 1991

Opdracht 4

Lees tekst 3. Hier lees je hoe *Tralievader* verdergaat.

1 De oorlogsmisdadiger Eichmann lijkt op meneer Klerkx van school. Waarom had de ik-persoon dat niet verwacht?
2 Waarom vindt de moeder van Nellie Eichmann een schoft?
3 Leg uit dat dat kwetsend is voor de ik-persoon.
4 De vader zegt: ‘Ik begrijp er minder van dan ooit’. Wat bedoelt hij daarmee? Kruis aan en leg je antwoord uit.
A ☐ Hij begrijpt niet dat Eichmann al die vreselijke dingen heeft kunnen doen.
B ☐ Hij begrijpt niet dat iemand die er zo gewoon uitziet als Eichmann een oorlogsmisdadiger is.
C ☐ Hij begrijpt niet waarom de mensen de joden niet hebben geholpen in de oorlog.
D ☐ Alle drie de antwoorden zijn juist.

Tekst 3 (niveau 3)

Tralievader

De ik-persoon speelt bij haar vriendinnetje Nellie.

Eichmann

‘Wat een rare vader heb jij,’ giechelt Nellie. Zij kijkt mij vragend aan, maar ik ontwijk haar blik. Wat kan ik zeggen? Zij weet niets van honger of van de *SS*.

Woorden als *barak, latrine* of *crematorium* hebben voor haar geen betekenis.
Zij spreekt een andere taal.
De vader van Nellie heeft geen kamp, hij heeft een fiets waarop hij naar de fabriek rijdt, met een doos boterhammen onder de snelbinder.
De moeder van Nellie draagt altijd geruite sloffen. Zij tilt haar voeten nauwelijks op, zij schaatst. Zij trekt baantjes door de keuken, want in de keuken woont zij, tussen vuile borden en verstelgoed. Zij lijkt voortdurend boos, niet alleen op ons, maar op de pannen, de koffiepot en de hele wereld. In een schaaltje op het aanrecht ligt haar kunstgebit. Dat doet zij alleen in haar mond op zondag, wanneer zij naar de kerk gaat.

‘Jullie hebben toch televisie?’ zegt zij, als ik na schooltijd aan de achterdeur kom vragen of Nellie thuis is. ‘Dan kijken jullie zeker ook naar Eichmann.’
Haar vijandige toon maakt mij zenuwachtig, ik richt mijn ogen strak op de kokosmat. ‘Weet jij niet wie Eichmann is?’
Nijdig schaatst zij heen en weer. Onderweg schuift zij met veel kabaal een stoel onder tafel en draait aan de knoppen van het fornuis.
‘Die man is een beest! Hij zit niet voor niks in een glazen kooi. Ik zou hem graag doodschoppen, de schoft!’ Zij veegt haar handen langdurig aan haar schort af. ‘Wij hebben het gisteren zelf op de televisie gezien. Ze stopten allemaal joden in een vrachtwagen en als die begon te rijden, stroomde er gas naar binnen. Dan stikte iedereen. Er was een heel klein hondje bij, dat verschrikkelijk jankte. Dat hondje werd ook in die auto gesmeten.’
Zij heft haar armen om het voor te doen, maar stoot zich aan een muurkastje.
‘Je verstand staat erbij stil!’ roept zij, met haar tandeloze mond wijd open.
‘Wat heeft zo’n hondje voor kwaad gedaan? Zo’n hondje is toch niet joods?’
Achter haar rug trekt Nellie gezichten.
‘Ben je daar? Zullen we gaan spelen?’
‘Nee,’ zeg ik, ‘nee, ik moet naar huis toe.’

Mijn kniekousen zakken af, maar ik blijf hollen. Wanneer ik de kamer binnenstorm, staat het televisietoestel aan. Op het scherm zie ik de glazen kooi. Er zit een man in met een kaal voorhoofd en een bril op. Hij spreekt in een microfoon. Hij lijkt niet op een beest, hij lijkt op meneer Klerkx, die soms voor onze juffrouw invalt en die ons aan het begin van de les laat zingen: *Hela, gij bloemkens, slaapt gij nu nog?*
‘Is dat nou Eichmann?’ zeg ik teleurgesteld. ‘Hij ziet er helemaal niet gemeen uit, hij lijkt op meneer Klerkx van onze school.’ Mijn vader knikt.
‘Hij lijkt op de postbode en de bakker. De postbode bezorgt brieven, de bakker bakt brood en Eichmann heeft hele volksstammen naar de gaskamer vervoerd. Hij deed gewoon zijn werk, zoals anderen hun werk doen. Het is om beroerd van te worden.’
‘Waarom kijk je dan?’
‘Omdat ik het wil begrijpen. Maar ik begrijp er nu nog minder van dan toen.’
‘De moeder van Nellie zegt dat ze hem dood wil schoppen.’ Mijn vader schiet in de lach.
‘Met die versleten pantoffels van haar?’
Hij steekt een sigaret op.
‘Er zijn er meer die dat willen,’ zegt hij. ‘De krant staat er vol van: allemaal ingezonden brieven van mensen die zich aanbieden om Eichmann te doden. Nu hij weerloos is, nu je hem inderdaad onder de punt van je oude slof zou kunnen vermorzelen. Een heel leger vrijwilligers. Waar zaten die helden toen wij ze nodig hadden? Ik begrijp er minder van dan ooit.’

Carl Friedman, Tralievader. Uitgeverij Van Oorschot, Amsterdam 1991

Opdracht 5

Lees tekst 4. Het is een fragment uit *Merdeka!* van Jacob Vis.

1 Wie zijn de twee strijdende partijen?

2 Welke partij roept bij jou de meeste sympathie op? Waarom?

3 De SS wordt in deze tekst genoemd om duidelijk te maken dat
- A ☐ het Nederlandse leger gedwongen is hard op te treden.
- B ☐ het Nederlandse leger net zo wreed is als het Duitse leger in de Tweede Wereldoorlog.
- C ☐ het Nederlandse leger te hard optreedt.

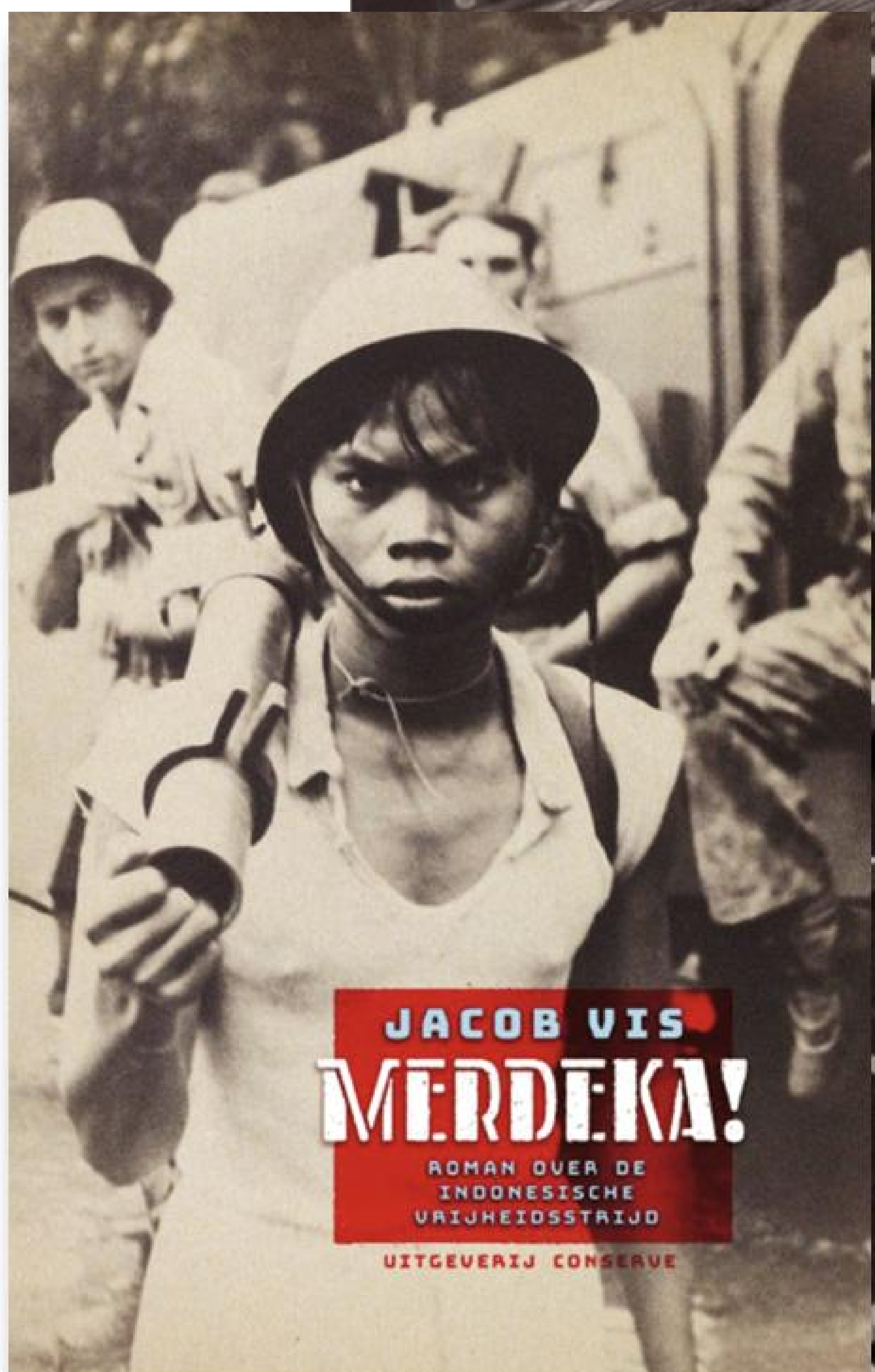
Leg je antwoord uit.

4 Denk jij dat het uitmaakt aan welke kant je staat als je over oorlogsgeweld oordeelt? Leg uit.

Tekst 4 (niveau 3)

Merdeka!

In 1947 was Indonesië nog een kolonie van Nederland. De oorspronkelijke bewoners wilden dat Indonesië onafhankelijk zou worden. Daarvoor streden de pemoeda's (vrijheidsstrijders) en het nationale leger van Indonesië (TNI). Nederland stuurde honderdtwintigduizend militairen om Indonesië als kolonie te behouden. Merdeka! *gaat over deze strijd. Jan Bax (ik-persoon) is een Nederlandse soldaat die is ingezet bij de militaire inlichtingendienst. Zijn groep wordt door de pemoeda's in een hinderlaag gelokt. De overvallers zijn gevangengenomen en worden verhoord.*

Sergeant Van Pijkeren en zijn Ambonese collega Pelupessy hadden de krijgsgevangenen in een aparte barak laten zetten. Het was halfdonker en stikbenauwd in die barak. Sommige gevangenen lagen languit op de grond en staarden apathisch omhoog, anderen zaten op hun hurken met hun handen op hun hoofd. De enige die rechtop zat en haar gewonde been uitdagend voor zich uit hield, was de jonge vrouw die met de vlag had gezwaaid. Pelupessy hurkte naast haar en vroeg op verraderlijk vriendelijke toon: 'Vertel eens, meissie, wie heeft jullie opdracht gegeven voor die aanval?'
Ze haalde haar schouders op en keek hem uitdagend aan. 'Weet ik niet.'
Hij gaf een tikje op het gewonde been. 'Denk eens goed na.'
Het deed pijn. Ze beet op haar lip en herhaalde: 'Ik weet het niet.'
'Dus jij stond zomaar voor de gezelligheid met die vlag te zwaaien?'
'Ja.'
Weer een tikje op het been, nu iets harder. Ze probeerde zich te beheersen, maar kreunde van pijn. 'Gek hè, wij dachten zomaar dat het een teken was om aan te vallen,' zei hij op keuveltoon. 'Zo van: hier komen de belanda's[1], schieten maar, jongens.'
'Nee.'
'Nee?'
'Nee,' herhaalde ze. 'Ik moest …' Opeens hield ze zich in.
Pelupessy maakte een komisch dreigende beweging met zijn hand, alsof hij een karateslag ging uitdelen. 'Je moest wat?'
'Niks. Niks! Ik moest helemaal niks!'

Pelupessy's hand flitste omlaag. Ze gilde en toen hij weer keihard op haar been sloeg, krijste ze zo hard dat het pijn deed aan de oren. 'Niet lullen, meid,' gromde hij. 'En niet krijsen, want dan hoor ik niet wat je wilt zeggen.'
Ze keek hem met een krankzinnige haat aan. 'Vuile landverrader!'
Pelupessy grijnsde. Hij rolde een ronde steen, zo groot als een voetbal naar haar toe, legde het gewonde been er voorzichtig op en zei: 'Dat been moet eraf, schat, anders krijg je koudvuur. Waar moet ik hem amputeren? Net onder of net boven de knie?'
Ze keek hem nu voor het eerst met grote angstogen aan. 'Waag het niet,' zei ze zachtjes. Pelupessy had zijn klewang getrokken en beproefde de scherpte van het lemmet met zijn duim. 'Houd haar vast, jongens, zei hij. Van Pijkeren pakte het meisje in een houdgreep. Ze probeerde te bijten, maar hij drukte met zijn onderarm haar hoofd omhoog en zei in het Nederlands: 'Net onder de knie, Sjors.'
Pelupessy rolde de steen een stukje omhoog tot hij goed onder haar knie lag, pakte met zijn linkerhand haar vermorzelde enkel en hief de klewang omhoog.
'Nee!' gilde ze. 'Nee! Nee! Ik zal praten. Alsjeblieft…' De tranen stroomden over haar wangen.
'Grote meid,' zei Van Pijkeren in het Maleis. 'Vertel het ons allemaal.'
Ze brak en terwijl ze met tussenpozen huilde, op zo'n hartverscheurende toon dat ik zin kreeg om een potje mee te janken, vertelde ze met horten en stoten en gierende uithalen waarbij het snot uit haar neus liep dat een officier van het TNI in hun kampong vrijwilligers had gevraagd om het leger te helpen bij een overval op een konvooi. Het doel was zoveel mogelijk wapens en voertuigen buit te maken en zoveel mogelijk vijanden uit te schakelen.
'Wie was die officier?' vroeg Pelupessy.
'Hij heeft zijn naam niet genoemd,' zei ze zachtjes. 'Hij was heel lang.'
'Hoe wisten jullie dat het een officier van het TNI was?'
'Het dorpshoofd kent hem wel.'
'En waar is dat dorpshoofd nu?'
'Dood,' zei ze. Opeens kwam haar strijdlust terug. 'Vermoord door de *belanda's*!'
'Wie van de heren weet wie die officier is?' vroeg Pelupessy terwijl hij met een zwaai van zijn klewang op de andere gevangenen wees.
'Weet ik niet.'
Hij tikte met het scherp van het lemmet op haar been. 'Zeker weten?'
Ze slikte. 'Ja,' zei ze, weer heel zachtjes.
De twee sergeants keken elkaar aan. 'Geloven we haar?' vroeg Van Pijkeren in het Nederlands. Pelupessy grijnsde. 'Weet je wat: we vragen een second opinion.' Hij keek de andere gevangenen één voor één aan. De meeste sloegen hun blik neer, maar één man, eigenlijk nog een jongen keek hem met een felle, onverzoenlijke blik aan. Ook hij had een beenwond die hem het lopen belette, maar de rest van zijn lijf leek ongeschonden. De ondervragers pakten hem zonder iets te zeggen op, draaiden zijn armen op zijn rug en hingen hem aan zijn polsen aan de nokbalk van de barak. Het was een beproefde martelmethode van de SS. Ik had van een verzetsman die deze behandeling had ondergaan, gehoord dat het de ergste beproeving was die hij ooit had moeten doorstaan. Erger dan de Bogerschommel, waarbij je werd opgehangen in je blote kont in een bodemloze emmer waarna SS-ers met knuppels op het onder de emmer uitpuilende gedeelte ramden. Ook dat had hij overleefd en hij had zelfs zijn mond gehouden hoewel het vlees van zijn botten was geslagen. Maar nadat hij een kwartier met zijn armen op zijn rug aan zijn polsen was opgehangen dacht hij dat hij gek zou worden van de pijn en na een half uur bekende hij alles wat de SS wilde weten. Hij had het nog lang volgehouden, zei

de SS'er later toen hij weer terug was in zijn cel, in afwachting van zijn executie, de meesten begonnen al na een paar minuten te praten. De verzetsman was als door een wonder aan zijn terechtstelling ontsnapt. En nu had de inlichtingendienst van het Nederlands-Indische leger deze eenvoudige en uiterst effectieve verhoormethode overgenomen. Een balk, een touw en een halfuurtje geduld, meer heb je niet nodig. Hoe zwaarder de veroordeelde, hoe eerder hij gaat praten. De jonge Javaan was licht en lenig en hoewel zijn gezicht vertrok van pijn hield hij het eerste kwartier zijn mond. Toen Pelupessy de ronde kei aan zijn voeten hing begon hij te kreunen en na nog een kwartier dat waarschijnlijk het langste was geweest in zijn leven smeekte hij om hem los te maken.

Noot 1 belanda's: Nederlanders

Jacob Vis, Merdeka! Conserve, Schoorl 2016

Opdracht 6

Deze opdracht gaat over alle teksten in deze paragraaf.

1. Welke tekst sprak je het meeste aan? Waarom?
2. Leg per boek uit wat je ervan zou kunnen leren.
3. *Moeten* we dat ook leren, vind je?
4. Op 4 mei worden elk jaar de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog herdacht. Vind je het belangrijk om dat te doen? Leg je antwoord uit.

Opdracht 7 – Creatief schrijven

Maak de online opdracht 'Oorlogsmonument'.

Opdracht 8 – Voor je fictiedossier (niveau 1)

Bekijk je aantekeningen bij opdracht 1 nog eens. Zijn er onderwerpen bij waarover je een boek zou willen lezen? Je kunt ook een van de boeken kiezen die in deze paragraaf zijn behandeld of een boek uit de Leestips hieronder. Je kunt je docent om hulp vragen bij het kiezen van een boek.
Maak de online opdracht 'Tweede Wereldoorlog'.

Leestips

Anne Frank,
Het Achterhuis

Anne Frank is een Joods meisje dat in de Tweede Wereldoorlog is ondergedoken. Ze schrijft van haar 13e tot haar 15e in haar dagboek over alles wat haar bezighoudt.
(niveau 2)

Erik Hazelhoff Roelfzema,
Soldaat van Oranje

Erik Hazelhoff Roelfzema ontvluchtte in 1940 bezet Nederland. Vanuit Engeland zette hij zich in voor de bevrijding.
(niveau 2)

Theun de Vries,
Het meisje met het rode haar

Hannie Schaft is een heldhaftige verzetsstrijdster tijdens de Tweede Wereldoorlog.
(niveau 3)

D.A. Kooiman,
Montyn.

Jan Montyn neemt samen met zijn vriend Hein dienst in het Duitse leger tijdens de Tweede Wereldoorlog.
(niveau 3)

Kijk ook op Lezenvoordelijst.nl voor meer boeken op je eigen niveau.

B Denkend aan Holland

Opdracht 1

1. Noteer twee voorbeelden van een (stukje van een) tekst die je mooi vindt.
2. Wat vind je er mooi aan?

Opdracht 2

Lees tekst 1.

1. Welk woord past bij het gedicht? Je kunt meerdere woorden kiezen. Leg je antwoord uit. Tekst 1 gaat over **Ierland / kijken / Loosdrecht / vakantie.**
2. Waarom zou de ik-persoon dan beter kijken?
3. Is dat niet raar? Leg je antwoord uit.

Tekst 1

Bij Loosdrecht

Als dit Ierland was,
zou ik beter kijken.

K. Schippers, Een leeuwerik boven een weiland.
Uitgeverij Querido, Amsterdam 1996

Opdracht 3

Lees tekst 2.

1. Wat doen de vader en de zoon?
2. Wat is het verschil tussen de vader en de zoon?
3. Kijk jij naar de dingen om je heen zoals de vader of zoals de zoon? Leg uit.

Tekst 2

Opening van het visseizoen

Eindelijk buiten.
Water is water.
Riet is riet.
Een eend lijkt op een eend.

Maar nu begint mijn vader (62) weer.

Hij noemt waterhoentjes strijkbouten
en vindt dat de maan
ondergaat
als
de
zon.

K. Schippers, Een leeuwerik boven een weiland.
Uitgeverij Querido, Amsterdam 1996

Opdracht 4

Lees tekst 3.

1 In tekst 3 herken je verschillende soorten rijm. Geef een voorbeeld van assonantie en alliteratie.

2 In tekst 3 worden zeven stadsgeluiden beschreven. Hoe klinken de geluiden? Zet in kolom 2 de volgende woorden: *brommers – sirenes – straatmuzikant – trambellen – tramwielen*. Zet in kolom 3 de 'geluidseffecten' die in het gedicht worden gebruikt.

	geluid van …	'geluidseffect'
1	heimachine	dreunt, dreunt, dreunt
2		triangeltringtingtinggetinkel
3		
4		
5	taxigetoeter	
6		
7		

3 Welk geluid past niet bij de andere geluiden? Waarom niet?

4 Zoek de juiste betekenis bij de volgende woorden uit tekst 3.

Doppleriaans	– apparaatje dat een aantal tikken per minuut geeft om de maat aan te geven
kakofonie	– klankenbrij
metronoom	– muziekstuk voor één instrument
partita	– regelmaat waarmee geluid zich herhaalt
ritme	– waarbij een toon hoger of lager klinkt als hij dichterbij of juist verder weg is

5 Welk van de woorden uit vraag 4 past het best bij het *hele* gedicht?

6 Wat vindt de ik-persoon van Amsterdam?

7 Hoe weet je dat? Citeer een woord of zin uit het gedicht bij je antwoord.

Tekst 3

Amsterdam

Nabij gehei dreunt, dreunt, dreunt,
in een dwingend ritme
als van een metronoom.

Op die doffe beat houden trams
met hun triangeltringtingtinggetinkel
en ssschurend sssnerpen
van weerbarstig wentelende wielen
helemaal geen maat.

Opgevoerde brommers overstemmen
met knalpijphard geknettterrrr
en passant moeiteloos
nerveuze claclaxons van schildpadtrage taxi's.

Doppleriaans nadert met steeds meer nadruk
de viertonige ta-ti-ta-ta sirene
van een slalomambulance.

Te midden van deze ongeorkestreerde kakofonie
staat een straatmuzikant op zijn viool
een ti-ta-ti-ta partita van Bach te spelen,
alsof al die helse herrie om hem heen niet bestaat.

En warempel,
ik denk dat ook,
één hemels ogenblik.

Lowie Gilissen, in: Gerard Beense (samenst.), Stadsgeluiden.
Uitgeverij Kontrast, Oosterbeek 2012

Opdracht 5

Lees tekst 4.

1 Welke tegenstelling zie je tussen strofe 1 en de strofen 2 en 3?
2 Wat wordt in strofe 1 beschreven? En wat in strofe 3?
3 Wat vindt de ik-persoon het mooiste?
4 Begrijp je het gevoel dat de dichter heeft? Leg je antwoord uit.
5 Lees 'Dichters aan het woord' op bladzijde 145. Leg in je eigen woorden uit wat Ingmar Heytze bedoelt. Bedenk zelf een voorbeeld bij je uitleg.

Tekst 4

Verlaten terrein

Verlaten terrein

Het mooiste van de kermis was niet
het schelle geluid van botsende auto's
het lonkende licht, de grijparm
die het horloge miste of de zoete geur
van de suikerspinwagen, maar

de bleke vierkanten in het gras,
de afdruk die de kermis op de grasmat
van het park achterliet.

En dat ik dan met mijn zusje aan de hand
naar die plek terugkeerde en zei:
'Kijk, daar stond de draaimolen,
daar de schiettent, en hier de jongen
die kaartjes verkocht voor het spookhuis.'

Lernert Engelberts, Ivoren toren te huur.
Uitgeverij De Harmonie, Amsterdam 1997

Opdracht 6

Lees tekst 5 en bekijk het filmpje. Het is een beroemd gedicht van Hendrik Marsman (1899-1940) over Nederland. Hij schreef het in 1936.

1 Onderstreep de woorden die beschrijven wat de dichter ziet.
2 Ziet Nederland er nu ook zo uit? Leg je antwoord uit.
3 Hoe denkt Marsman over Nederland? **positief / negatief** Hoe weet je dat?

Lees tekst 6.

4 Agasi heeft zich laten inspireren door het gedicht van Marsman. Vind je dat hij kritisch is over hoe het met Nederland gaat? Waaraan kun je dat zien?
5 Welk beeld spreekt je het meest aan, dat van Marsman of dat van Agasi? Leg je antwoord uit.

6 Onderstreep de woorden en woordgroepen in tekst 6 die verschillend zijn van die in tekst 5, bijvoorbeeld *getemde, verveeld* enzovoort.
7 Wat heeft Agasi gedaan met het gedicht van Marsman?
8 Wat komt er 'denkend aan Holland' in jou op? Kies vier regels uit het gedicht van Marsman en doe daarmee hetzelfde als wat Agasi heeft gedaan.

Tekst 5

Herinnering aan Holland

Denkend aan Holland
zie ik breede rivieren
traag door oneindig
laagland gaan,

rijen ondenkbaar
ijle populieren
als hooge pluimen
aan den einder staan;

en in de geweldige
ruimte verzonken
de boerderijen
verspreid door het land,

boomgroepen, dorpen,
geknotte torens,
kerken en olmen
in een grootsch verband,

de lucht hangt er laag
en de zon wordt er langzaam
in grijze veelkleurige
dampen gesmoord,

en in alle gewesten
wordt de stem van het water
met zijn eeuwige rampen
gevreesd en gehoord.

Hendrik Marsman, Verzamelde gedichten. Em. Querido, Amsterdam 1941

Tekst 6

Herinnering aan Holland

Denkend aan Holland
zie ik getemde rivieren
verveeld door verkaveld
laagland gaan,

rijen windmolens
zwaaiend als gekken
het noodlot bezwerend
aan de einder staan;

en in de overvolle ruimte
diep gezonken
de vinexwijken
verspreid door het land,

bedrijfsterreinen
megastallen, rotondes
ruimtelijk geordend
in een groots verband.

De lucht hangt er laag
en de zon wordt er langzaam
in dampen van gier
en files gesmoord,

en in alle gewesten
wordt de stem om meer asfalt
voor onbegrensd rijden
geloofd en gehoord.

August Agasi, 2017

Opdracht 7

Lees tekst 7 en 8. Tekst 8 is een parodie op tekst 7.
1 Waarvan wordt de ik-persoon in tekst 7 emotioneel?
2 Is tekst 7 **serieus / ironisch / zowel serieus als ironisch** ? Waarom denk je dat?

Begrippen

Ironie Ergens mee spotten, bijvoorbeeld door het tegenovergestelde te zeggen van wat je bedoelt of heel erg te overdrijven.
Parodie Iets belachelijk maken door het na te doen.

3 Onderstreep per regel de woorden die in beide gedichten voorkomen.
4 Wat vind je behalve het onderwerp het grootste verschil tussen tekst 7 en 8?
5 Welke tekst spreekt jou meer aan? Waarom?

Tekst 7

Jonge sla

Alles kan ik verdragen,
het verdorren van bonen,
stervende bloemen, het hoekje
aardappelen kan ik met droge ogen
zien rooien, daar ben ik
werkelijk hard in.

Maar jonge sla in september,
net geplant, slap nog,
in vochtige bedjes, nee.

Rutger Kopland, Alles op de fiets. Uitgeverij Van Oorschot, Amsterdam 1977

Tekst 8

Warme stront

Ik kan een hoop hebbe,
modder op me pijpe,
kots op straat, een portiek
met naalde stamp ik met droge oge
doorheen, daar ben ik
werkelijk hard in.

Maar hondestront in oktober
net gelegd, warm nog
onder me zole, nee!

Ingmar Heytze, Voor de liefste onbekende, bijna alle gedichten. Uitgeverij Podium, Amsterdam 2016

Opdracht 8

Deze opdracht gaat over alle gedichten in deze paragraaf.

1 De volgende woorden staan in de gedichten van deze paragraaf:
bedrijfsterreinen – boerderijen – brommers – gehei – hondestront – jonge sla – kakofonie – oneindig laagland – portiek – riet – water.
Maak twee kolommen. Welke woorden horen bij ‘stad’ en welke bij ‘platteland’? Vul aan met drie woorden bij ‘stad’ en drie woorden bij ‘platteland’ uit de gedichten van deze paragraaf.
2 Kijk nog eens naar de rijtjes die je bij vraag 1 hebt gemaakt. Welke woorden passen het best bij de wereld waarin jij je thuis voelt?
3 Wat zegt dat over jou?

Opdracht 9 – Bloemlezing

Maak de online opdracht ‘Bloemlezing’.

Dichters aan het woord

Ingmar Heytze over ‘Verlaten terrein’:
‘Ik ken geen enkel gedicht waarin zo goed wordt uitgelegd wat het bestaan is: verlangen, terugkijken en uitleggen hoe het was.’

Ingmar Heytze, De veertig van Heytze. Uitgeverij Podium, Amsterdam 2014

C Identiteit

Opdracht 1

Je identiteit (wie je bent) wordt gevormd door je karakter, hoe en waar je bent opgegroeid en alles wat je hebt meegemaakt.

1 Bespreek de volgende uitdrukkingen klassikaal en noteer de betekenis.
 a Als je voor een dubbeltje geboren bent, word je nooit een kwartje.
 b Kleren maken de man.
 c Wie in slecht gezelschap verkeert, neemt slechte dingen over.
 d Wiens brood men eet, diens woord men spreekt.
 e Zeg me wie je vrienden zijn en ik zeg je wie je bent.

2 Werk samen met een klasgenoot en bespreek of jullie de uitdrukkingen waar of niet waar vinden. Leg je antwoord uit.

Opdracht 2

Lees tekst 1, 2 en 3. Het zijn fragmenten uit *De belofte van Pisa* van Mano Bouzamour.

1 Waarom wil de meneer in de rij weten of 'hier ook … Marokkanen op school' zitten?

2 Waarom is Sam graag bij de oudere jongens op het bankje? Kruis aan en leg je antwoord uit.
 A ☐ Hij luistert graag naar hun verhalen.
 B ☐ Hij wil bij de oudere jongens horen.
 C ☐ allebei

3 Vind jij de vraag van de vader van Evelien vreemd? Waarom (niet)?

4 Wat vind je van Sams antwoord? Leg je antwoord uit.

5 Waarom kan Sam Evelien niet bij hem thuis uitnodigen, denk je?

6 In welke drie verschillende werelden leeft Sam?

7 Welk voordeel denk je dat die manier van opgroeien heeft?

8 Heeft die manier van opgroeien ook nadelen? Leg uit.

Tekst 1 (niveau 2)

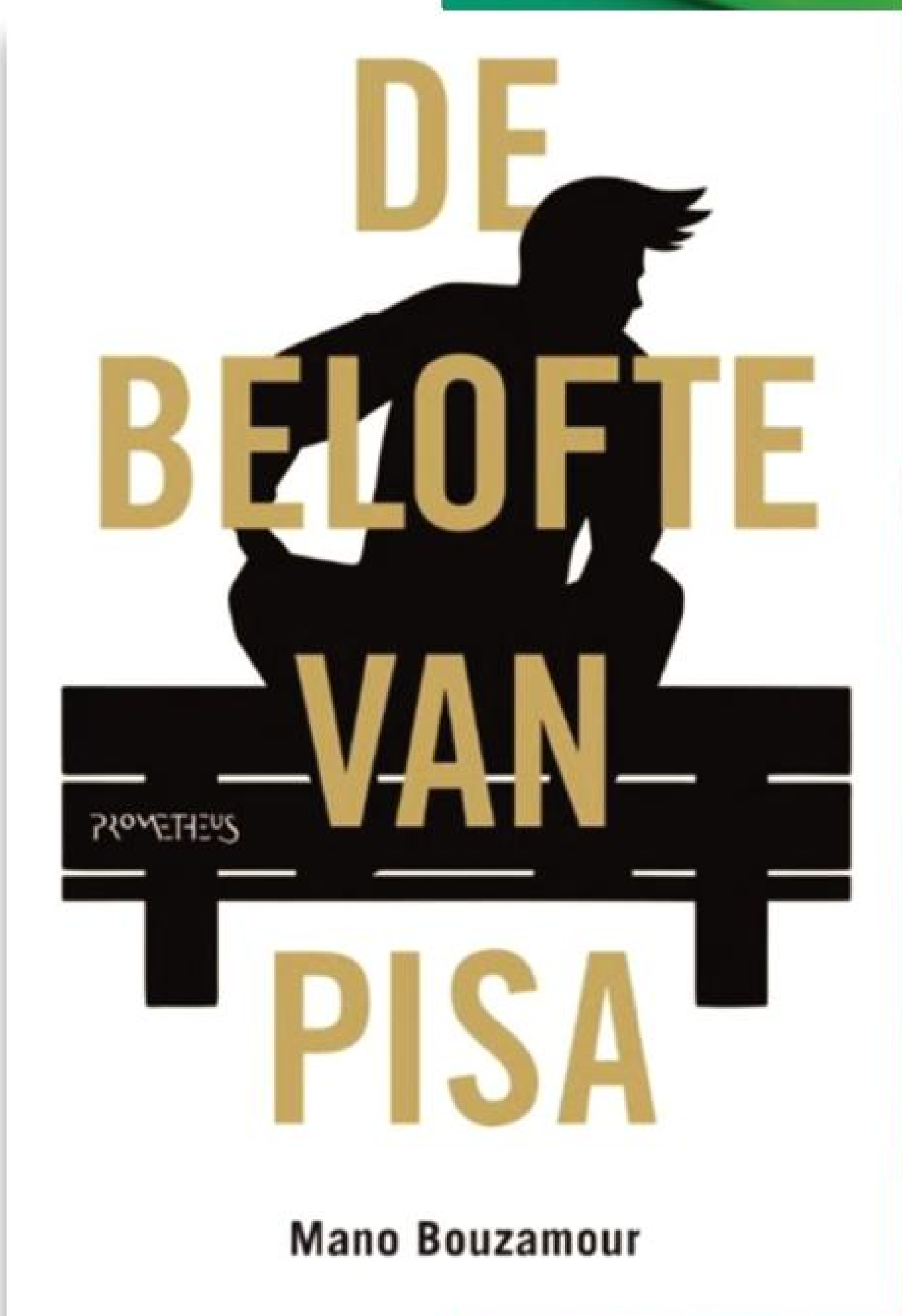
De belofte van Pisa

Sam (thuis Samir) heeft als eerste in het Marokkaanse gezin een vwo-advies gekregen. Zijn oudere broer zit in de zware criminaliteit. Sam bezoekt zijn nieuwe school om zich in te schrijven; zijn broer, diens vriend Soesi en een vriendin, Victorine, gaan met hem mee. In de rij vraagt de man vóór hen: 'Zitten hier ook… Marokkanen op school?'

De decaan hield even op met praten en veinsde een kuchje. Met dat kuchje probeerde hij hem te attenderen, zo van: 'keert u om, keert u om!' Hij antwoordde: 'Op dit soort vragen kan ik helaas geen antwoord geven.'
Zou de decaan dat ook hebben gezegd als wij niet in het kamertje hadden gestaan?
Mijn broer gaf mij een knipoog, tikte de man aan, hij draaide zich om. De manier waarop de meneer uit zijn ogen keek, was werkelijk fascinerend. Ik raakte er ontroerd van. Het was een komische mengeling van ongeloof en doodschrik. Vermoedelijk zag hij een snelle rits van levensdia's langsflitsen.
'Is er iets mis met … Marokkanen?'

‘Eh …, Eh … Ja, ik bedoel nee! Nee, nee, nee, nee joh! Natuurlijk niet. Het kwam toevallig in me op, neemt u mij niet kwalijk. Ik heb een Marokkaanse werkster, Hafida! Ik ben er niet zo één hoor. Nee nee, écht niet.’
Mijn broer lachte: ‘Maar natuurlijk, meneer.’
‘Zullen we dan maar gaan?’ vroeg de meneer aan de vrouw. Hij wenste ons een heel fijne avond.
‘Victorine en twee heren,’ zei de decaan, ‘wat kan ik voor jullie doen?’
Nadat ik de inschrijfformulieren had ingevuld en overhandigd had, vroeg de decaan ons allervriendelijkst of we nog vragen hadden.
Mijn broer vroeg: ‘Zitten er ook … Marokkanen op deze school?’
De decaan had overdreven hard gegiecheld en zei dat het een goeie was. De mafkees ging er ook nog echt op in. Hij zei dat het reuze meeviel. Hij kende er eentje in de examenklas.
De decaan ordende de formulieren en legde zijn vingertoppen tegen elkaar: ‘Als het goed is, gaat er dus eentje weg en komt er een ander bij.’

Mano Bouzamour, De belofte van Pisa. Prometheus, Amsterdam 2014

Tekst 2 (niveau 2)

De belofte van Pisa

Toen Sam nog op de basisschool zat, was hij graag bij de vrienden van zijn broer op hun vaste ontmoetingsplek, een bankje in de Amsterdamse wijk De Pijp.

Het was ineens druk en rumoerig rond het bankje in mijn straat. De jongens waren bijeengekomen nadat hun de toegang tot iedere discotheek in Amsterdam was geweigerd. Ik hoopte altijd dat ze werden geweigerd, want dan brachten ze de nacht op het bankje door. Terwijl ik zachtjes mijn jas over mijn pyjama aantrok, hoorde ik mijn vader en moeder om en om snurken, alsof ze een ruziënd muziekstuk ten gehore brachten. Dus paste ik mijn passen aan aan het gesnurk tot ik bij de deur was en die zachtjes in het slot liet vallen. Ik huppelde de trappen af en de heren op het bankje, vooral Soesi en mijn broer, verwonderden zich, en verwelkomden mij door mij net iets te fanatiek te aaien waarbij het mij opviel dat hun ogen behoorlijk glazig waren.
Soesi vroeg: ‘Kleine tijger, ben je ’m uit je kooi gesmeerd?’
Ik knikte.
‘Goed zo, altijd doen waar je zin in hebt. Geef me eens een flinke pakkerd.’ Hij bracht zijn wijsvinger naar zijn wang. Ik zag dat alle jongens naar me keken, hun handen tegen elkaar wreven, de gezichten half verstopt in hun dunne leren jassen.
‘Daar heb ik geen zin in.’
‘Nee, nee, kleine tijger, soms moet je dingen doen waar je geen zin in hebt, dat is nou eenmaal *das Leben*.’
Mijn broer zei: ’Laat hem met rust, man, kinderlokker. Kom bij me zitten.’
‘Schei uit, hij komt bij mijn zitten, precies hier naast mijn!’ schreeuwde Soesi.
Meteen fluisterde hij: ‘Wil je naast je broer zitten of liever naast Ome Soes?’
Ik keek ze allebei even aan en vroeg: ‘Waarom gaan jullie niet allebei op het bankje zitten, dan zit ik tussen jullie in.’

'Kijk 's aan, wat een gochme, 'n bruggenbouwer, ouwe, van wie zal-ie dat hebben? Niet van zijn grote broer in ieder geval, die *Schlappschwanz*.' Soesi had een bloedhekel aan moffen, maar gebruikte wel Duitse woorden, dat snapte ik niet. Maar de man was een en al tegenstrijdigheid, dus ergens klopte het ook wel weer.
Ik zat op het bankje tussen de twee leiders van het groepje. De mooiste verhalen werden verteld. Ze planden gedetailleerde moordaanslagen op de uitsmijters die hen geweigerd hadden – Soesi wilde hen het liefst vierendelen. Daarna hadden ze het over flessen Jack Daniels. De keer dat ze naar de slijterij slenterden om sterkedrank te stelen. De beveiliger was op Soesi afgelopen en had hem gewezen op de opvallende contouren rond Soesi's broekband. Soesi zei dat hij nogal flink geschapen was. De jongens schaarden zich ondertussen achter Soesi. De beveiliger vroeg of hij dat alsjeblieft terug kon zetten. Soesi tilde zijn trui op, greep de fles Jack Daniels bij de hals en toverde hem tevoorschijn.
Hij zei: 'Ge-jat, wat wil je doen?'
Ongestoord waren ze de geplunderde slijterij uitgewandeld.

Mano Bouzamour, De belofte van Pisa. Prometheus, Amsterdam 2014

Tekst 3 (niveau 2)

De belofte van Pisa

Sam mag met de ouders van zijn vriendin, Evelien, mee uit eten in een chic restaurant. Plotseling vraagt Eveliens vader: 'Sam, ik vraag me dus af, zo iemand als jij, wat voelt-ie zich nou? Voelt-ie zich Marokkaan? Of voel je je toch meer Nederlander?'

Eveliens ouders wachtten in spanning af.
Beschaamd trok ik mijn uitgeputte schouders omhoog: 'Sorry, maar ik weet het echt niet.'
Hij zei: 'O. Nou dat kan.'
Zij zei: 'Dat is ook niet erg.'
Hij: 'Je bent tenslotte aan het opgroeien.'
Zij: 'Helemaal waar.'
Tegelijkertijd zeiden ze: 'Dat zul je allemaal nog ontdekken.'
Ze keken elkaar aan en lachten.
Op datzelfde moment doofde de kaars uit. Een dun gordijntje rook steeg op.

De volgende dag sjokten Evelien en ik na schooltijd hand in hand door de lege school. Ze bood haar excuses aan voor het gedrag van haar ouders. 'Als er wijn in het spel is, worden ze overmoedig.'
'Vast niet zo erg als wanneer mijn ouders aan de wijn zouden gaan.'
'Wanneer nodig je me uit bij jou thuis?'
Ze vertraagde het looptempo tot ze bijna stilstond, zodat haar vraag gewichtiger werd. Felle zonneschijn scheen door het hoge raam op haar gezicht waardoor haar pupillen even groot werden als het puntje aan het einde van een zin.
Ik zei: 'Snel.'
Dat was een stom antwoord om haar op afstand te houden. Ik durfde haar namelijk niet te vertellen dat ik geen vriendinnetjes mee naar huis kon nemen.

Mano Bouzamour, De belofte van Pisa. Prometheus, Amsterdam 2014

Opdracht 3

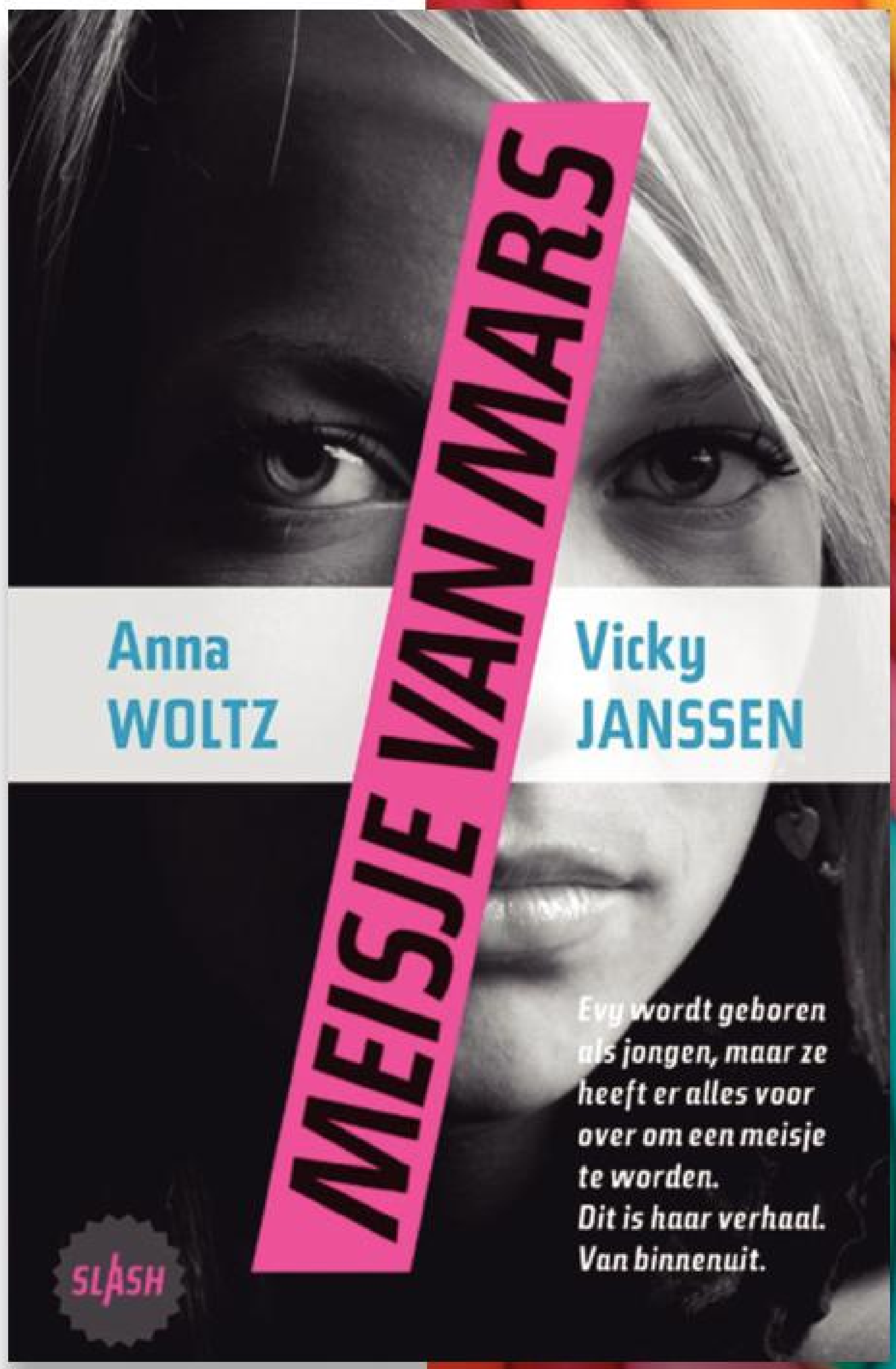
Lees tekst 4. Het is een fragment uit *Meisje van Mars*, dat is geschreven door Anna Woltz en Vicky Janssen. Het is een boek uit de Slash-reeks. Dat zijn boeken die gebaseerd zijn op het waargebeurde levensverhaal van een bijzondere jongere.

1 Vind je Evert een meisje of een jongen? Leg je antwoord uit.
2 Hoe komt het dat sekse zo bepalend is voor je identiteit, denk je?
3 Evert valt op jongens, maar hij ziet zichzelf niet als homo. Wat is het verschil tussen homoseksueel zijn en transgender?
4 Waarom gaat het uit tussen Evert en Daan?
5 '(...) want ik kwam steeds erger met mezelf in de knoop te zitten.' Waardoor komt dat?
6 Als je voelt dat je jongens- of meisjeslichaam niet bij je past, kun je je laten opereren. Vind je dat Evert dat moet doen? Leg je antwoord uit.

Tekst 4 (niveau 2)

Meisje van Mars

Evert weet al vanaf zijn derde dat hij een meisje is.

Pas op de middelbare school kwam ik erachter dat andere kinderen een probleem met mij hadden. Ik ging naar een reusachtige scholengemeenschap met bijna tweeduizend leerlingen. Mijn klasgenoten hadden niet vanaf hun vijfde jaar met mij in de poppenhoek gespeeld. Ze hadden niet gezien hoe ik over het voetbalveld huppelde en ze wisten niks over mijn liefde voor zeemeerminnen.
Ze zagen me voor het eerst. En meteen zagen ze dat ik anders was. Op mijn twaalfde was ik net zo fijngebouwd als nu. Ik bewoog elegant en niet zoals jongens. Dat ging automatisch. Ik zat altijd met mijn benen over elkaar; als ik onderuitgezakt met mijn benen wijd ging zitten, dan zeiden mijn vriendinnen: alsjeblieft, Eev, doe normaal. Dat past helemaal niet bij jou.
Daar, op die school met bijna tweeduizend leerlingen is het treiteren begonnen. Steeds vaker kreeg ik opmerkingen naar mijn hoofd geslingerd. Steeds vaker waren er mensen die over me fluisterden.
Ik begon aan de brugklas met een mavo/havo-advies, maar elk jaar zakte ik een niveau terug. Ik ging over, dat wel, maar de havo verdween steeds verder uit zicht. School boeide me niet meer, want ik kwam steeds erger met mezelf in de knoop te zitten.
Ik wist allang dat er iets niet goed zat, maar pas op de middelbare school begon ik te zien dat er echt iets heel erg *fout* zat. Misschien kwam het door de puberteit. Door mijn eigen puberteit, en die van mijn klasgenoten. De verschillen tussen jongens en meisjes werden groter. Het ging niet meer alleen om wel of geen piemeltje.
Ik trok altijd met een groepje meiden uit mijn klas op, en mijn probleem was dat ik net zo wilde zijn als zij. Ik was twaalf, ik wilde ook lang haar hebben. Ik wilde ook make-up dragen en ik wilde borsten krijgen en daarmee kunnen pronken – maar dat gebeurde niet. Als we na schooltijd naar de stad gingen en met z'n drieën of vieren naast elkaar liepen, dan voelde het echt als vriendinnen onder mekaar. Zo'n hele rij gearmde, onzekere, overmoedige, giechelige meisjes – ik zie ons nu weer voor me.

Maar het klopt niet. Dat beeld klopt natuurlijk niet. Ik was geen giechelig meisje. Ik was een bleke, magere jongen met een smal gezicht en heel kort haar. Geen stekeltjes meer, maar korte boogjes die met gel tegen mijn hoofd waren geplakt. Ik droeg spijkerbroeken en donkergrijze truien en bruinleren schoenen die mijn moeder voor me kocht.
Als ik daar gearmd door de stad liep in die rij van vrolijke, kleurige meisjes, dan kwamen we natuurlijk wel eens jongens tegen. Alle meisjes in de rij werden uitgebreid begroet, maar tegen mij deden de jongens heel terughoudend. Ze zeiden 'hé', en dat was het – en ik wist dat dat kwam doordat ik geen meisje was.
Dan sloeg ik mijn ogen neer en wenste ik dat ik onzichtbaar was met mijn korte gelhaar en mijn wimpers zonder mascara. Ik wilde dat die jongens ook naar mij lachten. Ik wilde dat ze naar mij keken zoals ze naar mijn vriendinnen keken. Dat ze stoere dingen naar me riepen en flirtten en floten – maar dat deden ze niet. Ik kreeg een korte hoofdknik en een 'hé', mijn vriendinnen kregen de rest.
Op de campings met Rosanne wist ik al dat ik op jongens viel, en dat is nooit veranderd. Maar ik zag mezelf niet als homo. Ik wist wat homo zijn was, want ik heb een oom die homo is. Maar als ik over mezelf dacht, dan dacht ik: nee, ik ben geen homo. Het is moeilijk uit te leggen waarom ik dat zo voelde. Ik voelde het gewoon. Net zoals ik gewoon wist dat ik geen jongen was.

Heel even leek mijn leven toch fijn te worden, toen ik verliefd werd op Daan. Hij had blonde krullen en een neus vol sproeten en was de buurjongen van mijn neefje. Ik zag hem op de verjaardag van mijn tante en was verloren. Voor het eerst van mijn leven werd ik smoorverliefd, en opeens begreep ik wat mensen bedoelden met 'vlinders in je buik'. Ze fladderden rond als gekken en waren kleurig als de avondjurken van barbie. Even kon ik alles vergeten: het gefluister op school en het gevoel dat ik mislukt was – want Daan vond mij ook leuk.
Twee weken lang hadden we een voorzichtige romance. Het was kinderlijk nog, zonder tongzoenen en zonder rondvliegende kledingstukken. We hielden elkaars hand vast, keken samen televisie, hij ging een keer mee naar mijn paardrijles en veertien dagen lang dacht ik dat alles goed zou komen met mij.
Maar het kwam niet goed. Daan was biseksueel en hij zag me als jongen. Daarom vond hij me leuk: omdat ik een jongen was. Maar ik wilde helemaal niet dat hij me zo zag. Het voelde ongemakkelijk en ik moest er niet aan denken om als jongen met een andere jongen te zoenen. Ik maakte het dus uit terwijl ik nog steeds smoorverliefd was.
Ik fietste terug door straten bezaaid met modderige herfstbladeren. Een fijne miezerregen maakte alles grauw. Thuis op mijn kamer begon ik te huilen. Om Daan, en om mezelf. Omdat het zo uitzichtloos was. Ik begreep nu dat ik alleen moest blijven, want wat ik wilde was onmogelijk. Een heterojongen zou nooit verliefd op me worden.

Anna Woltz en Vicky Janssen, Meisje van Mars. Querido, Amsterdam 2011

Opdracht 4

Lees tekst 5 en 6. Het zijn fragmenten uit *Alleen met de goden* van Alex Boogers.

1. In welke twee werelden leeft Aaron?
2. In welke wereld voelt Aaron zich het meeste thuis? Waarom denk je dat?
3. Aaron wil 'de wereld opeisen'. Wat bedoelt hij daarmee, denk je?

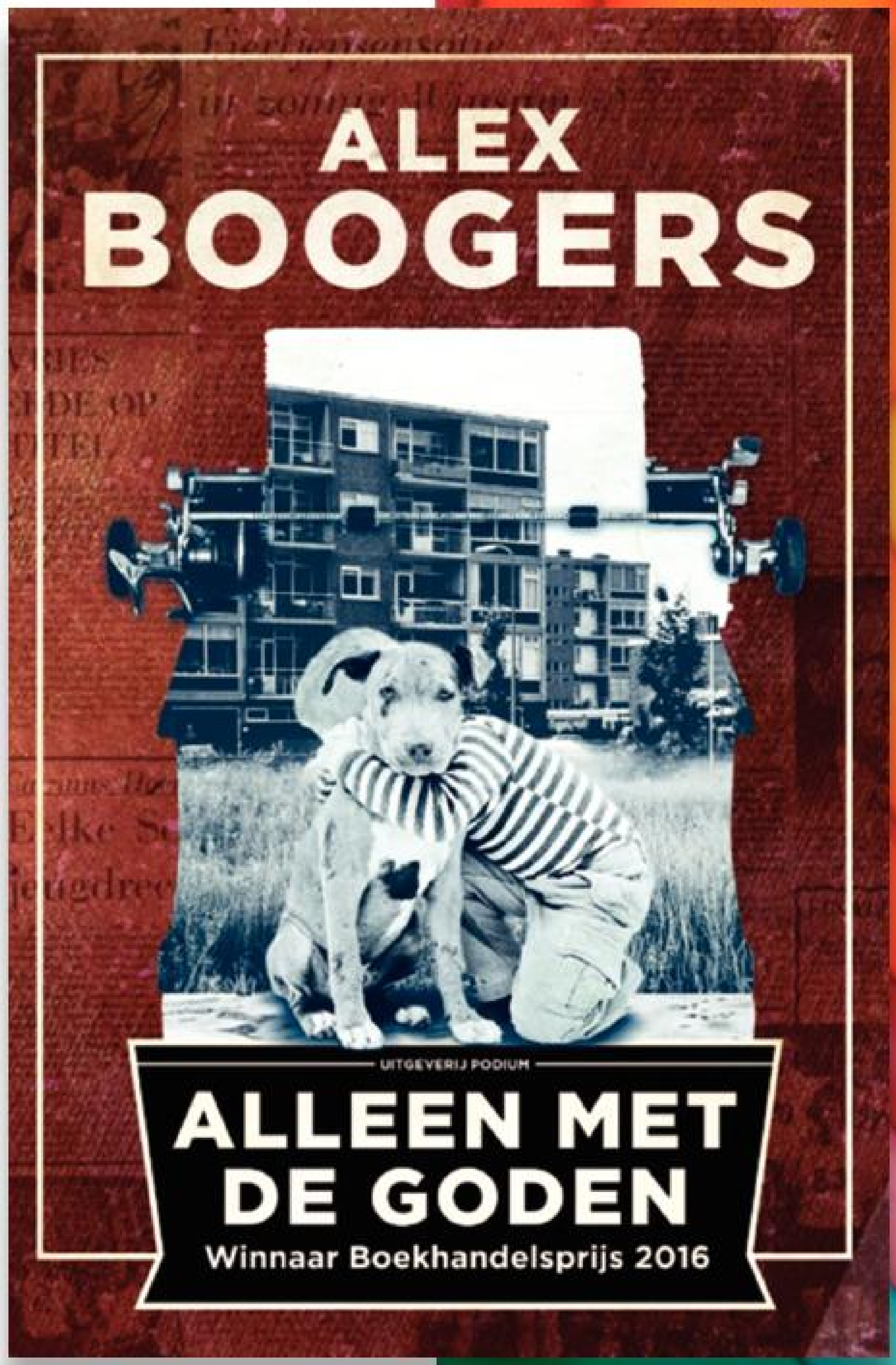
4 Vind je dat kickboksen goed bij Aaron past? Leg je antwoord uit.
5 Lees de omschrijving van identiteit bij opdracht 1. Wat heeft *Alleen met de goden* met identiteit te maken? Leg je antwoord uit.

Tekst 5 (niveau 3)

Alleen met de goden

Aaron Bachman woont alleen met zijn moeder. Zijn vader zit in de gevangenis omdat hij een man heeft vermoord.

Dat jaar haalde ik mijn diploma. Van Reewijk grijnsde toen hij me uitnodigde voor de uitreiking. 'Wie had dat gedacht?' Mijn moeder was er niet bij die middag. Ze zei: 'Iedereen zal zeggen: "Daar zit de vrouw van die moordenaar."' Ik droeg voor het eerst een wit overhemd met een zwarte, dunne stropdas, en ik zei voordat ik vertrok naar het Casimir: 'Pa is geen moordenaar.' Ze was onvermurwbaar en zei geen enkele keer dat ze trots op me was, of dat ik er goed uitzag. Met de jongens van de sportschool zat ik elke maand te wachten in steeds weer een andere kleedkamer tot we een voor een werden opgeroepen om in de ring te verschijnen. Op de deur hing de lijst van de gevechten die plaatsvonden. Iedereen wist wanneer hij aan de beurt was. We lieten onze handen intapen door Art, die een bijzondere methode had overgenomen van een Thaise trainer. Hij rolde met sporttape dunne rolletjes, die hij als een bedje op de rug van je hand legde. Daarna kwam er nog meer brede tape overheen, waardoor de rolletjes werden afgetapet en je vuisten massief aanvoelden.

Van Reewijk vroeg bij de uitreiking: 'Wat ga je nu doen?' Hij gaf me mijn diploma en schudde mijn hand. 'Kijk even daarheen.' Een fotograaf hurkte en maakte een foto. Mensen in de zaal klapten, maar het was donker en ik wist zeker dat ik geen van die gezichten kende. Het waren ouders en familieleden van alle scholieren die hun diploma hadden gehaald. Ze klapten, omdat het van ze verwacht werd. De flits verblindde me, en ik zei: 'De wereld opeisen.' Van Reewijk glimlachte vergenoegd. 'Met een mavo-diploma' zei hij in mijn oor.

Een klomp van tape, die zo strak om je handen zat dat het aanvoelde als gips. Zo tapete Art je handen in. En hij zei: 'Maak een vuist.' Ik toonde hem mijn vuisten en we wisten dat ze garant stonden voor succes. De scheidsrechter controleerde je vuisten in de kleedkamer voordat je je handschoenen kreeg en de ring in moest. Hij zette een kruis op je vuisten, zodat iedereen wist dat je handen waren goedgekeurd. Ik sliep met de andere wedstrijdvechters van de sportschool in auto's, op weg naar de gala's. We stonden nuchter op de weegschaal, pezig, gespierd, hongerig en afgetraind. We zorgden dat we het gewicht haalden, elke keer opnieuw.

Ik liet mijn diploma aan mijn moeder zien, en ze zei: 'Ja, mooi. En nu?' Ik zei: 'Ik ben een wedstrijdvechter, ma. Ik ben er goed in.' Ze zei: 'Dus?' Ze wierp mijn diploma weg alsof het een vod was. 'Al het geld dat ik eraan heb betaald, is voor niks geweest? Je laat je kop in elkaar slaan? Dat is wat je zegt?' Ik keek hoe mijn diploma in de lucht schommelde en op tafel viel. 'Ik heb het meeste betaald,' zei ik.

De wedstrijdvechters aten met elkaar op de gala's. We aten spaghetti met kip, en bananen, en we dronken de shakes die Art voor ons had gemaakt. En we vochten. We wonnen bijna altijd. En als er verloren werd, dan besprak Art het gevecht achteraf, zodat de vechter ervan kon leren. Ik had nog geen enkele keer verloren, maar het gekke was dat ik me er niet mee bezighield. Art hield zich ermee bezig. 'Het buitenland lonkt,' zei hij. 'We gaan op reis, Aaron! Bereid je maar voor!' Ik was alleen maar woest en wilde niet dat iemand in de ring mijn pad kruiste. Art zei: 'Gecontroleerd woest, dat is je geheim.' Mijn moeder zette haar koffiemok op mijn diploma en liep schreeuwend de keuken in. 'Zelfs als ze je operatief een stel hersens extra zouden geven, zou je ze nog niet gebruiken!' En toen kregen we het nieuws dat mijn vader vrij was, en hoewel het een bericht was waar we ooit naar hadden uitgekeken, kwam het nu terloops, alsof het er niet echt toe deed, en ik durfde er nog altijd niet over te praten met mijn moeder, die wist dat hij door iemand anders was opgehaald uit de gevangenis, en dat hij die eerste nacht en alle nachten daarna niet meer bij ons thuis zou komen. Dit was precies wat ze wilde, want zij wilde hem niet delen met de Leonora's van deze wereld, die mijn vader niks te bieden hadden, maar die bereid waren om naar hem te luisteren, en die hem met al zijn tekortkomingen accepteerden. Mijn moeder accepteerde niks.

Alex Boogers, Alleen met de goden. Podium, Amsterdam 2015

Tekst 6 (niveau 3)

Alleen met de goden

Art trainde me en hing op de sportschool aan de telefoon met promotors en managers. Mannen die me stevig omarmden als ze me zagen. Ik was niet langer een verrassing. Mijn naam ging rond. Art ontfermde zich over me. Ik vond het een prettig gevoel. Ik wist dat me niks kon overkomen. Art zei: 'Welk nummer zou je als opkomstmuziek willen gebruiken?' We waren door de C-klasse geraasd, we hadden ons door de B-klasse geknokt, en ik wist elke keer te winnen. Ik stond tegenover getatoeëerde Hollanders, kortgeschoren Duitsers, Belgen met betonnen kaken, gespierde Antillianen, springerige Surinamers en tegenover een aantal taaie Marokkanen. De Marokkanen waren meestal het zwaarst. Ze gaven nooit op, en ze wisten het tempo in de ring hoog te houden. Ze konden een stoot nemen, en ze vochten met overtuiging. Ik hield van hun vechtlust. Zulke overwinningen betekenden iets. 'Opkomstmuziek?' zei ik. Mijn moeder bleef maar schreeuwen thuis. Ze liep van de keuken naar de huiskamer en weer terug. Ik haalde haar koffiemok van mijn diploma en zag een perfecte bruine kring op mijn diploma staan, precies op het watermerk. En ik zei tegen Art 'Ken je dat nummer "A Change Is Gonna Come"?'

Alex Boogers, Alleen met de goden. Podium, Amsterdam 2015

Opdracht 5

Deze opdracht gaat over de hoofdpersonen in deze paragraaf: Sam, Evert en Aaron.

1. Wie bewonder je het meest? Leg uit.
2. Voor wie heb je het meeste begrip? Leg uit.
3. In wie kon je je het beste inleven? Leg uit.

4 Wat zeggen je antwoorden op vraag 1, 2 en 3 over jou?
5 Welk boek zou je liever lezen? **De belofte van Pisa / Meisje van Mars / Alleen met de goden** Leg je antwoord uit.

Opdracht 6 – Creatief schrijven

1 Maak een woordweb over jouw identiteit. In het midden zet je: Wie ben ik? Schrijf zo veel mogelijk over jezelf op. Denk bijvoorbeeld aan: je gevoelens, je hobby's, welke opleiding je wilt doen, de relatie met je ouders, met wie je graag omgaat, hoe je met anderen omgaat, wat je belangrijk vindt, welke kleren je mooi vindt, je favoriete muziek, hoe je de toekomst ziet.
2 Werk samen met een klasgenoot. Jullie interviewen (zie hoofdstuk 1, Spreken en gesprekken) elkaar aan de hand van het woordweb. Noteer de antwoorden van je klasgenoot.
3 Werk de antwoorden van je klasgenoot uit in een kort artikel. Vraag iemand die je klasgenoot goed kent om een quote. Maak ook een foto bij je artikel.
4 Wissel de artikelen uit. Bespreek of het beeld dat de ander van jou geeft klopt.

Opdracht 7 – Voor je fictiedossier (niveau 1)

Lees een boek over een jongere die belangrijke keuzes maakt. Je kunt een van de boeken kiezen die in deze paragraaf zijn behandeld of een boek kiezen uit de Leestips hieronder. Je kunt ook je docent om hulp vragen bij het kiezen van een boek.

1 Maak een moodboard over de hoofdpersoon. Zoek via Google naar tips voor het maken van een moodboard.
2 Noteer in steekwoorden wat je over de hoofdpersoon weet. Denk bijvoorbeeld aan uiterlijk, de keuzes die hij/zij heeft gemaakt, gedrag, gevoelens, gedachten, ouders, school, vrienden/vriendinnen, hobby's.
3 Zoek plaatjes, kleuren, uitspraken, die bij de hoofdpersoon passen. Zoek ook een passende achtergrond. Maak hiervan een moodboard.

Leestips

Jelmer Soes en Sanoj,
Lichaam van licht

Jonas (17) gaat studeren, maar raakt al gauw verslaafd aan de game *The Rift*. Met zijn studie en de rest van zijn leven gaat het al snel bergafwaarts.
(niveau 2)

Özcan Akyol,
Eus

Eus, een Turks-Nederlandse puber, voelt zich nergens thuis. Hij raakt in de problemen, komt in de gevangenis terecht en doet daar een belangrijke ontdekking.
(niveau 2)

Iris Boter,
Zwaartekracht

Maren voelt zich alleen en onzichtbaar, tot ze Ole leert kennen. Ze knipt en verft haar haar, maakt een nieuw Facebookaccount aan onder haar nieuwe naam Lila en stuurt Ole een vriendschapsverzoek.
(niveau 3)

Murat Isik,
Wees onzichtbaar

De Turkse Metin groeit op in de Amsterdamse Bijlmer. Uit angst voor zijn vader maakt hij zichzelf 'onzichtbaar'. Maar de spanningen thuis en in de wijk nemen toe.
(niveau 3)

Kijk ook op Lezenvoordelijst.nl voor meer boeken op je eigen niveau.

D Spannend

Opdracht 1

1 Welke boeken die je tot nu toe hebt gelezen zijn je echt bijgebleven? Waardoor komt dat?
2 Heb je al boeken met een volwassen hoofdpersoon gelezen? Zo ja, hoe beviel dat?
3 Heb je een favoriete schrijver? Leg je antwoord uit.

Opdracht 2

Lees tekst 1. Het is een fragment uit *De kraamhulp* van Esther Verhoef.

1 Wat vind je ervan om te lezen over een vrouw die net bevallen is? Leg je antwoord uit.
2 'Dat beeld kon weleens kloppen, wist Hennequin.' Wat is Hennequin van plan, denk je?
3 Wat vindt Didi van de kraamverzorgster?
4 Heb jij hetzelfde beeld als Didi van de kraamverzorgster? Leg je antwoord uit.
5 Wat is de oorzaak van Barts ongeluk, denk je? Waarom denk je dat?
6 Vind je tekst 1 spannend? Leg je antwoord uit.

Begrippen

Spanning Alles wat maakt dat je wilt doorlezen omdat je wilt weten hoe het verhaal verdergaat.

Tekst 1 (niveau 2)

De kraamhulp

Didi Vos is weer thuis na een zware bevalling. Hennequin Smith is kraamhulp en neemt de zorg voor Didi en haar baby op zich.

'Eh? Mijn vrouw ligt boven,' hoorde ze Oscar zeggen.
Hennequin volgde hem de hardhouten trap op. De voetstappen klonken een beetje hol. Oscar ging haar voor een kleine kamer in, die eruitzag als een logeerkamer die weinig of nooit was gebruikt. Een wit bureautje, laminaat op de vloer. Voor het raam stond een eenpersoonsbed op klossen, erboven hing een triangelvormige papegaai[1]. In bed lag een witte gedaante met oranje peentjeshaar. Bleekjes en rillerig als een patiënte die was opgegeven en van wie de laatste levensweken hadden ingezet.
Dat beeld kon weleens kloppen, wist Hennequin.
Met een brede glimlach liep ze op Didi af.

Didi mocht de nieuwe kraamverzorgster meteen. Een beetje Gooische-vrouwen-type, maar met een lieve oogopslag. Haar geblondeerde haar was in een nonchalante knot achter op haar hoofd weggestopt. Ze droeg een wit verpleegstersuniform en haar lange benen staken in een paar witte sneakers.
'Mijn naam is Hennequin Smith.' Ze keek Didi medelevend aan met haar opvallend groene ogen en gaf haar een hand. 'Ik vind het heel vervelend dat er nog niemand was toen jullie vanochtend thuiskwamen.'

'Je bent er nu toch?' zei Oscar.
Hennequin knikte. 'Maar dan nog. Je ziet liever dat alles gaat zoals het was afgesproken in deze spannende dagen.'
'Dora zei dat Jantine verhinderd was. Is ze ziek?'
'Was dat maar waar.' Hennequin ging op de rand van het bed zitten. Het matras zakte in door het gewicht.
Een gemene pijnscheut trok vanuit Didi's bekken door haar hele lijf heen. Ze verbeet zich, perste haar lippen op elkaar.
Niet flauw doen.
Hennequin trok een ernstig gezicht. 'Jantine heeft een ongeluk gehad. Ze is vanochtend vroeg van de trap gevallen.'
Didi trok haar wenkbrauwen op. 'Gevallen? Jee. Hoe is het – '
'Prima. Het had erger kunnen aflopen, maar ze heeft wel haar stuitje gebroken.' Hennequin keek Oscar vluchtig aan en richtte haar blik daarna weer op Didi. 'In huis gebeuren de meeste ongelukken.'
'Ja, dat zeggen ze, hè?'
Didi voelde zich ineens vermoeid. Vannacht had ze amper geslapen in dat ziekenhuisbed. Ze had zich leeg en alleen gevoeld zonder het geruststellende gewurm van de baby in haar buik, waaraan ze in de afgelopen maanden zo gewend was geraakt. Als ze nu haar handen op haar buik legde, voelde ze achter die opgerekte huid en spieren alleen maar een weke holte. Ze had ook niet naar de baby toe gekund. Die was aan de andere kant van de gang gelegd, op een zaaltje tussen andere pasgeboren baby's, waar het verplegend personeel haar beter in de gaten kon houden. Indy was met de vacuümpomp geboren. Daardoor was haar schedeltje puntig vervormd en was de huid kapot op de plaats waar de pomp druk had uitgeoefend.
Hoorde ze de baby nu weer huilen? Indy had zo'n klein stemmetje. Ze klonk als een jong geitje.
Hennequin stond op. Het matras trok weer recht en die beweging veroorzaakte opnieuw een pijnscheut.
Didi nam zich voor de kraamverzorgster – *Annelien?* – morgen te vragen om niet meer op het bed te gaan zitten. Ze wilde het niet meteen nu doen, niet al op de eerste dag, waardoor ze op deze mooie, verzorgde vrouw zou overkomen als een tobberige zeurpiet. Maar zo voelde ze zich wel. Tobberig. Leeg. Moe. Doodmoe.
Ze keek toe hoe Hennequin haar koffer op het bureautje zette en die openmaakte.
'Waar is jullie kindje?' vroeg Hennequin.
'Hiernaast,' antwoordde Oscar.
'Laten we dan eerst maar eens naar haar gaan kijken. 'Hennequin glimlachte terwijl ze een kleiner tasje en een mapje uit haar koffer haalde. 'Ik ben dol op baby's.'

Miriam had zich uitgekleed en was in bed gaan liggen. Ze had de luxaflex dichtgetrokken en de gordijnen gesloten. De verduistering was volledig. De wekker stond op negen uur vanavond. *Voorslapen* noemde je dit: op klaarlichte dag proberen de slaap te vatten. De telefoon op stil, de stekker van de deurbel losgetrokken, geluiden van buiten zoveel mogelijk negeren. Voorslapen was de methode die je in staat stelde om de nachtdiensten bij de politie vol te houden.
Normaal kon Miriam prima in slaap komen. Ze hield er rekening mee door de avond ervoor zo laat mogelijk naar bed te gaan. Nu lukte het niet. Ze bleef woelen.

Sinds haar broer een half jaar geleden was overleden, had ze geen rustig moment meer gekend. *Een val van een trap.* Volgens de arts was dat de doodsoorzaak geweest. Een ongeluk in huis. Miriam had het amper kunnen bevatten. Bart, zomaar dood? Bart die met zijn sokken aan op de trap van zijn Belgische villa was uitgegleden? Of had dat vreselijke mens met wie hij was getrouwd er de hand in gehad – Hennequin Smith, die ze vanaf het eerste moment niet had gemogen?

Noot 1) papegaai: triangelvormig hulpstuk boven een bed om je aan op te trekken

Esther Verhoef, De kraamhulp. Uitgeverij Anthos, Amsterdam 2014

Opdracht 3

Lees tekst 2. Het is een fragment uit *Judas,* dat Astrid Holleeder schreef over haar broer, de van verschillende misdaden verdachte Willem Holleeder.

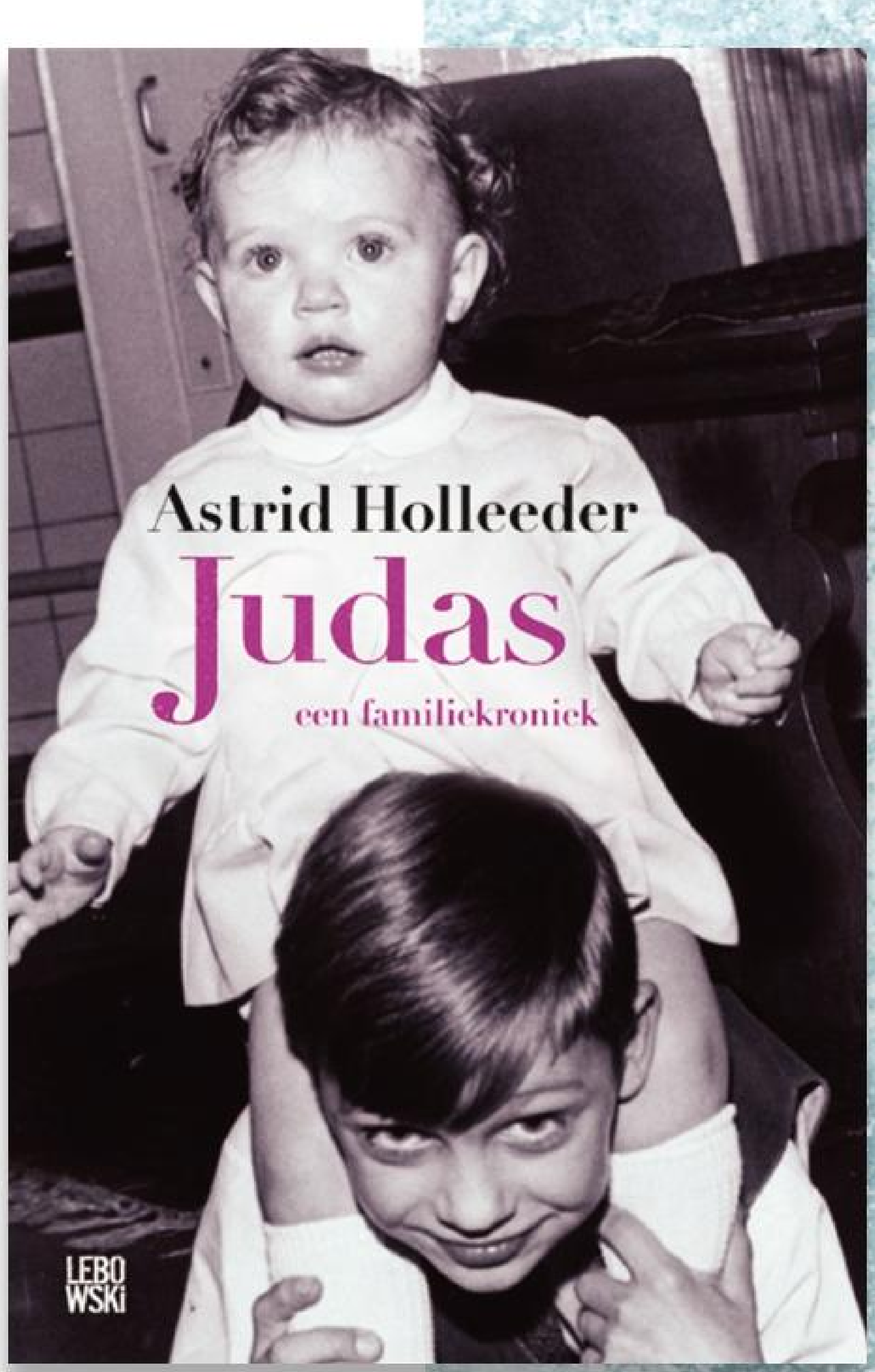
1. Willem Holleeder, zijn zussen Astrid en Sonja en Sonja's man Cor van Hout zijn vaak in het nieuws geweest. Bespreek klassikaal wat jullie daarvan weten.
2. Wat vind je van het fragment? Kies uit: *eng – interessant – saai – schokkend – spannend – iets anders, namelijk …*
   Leg je antwoord uit.
3. Waarom is Astrid bang?
4. Moet Astrid met justitie gaan praten, vind je? Waarom (niet)?
5. *Judas* gaat over gebeurtenissen die werkelijk hebben plaatsgevonden. Kun je zeker weten dat alles wat Astrid vertelt waar is? Leg je antwoord uit.
6. Vind je *Judas* extra interessant omdat het gaat over dingen die echt zijn gebeurd of maakt dat jou niet uit? Leg je antwoord uit.
7. Judas komt voor in de Bijbel. Hij heeft Jezus verraden. Op wie slaat de titel *Judas?* **Astrid / Willem / Astrid en Willem** Leg je antwoord uit.
8. Waarom zou je door willen lezen, ook al weet je misschien al hoe het afloopt?

Tekst 2 (niveau 2)

Judas

Astrid Holleeder (ik-persoon) overweegt om samen met haar zus Sonja justitie informatie te geven over de criminele activiteiten van haar broer Willem. De bekende misdaadverslaggever Peter R. de Vries heeft Sonja zojuist verteld dat justitie graag met haar wil praten.

Ik hapte naar lucht en probeerde zo normaal mogelijk over te komen op Peter. 'Dank je. Ik laat je weten wat ik doe,' zei ik tegen hem en ik stak het kaartje in mijn zak.
In de auto zette ik het nummer onder een andere naam in mijn telefoon en at het visitekaartje op. Ik kon geen risico's nemen.
Onderweg naar huis werd ik overvallen door angst; angst die in mijn maag ronddraaide wanneer ik eraan dacht dat nummer te bellen, angst dat hij erachter zou komen dat ik overwoog met de CIE te praten, angst dat hij me niet zou laten overleven, een diepgewortelde, allesoverheersende angst voor Hem, voor Wim, voor Willem Frederik Holleeder alias 'De Neus', een van Nederlands meest gevreesde criminelen van de laatste decennia, en mijn oudste broer.

Met de ontvoering van biermagnaat Freddy Heineken en diens chauffeur Ab Doderer in 1983 had Wim zijn naam als keiharde crimineel gevestigd. Op 9 november 1983 werden zij bij het verlaten van het Heineken-kantoor met bruut geweld op straat overmeesterd en een bus in gesleurd. De details die naar buiten kwamen over de wreedheid waarmee zij waren behandeld waren stuitend. En dat had onze Wimpie gedaan.
Het was schokkend te vernemen hoe onmenselijk hij kon zijn. En juist die eigenschap zorgde ervoor dat hij na zijn vrijlating in 1992 in korte tijd weer aan de top van de onderwereld stond en de schrik van de vastgoedwereld werd. Iedereen sidderde voor zijn meedogenloosheid.
In de jaren die volgden ging er een golf van liquidaties door de Amsterdamse vastgoed- en onderwereld en telkens viel zijn naam als opdrachtgever.
Ook bij de liquidatie van Cor van Hout was dat het geval. Cor: de man van mijn zus Sonja, vader van hun kinderen Francis en Richie, mijn zwager, en sinds de middelbare school 'bloedgabber' van Wim. Ze deden samen alles wat God verboden had: koppelbazerij, overvallen en de ontvoering. Onze families waren hecht met elkaar verbonden door hun vriendschap en de relatie tussen Sonja en Cor.
Het leven van Cor eindigde op 26 januari 2003, op de koude straatstenen van een stoep in het Oude Dorp, in Amstelveen. Hij had net een ontmoeting gehad bij een Chinees restaurant en stond aan de overkant nog even na te praten toen twee mannen op een motor hem naderden en hem doorzeefden met kogels.
Sonja en ik wisten niet wie Cor had doodgeschoten, maar we wisten wel wie zijn moordenaar was: onze bloedeigen broer. Wim was degene die de wens koesterde dat Cor zou sterven, Wim was degene die Cors dood bestelde. En Wim was degene die zijn dood door een spervuur aan kogels liet uitvoeren.
De schutter was slechts het wapen in zijn hand.
Te weten wie zijn moordenaar was, maakte voor ons het verlies van Cor nog ondraaglijker, en tegelijkertijd onze angst voor Wim oneindig veel groter. Wim was niet zomaar een moordenaar, hij was de moordenaar van de man van zijn zuster, van de vader van zijn neefje en nichtje.
Er was geen enkele reden te denken dat wij niet eenzelfde lot zouden ondergaan, een lot waaraan hij ons altijd herinnerde.
'Je weet wat ik doe, hè!' dreigde hij, als we ook maar even dachten ons leven zelf te kunnen bepalen.

Astrid Holleeder, Judas. Lebowski Publishers, Amsterdam 2016

Opdracht 4

Lees tekst 3. Het is een fragment uit *Hersenschimmen* van J. Bernlef.

1 Werk samen met een klasgenoot en beantwoord de volgende vragen.
- a Is het ochtend of avond?
- b Is de telefoon wel of niet gegaan?
- c Wie heeft de krant verscheurd?

2 Wat is de oorzaak van Maartens onbetrouwbaarheid als verteller, denk je?

Begrippen

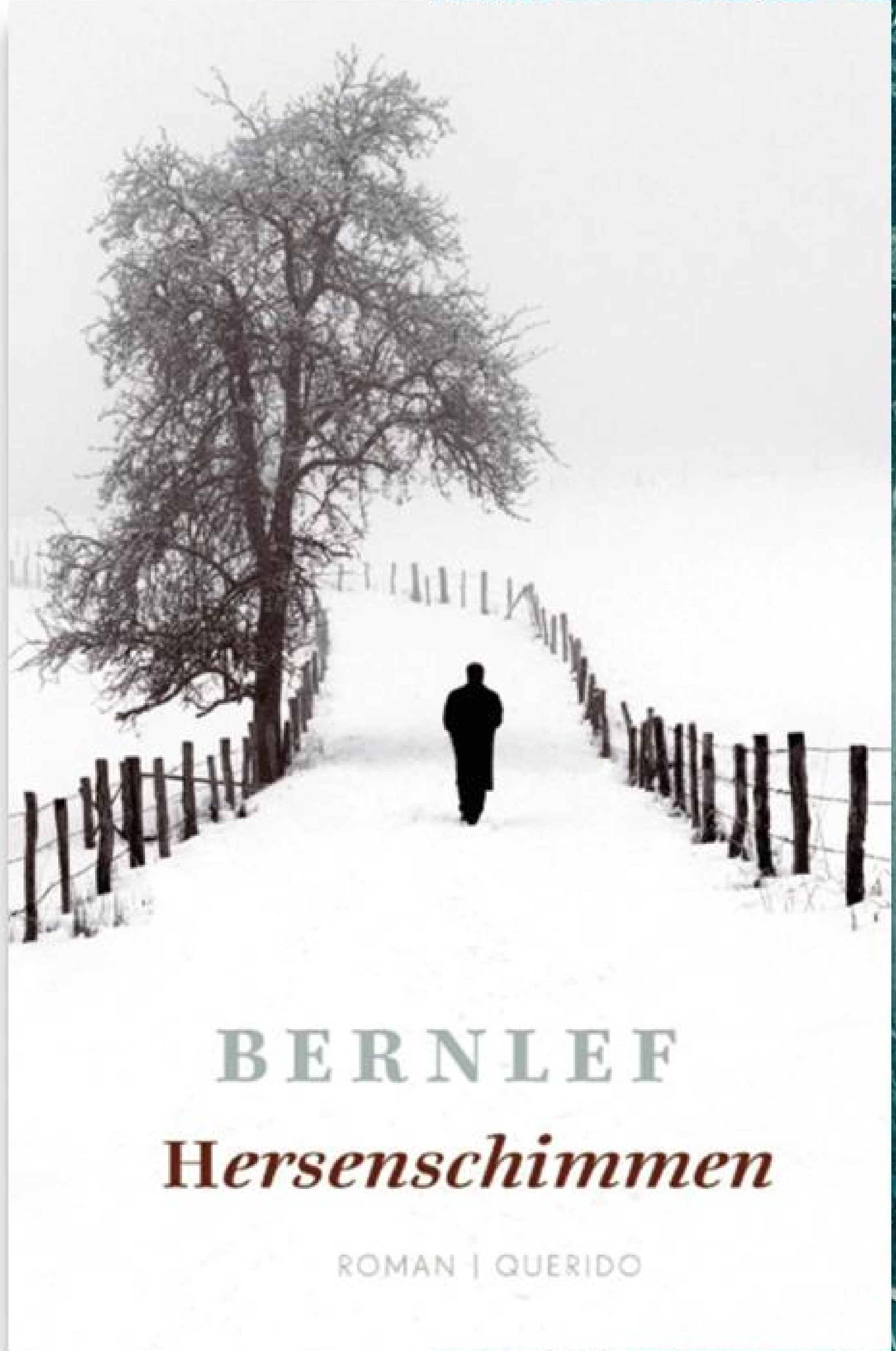
Onbetrouwbare verteller De verteller geeft informatie die niet juist is. Soms heb je dat niet meteen in de gaten en kom je er pas later achter dat er iets niet klopt.

3 Hoe voelt Maarten zich, denk je? Leg je antwoord uit.
4 Wat zou een reden kunnen zijn om verder te lezen?

Tekst 3 (niveau 3)

Hersenschimmen

Maarten Klein (ik-persoon, 71 jaar) woont met zijn vrouw Vera al jaren in de VS. Hij is met pensioen.

Uit de voorkamer klinkt belgerinkel. Het houdt op en begint dan weer opnieuw. Een vervelend opdringerig geluid dat tussen de meubels aan komt snerpen. Ten slotte houdt het op.
'Ging de telefoon net niet?'
'Nee', zeg ik, 'je moet het je verbeeld hebben.'
'Misschien was het Ellen Robbins wel,' zegt ze. 'Die zou misschien vanavond komen.'
Ze staat op en loopt de kamer uit. Mijn impuls is om achter haar aan te lopen, maar dat is onzin natuurlijk. Ze is toch zo weer terug. Ik strengel mijn vingers in elkaar en knijp.
Het moet nu toch snel dag worden. Als het eerst maar weer lente is en Robert en ik weer langs het strand of langs de baai kunnen lopen. Ik gooi stukken aangespoeld wrakhout in de golven en hij brengt ze weer op het strand. Een nutteloos tijdverdrijf waar we allebei op onze eigen manier plezier aan beleven.
Ik loop naar het raam en druk mijn neus tegen het glas. Zwart.
Vera was het eerst beneden, zoals gewoonlijk. Ze heeft de gordijnen opengetrokken. Ik doe ze maar weer dicht. Het is nog veel te vroeg om ze open te hebben op zo'n koude winterochtend. Zelfs de schoolkinderen liggen nu nog in bed. Ik wrijf in mijn handen. Best trek in koffie. Ik snuif. Niets. Ze is nog niet aan het opschenken toe zeker. Dan nog maar een stukje lezen.
Ik pak het boek van het haardtafeltje en sla het open op de plaats waar ik gisteren gebleven ben. Ik heb in bed liggen lezen. Dan gebeurt het wel meer dat ik in slaap val en de volgende dag niet meer weet wat ik het laatst gelezen heb. Ik blader een hoofdstuk terug en leg het busretourtje Rockport van vorige week voor in het boek.
Vera komt binnen. Niet in haar donkerblauwe peignoir maar in een zwarte katoenen broek met een loshangend lindegroen vest over een witte blouse. In haar handen houdt ze lange papiersnippers, repen gescheurd krantenpapier.
'Heb jij dat gedaan?' vraagt ze.
Ik schud mijn hoofd. 'Robert misschien,' opper ik aarzelend.
'Sinds wanneer scheurt een hond op de wc een krant in repen?'
Ze loopt naar de prullenbak naast de piano en laat de papierrepen erin vallen.
Ik kijk ernaar en begrijp niet waarvoor ik me zo schaam, waarom die stomme krantensnippers me zo in verlegenheid brengen. En het wil maar niet licht worden, het wordt maar niet licht.
'Als je de gordijnen dichtdoet, doe ze dan wel allemaal dicht,' zegt ze. 'Ik ga even Ellen Robbins bellen. Het is zulk hondenweer buiten. Ze kan maar beter thuisblijven vanavond.'
Natuurlijk, het is avond. 'Wat eten we?'
'Ik maak een pizza warm. Het is tenslotte zondag vandaag.'

'Natuurlijk,' zeg ik. 'Zondag. Mij best.'
Ik probeer te lezen in het boek dat ik in mijn handen houd maar de woorden willen geen zinnen vormen. Het is alsof ik plotseling het Engels niet meer beheers, terwijl ik toch de afgelopen vijftien jaar praktisch tweetalig geworden ben. Thuis spreken we Nederlands met elkaar, maar zo gauw er iemand anders bij is, schakelen we moeiteloos op Engels over. En ook komt het vaak voor dat we ons erop betrappen Engels tegen elkaar te blijven spreken lang nadat de gasten zijn vertrokken. Ik staar naar de zinnen. Langzaam keren ze weer in het gareel terug. Er dwarrelt iets op de grond. Ik buk me en raap het op. Een oud buskaartje. Ik stop het achter in het boek.
In de voorkamer hoor ik Vera telefoneren.
'Ja, dat dacht ik al. Maar Maarten zei dat ik het me verbeeld had. Had ik ook willen voorstellen. We bellen nog wel.'
Ik hoor haar de hoorn op de haak leggen.
'Zie je wel dat er wel gebeld werd zonet.'
Ik knik.
'Heb je het wél gehoord dan?'
'Ik herinner me nu dat ik iets hoorde,' zeg ik, 'maar de telefoon was het geloof ik niet.'
'Die was het dus wel.'

J. Bernlef, Hersenschimmen. Uitgeverij Querido, Amsterdam 1984

Opdracht 5

Lees tekst 4. Het is een fragment uit *Op zee* van Toine Heijmans.

1 Wat is er met Maria gebeurd, denk je?
2 Hoe voelt Donald zich, denk je? Leg je antwoord uit.

Tekst 4 (niveau 3)

Op zee

Donald neemt zijn zevenjarige dochter Maria mee op een zeiltocht van Noord-Denemarken naar Nederland.

De boot beweegt. Hij rolt van links naar rechts.
Ik wil Maria even aanraken, om haar gerust te stellen. Ik voel met mijn rechterhand onder de dekens in het donkere vooronder, maar ik voel niets. Dat is raar. Omdat de boot beweegt, moet ik me schrap zetten. Ik zweet. Ik probeer het nog een keer. Ik maai met mijn arm onder de dekens, ik trek de dekens uit het vooronder, ik klim op het matras. Er is niks. Ze is er niet. Maria is verdwenen en haar ijsbeer ook.

Toine Heijmans, Op zee. Uitgeverij Veen, Amsterdam 2011

Opdracht 6

Lees tekst 5. Hier lees je hoe *Op zee* verdergaat.

1 Waarom besluit Donald om geen noodoproep te doen?
2 Wat vind je van dat besluit? Leg je antwoord uit.
3 Waarom heeft Donald niet in het logboek geschreven, denk je?

4 Donald zegt: 'Ik ben in orde. Met mij is niks aan de hand.' Denk je dat dat klopt? Leg je antwoord uit.
5 Heb je door tekst 5 een ander beeld gekregen van Donald dan je bij tekst 4 had? Leg je antwoord uit.
6 Vind je Donald een betrouwbare verteller? Leg je antwoord uit.

Tekst 5 (niveau 3)

Op zee

Donald wordt overvallen door blinde paniek en overweegt om via de marifoon een noodsignaal uit te zenden.

Van Vlieland zal een helikopter komen.
Als ze mijn boot bereiken, zullen redders in overlevingspakken en op zware laarzen mijn boot beklimmen, over mijn dek lopen. Grote mannen. Zeemannen. Ze zullen het roer overnemen. Ze zullen meer vragen stellen aan mij, de vader, de jachtschipper, de Kleine Kapitein met zijn bootje gebouwd van een potkachel, een badkuip, en stoelpoot en een fietsketting. Die zo nodig de grote zee op moest.
Nee, haar moeder was het er eerst niet mee eens. Maar daarna wel. Nee, ze heeft geen zwemvest aan. Ze lag te slapen. Je kunt zo'n meisje toch niet met een zwemvest aan laten slapen? Nee, ik heb niks gehoord. Niks gezien. Ik ben de hele dag wakker geweest en de hele nacht, en de dag ervoor en de nacht ervoor – nee, ik weet zeker dat ik niet ben weggesukkeld. Het logboek? Hier is het. Ja, raar. Ik heb het gezien. Ja, het is gek dat er een uur ontbreekt in het logboek, het klopt, ik heb denk ik niks opgeschreven tussen drie en vijf uur. Ik denk dat ik te druk was met kijken naar vrachtschepen. De scheepvaartroute. Ja, dat zal het zijn. Dat ze me niet zouden overvaren. Zo'n vrachtschip kan ineens akelig dichtbij komen, ze varen zo hard dat geloof je niet, ik blijf er altijd zo ver mogelijk vandaan.
Ze heet Maria. Ze is zeven. Ze heeft drie zwemdiploma's. Ze had een pyjama aan, een roze, van badstof. Van die dikke badstof, haar lievelingspyjama. Eigenlijk was hij haar al te klein, maar je weet hoe dat gaat: ze is eraan gehecht en ze slaapt er lekker in. Het is belangrijk dat ze goed slaapt, dat zegt haar moeder ook altijd. Ik heb haar gisteren om halfnegen in bed gestopt met Flappie. Haar ijsbeer. Een knuffelijsbeer. En daarna ben ik niet meer gaan kijken, nee.
Thyborøn. Daar komen we vandaan. Hoe weten jullie dat? Het ging allemaal dus prima. Ik heb de hele tocht in het logboek staan. Kijk maar. Het ging prima. We hebben zelfs gezwommen onderweg. Dat was heerlijk. Ja, het was verantwoord. Dat zwemmen ook. Ik had de zwemtrap uitgeklapt.
Ik heb niks verkeerd gedaan. Mijn boot is in orde. Ik ben in orde. Met mij is niks aan de hand. Ik zweet een beetje, vindt u het gek? Nee, er is niets wat ik u nog meer moet vertellen. Wat zou ik u nog meer moeten vertellen? We gingen gewoon zeilen, van Thyborøn naar huis. Is dat zo raar? Haar moeder vond het prima. Waarom zoeken jullie eigenlijk niet? Waarom stellen jullie alleen maar vragen? Waarom hebben jullie haar nog niet gevonden, met die helikopter? Zo moeilijk moet dat toch niet zijn?

Ze is niet weg. Ze kan niet weg zijn. Ze moet ergens op de boot zijn. Ik ben al in de mast geklommen, maar dat hielp niet.

Ik weet wat ze gaan vragen, als ze komen, de mannen in de overlevingspakken. En ik weet wat ik ze zou zeggen. Ik weet dat het gemakkelijk is om ze op te roepen met de marifoon. Maar ik doe het niet. Ik wil geen mannen op de boot. Ik wil geen vragen. Ze is niet weg; ik kan het zelf oplossen. Ik ben de schipper, de vader.
Ik hang de hoorn van de marifoon terug. Het apparaat gaat uit.

Toine Heijmans, Op zee. Uitgeverij Veen, Amsterdam 2011

Opdracht 7

Deze opdracht gaat over alle teksten in deze paragraaf.

1. Alle teksten hebben volwassen hoofdpersonen. Wat vond je daarvan? Kies en leg uit: *bijzonder – gewoon – interessant – moeilijk – saai – vreemd – iets anders, namelijk …*
2. Rangschik de titels in deze paragraaf van het meest spannend (1) naar het minst spannend (4).
3. Welk boek zou jij willen lezen? Leg je antwoord uit.

Opdracht 8 – Creatief schrijven

Maak de online opdracht 'Storyboard'.

Opdracht 9 – Voor je fictiedossier (niveau 2)

Lees een boek voor volwassenen. Je kunt een van de boeken kiezen die in deze paragraaf zijn behandeld of een boek uit de Leestips hieronder. Je kunt ook je docent om hulp vragen bij het kiezen van een boek.
Maak de online opdracht 'Verwachtingen'.

Leestips

Saskia Noort,
Terug naar de kust

Nadat Maria een abortus heeft gehad, wordt ze ernstig bedreigd. Ze slaat op de vlucht, maar blijkt nergens veilig.
(niveau 1)

Charles den Tex,
Cel

Michael Bellicher is getuige van een ongeluk. Nadat hij is verhoord, wordt hij gearresteerd. Al gauw komt hij erachter dat iemand zijn identiteit heeft gestolen.
(niveau 2)

Thomas Olde Heuvelt,
HEX

De inwoners van Beek leven al honderden jaren met de vloek van een heks. Als je haar met rust laat, is er niets aan de hand …
(niveau 2)

Renate Dorrestein,
Verborgen gebreken

Een 10-jarig meisje en haar kleine broertje verstoppen zich in de auto van een oude vrouw. Ze hebben elk hun eigen geheim.
(niveau 3)

Kijk ook op Lezenvoordelijst.nl voor meer boeken op je eigen niveau.

Begrippenlijst

Alliteratie Beginrijm. Woorden die in de buurt van elkaar staan en met dezelfde letter of klank beginnen. Bijvoorbeeld: *haar – hem* of *chagrijnige Sjaak*.

Assonantie Klankrijm. Woorden met dezelfde klank die in de buurt van elkaar staan. Bijvoorbeeld: *slappe – platte; vroege – coole*.

Autobiografie Boek waarin de auteur een beschrijving geeft van (een deel van) zijn eigen leven.

Beeldspraak Praten met beelden. De schrijver gebruikt een beeld om iets uit te leggen. Bijvoorbeeld: *Je bent een bloem*. De 'jij' wordt vergeleken met een bloem. De dichter bedoelt: *je bent zo mooi als een bloem*.

Chronologische volgorde De volgorde waarin gebeurtenissen plaatsvinden.

Cliffhanger Een verhaal wordt op een spannend moment onderbroken. Je wilt dan verder lezen om te weten hoe het verhaal verdergaat.

Dystopie Verhaal dat zich in de toekomst afspeelt. Meestal heeft er een ramp plaatsgevonden en/of zijn er mensen aan de macht gekomen die andere mensen onderdrukken. Daardoor is de wereld veranderd in een plaats waar je niet zou willen leven.

Eindrijm Het laatste woord van een regel rijmt op het laatste woord van een vorige regel. Bijvoorbeeld: *rivieren - populieren* (tekst 5 op bladzijde 144)

Feelgoodverhaal Verhaal dat fijn is om te lezen, omdat het 'wensvervullend' is: je hoopt dat er iets fijns gebeurt met de hoofdpersoon en dat gebeurt dan ook.

Flashback Een sprong terug in de tijd. Er wordt iets beschreven wat eerder is gebeurd (bijvoorbeeld doordat iemand zich iets herinnert).

Genre (spreek uit: zjan-re) Soort verhaal, bijvoorbeeld griezelverhaal of verhaal over geschiedenis.

Hij/zij-vorm Als er geen ik-persoon in het verhaal voorkomt, is het verhaal geschreven in de hij- of zij-vorm.

Homoniem Een woord dat meerdere betekenissen heeft. Bijvoorbeeld: *arm* betekent 'niet rijk', maar *arm* is ook een lichaamsdeel.

Hoofdpersoon De persoon over wie het hele boek gaat. Je kunt lezen wat hij/zij denkt en voelt.

Ik-vorm Als een verhaal een ik-persoon heeft, is het geschreven in de ik-vorm. Je weet wat de ik-persoon denkt en voelt.

Informatief boek Informatieve boeken zijn geschreven om je informatie te geven over een bepaald onderwerp. De meeste informatieve boeken bestaan uit korte hoofdstukjes met kopjes. Ook staan er vaak afbeeldingen bij.

Inleven Je voorstellen hoe het is om iemand anders te zijn of hoe iemand anders zich voelt.

Ironie (Milde) spot. Het (humoristische) effect wordt bereikt door iets anders te zeggen dan je bedoelt, bijvoorbeeld door middel van
- **overdrijving** (iets erger maken dan het is);
- **understatement** (iets minder erg maken dan het is);
- **omkering** (het tegenovergestelde zeggen van wat je bedoelt);
- **niet-passend woordgebruik** (bijvoorbeeld plechtig taalgebruik in een informele situatie).

Karaktereigenschap Hoe iemand is. Bijvoorbeeld: vrolijk, slordig, grappig, lui of rustig.

Leesboek Leesboeken zijn geschreven om je te amuseren. Het zijn verhalen met een hoofdpersoon van wie je weet wat hij of zij denkt en voelt.

Letterlijk en figuurlijk taalgebruik 'Het regent' is een voorbeeld van letterlijk taalgebruik: je zegt precies wat je bedoelt. 'De hemel huilt' is figuurlijk taalgebruik: je bedoelt iets anders dan je letterlijk zegt.

Limerick Grappig bedoeld gedichtje van vijf regels met een vast rijmschema (a a b b a). In de eerste regel worden meestal een personage en een plaatsnaam genoemd.

Onbetrouwbare verteller De verteller geeft informatie die niet juist is. Soms heb je dat niet meteen in de gaten en kom je er pas later achter dat er iets niet klopt.

Onderwerp Waar het verhaal over gaat. Bijvoorbeeld: pesten, verliefdheid, voetbal.

Ontwikkeling van een personage In de meeste boeken veranderen personages door wat ze meemaken. Die verandering noem je ontwikkeling.

Parodie Iets belachelijk maken door het na te doen.

Perspectief Het perspectief ligt bij de persoon in het verhaal van wie je weet wat hij denkt en voelt. Meestal is dat de hoofdpersoon.

Puntdicht Kort gedicht met in de laatste regel(s) een (taal)grapje.

Realistisch De personen in een verhaal maken dingen mee die in het echt ook kunnen gebeuren.

Regel Een regel in een gedicht hoeft niet te beginnen met een hoofdletter of te eindigen met een leesteken. Het zijn gewoon alle woorden die op één regel staan.

Rijm Als de laatste stukjes van twee woorden hetzelfde klinken, rijmen ze. Bijvoorbeeld: *feest – geweest, toeter – computer*.

Rijmschema De manier waarop de regels van een gedicht op elkaar rijmen. Je maakt een rijmschema door alle regels die op elkaar rijmen dezelfde letter te geven. Bijvoorbeeld: *a b b a*. Dit noem je omarmend rijm. Gepaard rijm is a a b b; gekruist rijm is a b a b.

Ruimte De plaats waar een verhaal zich afspeelt. Bijvoorbeeld buiten of binnen, in een stad of een bos, op een school of bij iemand thuis.

Sfeer Hoe iets aanvoelt. Bijvoorbeeld griezelig of gezellig.

Spanning Alles wat maakt dat je wilt doorlezen omdat je wilt weten hoe het verhaal verdergaat.

Sonnet Een gedicht dat bestaat uit veertien regels, die zijn verdeeld over vier strofen. De eerste twee strofen bestaan elk uit vier regels, de laatste twee strofen elk uit drie. Een sonnet heeft een strak rijmschema.

Stijl De manier waarop de schrijver schrijft. Bijvoorbeeld: korte of lange zinnen, veel of weinig beeldspraak, maar ook bijvoorbeeld: grappig, stoer of zakelijk.

Strofe De regels in een gedicht die bij elkaar horen. Tussen de strofen is een regel overslagen.

Tijd De tijd waarin een verhaal zich afspeelt. Historische verhalen kunnen zich bijvoorbeeld afspelen in de tijd van de Grieken en Romeinen, ridders en monniken, ontdekkers en hervormers, pruiken en revoluties of burgers en stoommachines.

Uiterlijke kenmerken Hoe iemand eruitziet. Bijvoorbeeld: lang, slank, bruine ogen, blond haar.

Verhaallijn Beschrijft (met een begin, een middenstuk en een einde) wat een personage meemaakt. Als een boek meerdere verhaallijnen heeft, hebben deze altijd iets met elkaar te maken.

Vooruitwijzing Aanwijzing *dat* er iets gaat gebeuren, vaak zonder dat je precies weet *wat* er gaat gebeuren.
bestaan.

Wisseling van tijd, plaats, perspectief Een schrijver kan een verhaal spannend maken door regelmatig van tijd, plaats en/of perspectief te wisselen. Hij kan je hiermee mee informatie geven, maar ook een beetje misleiden.

Woordspeling Een spelletje met woorden. Bijvoorbeeld: *Ze heeft dikke billen, maar ze zit er niet mee.*

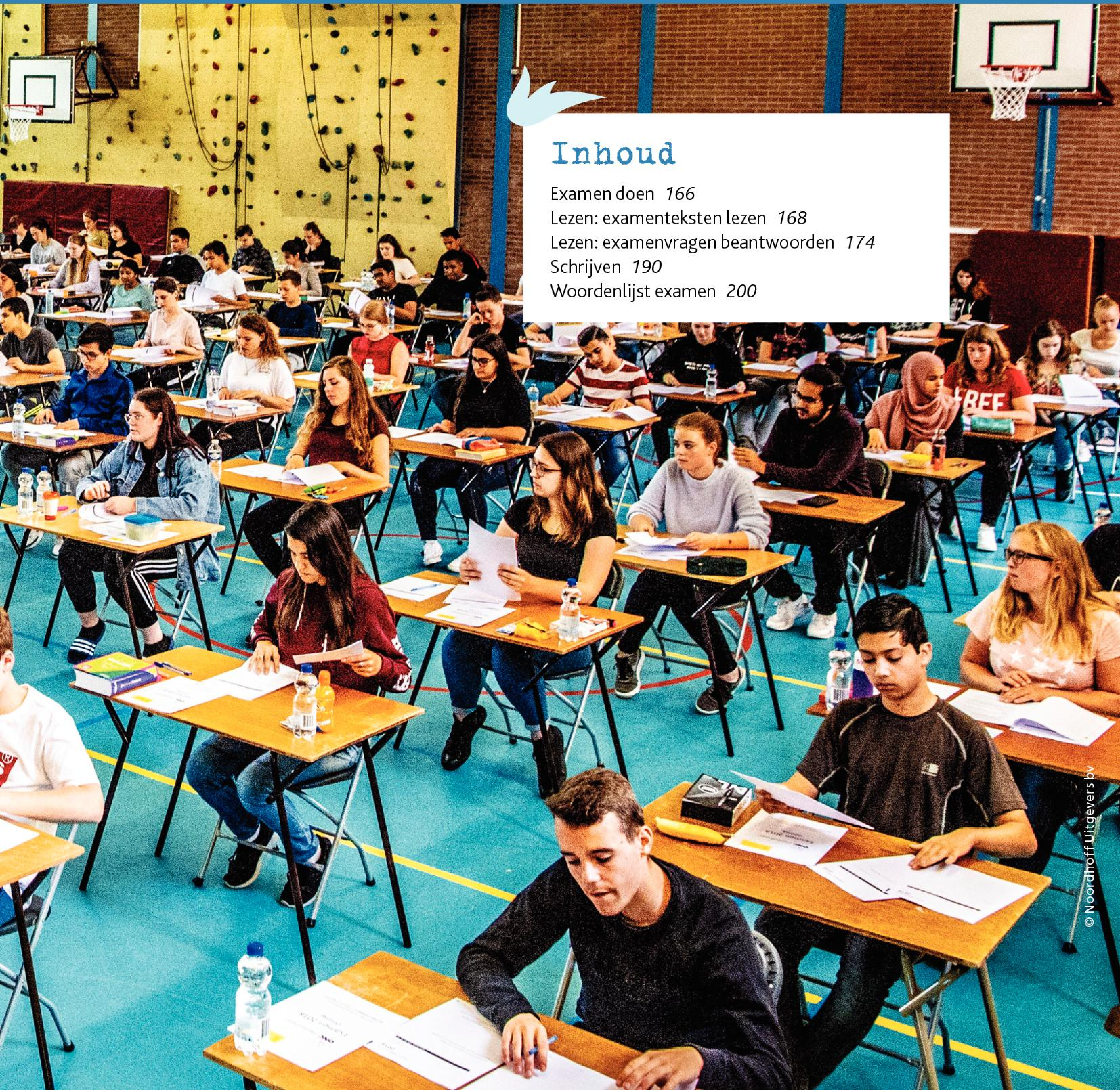
Zin Een zin begint met hoofdletter en eindigt met een punt, uitroepteken of vraagteken.

Einde

xamen

xamen

Inhoud

Examen doen

Eindex

Je leert over het Centraal Schriftelijk Examen Nederlands.

Theorie

video-uitleg

Examen doen

Het examen Nederlands bestaat uit twee onderdelen:
- **Leesvaardigheid** – Er worden open en meerkeuzevragen gesteld bij verschillende teksten. Bepaalde vragen worden bij bijna elke tekst gesteld. De meeste daarvan ben je al tegengekomen bij het onderdeel Lezen.
- **Schrijfvaardigheid** – Je moet zelf een tekst schrijven. Meestal is dat een zakelijke e-mail of brief of een artikel.

Op het examen krijg je drie boekjes:
- een opgavenboekje met de vragen en opdrachten
- een tekstboekje met alle teksten
- een uitwerkbijlage waarin je de antwoorden noteert

Begin met op het voorblad van de uitwerkbijlage je naam en kandidaatnummer in te vullen. Bekijk dan hoe je je antwoorden moet invullen:
- Het juiste antwoord van een meerkeuzevraag moet je omcirkelen.
- Antwoorden van open vragen en de schrijfopdracht noteer je op (stippel)lijntjes.

Bekijk dan het opgavenboekje en het tekstboekje en blader ze even door, zodat je een beetje weet wat je te wachten staat.

Tips:
- Je mag in de examenboekjes schrijven en strepen. Je kunt bijvoorbeeld een deel waarover een vraag wordt gesteld markeren of onderstrepen.
- Je mag kladpapier gebruiken. Dat kan handig zijn bij het beantwoorden van open vragen en bij de schrijfopdracht. Houd wel de tijd in de gaten: als de examentijd voorbij is, moeten alle antwoorden in de uitwerkbijlage staan.
- Tijdens het examen mag je een woordenboek gebruiken. Daarin kun je de betekenis van woorden opzoeken, maar dat kost wel veel tijd. Gebruik eerst de manieren die je bij het onderdeel Woordenschat hebt geleerd om de betekenis te raden. Zoek alleen de betekenis op als je die nodig hebt voor het beantwoorden van een vraag.
- Op bladzijde 200 begint een woordenlijst. Daarin vind je de betekenis van woorden die vaak in het examen worden gebruikt.

Opdracht **1**

Bekijk een officieel examen, bijvoorbeeld via www.examenblad.nl. Bespreek met je docent welk examen je gaat bekijken.
Zorg ervoor dat je deze drie documenten hebt: het opgavenboekje, de bijlage (het tekstboekje) en de uitwerkbijlage.

Bekijk het opgavenboekje.
1 Hoeveel tijd krijg je om dit examen te maken?
2 Hoeveel vragen heeft dit examen?
3 Hoeveel punten kun je in totaal halen?
4 Hoe weet je hoeveel punten je met een vraag kunt verdienen?
5 Is de schrijfopdracht de laatste opdracht van dit examen? **ja** / **nee**
6 Wat voor tekst moet je bij dit examen schrijven bij de schrijfopdracht?

Opdracht
2

Bekijk het tekstboekje.
1 Hoeveel teksten staan er in het tekstboekje?
2 Hoeveel alinea's heeft een tekst ongeveer gemiddeld?
3 Zijn alle teksten (kranten)artikelen of krijg je ook vragen over andere tekstsoorten?

Opdracht
3

Bekijk de uitwerkbijlage.
1 Wat moet jij invullen bij 'Naam kandidaat'?
2 Vraag aan je docent hoe jij straks weet wat je kandidaatnummer is.
3 Hoe moet je het goede antwoord van een meerkeuzevraag aangeven?
4 Op welke twee manieren kun je een fout bij een meerkeuzevraag verbeteren?
5 Hoe kun je snel zien welke vragen open vragen zijn?
6 Staan in dit examen ook open vragen waarbij je twee of meer dingen moet opschrijven? Zo ja, waaraan zie je dat?

Opdracht
4

Gebruik de woordenlijst op bladzijde 200 om de volgende vragen te beantwoorden. De betekenis van de onderstreepte woorden kun je uit de woordenlijst afleiden.
1 Een van de meerkeuzeantwoorden op een examenvraag is:
– *De tweede zin geeft een gevolg van wat er in de eerste zin gesteld wordt.*
Welk woord kun je invullen in plaats van *gesteld*?
2 Een ander antwoord op een meerkeuzevraag is:
– *De tekst wordt vooral ingeleid door het introduceren van een deskundige.*
Maak de zin af in je eigen woorden: Aan het begin van de tekst wordt iemand ....
3 Een van de vragen uit een examen is:
– *Citeer de zin uit alinea 5 die de bewering van Renée tegenspreekt.*
Schrijf deze zin in je eigen woorden op.
4 In een schrijfopdracht van een examen staat:
– *Noem in jouw artikel twee argumenten die je mening ondersteunen.*
Leg in je eigen woorden uit wat je in je artikel moet schrijven.

Opdracht
5

Op de volgende bladzijden ga je oefenen met beide examenonderdelen. Online vind je nog meer oefeningen. Voor welk onderdeel denk jij dat je het meest moet oefenen: Leesvaardigheid of Schrijfvaardigheid?

Ik kan/weet
• hoe ik de verschillende examendocumenten moet gebruiken.

Lezen: examenteksten lezen

Je leert over examenteksten lezen.

Theorie

video-uitleg

Een tekst lezen

Bij het onderdeel **Leesvaardigheid** beantwoord je vragen bij verschillende teksten. Voordat je een tekst helemaal gaat lezen, bekijk je de tekst goed. Dit doe je door de titel, de bron en de eerste en de laatste alinea te lezen. Zo kun je het onderwerp van de tekst snel bepalen en weet je al iets over de inhoud.
Lees de hele tekst precies voor je begint aan het beantwoorden van de vragen.

Tip:
In het tekstboekje zijn de regels van examenteksten genummerd. In sommige vragen worden die regelnummers gebruikt om aan te geven waar een aantal woorden, een zin of een tekstdeel staat. Zelf kun je ze gebruiken bij het beantwoorden van sommige open vragen.

Opdracht 1

Hierna tot en met bladzijde 173 staan drie examenteksten. Je vindt de teksten ook online of je krijgt een kopie van je docent. Deze drie teksten gebruik je bij het onderdeel Examenvragen beantwoorden.

Bekijk tekst 1, 2 en 3 en beantwoord voor elke tekst de volgende vragen.

1 Wat is de titel van de tekst?
2 Uit hoeveel alinea's bestaat de tekst?
3 Wat zou het onderwerp van de tekst kunnen zijn?

Tekst 1

Puberbrein

(1) De half gesmolten boter staat op de keukentafel naast een leeg melkpak en de gootsteen ligt vol met vieze borden, bestek en bekers. De puber zit er niet mee, hij is verdiept in zijn telefoon. En wijs je hem op de rommel, dan springt hij uit zijn vel.

(2) Deze hevige – en in de ogen van een volwassene – overtrokken reactie is het resultaat van een enorme renovatie van het brein. De bovenkamer van de puber wordt afgebroken, verbouwd en opnieuw ingericht, en dat allemaal tegelijkertijd. Het is er zo'n zooitje, waardoor het lijkt alsof de puber de persoonlijkheidsstructuur heeft van iemand met een ernstige hersenbeschadiging.

(3) Na de geboorte groeien de hersenen door, maar vanaf je zesde niet meer. Wetenschappers dachten tot in de jaren '90 van de vorige eeuw dat het brein dan ook was uitontwikkeld, maar toen MRI-scans en andere technieken het mogelijk maakten om in het levende brein te kijken, diende zich een verrassing aan: van je zesde tot je tweeëntwintigste worden de hersenen finaal omgegooid en voor een deel zelfs afgebroken.

(4) Na het zesde levensjaar maken de hersenen nog nauwelijks nieuwe zenuwcellen, ook wel neuronen genoemd, aan. Veel neuronen beginnen zichzelf systematisch af te breken. In de kinder- en

tienerjaren sterft in een aantal delen van de hersenen ruim de helft van alle neuronen af.

(5) Misschien vraag je je af waar dat goed voor is, maar uit onderzoek blijkt dat de overgebleven zenuwcellen sterker uit de strijd tevoorschijn komen. Een onderzoeksgroep hield de vaardigheden van kinderen en de ontwikkeling van hun brein een aantal jaar bij. En hoe meer de neuronen in het bovenste gedeelte van de frontaalkwabben[1)] uitgedund werden, des te beter de kinderen in staat waren woorden te onthouden. Ook ging de bezem door het aantal neuronen in het achterste gedeelte van de frontaalkwabben, waardoor de fijne motoriek erop vooruitging. Volgens neurologen[2)] vindt dit alles plaats doordat het brein alleen geïnteresseerd is in het behouden van de sterkste zenuwcellen en hun verbindingen.

(6) De constante afbraak en opbouw van de hersenen kunnen de intellectuele vermogens van pubers behoorlijk beïnvloeden. De neuroloog Cathy Price van het University College London mat vier jaar lang het IQ van pubers tussen de 14 en 18 jaar. Bij sommigen van hen daalde het IQ wel 20 punten, terwijl het bij anderen 23 punten hoger werd. Die schommeling is te wijten aan de grondige renovatie van het brein: bij één en dezelfde persoon kon de talige intelligentie bijvoorbeeld enorm stijgen, terwijl het probleemoplossend vermogen achteruit holde. Bij andere proefpersonen lagen de verhoudingen omgekeerd. Door de puberhersenen te scannen, toonde Cathy Price aan dat de twee soorten intelligentie nauw verband houden met de manier waarop hersencentra uitgebouwd of juist afgebroken werden. Dit verklaart waardoor een puber eerst kan uitblinken in bijvoorbeeld wiskunde of talen, maar later ineens veel beter kan zijn in andere vakken.

(7) Onder de hersencentra die nog niet volledig ontwikkeld zijn bij pubers, vallen ook de frontaalkwabben. Deze kwabben houden de impulsen in bedwang. Daarom is de puberteit een van de gevaarlijkste perioden in een mensenleven, want het onrijpe brein maakt een puber risicobereid, opstandig en roekeloos. Zo lopen jongeren van 15 tot 19 jaar zes keer meer kans om te verongelukken dan jongeren van 10 tot 14 jaar. De criminaliteit piekt onder jongeren van 15 tot 19 jaar, en zowel meiden als jongens geven vaker toe aan de verleidingen van drugs.

(8) De grote veranderingen in het puberbrein volgen een patroon. De achterste hersencentra rijpen het eerst, terwijl de frontaalkwabben op hun voltooiing moeten wachten tot de jongere begin 20 is. En precies daar liggen de hersencentra die ervoor moeten zorgen dat mensen niet al te impulsief handelen, maar juist verstandige beslissingen nemen. Mensen met een beschadiging van de frontaalkwab kunnen net als pubers moeilijk beslissingen nemen en taken plannen of ten uitvoer brengen. Het lukt deze mensen bijvoorbeeld niet om zelf te gaan opruimen.

(9) Het verband tussen de werking van de frontaalkwabben in de hersenen en de persoonlijkheidsverandering werd inzichtelijk gemaakt toen de spoorwegarbeider Phineas Gage in 1848 een ijzeren stang door zijn hoofd kreeg. Het linkerdeel van zijn frontaalkwab werd totaal verwoest, waarna de aardige Gage een lompe beer werd. Sindsdien beseffen de psychologen en neurologen wel hoe belangrijk de frontaalkwabben voor je

120 sociale vaardigheden zijn, want ze moeten onze egoïstische en dierlijke instincten in goede banen leiden. Een puber die onbeschoft uit de hoek komt, kan daar dus weinig aan doen…

Noot 1 frontaalkwab: deel van de hersenen dat verantwoordelijk is voor onder andere het geheugen, plannen, zelfbeheersing, taal en het oplossen van problemen

Noot 2 neuroloog: arts die gespecialiseerd is in hersenen, ruggenmerg en zenuwen

Naar een artikel van Gorm Palgren en Anne Lykke, Wetenschap in beeld, februari 2016
Uit: Examen Nederlands GL en TL 2018, tijdvak 2

Tekst 2

Vlogger eet dát snoep meestal niet voor niks

(1) Milan Knol en zijn vriend gaan een zak chips leegeten, terwijl ze de voetbalgame FIFA 15 spelen. Daar maakt Milan een filmpje van, voor zijn vlog op YouTube. De 5 grap is dat de meeste chipjes naar kaas smaken, maar sommige zijn stevig gepeperd. Milan Knol: “Vandaag doen wij de Doritos Roulette Challenge. Je hebt tien chipjes in deze zak en eentje daarvan 10 is super superheet. Hebben we een blusmiddel?” Nadat de vriend een hete chip heeft getroffen, roept Knol zijn kijkers op om ook de uitdaging aan te gaan. Deelnemers kunnen een reis winnen naar 15 Death Valley.

(2) De Doritos Roulette Challenge is bedacht door voedselfabrikant Pepsico om meer zakken chips te verkopen. Bovenstaand filmpje van Milan Knol is 20 900.000 keer bekeken, waarschijnlijk ook door kinderen. Dat zou niet mogen volgens de reclamecode, want ongezond eten aanprijzen bij kinderen is niet toegestaan. Vooral omdat deze reclames 25 bijdragen aan overgewicht bij de jeugd.

(3) Vloggers die in hun filmpjes sluikreclame maken voor ongezond eten, doen dit goeddeels buiten het zicht van de toezichthouder, de Reclame Code 30 Commissie. Dat staat in het rapport ‘Voedingsreclame gericht op kinderen’. Het rapport is in opdracht van de staatssecretaris van Volksgezondheid gemaakt door Youngworks. Dat is een 35 reclameadviesbureau dat onder meer onderzoek doet naar hoe je jonge consumenten kunt bereiken. De woordvoerder van de staatssecretaris: “De afspraken die er zijn, werken goed voor 40 klassieke media, zoals televisie. Maar consumenten (met name ouders) en vloggers moeten ervan op de hoogte worden gebracht dat de regels ook gelden voor nieuwe media.” Meer dan een 45 gesprek voeren met de betrokken partijen zal de staatssecretaris niet doen: reclameregels worden door de bedrijven zelf opgesteld.

(4) Volgens de betreffende regels, 50 opgesteld door de levensmiddelenindustrie en de reclamebureaus, mag je geen reclame maken voor ongezond voedsel (snoep, chips, frisdrank) als je doelgroep twaalf jaar of jonger is, of als minstens een 55 kwart van je publiek zo jong is. Verder mogen kinderidolen geen reclame maken voor ongezond voedsel. Volgens de belangengroep Foodwatch draagt reclame voor ongezond voedsel bij aan 60 overgewicht bij kinderen. En juist kinderen kijken massaal naar vlogs op YouTube.

(5) “Dat is natuurlijk niets nieuws”, zegt Enzo Knol (broer van Milan), met meer dan 1 miljoen abonnees de grootste vlogger 65 van Nederland. “Reclame voor snoep en energiedrank bestaat al zo lang, het is alleen maar logisch dat het nu ook op YouTube te vinden is.”

(6) Youngworks onderzocht voor het 70 eerder genoemde rapport 105 YouTubekanalen, met vlogs waarin reclame zit verwerkt. Kinderen zien vooral

reclame voor ongezond voedsel via vloggers op YouTube. Het rapport stelt dat reclame in vlogs ook een effectieve manier is om reclame te maken: “Kinderen kijken op tegen de vloggers die ze volgen, ze zien hen namelijk als betrouwbaar. Daardoor is het goed mogelijk dat de merken die in de video’s terugkomen veel invloed hebben.”

(7) Volgens het rapport raakt reclame steeds meer verstrengeld met amusement en herkennen kinderen reclames in vlogs vaak niet als reclame. Soms gebruiken vloggers de hashtag #sp (‘sponsored post’), maar kinderen weten niet wat dit teken betekent en het wordt niet consequent gebruikt. De woordvoerder van Pepsico, producent van Doritos: “We hebben een afspraak met onze vloggers. Aan het begin moeten ze duidelijk aangeven dat Doritos hen heeft gevraagd. Anders voldoe je niet aan de richtlijnen van de Reclame Code Commissie.”

(8) Volgens het rapport is reclame door vloggers moeilijk in goede banen te leiden, omdat niet duidelijk is hoe oud hun kijkers zijn. “De Doritos-campagnes zijn gericht op 18- tot 24-jarigen,” zegt de woordvoerder van Pepsico, “nooit op jongeren onder de 16.” Vlogger Milan Knol bevestigt dit. Hij benadrukt dat hij niet precies weet hoe oud zijn volgers zijn, want kinderen kunnen natuurlijk een leeftijd van boven de achttien invullen. Een schatting wil hij wel geven: “Tussen de zestien en vierentwintig jaar.”

(9) Naast de eerdergenoemde ‘challenge’ is het genre ‘unboxing’ (het uitpakken van door de sponsor gestuurde producten) populair. Zo stuurt Jamin snoep rond in pakketten, die vloggers voor de camera uitpakken. “Unboxing is een rage uit Amerika”, zegt Jamin-marketeer Rob Hendriks. Snoep scoort heel goed op sociale media, aldus het bedrijf, net als make-up. “Wij krijgen de hele dag door mailtjes van kinderen die dat ook willen doen op hun vlog. Dan zeggen we: stuur eerst je kanaal naar ons door.” Dan checkt Jamin de leeftijd van de vlogger, want de winkelketen werkt niet samen met vloggers onder de zestien jaar. “We richten ons echt op een oudere doelgroep, van begin twintig.” Maar houden niet juist kinderen van snoep? “Snoep en kinderen zijn niet uit elkaar te halen. Kinderen zullen de vlogs ook kijken. Internet is openbaar.” Het rapport zegt hierover: “De belangrijkste doelgroep van de meeste vloggers lijkt te bestaan uit kinderen, als we kijken naar de toon en stijl van de vloggers.”

(10) “Ik zit nu drie jaar op YouTube en ben me bewust geworden van eventuele invloed die ik heb op voornamelijk jongeren”, zegt Enzo Knol. “Natuurlijk houd ik daar rekening mee. In mijn vlogs drink ik weleens een blikje energiedrank of eet een snoepje. Dat doet iedereen. Maar het is niet zo dat ik daar reclame voor maak.” En de vissticks die hij eet? “Dat was een samenwerking met Iglo”, zegt hij. “Maar ik was op dat moment heel erg bezig met gezond eten. Zij zeiden: als je het in de oven doet, is het niet slecht voor je, dat is de gezonde manier.”

Naar een artikel van Heleen Gorris en Romy van der Poel, NRC.next, 1 april 2016
Uit: Examen Nederlands GL en TL 2018, tijdvak 2

Tekst 3

Als je zelf schrijft, denk je na over wat je doet

(1) Onvermogen om diep na te denken, een korte aandachtsboog, geringe parate kennis: er wordt tegenwoordig veel gesproken over de negatieve effecten van computergebruik op het leer- en denkvermogen van de moderne mens. Er is nog weinig onderzoek, maar een paar zaken staan inmiddels wel vast. Bijvoorbeeld dat het maken van aantekeningen in de les met pen en papier duidelijk superieur is aan hetzelfde met een laptop.

(2) Opvallend genoeg is de belangrijkste reden daarvoor dat studenten tegenwoordig zo goed kunnen typen. Wie namelijk typend aantekeningen maakt, typt meestal vrij letterlijk wat hij hoort. De trage handschrijver moet noodgedwongen keuzes maken, nadenken dus. Het is die mentale verwerking tijdens het schrijven die het geheugen van de aantekeningenmaker versterkt. Er is onmiddellijke verwerking. Zou de student trager tikken op zijn toetsenbord, dan zou het verschil waarschijnlijk kleiner zijn. Dan zou hij beter nadenken over de informatie die hij typt.

(3) Dit verschil in aantekeningen maken werd eerder dit jaar vastgesteld met een onderzoek in Psychological Science. Daarbij moesten studenten aantekeningen maken bij een aantal lezingen, onder andere over Indiase geschiedenis, sociale ongelijkheid en computeralgoritmes[1]. Eerdere onderzoeken waren vooral gericht op de afleiding (Facebook, Twitter) die de laptop biedt tijdens het college (die is inderdaad enorm), maar hier werd zuiver het verschil met handmatig aantekeningen maken onderzocht.

(4) De laptoptikkers bleken per lezing veel meer woorden te noteren dan de schrijvers, gemiddeld zo'n 550 tegen minder dan 400. Ze typten ook vaker precies dezelfde woorden als hun collega-tikkers. De handschrijvers vertoonden veel meer onderlinge verschillen in woordkeuze – allemaal aanwijzingen voor een intensievere verwerking. En hoe letterlijker deelnemers de woorden uit de lezing hadden opgeschreven, hoe slechter hun score bij de controlevragen achteraf.

(5) De typisten zitten zeker niet te slapen, want een half uurtje na de lezing is er niet veel verschil in feitenkennis tussen hen en de schrijvers. Het gaat dan om vragen als: 'Waarvoor werden oude Indiase zegels gebruikt?' Of: 'Waar ligt het belangrijkste internetdistributiepunt in New York?' Maar op begripsvragen scoren de schrijvers dan wel veel beter dan de typisten. Dat zijn vragen als: 'Wat is het probleem als belangrijke functies beheerst worden door algoritmes?' Of: 'Welke bewijzen zijn er dat de Indiase tekens een echt schrift vormen?'

(6) Het treurige is verder dat het enige voordeel dat de tikkers hebben, namelijk een completer verslag van wat er gezegd is, niet helpt bij het leren. Toen de deelnemers een week later terugkwamen en een minuut of tien hun aantekeningen mochten bekijken, scoorden de schrijvers daarna opnieuw hoger op begripsvragen dan de tikkers.

(7) Er zijn meer negatieve effecten van computergebruik op het geheugen. Een onderzoek van een paar jaar geleden stelde vast dat degene die weet dat hij iets op internet kan opzoeken, dat feit veel makkelijker vergeet (bijvoorbeeld welke acteur de hoofdrol speelt in de film Gladiator). Internetgebruik is dus vrij slecht voor de parate kennis.

(8) Die ‘uitbesteding van geheugen’ is echter geen typisch interneteffect. Wie een huisgenoot of een collega heeft die alles van film weet, onthoudt zelf ook minder filmfeitjes. Je kunt het tenslotte altijd vragen. Het effect is oud, in een tekst van Plato (ca. 370 v. Chr.) wordt al geklaagd dat de uitvinding van het schrift het geheugen heeft vernietigd: “Want mensen die leren, zullen vertrouwen op die externe letters en zichzelf vergeten.”

(9) In de Verenigde Staten woedt op scholen en onder onderwijsdeskundigen al langer het ‘handschriftdebat’: moeten leerlingen nog wel leren schrijven? Geef ze een toetsenbord! Het positieve effect van handgeschreven aantekeningen is natuurlijk belangrijk in deze discussie. Ook dragen voorstanders vaak aan dat handschrijven meer geheugensporen in het brein achterlaat dan het simpelere tikken op toetsenbordknoppen. Dit komt doordat met de hand schrijven motorisch complexer is.

(10) Wie met de hand schrijft, leert daardoor onder andere sneller lezen: de letters laten ‘diepere sporen’ in het geheugen achter. Computerschrijven gaat weer sneller en maakt herziening van geschreven tekst veel makkelijker. In dit ‘handschriftdebat’ pleitte de vooraanstaande schrijfonderzoeker Virginia Berninger daarom voor ‘tweetaligheid’: ontwikkel een goed handschrift én leer goed typen.

Noot 1 algoritme: reeks van stappen die in een specifieke volgorde uitgevoerd moeten worden

Naar een artikel van Hendrik Spiering, NRC.next, 28 november 2014
Uit: Examen Nederlands GL en TL 2017, tijdvak 2

Ik kan/weet
- belangrijke informatie uit de tekst halen en de manier van lezen daar op afstemmen. 1F
- het onderwerp van een tekst bepalen.

Lezen: examenvragen beantwoorden

Je leert veelvoorkomende examenvragen beantwoorden.

Theorie

video-uitleg

Meerkeuzevragen beantwoorden

Bij het examen worden bij verschillende teksten vragen gesteld. Een deel daarvan is meerkeuzevragen.

Zo beantwoord je meerkeuzevragen
Stap 1: Lees eerst alleen de vraag, dus niet de antwoorden.
Stap 2: Lees nog een keer precies het tekstgedeelte waarover de vraag gaat.
Stap 3: Zoek zelf in de tekst het antwoord op de vraag.
Stap 4: Vergelijk jouw eigen antwoord met de antwoorden bij de vraag. Streep de antwoorden die niet goed zijn weg. Je houdt dan vaak twee antwoorden over die erg op elkaar lijken. Kies daaruit het *beste* antwoord.

Tips:
- De antwoorden op meerkeuzevragen staan in alfabetische volgorde. Ga dus niet twijfelen als je vaak achter elkaar hetzelfde antwoord, bijvoorbeeld A, moet invullen.
- Kijk niet naar de lengte van de antwoorden. Het langste antwoord hoeft niet het goede antwoord te zijn.
- Kies altijd maar één antwoord. Als je twee antwoorden kiest, wordt de vraag fout gerekend.
- Vul altijd een antwoord in. Je kunt beter gokken dan niets invullen. Als je gokt, is het antwoord misschien toch goed.

Sommige examenvragen kunnen bij elke tekst gesteld worden. Bij elke tekst kan bijvoorbeeld gevraagd worden wat het deelonderwerp van een of meer alinea's is, wat het tekstdoel is en wat de hoofdgedachte is. Met dit soort vragen oefen je hierna.

Opdracht
1

Lees voor je verdergaat de hele tekst *Puberbrein* op bladzijde 168 precies.

1 Bij het bekijken van de tekst *Puberbrein* heb je bedacht wat het onderwerp zou kunnen zijn. Waarschijnlijk heb je zoiets als *puberbrein* of *puberhersenen* bedacht. Nu je de hele tekst precies hebt gelezen, kun je het onderwerp wat duidelijker omschrijven.
Vul één woord in: De hele tekst gaat over … in het puberbrein.

2 Beantwoord de volgende examenvraag. Gebruik daarbij je antwoord op vraag 1.
1p Wat is het onderwerp van de tekst *Puberbrein*?
A ☐ de persoonlijkheidsstructuur van pubers
B ☐ de verandering van de hersenen bij pubers
C ☐ het impulsief handelen door pubers
D ☐ het onderzoek naar afbraak van zenuwcellen

Opdracht 2

1 Over welk deel van de hersenen gaat het in de tekst *Puberbrein*?

2 Lees alinea 9 van de tekst *Puberbrein* nogmaals precies. Hierin wordt verteld over het ongeluk van spoorwegarbeider Phineas Gage. Waarom geeft de schrijver dit voorbeeld in een tekst die gaat over het puberbrein? Vul aan: om aan te tonen dat …

1p **3** Wat wil het voorbeeld van Gage (alinea 9) ons vooral vertellen?

A ☐ De frontaalkwabben blijken belangrijk te zijn voor de sociale vaardigheden.
B ☐ De moderne neurowetenschap bestaat nog geen tweehonderd jaar.
C ☐ Een hersenbeschadiging heeft een akelige karakterverandering tot gevolg.
D ☐ Gage had na het ongeluk zijn egoïstische driften niet meer onder controle.

Opdracht 3

Lees voor je verdergaat de hele tekst *Vlogger eet dát snoep meestal niet voor niks* op bladzijde 170 precies. Het is een tekst over vloggers en reclame.

In alinea 6 staat: "(…) dat reclame in vlogs ook een effectieve manier is om reclame te maken."

1 Je zoekt het woord 'effectief' op in het woordenboek. Daar staat: *met een goede uitwerking, doeltreffend*.
Wanneer is een manier van reclame maken dus effectief?

2 Lees de examenvraag hieronder. Welke zin gebruikt ongeveer dezelfde betekenis en is dus het goede antwoord?

1p In alinea 6 staat: "(…) dat reclame in vlogs ook een effectieve manier is om reclame te maken."
Welke zin uit alinea 6 of alinea 7 geeft eigenlijk hetzelfde weer?

A ☐ "Kinderen kijken op tegen de vloggers die ze volgen, ze zien hen namelijk als betrouwbaar."
B ☐ "Daardoor is het goed mogelijk dat de merken die in de video's terugkomen veel invloed hebben."
C ☐ "Volgens het rapport raakt reclame steeds meer verstrengeld met amusement en herkennen kinderen reclames in vlogs vaak niet als reclame."
D ☐ "Aan het begin moeten ze duidelijk aangeven dat Doritos hen heeft gevraagd."

3 In alinea 7 staat "Soms gebruiken vloggers de hashtag #sp ('sponsored post') (...)"
In de tekst staan twee redenen waarom die hashtag niet zoveel effect heeft. Noteer ze allebei.

De examenvraag die hierbij hoort, is:

1p Wat is één van de problemen bij het gebruik van 'hashtag #sp ('sponsored post')' (alinea 7)?

A ☐ De hashtag wordt niet altijd door iedereen begrepen.
B ☐ De hashtag wordt door vloggers nooit gebruikt.
C ☐ Door de hashtag zijn amusement en reclame te veel met elkaar verstrengeld.
D ☐ Vloggers kennen de gemaakte afspraken over de hashtag niet.

4 Waarom is antwoord B fout?

5 Wat is het juiste antwoord op deze meerkeuzevraag?

Theorie

video-uitleg

Vragen over de inleiding van de tekst

Het eerste deel van de tekst is de **inleiding**. In examenteksten kan die bestaan uit een of meer alinea's. In de theorie van hoofdstuk 1 Lezen (bladzijde 12) staan voorbeelden van manieren waarop een schrijver de tekst kan beginnen.

Vragen over de inleiding zijn bijvoorbeeld:
– Op welke manier wordt de tekst in alinea 1 ingeleid?
– Een tekst kan op verschillende manieren ingeleid worden, bijvoorbeeld door:
1 een belangrijke conclusie voorop te stellen.
2 een samenvatting van de tekst te geven.
3 een voor de tekst belangrijke vraag te stellen.
4 een voorbeeld bij het onderwerp te geven.
Welke twee manieren worden in alinea's 1, 2 en 3 gebruikt om de tekst in te leiden?

Opdracht 4

Lees voor je verdergaat de hele tekst *Als je zelf schrijft, denk je na over wat je doet* op bladzijde 172 precies. De tekst gaat over de vraag of het beter is om te typen of om te schrijven.

Lees tekst 1. Het is alinea 1 van de tekst *Als je zelf schrijft, denk je na over wat je doet.*

1p Op welke manier wordt de tekst in alinea 1 ingeleid?
De tekst wordt ingeleid door
A ☐ de aanleiding voor het schrijven van de tekst te geven.
B ☐ de mening van de schrijver te geven.
C ☐ een belangrijke conclusie voorop te stellen.
D ☐ een samenvatting van de tekst te geven.

Tekst 1

(1) Onvermogen om diep na te denken, een korte aandachtsboog, geringe parate kennis: er wordt tegenwoordig veel gesproken over de negatieve effecten van computergebruik op het leer- en denkvermogen van de moderne mens. Er is nog weinig onderzoek, maar een paar zaken staan inmiddels wel vast. Bijvoorbeeld dat het maken van aantekeningen in de les met pen en papier duidelijk superieur is aan hetzelfde met een laptop.

Opdracht 5

Lees tekst 2, alinea 1 en 2 van de tekst *Puberbrein.*

1p Een tekst kan op verschillende manieren ingeleid worden.
Bijvoorbeeld door
1 een actuele gebeurtenis te noemen
2 een anekdote te geven
3 een conclusie te trekken
4 een deskundige te introduceren
5 een probleem te benoemen
Welke twee manieren worden in alinea's 1 en 2 gebruikt om de tekst in te leiden?
A ☐ 1 en 2
B ☐ 2 en 3
C ☐ 3 en 4
D ☐ 4 en 5

Tekst 2

(1) De half gesmolten boter staat op de keukentafel naast een leeg melkpak en de gootsteen ligt vol met vieze borden, bestek en bekers. De puber zit er niet mee, hij is verdiept in zijn telefoon. En wijs je hem op de rommel, dan springt hij uit zijn vel.
(2) Deze hevige – en in de ogen van een volwassene – overtrokken reactie is het resultaat van een enorme renovatie van het brein. De bovenkamer van de puber wordt afgebroken, verbouwd en opnieuw ingericht, en dat allemaal tegelijkertijd. Het is er zo'n zooitje, waardoor het lijkt alsof de puber de persoonlijkheidsstructuur heeft van iemand met een ernstige hersenbeschadiging.

Opdracht
6

1p Lees tekst 3, alinea 1 en 2 van de tekst *Vlogger eet dát snoep meestal niet voor niks.*
Een tekst kan op verschillende manieren ingeleid worden.
Bijvoorbeeld door
1 een voor de tekst belangrijke vraag te stellen
2 een voorbeeld te geven bij het onderwerp
3 een waarschuwing te geven
4 het centrale probleem te noemen
5 vooraf een samenvatting te geven
Welke manier wordt in alinea 1 gebruikt om de tekst in te leiden en welke in alinea 2?

Tekst 3

(1) Milan Knol en zijn vriend gaan een zak chips leegeten, terwijl ze de voetbalgame FIFA 15 spelen. Daar maakt Milan een filmpje van, voor zijn vlog op YouTube. De grap is dat de meeste chipjes naar kaas smaken, maar sommige zijn stevig gepeperd. Milan Knol: "Vandaag doen wij de Doritos Roulette Challenge. Je hebt tien chipjes in deze zak en eentje daarvan is super superheet. Hebben we een blusmiddel?" Nadat de vriend een hete chip heeft getroffen, roept Knol zijn kijkers op om ook de uitdaging aan te gaan. Deelnemers kunnen een reis winnen naar Death Valley.
(2) De Doritos Roulette Challenge is bedacht door voedselfabrikant Pepsico om meer zakken chips te verkopen. Bovenstaand filmpje van Milan Knol is 900.000 keer bekeken, waarschijnlijk ook door kinderen. Dat zou niet mogen volgens de reclamecode, want ongezond eten aanprijzen bij kinderen is niet toegestaan. Vooral omdat deze reclames bijdragen aan overgewicht bij de jeugd.

Theorie

video-uitleg

Vragen over deelonderwerpen

In het middenstuk van een tekst worden verschillende zaken behandeld die met het onderwerp te maken hebben. Dat zijn de **deelonderwerpen**. Tussenkopjes kunnen het deelonderwerp van een of meerdere alinea's aangeven.

Vragen over deelonderwerpen zijn bijvoorbeeld:
– De alinea's 3 en 4 horen bij elkaar. Welk kopje geeft het best de inhoud weer van deze alinea's samen?
– De alinea's 4 en 5 hebben een gemeenschappelijk deelonderwerp. Welk deelonderwerp hebben ze samen?

Soms wordt de vraag omgedraaid. Je krijgt dan de deelonderwerpen en moet vervolgens aangeven welke alinea's over een deelonderwerp gaan.

– De alinea's 2 tot en met 9 vormen het middenstuk van deze tekst.
  Je kunt dit middenstuk verdelen in twee verschillende delen:
  deel 1: Kenmerkende eigenschappen tuinslak
  deel 2: Onderzoek doen met behulp van de tuinslak
  → Bij welke alinea begint deel 2?

Opdracht 7

Lees de alinea's 5 tot en met 8 van de tekst *Puberbrein* nog een keer.

1p Boven welke alinea past het kopje *Intelligentie* het best?

A ☐ alinea 5
B ☐ alinea 6
C ☐ alinea 7
D ☐ alinea 8

Opdracht 8

Lees tekst 4, alinea 3 en 4 van de tekst *Vlogger eet dát snoep meestal niet voor niks.*
Waarom zijn de antwoorden bij de examenvraag hieronder goed of fout? Kies uit:
1 juist antwoord, past bij beide alinea's
2 past alleen bij alinea 3
3 past alleen bij alinea 4

1p Welk kopje geeft het best de inhoud weer van alinea 3 en alinea 4 samen?

A ☐ Reclameadviesbureau Youngworks
B ☐ Reclameregels voor ongezonde producten voor kinderen
C ☐ Verschijnen van het rapport 'Voedingsreclame gericht op kinderen'
D ☐ Vlogs voor kinderen op YouTube

Tekst 4

(3) Vloggers die in hun filmpjes sluikreclame maken voor ongezond eten, doen dit goeddeels buiten het zicht van de toezichthouder, de Reclame Code Commissie. Dat staat in het rapport 'Voedingsreclame gericht op kinderen'. Het rapport is in opdracht van de staatssecretaris van Volksgezondheid gemaakt door Youngworks. Dat is een reclameadviesbureau dat onder meer onderzoek doet naar hoe je jonge consumenten kunt bereiken. De woordvoerder van de staatssecretaris: "De afspraken die er zijn, werken goed voor klassieke media, zoals televisie. Maar consumenten (met name ouders) en vloggers moeten ervan op de hoogte worden gebracht dat de regels ook gelden voor nieuwe media." Meer dan een gesprek voeren met de betrokken partijen zal de staatssecretaris niet doen: reclameregels worden door de bedrijven zelf opgesteld.

(4) Volgens de betreffende regels, opgesteld door de levensmiddelenindustrie en de reclamebureaus, mag je geen reclame maken voor ongezond voedsel (snoep, chips, frisdrank) als je doelgroep twaalf jaar of jonger is, of als minstens een kwart van je publiek zo jong is. Verder mogen kinderidolen geen reclame maken voor ongezond voedsel. Volgens de belangengroep Foodwatch draagt reclame voor ongezond voedsel bij aan overgewicht bij kinderen. En juist kinderen kijken massaal naar vlogs op YouTube.

Theorie

video-uitleg

Vragen over verbanden in de tekst

De zinnen en alinea's in een tekst hebben met elkaar te maken: ze houden verband met elkaar. Op bladzijde 206 vind je een overzicht van de belangrijkste **tekstverbanden** en **signaalwoorden**.

Vragen over tekstverbanden zijn bijvoorbeeld:
- Welk verband is er vooral tussen alinea 4 en alinea 5?
- Alinea 1 en alinea 2 sluiten op verschillende manieren op elkaar aan.
  → Kruis in de uitwerkbijlage aan welke verbanden er zijn tussen deze alinea's.
- "Maar ja, ik ben natuurlijk niet de doelgroep van Primark. Ik ben bovendien niet het type dat graag winkelt." Welk verband bestaat er tussen deze twee zinnen?

Tip:
Markeer signaalwoorden in de tekst als je ze tegenkomt. Ze kunnen je helpen om het juiste verband tussen zinnen, alinea's of tekstdelen te vinden.

Opdracht 9

Lees tekst 5. Het is alinea 9 van de tekst *Vlogger eet dát snoep meestal niet voor niks.*

1 Welk signaalwoord staat in de eerste zin van alinea 9?

1p **2** "Naast de eerdergenoemde 'challenge' is het genre 'unboxing' (het uitpakken van door de sponsor gestuurde producten) populair."
Van welk tekstverband is er sprake in deze zin?
A ☐ een conclusie
B ☐ een opsomming
C ☐ een tegenstelling
D ☐ een verklaring

Tekst 5

(9) Naast de eerdergenoemde 'challenge' is het genre 'unboxing' (het uitpakken van door de sponsor gestuurde producten) populair. Zo stuurt Jamin snoep rond in pakketten, die vloggers voor de camera uitpakken. "Unboxing is een rage uit Amerika", zegt Jamin-marketeer Rob Hendriks. Snoep scoort heel goed op sociale media, aldus het bedrijf, net als make-up. "Wij krijgen de hele dag door mailtjes van kinderen die dat ook willen doen op hun vlog. Dan zeggen we: stuur eerst je kanaal naar ons door." Dan checkt Jamin de leeftijd van de vlogger, want de winkelketen werkt niet samen met vloggers onder de zestien jaar. "We richten ons echt op een oudere doelgroep, van begin twintig." Maar houden niet juist kinderen van snoep? "Snoep en kinderen zijn niet uit elkaar te halen. Kinderen zullen de vlogs ook kijken. Internet is openbaar." Het rapport zegt hierover: "De belangrijkste doelgroep van de meeste vloggers lijkt te bestaan uit kinderen, als we kijken naar de toon en stijl van de vloggers."

Opdracht 10

Lees tekst 6, alinea 7 en 8 van de tekst *Als je zelf schrijft, denk je na over wat je doet.*

1p Wat is het belangrijkste verband tussen alinea 7 en alinea 8?
A ☐ Alinea 8 geeft een advies bij alinea 7.
B ☐ Alinea 8 nuanceert het gestelde in alinea 7.
C ☐ Alinea 8 verklaart het gestelde in alinea 7.
D ☐ Alinea 8 vormt een tegenstelling met alinea 7.

Tekst 6

(7) Er zijn meer negatieve effecten van computergebruik op het geheugen. Een onderzoek van een paar jaar geleden stelde vast dat degene die weet dat hij iets op internet kan opzoeken, dat feit veel makkelijker vergeet (bijvoorbeeld welke acteur de hoofdrol speelt in de film Gladiator). Internetgebruik is dus vrij slecht voor de parate kennis.
(8) Die 'uitbesteding van geheugen' is echter geen typisch interneteffect. Wie een huisgenoot of een collega heeft die alles van film weet, onthoudt zelf ook minder filmfeitjes. Je kunt het tenslotte altijd vragen. Het effect is oud, in een tekst van Plato (ca. 370 v. Chr.) wordt al geklaagd dat de uitvinding van het schrift het geheugen heeft vernietigd: "Want mensen die leren, zullen vertrouwen op die externe letters en zichzelf vergeten."

Theorie

video-uitleg

Vragen over de bedoeling van een alinea

Een schrijver verdeelt zijn tekst in alinea's. Vaak wordt gevraagd naar de **bedoeling van een alinea**. Dat is meestal de laatste alinea (het slot), maar de vraag kan ook gaan over een alinea uit het middenstuk. In de theorie van hoofdstuk 1 Lezen (bladzijde 13) staan voorbeelden van verschillende doelen die het slot van een tekst kan hebben.

Vragen over de bedoeling van een alinea zijn bijvoorbeeld:
– Wat is de belangrijkste functie van alinea 10?
– Een schrijver kan een tekst op verschillende manieren afsluiten:
1 door een aanbeveling te doen
2 door een conclusie te trekken
3 door een samenvatting te geven
4 door een toekomstverwachting te geven
5 door een waarschuwing te geven
→ Welke drie manieren vind je terug in alinea 8?

Opdracht
11

1p

Lees tekst 7, de laatste alinea van de tekst *Puberbrein.*
De laatste alinea heeft twee functies.
Welke twee functies zijn dit?
A ☐ een conclusie geven en een samenvatting geven
B ☐ een nieuw gegeven bespreken en een conclusie geven
C ☐ een samenvatting geven en een toekomstverwachting uiten
D ☐ een toekomstverwachting uiten en een nieuw gegeven bespreken

Tekst 7

(9) Het verband tussen de werking van de frontaalkwabben in de hersenen en de persoonlijkheidsverandering werd inzichtelijk gemaakt toen de spoorwegarbeider Phineas Gage in 1848 een ijzeren stang door zijn hoofd kreeg. Het linkerdeel van zijn frontaalkwab werd totaal verwoest, waarna de aardige Gage een lompe beer werd. Sindsdien beseffen de psychologen en neurologen wel hoe belangrijk de frontaalkwabben voor je sociale vaardigheden zijn, want ze moeten onze egoïstische en dierlijke instincten in goede banen leiden. Een puber die onbeschoft uit de hoek komt, kan daar dus weinig aan doen…

Opdracht **12**

Voor het beantwoorden van de volgende examenvraag heb je de hele tekst *Als je zelf schrijft, denk je na over wat je doet* nodig. Je vindt de tekst op bladzijde 172.

1p Wat is de functie van alinea 7?
Alinea 7
A ☐ geeft een gevolg van het gestelde in alinea 1.
B ☐ vormt een tegenstelling met de alinea's 4 tot en met 6.
C ☐ vormt samen met de alinea's 4 tot en met 6 een opsomming.
D ☐ werkt een deel van het gestelde in alinea 1 verder uit.

Opdracht **13**

Lees tekst 8. Het is alinea 10 van de tekst *Als je zelf schrijft, denk je na over wat je doet.*

1p Wat is de belangrijkste functie van alinea 10?
A ☐ een aanbeveling doen
B ☐ een toekomstverwachting geven
C ☐ een voorbeeld geven
D ☐ een waarschuwing geven

Tekst 8

(10) Wie met de hand schrijft, leert daardoor onder andere sneller lezen: de letters laten 'diepere sporen' in het geheugen achter. Computerschrijven gaat weer sneller en maakt herziening van geschreven tekst veel makkelijker. In dit 'handschriftdebat' pleitte de vooraanstaande schrijfonderzoeker Virginia Berninger daarom voor 'tweetaligheid': ontwikkel een goed handschrift én leer goed typen.

Theorie

video-uitleg

Vragen over het doel van de tekst

Een van de laatste meerkeuzevragen kan gaan over het **doel** of de doelen van de tekst. Om het doel te vinden, let je op de titel, de bron en de hoofdgedachte. Het doel is het antwoord op de vraag: wat wil de schrijver van de tekst bereiken bij de lezer?

Veelgenoemde doelen bij examenteksten zijn:
- informeren/uitleggen/beschrijven: de schrijver wil dat je iets te weten komt
- aanzetten om iets te doen/aansporen/overhalen: de schrijver wil dat je iets doet
- overtuigen: de schrijver wil je overtuigen van zijn mening
- een mening geven: de schrijver wil alleen zijn mening geven
- waarschuwen: de schrijver wil je vertellen dat je iets niet moet doen of moet vinden
- adviseren: de schrijver wil je raad geven
- amuseren: de schrijver wil dat je je vermaakt

Opdracht **14**

Beantwoord de volgende vragen naar het doel van de tekst.

1p **1** Wat is het belangrijkste doel van de tekst *Puberbrein*?
De tekst wil de lezer
A ☐ ervan overtuigen dat pubers niets aan hun gedrag kunnen doen.
B ☐ ervan overtuigen dat het impulsieve handelen van pubers tijdelijk is.
C ☐ informeren over de hersenverandering bij pubers.
D ☐ informeren over de persoonlijkheidsstructuur van pubers.

1p **2** Met welk doel is de tekst *Vlogger eet dát snoep meestal niet voor niks* vooral geschreven? De tekst wil
A ☐ de consument aansporen kennis te nemen van de reclameregels in vlogs.
B ☐ de lezer informeren over de problemen van sluikreclame in vlogs.
C ☐ de oudere lezer enthousiasmeren voor het volgen van vlogs.
D ☐ jongeren waarschuwen voor verborgen boodschappen in vlogs.

Theorie

video-uitleg

Open vragen beantwoorden

In het examen staan ook **open vragen**. Je moet dan zelf het antwoord bedenken en opschrijven. Bij het onderdeel Lezen heb je heel vaak open vragen beantwoord.

Zo beantwoord je open vragen
Stap 1: Lees de vraag goed en kijk wat je moet doen. Bijvoorbeeld:

Noem twee ... / Welke twee ...	Schrijf twee dingen op, niet meer en niet minder. Noem je bijvoorbeeld drie dingen als er maar twee worden gevraagd, dan wordt er *alleen* naar de eerste twee antwoorden gekeken.
Leg uit / Verklaar / Licht toe ...	Geef een uitleg in je eigen woorden. Schrijf dus geen zinnen uit de tekst over.
Citeer een zin ...	– Kies één zin uit de tekst: van hoofdletter tot punt, uitroepteken of vraagteken. – Schrijf de hele zin over óf noteer het eerste en het laatste woord van de zin. Doe dat zo: *Hebben (...) blusmiddel? (r. 23-24)* De regelnummers zijn niet verplicht.
Citeer een zinsgedeelte ...	– Kies een stukje van een zin, dus niet de hele zin. – Schrijf alle woorden over óf noteer alleen het eerste en het laatste woord: *De (...) gelooft. (r. 54)* De regelnummers zijn niet verplicht.
Gebruik maximaal / niet meer dan 10 woorden.	Gebruik je in je antwoord meer dan tien woorden, dan kost je dat een punt.

Stap 2: Lees het tekstgedeelte waarover de vraag gaat, nog eens precies.
Stap 3: Schrijf het antwoord op en controleer: past het antwoord bij de vraag?

Tips:
- Schrijf altijd iets op, ook als je het antwoord niet weet. Misschien is je antwoord toch goed.
- Schrijf, als je tijd hebt, het antwoord eerst op een kladblaadje. Dan kun je het nog verbeteren en goed leesbaar in de uitwerkbijlage zetten.

Opdracht
15

Bij veel open examenvragen moet je een reden of argument uit de tekst geven, zoals bij vraag 1 hiernaast. Vind je dit soort vragen lastig, probeer dan deze tip:
- Maak in gedachten of op een kladpapiertje met het belangrijkste uit de opgave een zin met *want*. Bijvoorbeeld:
  – De overheid zal geen strengere regels opstellen, *want* ...
- Zoek in de tekst de zin die, of het zinsgedeelte dat daar het best bij past en gebruik die/dat voor je antwoord.

Beantwoord de volgende examenvragen bij de tekst *Vlogger eet dát snoep meestal niet voor niks*.

1p **1** Een oplossing voor het probleem met reclame in vlogs zou kunnen zijn dat de overheid strengere regels opstelt. Toch zal de overheid dit niet doen.
→ Citeer een zin uit alinea 3 of alinea 4 waarin de reden hiervoor wordt gegeven.

1p **2** Waarom mag er geen reclame voor ongezond voedsel gemaakt worden voor kinderen jonger dan 12 jaar?
Gebruik voor je antwoord alinea 4.

1p **3** In alinea 8 zegt Milan Knol dat hij niet precies weet hoe oud zijn volgers zijn.
→ Citeer het zinsgedeelte uit deze alinea dat aangeeft hoe dit kan.

2p **4** Milan Knol schat in dat zijn kijkers tussen de zestien en vierentwintig jaar zijn. (alinea 8)
→ Moet hij dan rekening houden met de afgesproken regels over reclame voor ongezond voedsel?
Licht je antwoord toe met een argument uit alinea 4.

1p **5** Citeer uit alinea 9 de zin waaruit blijkt dat de interviewers enigszins kritisch staan tegenover de werkwijze van Jamin.

1p **6** Enzo Knol geeft in alinea 10 aan dat hij zich bewust is geworden van zijn invloed op jongeren.
→ Geef een voorbeeld uit alinea 10 waaruit blijkt dat Enzo Knol zich toch niet zo veel aantrekt van die invloed.

Theorie

video-uitleg

Vragen over de hoofdzaken in een tekst

Bij verschillende teksten kan gevraagd worden informatie uit de hele tekst of uit een of meer alinea's samen te vatten. Vaak wordt gevraagd naar de **hoofdgedachte** van de tekst: de samenvatting van de hele tekst in één zin.
Bijvoorbeeld:
– Wat is de hoofdgedachte van deze tekst?
– Citeer de zin uit alinea 1, 2 of 3 die het beste de hoofdgedachte van de tekst weergeeft.
– Hoe kun je de hoofdgedachte van deze tekst het beste weergeven?

Om de hoofdgedachte te vinden, lees je de tekst helemaal en stel je de vraag: wat is het belangrijkste wat in de tekst over het onderwerp wordt gezegd? Je vindt de hoofdgedachte vaak in de inleiding of in het slot van de tekst.

Daarnaast kunnen vragen gesteld worden over de **samenvatting** van een of meer alinea's of van de hele tekst.
Bijvoorbeeld:
– Plaats in de uitwerkbijlage de nummers 1, 2, 3 en 4 in de juiste volgorde van oorzaak en gevolg in het schema.
– Welke conclusies kun je trekken na het lezen van de tekst *Fietsologie*? Kruis in de uitwerkbijlage aan of de volgende conclusies waar of niet waar zijn volgens de tekst.
– De titel van de tekst luidt *Nu even niet*.
→ In welke alinea komt de betekenis van de titel het duidelijkst terug?
– Schilthuizen doet onderzoek naar slakken in bossen en slakken in graslanden.
→ Wat zijn de kenmerken van deze slakken? Vul het schema in de uitwerkbijlage in.

Bij deze vragen let je op de juiste volgorde van de belangrijkste gebeurtenissen en op de hoofdzaken uit elke alinea. In een alinea staan de hoofdzaken vaak in de eerste of de laatste zin. Uitleg en voorbeelden zijn meestal bijzaken en horen niet in een samenvatting.

Opdracht 16

Voor het beantwoorden van de vraag naar het onderwerp moet je de hele tekst *Vlogger eet dát snoep meestal niet voor niks* (bladzijde 170) hebben gelezen.

1p Wat is het onderwerp van de tekst *Vlogger eet dát snoep meestal niet voor niks*?

A ☐ aanprijzen van dure merkproducten door vloggers
B ☐ bewust negeren van reclameregels door vloggers
C ☐ geld van voedselfabrikanten voor vloggers
D ☐ reclame voor ongezond voedsel door vloggers

Opdracht 17

Voor het beantwoorden van de volgende vragen moet je de hele tekst *Als je zelf schrijft, denk je na over wat je doet* (bladzijde 172) hebben gelezen.

1p **1** In alinea 3 wordt gesproken over "onderzoek in Psychological Science" en "eerdere onderzoeken".
Leg uit wat er precies onderzocht werd in het onderzoek in Psychological Science **en** wat er precies onderzocht werd in de eerdere onderzoeken.
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

1p **2** Wat is de hoofdgedachte van deze tekst?

A ☐ Om feiten op korte termijn goed te onthouden, kun je zowel je aantekeningen typen als met de hand opschrijven.
B ☐ Omdat studenten tegenwoordig zo goed kunnen typen, hebben ze minder mentale verwerking bij het maken van aantekeningen.
C ☐ Wanneer je met de hand schrijft, heb je meer mentale verwerking en laat je meer geheugensporen achter in je brein.
D ☐ Wanneer je veel gebruikmaakt van internet en veel schrijft, is dat slecht voor je parate kennis.

Opdracht 18

Lees tekst 9. Het is alinea 3 van de tekst *Puberbrein*.

1p Welke conclusie past het beste bij alinea 3?

A ☐ De hersenen groeien na je kleutertijd niet meer, maar ontwikkelen zich nog wel.
B ☐ De hersenwetenschap blijkt een onbekende, verrassende wetenschap te zijn.
C ☐ De omvang van de hersenen groeit tot je tweeëntwintigste levensjaar.
D ☐ De technieken in de hersenwetenschap zijn sinds 1990 hopeloos verouderd.

Tekst 9

(3) Na de geboorte groeien de hersenen door, maar vanaf je zesde niet meer. Wetenschappers dachten tot in de jaren '90 van de vorige eeuw dat het brein dan ook was uitontwikkeld, maar toen MRI-scans en andere technieken het mogelijk maakten om in het levende brein te kijken, diende zich een verrassing aan: van je zesde tot je tweeëntwintigste worden de hersenen finaal omgegooid en voor een deel zelfs afgebroken.

Theorie

video-uitleg

Vragen bij een advertentie

Vaak is één van de teksten van het examen een **advertentie**. Over de advertentie worden dan vragen gesteld. Let goed op de lay-out en het taalgebruik. De vragen hebben bijvoorbeeld te maken met het doel van de tekst, de functie van het beeld en de doelgroep (het publiek voor wie de advertentie is bedoeld).

Bijvoorbeeld:
- Wat is het belangrijkste doel van deze advertentie?
- Op welke doelgroep richt deze advertentie zich vooral?
- Welke twee aspecten worden in de foto bij deze advertentie vooral benadrukt?
- Een afbeelding in een advertentie kan de volgende functies hebben:
  1 De afbeelding verduidelijkt de tekst.
  2 De afbeelding trekt de aandacht van de lezer.
  3 De afbeelding spoort de lezer aan om geld te geven.
  Welke functie is of welke functies zijn hier van toepassing?

Tips:
Om te ontdekken wat je precies nodig hebt om de advertentie te begrijpen, kun je het volgende doen:
- Bedek de tekst. Begrijp je nu de bedoeling van de advertentie?
- Bedek dan het beeld. Begrijp je nu de bedoeling van de advertentie?

Opdracht
19

Bekijk en lees tekst 10.

1p **1** Een foto in een advertentie kan verschillende functies hebben.
De foto
1 trekt de aandacht.
2 voegt nieuwe inhoudselementen aan de tekst toe.
3 is nodig om de tekst te kunnen begrijpen.
Welke functie of welke functies heeft de foto in deze advertentie?
A ☐ alleen 1
B ☐ alleen 2
C ☐ alleen 3
D ☐ 1 en 2
E ☐ 1 en 3
F ☐ 2 en 3

1p **2** De eerste alinea eindigt met de zinnen “Toon kan meer. Veel meer.”
→ Noem de drie extra functies die Toon volgens de tekst heeft.

1p **3** Wat is het belangrijkste doel van deze advertentie?
De advertentie wil de lezer
A ☐ aansporen om energie bij Eneco af te nemen.
B ☐ aansporen om Toon van Eneco aan te schaffen.
C ☐ informeren over de toekomst van energielevering door Eneco.
D ☐ informeren over wat Toon van Eneco allemaal kan.

1p **4** Op welke doelgroep richt deze advertentie zich vooral?
A ☐ op alle mensen die geïnteresseerd zijn in technologische ontwikkelingen
B ☐ op alle mensen die geïnteresseerd zijn in Toon
C ☐ op mensen die klant zijn van Eneco en geïnteresseerd zijn in Toon
D ☐ op mensen die nog geen klant zijn van Eneco en geïnteresseerd zijn in Toon

1p **5** Welke zin uit de tekst ondersteunt de afbeelding het best?
A ☐ De thermostaat lager zetten vanuit uw luie stoel?
B ☐ Haal ook Toon in huis.
C ☐ Met uw smartphone de verwarming lager zetten?
D ☐ Toon maakt uw huis nu ook veiliger.

Tekst 10

De thermostaat lager zetten vanuit uw luie stoel?

Toon® is de intelligente thermostaat van Eneco. Waarbij we gelijk opmerken dat de term 'thermostaat' hem wellicht een beetje tekort doet. Toon kan meer. Veel meer.

Uw verlichting bedienen via uw tablet vanaf de bank? Met uw smartphone de verwarming lager zetten? Of hoger, terwijl u onderweg bent naar huis? Het kan allemaal.

Toon maakt uw huis nu ook veiliger. Want nu is er Rookmelder op Toon: een slimme designrookmelder die aan Toon gekoppeld kan worden. U wordt direct gewaarschuwd bij rookontwikkeling in huis. Thuis én op afstand via uw smartphone. Dat geeft een veilig gevoel.

Met Toon haalt u vandaag al de toekomst in huis. En het mooie is, Toon is er voor iedereen. Dus ook zonder energiecontract van Eneco.

Haal ook Toon in huis.
Ga naar eneco.nl/toon

Ook zonder energiecontract van Eneco

Samen gaan we voor duurzaam Eneco

ADVERTENTIE

Uit: Examen Nederlands GL en TL 2017, tijdvak 1

Opdracht 20

Bekijk en lees tekst 11.

1p **1** Wat is het belangrijkste doel van deze advertentie?
De advertentie wil de lezer
A ☐ aansporen om een bedrijf in pure chocolade te steunen.
B ☐ erop wijzen dat kinderen pure chocolade niet lekker vinden.
C ☐ ervan overtuigen dat pure chocolade niet voor kinderen bestemd is.
D ☐ laten zien dat er een startend bedrijf in pure chocolade is.

Tekst 11

Serieus pure chocolade

Hands Off My Chocolate wil een reep met 85% cacao op de markt brengen. Hun meest intense, doordringende en pure reep tot nu toe. Zo puur dat maar 12% van de kinderen in het testpanel hem lekker vindt. Eindelijk een reep voor volwassenen. Maar waarom zou je eigenlijk een reep maken die veel kinderen niet lusten?

“Zodat je hem niet met ze hoeft te delen. Deze reep koop je helemaal voor jezelf”. zegt Kitty Smeeten. Samen met Thomas de Groen bedacht zij Hands Off My Chocolate. Op dit moment liggen er vijf varianten van de reep in de schappen. De meest pure daarvan heeft 70% cacao. “En dat vinden te veel kinderen lekker. Daarom willen we onze meest volwassen chocoladereep, met 85% cacao, zo snel mogelijk gaan maken.”

Om dat te doen, hebben Kitty en Thomas geld nodig. “Voor productontwikkeling, verpakking en marketing.” Daarom zijn ze een crowdfundingscampagne op doorgaan.nl gestart. Helpen kan al met een Like of Share, maar wie geld in Hands Off My Chocolate investeert, kan rekenen op heerlijke tegenprestaties, zoals een jaarvoorraad chocola. Helemaal voor jezelf. Snel naar doorgaan.nl dus!

FUND MEE OP DOORGAAN.NL

DE AMERSFOORTSE
De Ondernemersverzekeraar

Uit: Examen Nederlands GL en TL 2017, tijdvak 2

1p **2** Een afbeelding in een advertentie kan verschillende functies hebben:
1 De afbeelding is nodig om de tekst te begrijpen.
2 De afbeelding trekt de aandacht van de lezer.
3 De afbeelding voegt inhoudelijk iets nieuws toe aan de tekst.
Welke functie of functies heeft de afbeelding in deze advertentie vooral?
A ☐ alleen 1
B ☐ alleen 2
C ☐ alleen 3
D ☐ 1 en 2
E ☐ 1 en 3
F ☐ 2 en 3

1p **3** Kitty Smeeten en Thomas de Groen noemen hun chocoladereep "de meest volwassen chocoladereep".
→ Leg in eigen woorden uit wat Smeeten en De Groen hiermee bedoelen. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 10 woorden.

1p **4** Citeer de zin uit de tekst die het best uitlegt wat er op de afbeelding te zien is.

Opdracht 21

Bekijk en lees tekst 12.

1p **1** Het doel van een tekst kan onder andere zijn:
1 de lezer amuseren
2 de lezer informeren
3 de lezer overtuigen
4 de lezer tot handelen aansporen
Wat zijn de twee belangrijkste doelen van deze tekst?
A ☐ 1 en 2
B ☐ 1 en 3
C ☐ 1 en 4
D ☐ 2 en 4

1p **2** Wat is de belangrijkste functie van de afbeelding in deze advertentie?
De afbeelding
A ☐ is nodig om de tekst te kunnen begrijpen.
B ☐ trekt de aandacht van de lezer.
C ☐ verduidelijkt de inhoud van de tekst.
D ☐ voegt inhoudelijk iets nieuws toe aan de tekst.

1p **3** Welke bewering over het fluitsignaal is op basis van de advertentie juist?
A ☐ Als je instapt na het fluitsignaal, gaan de deuren niet meer dicht.
B ☐ In de tijd tussen het fluitsignaal en het dichtgaan van de deuren mag je ook nog instappen.
C ☐ Je moet voor het fluitsignaal instappen, want na het fluitsignaal gaan de deuren dicht.
D ☐ Pas na het fluitsignaal mag je instappen, daarna gaan de deuren dicht.

Tekst 12

Uit: Examen Nederlands GL en TL 2018, tijdvak 2

Ik kan/weet

- de bedoeling van tekstgedeeltes en/of specifieke formuleringen duiden. 2F
- de bedoeling van de schrijver verwoorden. 2F
- tekstverbanden herkennen, benoemen en begrijpen. 2F
- de hoofdgedachte van de tekst bepalen. 2F

Maak de opdrachten op Nieuw Nederlands Online en ga aan de slag met Examensprint.

Schrijven

Je leert over de schrijfopdracht op het examen.

Theorie

video-uitleg

Een schrijfopdracht maken

Een van de onderdelen van het examen is een **schrijfopdracht**. Vaak moet je een (zakelijke) brief of e-mail (zie bladzijde 212 en 214) of een artikel (zie bladzijde 215) schrijven. De schrijfopdracht bestaat meestal uit een tekst waarin de situatie wordt uitgelegd en daaronder volgt de opdracht. Vaak heeft die opdracht te maken met het onderwerp van een van de examenteksten.

Stappenplan schrijfopdracht
Stap 1: Lezen
Lees de situatiebeschrijving en de opdracht goed door. Beantwoord deze vragen voor jezelf:
- Wat voor tekst moet ik schrijven? Waarop moet ik dus letten bij deze tekstsoort?
- Wat is het doel van mijn tekst?
- Wie is het publiek van mijn tekst, voor wie is de tekst bedoeld?

Stap 2: Schrijven
Je tekst moet altijd bestaan uit een inleiding, een middenstuk en een slot. Alle onderdelen die je in de tekst moet zetten, staan in de opdracht op een rijtje. Meestal staan ze al in een logische volgorde. Het is handig om ze zelf een letter of een nummer te geven.
- Bedenk hoe je de onderdelen het beste over de alinea's kunt **verdelen**.
- Veel informatie moet je zelf verzinnen, maar een deel moet je ook uit de situatiebeschrijving halen. **Markeer** de informatie die je nodig hebt. Soms kun je ook informatie uit een van de examenteksten gebruiken.
- **Maak goede zinnen** bij elk onderdeel. Sla tussen de alinea's een regel over.

Stap 3: Controleren en verbeteren
Bij de schrijfopdracht krijg je punten voor:
- **inhoud** – Controleer of alle informatie uit stap 2 goed in de tekst staat.
- **taalgebruik** – Kijk alle woorden en zinnen goed na en verbeter eventuele fouten. In het woordenboek kun je opzoeken hoe je woorden moet spellen. Let ook op leestekens.
  Let op: Zorg ervoor dat je tekst ten minste uit het gevraagde aantal woorden bestaat. Bij minder woorden krijg je geen punten voor taalgebruik.
- **presentatie/conventies** (regels) – Controleer of:
  – je alle gegevens die bij de tekstsoort horen, hebt genoemd. Denk bijvoorbeeld aan de groet en je voor- en achternaam onder een e-mail.
  – de tekst goed in alinea's is verdeeld.
  – de informatie in een logische volgorde staat.
  – het taalgebruik past bij het publiek.

Opdracht
1

Lees tekst 1. Het is een schrijfopdracht uit een examen.

1 Wat voor tekst moet je schrijven?

2 Wat is het belangrijkste doel van je tekst?
- A ☐ adviseren
- B ☐ informeren
- C ☐ mening geven
- D ☐ overhalen

3 Voor wie is de tekst bedoeld?
- A ☐ een jongere die je kent
- B ☐ een volwassene die ik goed ken
- C ☐ een volwassene die ik niet ken

4 Hoe moet je hem of haar dus aanspreken?
- A ☐ met 'je', 'jou' en 'jouw'
- B ☐ met 'u' en 'uw'

5 Wat zet je in de onderwerpregel?

6 Welke groet moet jij onder je e-mail zetten?

7 Hoeveel woorden moet je ten minste gebruiken?

Tekst 1

Schrijfopdracht

Ieder jaar wordt er in februari op jullie school een projectweek voor klas 3 en 4 vmbo georganiseerd. Dit jaar was het thema van de projectweek 'mediawijsheid'. Tijdens de projectweek deed je in een groepje met leerlingen uit zowel de derde als de vierde klas onderzoek naar sociale media. Een groepsgenoot van jou had het artikel 'Vlogger eet dát snoep meestal niet voor niks' gelezen, waarin vlogger Milan Knol genoemd wordt. Veel leerlingen vinden Milan helemaal te gek en volgen al zijn filmpjes op YouTube. Enkelen hopen net zo'n geweldige vlogger te worden als Milan. Je besloot samen met je groepsgenoten te onderzoeken hoe de leerlingen in 3 en 4 vmbo over vloggen denken.

Tijdens de projectweek hebben jullie een vragenlijst afgenomen bij leerlingen in klas 3 en 4 vmbo. In de vragenlijst hebben jullie leerlingen bevraagd over hoe ze denken over vloggen. Uit de resultaten bleek dat veel leerlingen positief zijn over vloggen. Verschillende leerlingen uit klas 3 en 4 kijken regelmatig naar filmpjes van Milan en andere vloggers en willen zelf ook graag gaan vloggen. Ze weten alleen niet zo goed hoe ze dat moeten aanpakken. Andere leerlingen zijn kritischer over vloggen. Ze vinden dat vloggers als Milan Knol soms niet helemaal eerlijk zijn over hun bedoelingen. Af en toe maken vloggers reclame, terwijl je dat als kijker niet altijd doorhebt. Deze leerlingen kijken daarom minder vaak naar vlogs.

Dit zijn interessante uitkomsten en jullie willen graag weten hoe Milan Knol hier zelf over denkt. In overleg met jullie docent besluiten jullie Milan een e-mail te sturen om hem uit te nodigen in juni een gastles op school te komen geven. In deze gastles willen jullie twee dingen aan bod laten komen: jullie willen graag tips ontvangen over hoe je het beste kunt vloggen en zijn reactie horen op de kritiek die er is op vloggers. Jij biedt aan de e-mail te sturen, aangezien jij het e-mailadres van Milan Knol al op internet gevonden hebt.

→

Let op: Zorg ervoor dat je tekst minimaal uit 100 woorden bestaat. Bij minder dan 100 woorden krijg je geen punten voor taalgebruik.

13p **Opdracht**
Schrijf een e-mail aan vlogger Milan Knol. Een aantal gegevens is al voorgedrukt in de uitwerkbijlage. Vermeld het onderwerp van je e-mail in de onderwerpregel.

Gebruik voor je e-mail de gegevens uit de tekst op de vorige bladzijde en eventueel de tekst 'Vlogger eet dát snoep meestal niet voor niks'. Gegevens die niet in de opdracht staan, moet je zelf bedenken.
Besteed in je e-mail aandacht aan de volgende punten:
a – de aanleiding voor je e-mail: uitgevoerd onderzoek tijdens de projectweek op school;
b – jezelf voorstellen met je naam en school;
c – een korte beschrijving van het onderzoek dat jullie uitgevoerd hebben;
d – twee positieve kanten van vlogs die in het onderzoek genoemd werden;
e – een punt van kritiek op vlogs dat in het onderzoek naar voren kwam;
f – verzoek om een gastles over vloggen te komen geven op school;
g – de twee onderwerpen die jullie in de gastles aan bod willen laten komen;
h – informatie over plaats, datum en tijdstip van de gastles;
i – vraag naar de kosten voor het geven van de gastles;
j – verzoek om een reactie binnen twee weken.

Sluit je e-mail af met 'Met vriendelijke groet,' en je eigen voor- en achternaam.

Let op: Zorg ervoor dat je tekst minimaal uit 100 woorden bestaat. Bij minder dan 100 woorden krijg je geen punten voor taalgebruik.

Verzenden

Aan... m.knol@milan.nl

CC...

Onderwerp:

Beste meneer Knol,

....

....

Uit: Examen Nederlands GL en TL 2018, tijdvak 2

Opdracht
2

Bekijk het voorbeeld van een zakelijke e-mail in de bijlage (bladzijde 214). Hierin zijn alle gevraagde onderdelen uit de schrijfopdracht in tekst 1 verwerkt.

1 Hoe zijn in de voorbeelduitwerking de onderdelen *a* tot en met *j* (tekst 1) verdeeld over de alinea's? Neem het schema over en vul in.

		onderdeel
inleiding	**al. 1**	*a, …*
middenstuk	**al. 2**	
	al. 3	
	al. 4	
slot	**al. 5**	

2 In de voorbeelduitwerking heeft de schrijver in zijn taalgebruik rekening gehouden met het doel van de tekst en met het publiek.
Welke twee woorden passen bij het taalgebruik van de e-mail? Geef bij beide woorden een voorbeeld.
a beleefd
b enthousiast
c ingewikkeld
d populair
e streng

Theorie

video-uitleg

Goed spellen en formuleren

Je schrijfopdracht op het examen wordt onder andere beoordeeld op **taalverzorging**. Je krijgt bijvoorbeeld minder punten als je spelfouten maakt of hoofdletters en leestekens niet of verkeerd gebruikt. Je tekst wordt ook beoordeeld op zinsbouw en samenhang.

Tips:
- Gebruik bij het maken van de oefenopgaven bij het examenonderdeel Schrijven het Overzicht spellingregels (bladzijde 207).
  Tijdens het examen mag je een woordenboek gebruiken. Gebruik dit woordenboek als je twijfelt over de spelling van een woord (maar let wel op de tijd!).
- Maak je zinnen niet te lang en ingewikkeld:
  – Plak hoogstens twee zinnen aan elkaar. Gebruik daarbij een voegwoord.
  – Gebruik na een voegwoord de juiste woordvolgorde (zie bladzijde 64).
- Gebruik verwijswoorden. Zo voorkom je dat je steeds dezelfde woorden herhaalt (zie bladzijde 94).
- Gebruik waar dat kan signaalwoorden om het verband tussen je zinnen en alinea's aan te geven (zie bladzijde 42 en 206).

Opdracht
3

Lees tekst 2. Dit is een schrijfopdracht uit een examen waarbij je een e-mail moet schrijven. Bij deze opdracht mag je gebruikmaken van de tekst *Doggybag: gedoe of steuntje in de rug?*. Deze tekst krijg je van je docent of vind je online.

1 Wat is het doel van de e-mail die je moet schrijven?

2 Voor wie is de e-mail bedoeld?

A ☐ een jongere, een leeftijdsgenoot

B ☐ een volwassene die ik goed ken

C ☐ een volwassene die ik niet ken

3 In welke volgorde zou jij de gevraagde onderdelen *a* tot en met *i* in je e-mail zetten? Noteer de woorden *inleiding, middenstuk* en *slot* onder elkaar en zet daarachter de letters van de onderdelen die je daar het beste kunt noemen.

4 Schrijf per alinea in steekwoorden op wat erin moet staan.

5 Schrijf de e-mail. E-mailadres en aanhef kun je overnemen uit de opdracht.

– Vergeet niet achter ‘onderwerp’ kort en duidelijk te noteren waarover de e-mail gaat.

– Houd in je taalgebruik rekening met het doel van je tekst en met je publiek.

Tekst 2

Schrijfopdracht

Afgelopen weekend ben je met je familie uit eten geweest bij het nieuwe restaurant Heerlijk in jouw woonplaats. Je had bijzonder goede verhalen gehoord over het eten en die klopten inderdaad. Het eten was niet alleen bijzonder lekker, het was ook erg veel. Aangezien je het zonde vond dat het overgebleven eten weggegooid zou worden, besloot jij om een doggybag te vragen.

Je vroeg de ober vriendelijk of jullie het overgebleven eten mee konden krijgen in een doggybag, maar zijn reactie was niet positief. Hij moest erg lachen om je verzoek en negeerde het daarna. Toen je je vraag herhaalde en zei dat jullie toch betaald hadden voor het eten, werd hij erg geïrriteerd en reageerde kortaf. Daarna werkte hij jullie zo snel mogelijk het restaurant uit.

Nu het een paar dagen later is, ben je eigenlijk best wel boos dat er niet serieus op je verzoek om een doggybag is gereageerd. Je bent allereerst boos omdat je geen doggybag gekregen hebt en daarnaast ook omdat je vindt dat je niet op een juiste manier behandeld bent. Aangezien je het eten wel erg lekker vond en er zeker nog vaker wilt gaan eten, besluit je dan ook om een e-mail naar de manager van het restaurant te sturen, waarin je je klachten uitlegt en vraagt om een oplossing. Op internet heb je de naam van de manager en het e-mailadres van restaurant Heerlijk gevonden.

13p **Opdracht**

Schrijf de e-mail aan de manager, mevrouw Amanda Groen. Een aantal gegevens is al voorgedrukt in de uitwerkbijlage. Vermeld het onderwerp van je e-mail in de onderwerpregel.
Gebruik voor je e-mail de gegevens op de vorige bladzijde en eventueel de tekst ‘Doggybag: gedoe of steuntje in de rug?’. Gegevens die niet in de opdracht staan, moet je zelf bedenken.
Besteed in jouw e-mail aandacht aan de volgende punten:
a – de aanleiding om de e-mail te schrijven: klachten over je bezoek aan *Heerlijk*;
b – informatie over wanneer en met wie je in het restaurant gegeten hebt;
c – datgene van het restaurantbezoek waar je heel positief over bent;
d – het eerste punt waar je ontevreden over bent;
e – een korte uitleg bij dit punt;
f – het tweede punt waar je ontevreden over bent;
g – een korte uitleg bij dit punt;
h – een mogelijke oplossing voor elk punt waarover je ontevreden bent;
i – een verzoek om een reactie binnen twee weken.
Sluit je e-mail af met ‘Met vriendelijke groet,’ en je eigen voor- en achternaam.

Let erop dat je in je e-mail vriendelijk en beleefd blijft, ook al ben je best geïrriteerd door de gang van zaken.
Let op: Zorg ervoor dat je tekst minimaal uit 100 woorden bestaat. Bij minder dan 100 woorden krijg je geen punten voor taalgebruik.

Verzenden | Aan... a.groen@kpnmail.nl
CC...
Onderwerp:

Geachte mevrouw Groen,

....

....

Uit: Examen Nederlands GL en TL 2018, tijdvak 1

Opdracht **4**

Bekijk tekst 3. Dit is het officiële correctievoorschrift dat wordt gebruikt bij het nakijken van de schrijfopdracht uit opdracht 3.

1 Hoeveel punten krijg je maximaal voor deze opdracht?
2 Stel, je hebt maar één ding genoemd waar je ontevreden over bent en je hebt ook maar één mogelijke oplossing gegeven. Hoeveel punten worden er van je score afgehaald?
3 Stel, je hebt één formuleringsfout en drie spelfouten gemaakt. Hoeveel punten kost je dat?
4 Stel, je hebt je e-mail niet in alinea's verdeeld. Hoeveel punten ben je kwijt?
5 Kijk met het correctievoorschrift je eigen e-mail of die van een klasgenoot na. Vraag eventueel je docent om hulp, bijvoorbeeld bij het beoordelen van het onderdeel taalgebruik.

Tekst 3

Correctievoorschrift

maximumscore 13
Als de kandidaat de opdracht helemaal niet heeft uitgewerkt, geen scorepunten toekennen.

maximumscore 6
Aftrek inhoud
De score is 6 scorepunten minus aftrek. De score kan niet lager zijn dan 0.

Indien de volgende elementen geheel of gedeeltelijk onjuist zijn of ontbreken:

• de aanleiding om de e-mail te schrijven: klachten over je bezoek	1
• informatie over wanneer en met wie je in het restaurant gegeten hebt	1
• positief punt over restaurant	1
• punt 1 waar je ontevreden over bent (niet krijgen van doggybag of onjuiste behandeling door ober)	1
• korte, passende uitleg	1
• punt 2 waar je ontevreden over bent (niet krijgen van doggybag of onjuiste behandeling door ober)	1
• korte, passende uitleg	1
• mogelijke oplossing voor het niet krijgen van een doggybag	1
• mogelijke oplossing voor het niet goed behandeld zijn door ober	1
• een verzoek om een reactie binnen twee weken.	1

maximumscore 5
Aftrek taalgebruik
De score is 5 scorepunten minus aftrek. De score kan niet lager zijn dan 0.

• één of twee formuleringsfouten (onvolledige zinnen, onjuiste woordkeuze, onjuiste verwijzingen, onjuiste zinsbouw)	1
drie of vier formuleringsfouten	2
vijf of meer formuleringsfouten	3
• één of twee spelfouten (fouten in de spelling van werkwoordsvormen, overige spelfouten, inclusief ten onrechte opgenomen of weggelaten hoofdletters)	1
drie of vier spelfouten	2
vijf of meer spelfouten	3
• twee of meer interpunctiefouten	1

Let op: om taalgebruik te kunnen beoordelen, moet de uitwerking van de kandidaat een minimum aantal woorden bevatten. Als de uitwerking van de kandidaat uit minder dan 100 woorden bestaat, géén scorepunten voor taalgebruik toekennen. De voorgedrukte gegevens tellen niet mee voor het bepalen van het aantal woorden.

maximumscore 2
Aftrek presentatie/conventies
De score is 2 scorepunten minus aftrek. De score kan niet lager zijn dan 0.

Indien de volgende elementen geheel of gedeeltelijk onjuist zijn of ontbreken:
- passend onderwerp in onderwerpregel 1
- vermelding slotformule en voor- en achternaam onder e-mail 1
- alinea-indeling 1
- samenhang 1
- logische volgorde 1
- passend taalgebruik (vriendelijk en beleefd) 1

Opmerking
Als de kandidaat gebruikmaakt van conventies die niet passen bij de tekstsoort 1 scorepunt aftrekken.

Uit: Examen Nederlands GL en TL 2018, tijdvak 1

Opdracht
5

Lees tekst 4. Dit is een schrijfopdracht uit een examen. Bij deze opdracht mag je gebruikmaken van de tekst *Als je zelf schrijft, denk je na over wat je doet* (bladzijde 172). Je vindt die tekst ook online.

1 Wat is het belangrijkste doel van de tekst die je moet schrijven?
2 Stel, je begint je tekst met *Beste meneer, mevrouw,*. Wat denk je, krijg je dan punten aftrek? Leg uit waarom.
3 Schrijf de tekst. Houd in je taalgebruik rekening met het doel van je tekst en met je publiek.

Tekst 4
Schrijfopdracht

Op jouw school hebben veel leerlingen een eigen tablet of laptop en ze willen daarmee graag ook in de lessen werken. De directie van de school verbiedt echter dat leerlingen tijdens de les hun aantekeningen op tablets en laptops maken. Ook moet huiswerk gewoon op papier uitgeschreven worden. De schoolleiding geeft als argument dat aantekeningen die je opschrijft, beter onthouden worden dan wanneer je ze typt.

In jullie klas ontstaat een discussie over het verbod van de directie. Veel leerlingen zijn het niet met het verbod eens, maar er zijn ook medestanders. Jij weet niet precies wat je van deze discussie moet vinden en je wilt graag je eigen mening vormen. Daarom ga je op onderzoek uit. Je wilt weten wat de voor- en nadelen van het typen van aantekeningen en huiswerk zijn. Onthoud je echt meer als je aantekeningen en huiswerk met de hand schrijft?

Je komt in NRC.next het artikel ‘Als je zelf schrijft, denk je na over wat je doet’ tegen en bestudeert het goed. In de tekst worden enkele nadelen genoemd van het maken van aantekeningen op de computer. Je zou inderdaad meer onthouden als je aantekeningen met de hand uitschrijft. Tegelijkertijd gaat het werken op de computer wel veel sneller.

Je besluit een artikel voor de schoolkrant te schrijven over het verbod van de directie. In je artikel vergelijk je de voor- en nadelen van het met de hand schrijven met die van het typen. Ook geef je aan of je vindt dat de directie het verbod moet handhaven of niet.

13p **Opdracht**
Schrijf het artikel voor de schoolkrant. Gebruik daarvoor de gegevens op de vorige bladzijde en de tekst ‘Als je zelf schrijft, denk je na over wat je doet’.
Gegevens die niet in de opdracht staan, moet je zelf bedenken.
Besteed in jouw artikel aandacht aan de volgende punten:
– de aanleiding om het artikel te schrijven;
– twee verschillende voordelen van het schrijven met de hand;
– twee verschillende voordelen van het typen;
– wat volgens jou prettiger is: het met de hand schrijven van aantekeningen en huiswerk of het typen ervan;
– twee argumenten die jouw mening ondersteunen;
– jouw mening over het verbod van de directie;
– wat je hoopt te bereiken met je artikel.
Maak er een samenhangend geheel van en zet er een passende titel boven.
Zet je voor- en achternaam onder het artikel.

Let op: Zorg ervoor dat je tekst minimaal uit 100 woorden bestaat. Bij minder dan 100 woorden krijg je geen punten voor taalgebruik.

Uit: Examen Nederlands GL en TL 2017, tijdvak 2

Opdracht 6

Het correctievoorschrift bij opdracht 5 vind je online of krijg je van je docent. Kijk met het correctievoorschrift je eigen artikel of dat van een klasgenoot na. Vraag je docent eventueel om hulp, bijvoorbeeld bij het beoordelen van het onderdeel Taalgebruik.

Ik kan/weet

- de conventies die gelden voor een formele brief. 1F
- een formele e-mail schrijven met een inleiding, middenstuk en slot. 2F
- het woordgebruik en toon aan het publiek aanpassen. 2F
- alinea’s maken (en inhoudelijke verbanden expliciet aangeven). 2F

Maak de opdrachten op Nieuw Nederlands Online en ga aan de slag met Examensprint.

Woordenlijst examen

De volgende woorden komen vaak in de vragen of meerkeuzeantwoorden van de examens voor. Achter het woord staat de betekenis. Eronder staat een voorbeeldvraag of meerkeuzeantwoord waarin dat woord wordt gebruikt en de uitleg hiervan.

aanbeveling = advies, goede raad
De schrijver kan een tekst afsluiten door een **aanbeveling** te doen.
De schrijver kan een tekst afsluiten door een advies te geven.

aandacht trekken = iets laten opvallen
Het beeld **trekt de aandacht**.
Het beeld valt op, zodat je verder gaat kijken en lezen.

aankondigen / aankondiging = vertellen dat iets gaat komen of gebeuren
In de inleiding staat een **aankondiging** van het onderwerp.
In de inleiding staat wat het onderwerp van de tekst is, waar de rest van de tekst over gaat.

aanleiding = de reden waarom iemand over een onderwerp schrijft
In de inleiding noemt de schrijver de **aanleiding** voor het schrijven van de tekst.
In de inleiding legt de schrijver uit waarom hij de tekst heeft geschreven.

aantonen = bewijzen, laten zien dat iets zo is
Het voorbeeld **toont aan** dat uitsluitend robots eerlijke topsport beoefenen.
Het voorbeeld bewijst dat alleen robots eerlijke topsport beoefenen.

aanzetten tot handelen / aansporen / activeren zie **overhalen**

adviseren / advies geven = raad geven
Het doel van de schrijver is je te **adviseren** over gezonde voeding.
Het doel van de schrijver is je raad te geven over gezonde voeding.

amuseren = mensen vermaken met iets leuks of interessants
De schrijver wil de lezer **amuseren** met een leuk verhaal over winkelende mannen.
De schrijver wil de lezer vermaken met een leuk verhaal over winkelende mannen.

anekdote = een kort, grappig verhaaltje (over het onderwerp)
In de inleiding introduceert de schrijver het onderwerp met een **anekdote**.
De schrijver begint de tekst door een kort, grappig verhaaltje te vertellen over het onderwerp.

argument = waarom je iets vindt
Welk **argument** geeft de schrijver bij zijn mening?
Wat zegt de schrijver om uit te leggen waarom hij dat vindt?

aspect = kant of onderdeel
Op welk **aspect** in de tekst legt de afbeelding de nadruk?
Welk onderdeel van de tekst krijgt door de afbeelding extra aandacht?

baseren op = van bepaalde informatie uitgaan
Baseer je antwoord **op** alinea 7 en 8.
Gebruik in je antwoord informatie uit alinea 7 en 8.

benadrukken = ergens extra aandacht op vestigen, belangrijker maken
De gekozen lettergrootte **benadrukt** het nut van goede doelen.
Door de lettergrootte krijgt het nut van goede doelen extra aandacht.

bewering = iets wat je zegt of schrijft
Welke van de onderstaande **beweringen** is juist?
Welke van de zinnen hieronder is juist?

blijken uit = duidelijk worden uit
Uit welke zin of uit welk zinsdeel **blijkt** zijn visie het best?
Uit welke zin of uit welk stukje zin wordt het beste duidelijk hoe hij erover denkt?

citeren = letterlijk overschrijven of iemands woorden letterlijk weergeven
Wie wordt in alinea 3 **geciteerd**?
Van wie staan er uitspraken in alinea 3? (Die uitspraken staan tussen aanhalingstekens.)

commentaar = opmerking over iets
De schrijver geeft de uitspraken van de deskundige weer zonder verder **commentaar**.
De schrijver schrijft de uitspraken van de deskundige alleen op. Hij zegt er verder niets over.

conclusie = wat je bedenkt nadat je ergens over nagedacht of gelezen hebt
De schrijver kan een tekst inleiden door een belangrijke **conclusie** voorop te stellen.
De schrijver kan een tekst beginnen door meteen te vertellen wat er volgt uit wat hij in de rest van de tekst gaat vertellen.

deskundige = iemand die veel weet van een bepaald vak of onderwerp
Op welke wijze gebruikt de schrijfster de uitspraken van **deskundigen** in deze tekst?
Wat doet de schrijfster in deze tekst met de uitspraken van de mensen die veel weten van het onderwerp?

doel-middel = je gebruikt iets (middel) om iets (doel) te bereiken
Van welk verband is sprake in deze zin?
Door veel mest te gebruiken, gaan de planten beter groeien.
Het **middel** (veel mest) wordt gebruikt om het **doel** (betere groei van de planten) te bereiken.

doelgroep = publiek
Op welke **doelgroep** richt deze advertentie zich?
Voor welk publiek is deze advertentie bedoeld?

element = onderdeel, deel
Welk **element** van de boodschap van de tekst wordt duidelijk door de afbeelding?
Welk deel van wat in de tekst wordt gezegd wordt duidelijk door de afbeelding?

feit = iets waarvan je kunt controleren of het waar is
In alinea 3 staan alleen **feiten**.
In alinea 3 staan alleen dingen die je kunt controleren.

functie = waarvoor iets is bedoeld
Wat is de **functie** van de laatste alinea?
Waarvoor is de laatste alinea bedoeld?

gegeven = iets wat zo is, een feit
In de laatste alinea voegt de schrijver een nieuw **gegeven** toe.
In de laatste alinea begint de schrijver over iets nieuws, iets waarover hij het nog niet heeft gehad.

(het) gestelde = dat wat is gezegd, de uitspraak
De schrijver benoemt een oorzaak van **het gestelde** in alinea 4.
De schrijver zegt wat een oorzaak is van dat wat in alinea 4 is gezegd.

gevolg = iets wat door iets anders (= oorzaak) gebeurt
In alinea 8 staan de **gevolgen** van de jacht op herten.
In alinea 8 staat welke goede of slechte dingen gebeuren door de jacht op herten.

hoofdgedachte = het belangrijkste wat over het onderwerp wordt gezegd in één zin
Wat is de **hoofdgedachte** van de tekst?
Wat is het belangrijkste wat over het onderwerp wordt gezegd in één zin?

(een) indruk geven van = een eerste idee geven over
In de inleiding wil de schrijver **een indruk geven** van wat het onderwerp van de tekst is.
In de inleiding wil de schrijver je een beetje vertellen wat het onderwerp van de rest van de tekst is.

informeren / informatie geven = dingen vertellen waardoor je meer over iets te weten komt
Het doel van de tekst is **informatie geven**.
Het doel van de tekst is dat je meer over het onderwerp te weten komt.

inleiden = voor het eerst duidelijk maken
Hoe wordt het onderwerp van de tekst in de eerste alinea **ingeleid**?
Op welke manier wordt het onderwerp van de tekst in de eerste alinea voor het eerst duidelijk gemaakt?

introduceren / introductie = voorstellen
In de inleiding wordt een deskundige **geïntroduceerd**.
In de inleiding wordt een deskundige voorgesteld die in de rest van de tekst ook voorkomt.

kopje / tussenkopje = tussentitel
Welk **kopje** past het beste boven alinea 4?
Welke tussentitel past het best boven alinea 4?

maximaal = ten hoogste, niet meer dan
Gebruik voor je antwoord **maximaal** 10 woorden.
Schrijf niet meer dan 10 woorden op.

mening / opvatting / standpunt = een uitspraak waarmee je het eens of oneens kunt zijn
In de laatste alinea geeft de schrijver zijn eigen **mening**.
In de laatste alinea zegt de schrijver wat hij er zelf van vindt.

middel zie **doel-middel**

minimaal = ten minste, op z'n minst
Zorg ervoor dat je tekst **minimaal** uit 100 woorden bestaat.
Zorg ervoor dat je tekst op z'n minst 100 woorden heeft.

ondersteunen = duidelijker maken
Op welke manier **ondersteunt** de afbeelding de tekst?
Op welke manier maakt de afbeelding de tekst duidelijker?

oorzaak = waardoor iets komt
In welke alinea staat de **oorzaak** van het energietekort?
In welke alinea staat hoe het komt dat er een energietekort is?

opbouw = hoe iets in elkaar zit
In alinea 1 staat hoe de tekst is **opgebouwd**.
In alinea 1 staat hoe de tekst in elkaar zit, wat in de verschillende alinea's staat.

opsomming = één voor één een aantal dingen opsommen
De alinea's 4, 5 en 6 vormen een **opsomming** van nadelen.
In de alinea's 4, 5 en 6 noemt de schrijver een aantal nadelen achter elkaar op.

opvatting zie **mening**

overhalen / aanzetten tot handelen / aansporen / activeren = mensen zover krijgen dat ze iets doen
De maker van de advertentie wil je **overhalen** om geld te geven voor het goede doel.
De maker van de advertentie wil je zover krijgen dat je geld gaat geven voor het goede doel.

overtuigen = mensen zover krijgen dat ze jouw mening overnemen
De schrijver wil je ervan **overtuigen** dat voetballen leuk is.
De schrijver wil ervoor zorgen dat jij ook vindt dat voetbal leuk is.

persoonlijk = van jezelf
In de laatste alinea staat een **persoonlijke** mening van de schrijver.
In de laatste alinea staat de eigen mening van de schrijver.

reactie / reageren = laten merken wat je van iets vindt
Welke uitspraak past het beste bij de **reacties** van de scholieren?
De scholieren laten merken wat ze ervan vinden. Welke uitspraak past daar het beste bij?

reden = waarom je iets doet of vindt
Welke **reden** voor het invoeren van statiegeld op zwerfafval heeft het bedrijfsleven?
Waarom wil het bedrijfsleven statiegeld invoeren?

samenvatting = de inhoud in het kort
De tekst begint met een **samenvatting** vooraf.
Aan het begin van de tekst worden de belangrijkste dingen uit de tekst kort genoemd.

standpunt zie **mening**

tegenspreken = het tegenovergestelde zeggen
Alinea 4 **spreekt** het gestelde in alinea 3 **tegen**.
In alinea 4 staat het tegenovergestelde van wat in alinea 3 wordt gezegd.

tegenstelling = verschil tussen twee dingen die elkaars tegenovergestelde zijn
Welke **tegenstelling** bestaat er tussen alinea 3 en 4?
Welke twee verschillende dingen staan in alinea 3 en 4 tegenover elkaar?

toekomstverwachting = wat er waarschijnlijk nog gaat gebeuren
In de laatste alinea spreekt de schrijver een **toekomstverwachting** uit.
In de laatste alinea vertelt de schrijver wat er waarschijnlijk nog gaat gebeuren.

toelichting = uitleg, verduidelijking
Alinea 2 geeft een **toelichting** op de inhoud van alinea 1.
In alinea 2 wordt de inhoud van alinea 1 duidelijker uitgelegd.

tussenkopje zie **kopje**

uitwerking = iets wat al eerder kort is gezegd, verder uitleggen
Alinea 3 geeft een **uitwerking** van wat er in alinea 2 wordt verteld.
In alinea 3 wordt iets wat al eerder in alinea 2 is gezegd, verder uitgelegd.

verband = wat twee delen van een tekst met elkaar te maken hebben
Wat is het **verband** tussen alinea 2 en 3?
Wat hebben alinea 2 en 3 met elkaar te maken?

verduidelijken = duidelijker, beter te begrijpen maken
De afbeelding **verduidelijkt** de tekst.
Door de afbeelding begrijp je de tekst beter.

verklaren / verklaring = uitleggen hoe iets in elkaar zit of hoe iets komt
Alinea 6 geeft een **verklaring** voor de bewering in alinea 5.
In alinea 6 wordt dat wat in alinea 5 wordt gezegd, uitgelegd.

voorbeeld = iets noemen om iets beter uit te leggen
In alinea 8 staan **voorbeelden** bij het onderwerp.
In alinea 8 worden dingen genoemd die het onderwerp duidelijker maken.

voorwaarde = iets wat eerst moet gebeuren, voordat …
In alinea 6 staat een **voorwaarde** voor het verminderen van het aantal ongelukken.
In alinea 6 staat wat er moet gebeuren om het aantal ongelukken te verminderen.

waarschuwen / een waarschuwing geven = wijzen op een gevaar of een nadeel
De schrijver wil de lezer **waarschuwen** voor te veel eten.
De schrijver wil de lezer vertellen dat te veel eten gevaarlijk kan zijn.

weergeven = beschrijven
Welke zin **geeft** de hoofdgedachte van de tekst **weer**?
Welke zin beschrijft de hoofdgedachte van de tekst?

weerleggen = (met argumenten) aantonen dat het niet klopt
Alinea 8 **weerlegt** het gestelde in alinea 7.
Alinea 8 toont aan dat wat in alinea 7 staat, niet klopt.

woordgroep = twee of meer woorden die in een zin naast elkaar staan
Met welke **woordgroep** wordt alinea 8 in alinea 9 samengevat?
Met welke woorden die in alinea 9 naast elkaar staan, wordt kort de inhoud van alinea 8 verteld?

Ik kan/weet
- de betekenis van woorden die veel voorkomen in het examen Nederlands.

Tekstverbanden en signaalwoorden

verband	voorbeelden van signaalwoorden
opsomming of (tijds)volgorde	eerst, / ten eerste – ten tweede – ten slotte, om te beginnen, ook, en, daarna, tevens, vervolgens, bovendien
tegenstelling	maar, echter, toch, hoewel, daarentegen
oorzaak-gevolg	doordat, daardoor, als gevolg van, het gevolg is
algemene uitspraak-voorbeeld	zo, bijvoorbeeld, zoals, neem nou, onder andere
voorwaarde	als, indien, wanneer, in het geval dat, tenzij
reden (argument)	want, omdat, namelijk, immers
conclusie	dus, concluderend, dat betekent, kortom
vergelijking	net zo als, even … als, in vergelijking met, *meer* / *groter* dan
doel-middel	waarmee, zodat, om … te, door middel van, met behulp van

Stappenplan moeilijke woorden

In een tekst staan soms woorden of uitdrukkingen waarvan je de betekenis niet of niet goed kent. Je hebt bij Woordenschat vijf **woordraadstrategieën** geleerd om de betekenis van een moeilijk of een onbekend woord in de tekst te vinden.
Om een tekst goed te begrijpen, hoef je niet de betekenis van alle moeilijke woorden of uitdrukkingen (precies) te weten. Lees een tekst die je (precies) moet lezen altijd eerst oriënterend. Neem daarna de volgende stappen:

1 Lees de tekst en onderstreep of omcirkel woorden die je niet kent. Als je de tekst wel begrijpt, lees je door.
2 Stop af en toe en vraag je af of je alles nog begrijpt. Zo niet, lees dan een of meer alinea's terug.
3 Bedenk welke woorden of uitdrukkingen echt belangrijk zijn om de tekst te begrijpen.
4 Gebruik een van de vijf woordraadstrategieën om de betekenis van die woorden te ontdekken. Zoek in de tekst naar:
– een **synoniem**;
– een **omschrijving van het woord**;
– een **voorbeeld**;
– een **tegenstelling**;
– een **bekend woorddeel**.

Gebruik een (online)**woordenboek** als je de betekenis niet uit de tekst kunt afleiden. Kies de betekenis die in de tekst past.

5 Herhaal zo nodig stap 3 en 4 als je een vraag moet beantwoorden over een alinea of een tekstdeel waarin een belangrijk woord of een belangrijke uitdrukking staat.

Let op:
- **figuurlijk taalgebruik**. Bedoelt de schrijver wel precies wat er staat?
- **overdrijvingen** en **ironie**. Maakt de schrijver iets groter, mooier of erger? Bedoelt hij het wel serieus of bedoelt hij bijvoorbeeld juist het tegenovergestelde?

Overzicht spellingregels

Hoofdletters		
	• aan het begin van een zin	***V**anmiddag ga ik leren.*
	• bij namen	***M**ichel van **D**am, **M**ischa's tas, **U**trecht, **K**ruidvat, **A**didas, **P**asen*
	• bij woorden die zijn afgeleid van aardrijkskundige namen	***N**oord-**B**rabantse, **A**frikaanse*
	Gebruik *geen* hoofdletter bij namen van dagen, maanden, seizoenen en windstreken.	

Leestekens		
punt, vraagteken of uitroepteken	• aan het einde van een zin	*– Ik ben mijn pen vergeten**.*** *– Heb je een pen bij je**?*** *– Pas op voor die bal**!***
komma	• tussen de delen van een opsomming	*– Ik heb cola**,** Red Bull en chips.*
	• na een naam of uitroep aan het begin van een zin	*– Yasmin**,** waar is je broer?* *– Bah**,** wat stinkt het hier!*
	• in een samengestelde zin: – tussen twee persoonsvormen – voor een voegwoord, zoals *maar*, *nadat*, *omdat*, *terwijl*, *want*	 *– Als jij de hond uitlaat**,** zet ik thee.* *– De zon schijnt**,** terwijl er regen was voorspeld.*
	Gebruik nooit een komma voor het woord *en*.	
dubbele punt en aanhalingstekens	• bij een citaat	*– Mees riep**:** **'**Kijk uit voor die fietser!**'*** *– 'We halen een hond uit het dierenasiel', zei Imke.* *– 'Spelen we zaterdag uit of thuis?' vroeg Jonne aan de trainer.*

Verkleinwoorden		
	• Plak het achtervoegsel *-je* achter het zelfstandig naamwoord.	*huis**je**, stok**je***
	• Let op de uitspraak. Soms moet je ook nog iets anders veranderen.	*papier**t**je, auto**o**tje, scherm**p**je, tekening**e**tje, man**ne**tje, kettin**k**je*

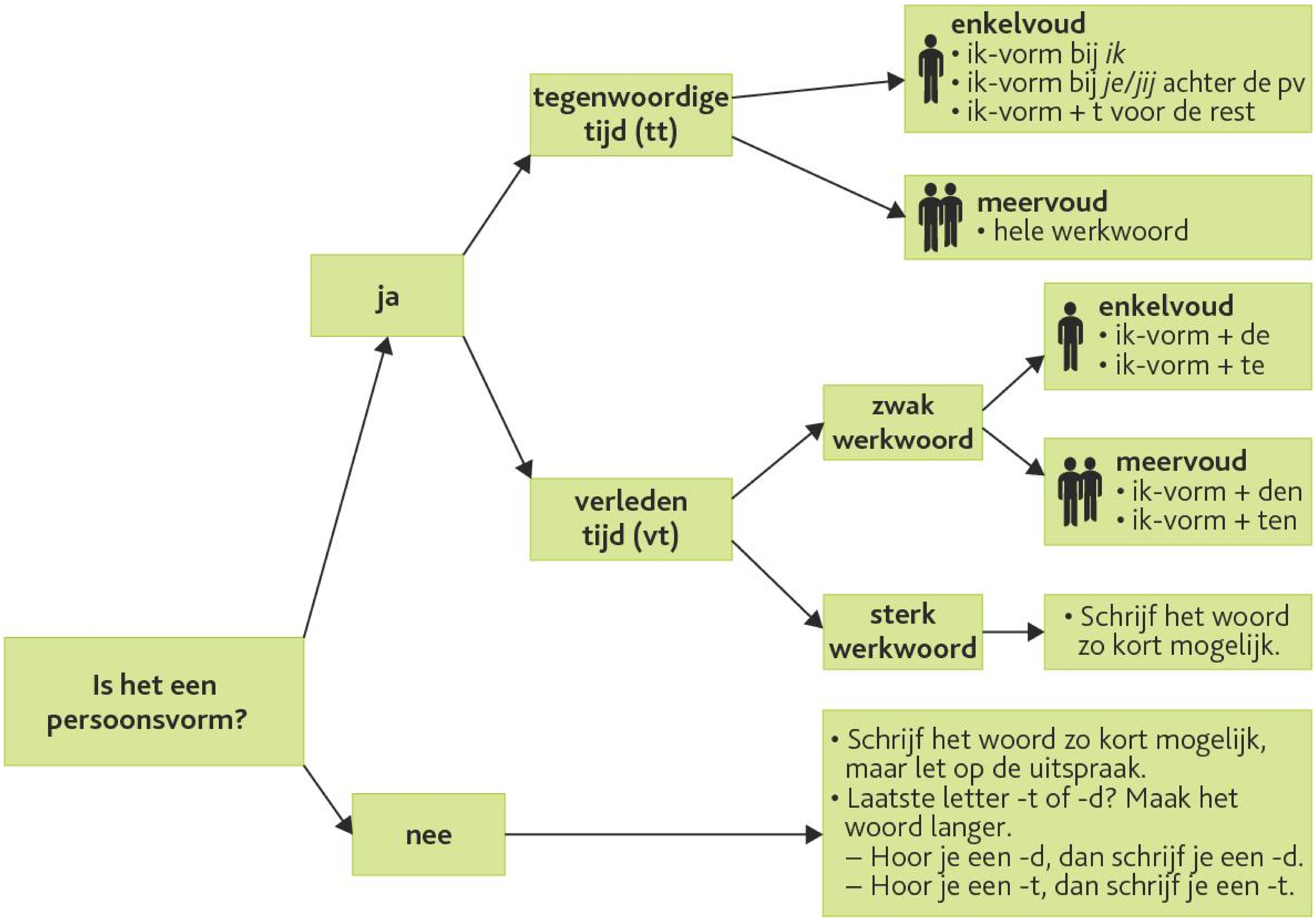
Laatste letter -t of -d		
het woord is een werkwoord	→ *Gebruik het schema werkwoordspelling (bladzijde 209).*	
het woord is **geen** werkwoord	• Maak het woord langer.	*beroem**d**e → beroemd* *run**d**eren → rund* *permanen**t**e → permanent*

Aan elkaar of los		
aan elkaar	• samenstellingen die bestaan uit twee of meer zelfstandige naamwoorden	*kassabon, bibliotheekpas, motorbootverzekering*
	• werkwoorden die beginnen met voorzetsels als *na*, *op*, *over*, *uit*	– *Ik heb de hond uitgelaten.* – *Wij gaan de hond uitlaten.*
	• woorden met *er-*, *daar-*, *hier-* en *waar-* plus een voorzetsel	*erin, daarachter, hierbij, waarover*

Tussenletters		
-**en**-	• als het eerste woord een zelfstandig naamwoord is met alleen een meervoud op -en	*roz**en**geur, hond**en**mand*
geen **-en-**	Als het eerste woord: • een meervoud op -s heeft	 *garages* → *garagebedrijf*
	• een meervoud op -en én -s heeft	*groenten* en *groentes* → *groentesoep*
	• iets is waarvan er maar één is	*zonnebril, maneschijn*
	• een versterkende betekenis heeft	*apetrots, reuzesterk*
-**s**-	• als je de -s- hoort Vervang het tweede woord als dat woord met een s-klank begint. Je hoort dan of je een tussen-s moet gebruiken.	*lievelingskleur, personeelskantine* *varken**s**vlees* → *varken**s**stal*

Meervoud		
op -**en**		*kast* → *kasten; duif* → *duiven;* *kaas* → *kazen*
op -**s**		*tasje* → *tasjes; kantine* → *kantines*
op -**'s**	• als je het woord verkeerd uitspreekt met -s eraan vast	*foto's, taxi's*
	• bij afkortingen	*mbo's, wc's*
op -**ën**	• zet -*ën* achter het woord	*zee* → *zeeën; idee* → *ideeën;* *theorie* → *theorieën*
	Uitzonderingen	*bacterie* → *bacteriën; porie* → *poriën*
bijzondere gevallen		*kalf* → *kalveren; pad* → *paden* *medium* → *media* *museum* → *museums* en *musea*

Schema werkwoordspelling

Op twee plaatsen in het schema kun je twijfelen:
- bij de verleden tijd van een zwak werkwoord: moet je -te(n) of -de(n) schrijven?
- als het woord **geen** persoonsvorm is: moet je een -t of een -d schrijven?

Twijfel je? Gebruik de regel van ’**t** e**x**-**f**o**ksch**aa**p**.

1 Haal -en van het hele werkwoord af.

2 Is de laatste letter een van de medeklinkers in ‘t ex-fokschaap? Gebruik -t/-te/-ten.

Gebruik in alle andere gevallen -d/-de/-den.

Let op: de regel van ’**t** e**x**-**f**o**ksch**aa**p** mag je nooit gebruiken bij een persoonsvorm die in de tegenwoordige tijd staat.

Overzicht woordsoorten

werkwoord (ww):	zegt wat iets of iemand doet of wat er gebeurt. In een zin staat ten minste één werkwoord. Een werkwoord heeft verschillende vormen. Bijvoorbeeld 'gaan': *ga*, *gaat*, *gaan*; *ging*, *gingen*; *gegaan*.
lidwoord (lw):	*de, het, een*
zelfstandig naamwoord (zn):	is een woord voor een mens, dier, plant of ding: *tante*, *tijger*, *paardenbloem*, *frisdrankglas*, *september*. Een naam is ook een zelfstandig naamwoord: *Sam*, *Leiden*.
bijvoeglijk naamwoord (bn):	vertelt iets over een zelfstandig naamwoord: *groot, aardige*. Een **stoffelijk bijvoeglijk naamwoord** zegt waarvan iets gemaakt is: *gouden*, *metalen*.
voorzetsel (vz):	is vaak een kort woord, dat de plaats, de tijd of de oorzaak aangeeft: *op* de kast, *na* de pauze, *door* de regen.
voegwoord (vw):	is een woord waarmee je een samengestelde zin maakt: *en*, *of*, *maar*, *want*, *dus*, *omdat*, *terwijl*, *zodat*, *nadat*, *als* en *toen*. Marly luistert naar de Beatles, *omdat* ze van de sixties houdt.

Voorbeeld schrijfplan

[1]	**Onderwerp**	stress bij scholieren	
	Tekstdoel	informeren	
	Hoofdgedachte	bijna de helft van de scholieren ervaart stress	
	Publiek	jongeren	
	onderdeel	***alinea***	***deelonderwerp + korte uitwerking in steekwoorden***
[2]	**Inleiding**	1	• onderwerp + aanleiding: – onderzoek Universiteit Utrecht – 42 procent van de jongeren heeft last van stress – aantal scholieren met stress in 15 jaar verdubbeld
[3]	**Middenstuk**	2	• deelonderwerp 1: herkennen – erg moe, buikpijn, slecht slapen – black-out tijdens de toets
		3	• deelonderwerp 2: oorzaken – niet lekker in je vel zitten, faalangst – combinatie school, baantje, sociaal leven – niet gauw tevreden zijn → te veel van jezelf vragen
		4	• deelonderwerp 3: voorkomen – ‘nee’ leren zeggen – plannen en pauzes nemen – sporten – op tijd hulp vragen (ouders, school)
[4]	**Slot**	5	• samenvatting en advies – stress kan leiden tot burn-out – voorkom stress → maak keuzes

[1] Noteer kort het onderwerp, het doel, de hoofdgedachte en het publiek van je tekst.
Tekstdoelen zijn bijvoorbeeld: *informeren, instructie geven, overtuigen* en *overhalen*.
Noteer bij **publiek** *jongeren* of *volwassenen* en bedenk welke toon daarbij hoort (bijvoorbeeld ‘je’/’jij’/’jou’/’jouw’ of ‘u’/‘uw’, beleefd en zakelijk of vriendschappelijk).

[2] Bedenk hoe je het onderwerp van je tekst wilt inleiden, bijvoorbeeld door het noemen van de aanleiding, het geven van een of meer voorbeelden bij het onderwerp of door te beginnen met een leuk, kort verhaaltje. Noteer die **inleiding** in steekwoorden in het schrijfplan.

[3] In het **middenstuk** gebruik je voor elk deelonderwerp één alinea. Noteer voor elke alinea in steekwoorden wat je wilt vertellen.

[4] Bedenk wat je in het **slot** van je tekst wilt doen, bijvoorbeeld de deelonderwerpen samenvatten, een toekomstverwachting geven, een conclusie trekken of een advies geven. Noteer de woorden die je hiervoor wilt gebruiken in het schrijfplan.

Voorbeeld zakelijke brief

[1] Matthijs Wahlers
Nieuwstraat 98
5141 BS Waalwijk

[2] Waalwijk, 18 december 2021

[3] A&Q Retail
T.a.v. de heer T. Rutgers
Eendrachtsplein 101
3015 ED Rotterdam

[4] Betreft: interview

[5] Geachte heer Rutgers,

[6] Mijn naam is Matthijs Wahlers en ik zit in klas 4 vmbo van het Oscar Romero College in Waalwijk. Binnenkort moet ik voor Nederlands een presentatie houden en daarvoor moet ik iemand interviewen. Mijn vraag is: zou ik u mogen interviewen?

[7] Mijn presentatie gaat over reclamecampagnes. In het tijdschrift *Meuk* stond hierover een artikel over reclamecampagnes voor jeans en uw naam werd ook genoemd. Het doel van mijn interview is om te weten te komen hoe reclamecampagnes precies werken. U kunt daar vast veel informatie over geven. In de bijlage vindt u de belangrijkste vragen die ik u zou willen stellen.

Ik zou ook graag willen weten of u weet waarom jeans zo populair zijn onder jongeren. Ik denk dat dit komt omdat er zo veel verschillende jeans zijn. Er is voor iedereen wel een broek die lekker zit en goed staat. Bovendien zijn het vaak beroemdheden die reclame maken voor een jeansmerk. Denkt u dat mijn uitleg klopt?

[8] Het zou dus erg fijn zijn als ik u zou mogen interviewen. Zou u zo snel mogelijk kunnen antwoorden, zodat ik verder kan met de voorbereidingen voor mijn presentatie? We kunnen dan ook een plaats en een tijdstip afspreken voor het interview. Alvast hartelijk bedankt.

[9] Met vriendelijke groet,

[10] Matthijs Wahlers

[11] Bijlage: interviewvragen voor presentatie Nederlands

[1] **Jouw eigen naam en adres**
Schrijf hier je eigen naam en adres. Zet daaronder je adres en/of je telefoonnummer, als je wilt dat de ontvanger contact met je opneemt. Gebruik een 'net' e-mailadres en niet bijvoorbeeld: stinkybinky@bmail.com.

[2] **Plaats, datum**
Noteer de plaatsnaam gevolgd door een komma en de datum. Schrijf de naam van de maand helemaal uit.

[3] **Naam en adres van de ontvanger**
Noteer de naam en het adres van de persoon aan wie of het bedrijf waaraan je de brief schrijft. Schrijf onder de bedrijfsnaam *T.a.v. de heer / mevrouw …* als je weet aan wie je de brief richt. Zet dezelfde gegevens op de envelop.

[4] **Betreft**
Noteer in één woord of een paar woorden het onderwerp van je brief.

[5] **Aanhef**
Gebruik een beleefde aanhef met daarachter een komma, bijvoorbeeld:
Geachte heer Van den Dries, of *Geachte mevrouw Jansen,*
Geachte heer of mevrouw, (als je niet weet aan wie de brief is gericht).

[6] **Inleiding**
Begin met een hoofdletter. Schrijf op waarom je de brief schrijft: de aanleiding.
Bijvoorbeeld:
Op 20 januari las ik op uw website dat u een stageplaats heeft voor …
Mijn naam is Jacky Brons en ik …

[7] **Middenstuk**
Gebruik voor elk deelonderwerp één alinea. Als je een bijlage meestuurt, noem die dan ook in je tekst.

[8] **Slot**
Spreek een wens of verwachting uit, bijvoorbeeld:
Ik hoop dat u mij uitnodigt voor een gesprek / dat ik voldoende informatie heb gegeven.
Natuurlijk ben ik graag bereid om mijn sollicitatie in een gesprek toe te lichten.

[9] **Groet**
Een beleefde groet is *Met vriendelijke groet,*. Na de groet gebruik je een komma.

[10] **Handtekening en naam**
Zet onder de groet je handtekening. Zet daaronder je voor- en achternaam.
Schrijf je namens een groep, dan zet je dat onder de groet. Bijvoorbeeld:
Met vriendelijke groet,
namens klas 4C

Dennis de Groot

[11] **Bijlage**
Dit onderdeel gebruik je als je iets meestuurt met je brief, bijvoorbeeld (een kopie van) een bon van een artikel waarover je een klacht hebt, een stageverslag of je cv.
Achter 'Bijlage' noteer je dan bijvoorbeeld *kopie van bon Samsung S10* of *cv*.

Voorbeeld zakelijke e-mail

Aan: m.knol@milan.nl

Onderwerp: gastles over vloggen

Beste meneer Knol,

Mijn naam is Adri van der Tak en ik zit in 4 vmbo op het Wolfertcollege in Bergschenhoek. Voor een projectweek over mediawijsheid op mijn school deed ik met enkele leerlingen onderzoek naar sociale media. Uw naam kwamen we tegen in het artikel 'Vlogger eet dát snoep meestal niet voor niks'. Wij hebben enkele vragen en zouden het superleuk vinden als u bij ons op school een gastles wilt komen geven.

In de projectweek werkten we samen met leerlingen uit 3 vmbo. Omdat we wilden weten hoe leerlingen uit klas 3 en klas 4 denken over vloggen, hebben we een enquête gehouden. Daaruit bleek dat veel leerlingen positief zijn over vloggen. Filmpjes van u en van andere vloggers worden regelmatig bekeken.

Ook hadden leerlingen zin om zelf te gaan vloggen, maar ze gaven aan dat ze niet wisten hoe ze dat moesten aanpakken. Sommige leerlingen waren minder positief. Ze denken dat u stiekem reclame maakt voor ongezond voedsel en dat u daar dan aan verdient.

In de gastles die u zou gaan geven, willen we graag tips ontvangen over hoe je moet vloggen. Ook zijn we benieuwd naar hoe u denkt over de kritiek op de sluikreclame. De gastles zou in de eerste of de tweede week van juni moeten plaatsvinden op een donderdagmiddag van 14.00 - 15.00 uur bij ons op school in Bergschenhoek.

Zou u binnen twee weken willen reageren op mijn mail en in de antwoordmail zetten of er kosten verbonden zijn aan de gastles? Dit vraag ik u in verband met de planning op school.

Met vriendelijke groet,

namens de leerlingen van 3 en 4 vmbo van het Wolfertcollege in Berschenhoek
Adri van der Tak

Voorbeeld cv

CURRICULUM VITAE

[1] **Persoonlijke gegevens**

naam	Losman
voornamen	Eva
adres	Noorderholt 7a 9628 CJ Siddeburen
telefoonnummer	06 - 255 31 81
e-mailadres	elosman6@bmail.com
geboortedatum en -plaats	26 maart 2003, Delfzijl

[2] **Opleiding en cursussen**

van 2016 tot heden	Vmbo-gt, Siddeburen Profiel Mobiliteit en Transport Vakkenpakket: wiskunde en nask1
2019 tot 2020	Cursus 3D Repaircafé, Appingedam Ontwerpen en repareren met een 3D-printer (6 bijeenkomsten)

[3] **Werkervaring**

2019 tot heden	Supermarktmedewerker Jumbo, Delfzijl Taken: vakkenvullen en groenteafdeling bijhouden augustus tot november 2021
Stage VBTrailerbouw, Bedum	Taken: reparatie en onderhoud
2018 tot heden	Hulpkracht buurtpand Koppel, Siddeburen Taken: klaarzetten stoelen en tafels, koffie en thee schenken, planten verzorgen

[4] **Eigenschappen en vaardigheden**

- Samenwerken: Ik kan goed in een team werken en vind het leuk om samen naar oplossingen te zoeken.
- Doorzettingsvermogen: Ik houd van uitdagingen, mezelf verder ontwikkelen en geef niet snel op.

Hobby's en interesses

- Handbal
- Survival

[1] Begin je cv altijd met je persoonlijke gegevens.

[2] Noem daarna je opleiding(en). Noem als eerste de opleiding die je nu volgt of het laatst hebt afgerond. Als je een cursus hebt gevolgd die interessant is voor de werkgever, kun je die hier ook noemen.

[3] Noem vervolgens je werkervaring (denk ook aan stages, bijbaantjes en klusjes).
Geef eventueel een korte toelichting waarin je vertelt wat je precies hebt gedaan.

[4] Noem in dit deel andere zaken die passen bij de functie van de vacature waarnaar je solliciteert. Je mag ook kopjes toevoegen als je daarbij dingen kunt noemen die interessant zijn voor de werkgever, zoals *Vrijwilligerswerk*. Wil je iets noemen dat niet onder een kopje past, gebruik dan *Overige* of *Aanvullende informatie*.

Voorbeeld cv

Eva Losman

CURRICULUM VITAE

PERSOONLIJKE GEGEVENS

Eva Losman
Noorderholt 7a
9628 BV Siddeburen
06 - 255 31 81
elosman6@gmail.com

geboren
26 maart 2003, Delfzijl

OPLEIDING EN CURSUSSEN

Vmbo-kader, Siddeburen
2016 – heden
Profiel Mobiliteit en Transport
Vakkenpakket: wiskunde en nask1

Cursus 3D Repaircafé, Appingedam
2019 – 2020
Ontwerpen en repareren met een 3D-printer (6 bijeenkomsten)

WERKERVARING

Supermarktmedewerker Jumbo, Delfzijl
2019 – heden
Taken:
- vakkenvullen
- groenteafdeling bijhouden

Stage VBTrailerbouw, Bedum
augustus – november 2021
Taken:
- reparatie
- onderhoud

Hulpkracht buurtpand Koppel, Siddeburen
2018 – heden
Taken:
- klaarzetten stoelen en tafels
- koffie en thee schenken
- verzorgen planten

HOBBY'S EN INTERESSES
- Handbal →
- Survival →

EIGENSCHAPPEN EN VAARDIGHEDEN

Samenwerken
Ik kan goed in een team werken en vind het leuk om samen naar oplossingen te zoeken.

Doorzettingsvermogen
Ik houd van uitdagingen, mezelf verder ontwikkelen en geef niet snel op.

Tip: Gebruik een mooie lay-out voor je eigen cv, maar overdrijf niet en gebruik een 'rustig' lettertype. Op internet kun je veel goede voorbeeld-cv's vinden.

Register

Bronvermelding

Instituut voor Beeld en Geluid, Hilversum: p. 8-9
Frank de Roo/HH, Den Haag: p. 10-11
Shutterstock, New York: p. 14, 31, 41r, 46, 57, 65, 82a,b,d, 87, 132 t/m 139, 140 t/m 145, 146 t/m 152, 154 t/m 161, 169, 171, 172
Jeugdjournaal/NTR, Hilversum: p. 17
Reid, Geleijnse & Van Tol, Soest: p. 21
Ron Giling/Lineair, Arnhem: p. 24, 80r
Reuters /ANP, Rijswijk: p. 25, 44
Age Fotostock, Barcelona: p. 36
Martine Hoving/HH, Den Haag: p. 40-41
Picture-Alliance/Lineair, Arnhem: p. 48, 85
A. de Koning, Amersfoort: p. 54
Keuringsdienst van Waarde/KRO-NCRV, Hilversum: p. 63
Studio Freek, Amsterdam: p. 66
Niels Wenstedt/ANP, Den Haag: p. 70-71
Kennislink/Flickr/Ron Giling, Arnhem: p. 75
Laurens van Putten/HH, Den Haag: p. 79
Henriette Guest/ANP, Rijswijk: p. 80l
Carola Nijkamp/NBB, Den Haag: p. 80m
iStockphoto, Dublin: p. 82c, 101r, 123
Campagne Glas in ‘t Bakkie/Nedvang, Rotterdam: p. 92
DierenPark Amersfoort, Amersfoort: p. 95
Bert Jansen, Eindhoven: p. 96
Maikel Samuels/HH, Den Haag: p. 100-101
Rode Kruis, Den Haag: p. 102
Harvard Biodesign Lab., Cambridge: p. 109
Image Select/Alamy, Wassenaar: p.126
Roen Kiewik/Revolver, Amsterdam: p. 130-131
Robin Utrecht/HH, Den Haag: p. 162-163
Eneco, Rotterdam: p. 186
De Amersfoortse, Utrecht: p. 187
NS, Utrecht: p. 189

LEERWERKBOEK FLEX | NEDERLANDS | 6E EDITIE | 4 VMBO-GT

Met FLEX heb je:

Boeken die je mag houden

- elk schooljaar krijg je een nieuw boek
- dit boek mag je houden om in te markeren en te werken
- zo wordt je boek een effectief leermiddel

Een persoonlijke digitale leeromgeving

- waarin je wordt uitgedaagd om het beste uit jezelf te halen
- met oefentoetsen, interactieve opdrachten en feedback
- en met inzicht in je resultaten

+

Altijd actueel lesmateriaal

- actuele inhoud met opdrachten en toetsen
- zowel in je boek als digitaal
- aangevuld met nieuw lesmateriaal op basis van het nieuws en actualiteiten

Noordhoff

MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C118189
www.fsc.org

www.nieuwnederlands.noordhoff.nl

ISBN 978-90-01-73914-0

9 789001 739140